eè; LFk n'klu I gvfLrRookn ij vkèkkfjr l Økn

1/4kx & 21/2

izdk'kd %
thou fo|k izdk'ku
Jh HktukJe] Jh uehkpy] vejd&/d %vejkdV%

y{kd % ,- **ukxjkt** loktèkdkj izkrk ,oay{kd dsikl l**j**f{kr

ladj.k %iFke

e**q**zk %∨DVcj] 2013

I g; ksx jkf'k %250@&

equal %
thou fo | k | LaFkku] vejd\/d

ç.krk ,- **ukxjkt** eè; LFk n'klu l gvfLrRookn vejd**V**d

xkfQDI &fMtkbfux% vkdk'k dEI; Vj] jk; i j 9926904130 Pvè;; uß ds fy, eè; LFk n'kū okke; pkj n'kū] rhu okn] rhu 'kkl= , oa l koèkku ds : i ea ilry gl budk l fEefyr : i ea vè; ; u vko'; d gl

I kFk ea'i fjHkk'kk I ågrk' dk vè;; u vko'; d
gå 'kCn døy fdI h fØ; k dk uke gå tcfd i fjHkk'kk
'kCn , oafØ; k dh ekåydrk dksLi"V djrk gå 'kCn
dk vFkZ i fjHkk'kk I s båxr gå mI vFkZ dsLo: i ea
vfLrRo eaokLrfodrk, j gå Hkk'kk dh mi; kåxrk ekuo
dksU; k;] èkeå I R; I fgr I Hkh Hkkoka VokLrfodrkvkåk
dk ckèk djkus ea gå bl I s gh Hkk'kk dk Lo: i Li"V
gkrk gå

| kjk i tird ek= | pouk gb | e>uk vkf | e>kuk ekuo | sgh gkxkA

Plaoknß id_rd eè; LFk n'kāu lg vfLrRookn dks eny okae; en ikjaxr gkus en lgk; d ds vFklengs

bleaJ) ş ukxjktth ds l kFk fo | kfFkF ka ds ftKkl k , oaJ) ş ukxjktth dk mRrj l okn 'kSyh ea fn; k gA

byflrRoemyd ekuo dfunr fparuß cuke bee; LFk n'kluß I g yflrRookn okke; I mph %

n'ku-

- ı ekuo 0; ogkij n'klu
- ekuo deln'ku
- ı ekuo ∨H;kI n'kZu
- ı ekuo vu**l**ko n'klu

okn-

- ı 0; ogkikRed tuokn
- l ekèkkukRed Hkk§rdokn
- ı vullkokRed ve; kReokn

' kkL=-

- 0; ogkjoknh l ekt'kkL=
- ı ∨korlı'khy ∨FkZkkL=
- ı ekuo laprukoknlı euksoKku

I **á**oèkku-

- ekuoh; ∨kpkj l figrk : ih ekuoh; l fioèkku l ⊯ 0; k[; k vU; -
- ı thou fo|k&,d ifjp;
- ı fodYi] vè; ; u fc**n**q
- ı ifjHkk"kk Lagrk
- ı Þlæknß Hkkx&1] 2 ¼Hkkx&3 izdk'kukèkhu½
- ı ladyu ¼indk'kukèkhu½
- 14 pokn dk vkMM; k&ohfM; ks Hkh mi yCèk g&%

ikfir ladz

- I Email mdbooks@live.com
- bl/jul/ tkudkjh , oa fu%kl/d Mkmuykl/ & www.jvidya.com VFkok www.modhyasth-darshan.info

lakn dk eny rRo

efustksic çlrir fd; k q\$& pkj Hkkx ean'ktu] rhu Hkkx ea okn] rhu Hkkx ea 'kkL=] ml ds l kFk l faoèkku & ml i ijih ckr dk c; kstu g\$& fodfl r pruk ½kuo pruk] np pruk] fn0; pruk½ dks l e>ukl çekf.kr djuk vk\$ çekf.kr Lo: i eaih<\ nj ih<h jgukA bl i\(i\) kr dks tho&tkuoj ugha le>xkl bldks tho pruk dks intus okyk ekuo ughale>skA bldks the pruk I s Nivuk tks ekuo pkgrsqli ogh I e>xxA gj 0; fDr dsikl; gr; djusdk vfèkdkj g\$fd mlstho pruk Is NIVuk qSfd ugha fodfl r pruk Lo: i ea ekuo ds thus ea çek.k çokfar akrk allı çek.k distrhu Lrj allı vutlko çek.k] 0; ogkj çek.k vkj ç; kx çek.kA bu rhukaLrjkaij çek.k çokfgr gkrk gå vuttko ds fcuk dkb/l çekf.kr djxk gh ugha vuttko vè; ; u İsgkork gS; k fQj vuq akku İsgkork gB bi çlrqr dks djus dk vfèkdkj eq>eavu() àkku fofèk I s vk; kA vu() àkku inold bl vfèkdkj dksikusij gj 0; fDr ea bl dksle>us dk L=kr dYiuk'khyrk ds: i ean{kk x;k} bl kfy, bl dksçLrr dj fn; kA Þlæknß dk eny rRo bruk gh gå

ekuo bl çLr¶r dks vè;; u djds viuk LoRo cuk I drk g\$\mathbf{S}\mathbf{V}\epsi; u fd; s fcuk bl dks LoRo ugha cuk; k tk I drkA ge vHkh cgr I svk; kekadksutj vankt djdspyusea vH; Lr gja og ughapyskA bl çLripr eadkb2Hkh, ik vax ugha gja ftl svki u le>afQj Hkh; g çLrko vkidk LoRo cu tk, A 0; FkZ dh ckrka dks rks bl ea fy [kk gh ugha gja lkFkZd ckrka dks fy [kk gsvka gj eqsij fu"d"kkadksfy [kk gja og vko'; d gs; k ugha & bl h dks vkidks ns[kuk gja bl ea ftrus Hkh fu"d"kkadks fy [kk gsos rdZl arr] fopkj larr] 0; ogkj larr vka vujko larr gja bu pkjkaHkkxkadksl kp djdsbl sçLrip fd; k gja ekuo tkfr bu fu"d"kkadksvko'; d ik; axs rks ml sviuk, axja vko'; d ugha ik; axs rks ugha viuk, axja

t; gld eaxy gld dY; k.k gld

,- ukxjkt]

ç.krk] eè; LFk n'klu I g&vfLrRookn Jh HktukJe] uehkpy] vejd\d] ftyk vuiij] eè; çnsk] Hkkjr 5 fl rEcj 2012

çkDdFku

I bokn dk; g nuljk Hkkx vkids I Ee([k i Lrup gå bl Hkkx eajkdsk xuprk vkj Jhjke ujfl Egu dsvykok vll; ykskads I kFk gq I bokn Hkh I ekfgr gå bl dk mi; ksk èkjrh ij thrsgq I ožekuo ds I kFk gj, sl k ejk Loh—fr gå ejk fo'okl gj bl I bokn dksi<uk eë; LFk n'kiu I g&vfLrRookn dseny oktie; ea i kjær gksus ea I gk; d gkskk i njk I bokn eë; LFk n'kiu I g&vfLrRookn ds vuu kj gh gå çR; sd 0; fDr vè; ; ui nožd I e>skk vkj I e> ds çekf.kr djskk ; gh ejk fo'okl gå

,- ukxjkt ç.k**r**k] eè; LFk n'k**ü** l g&∨fLrRookn

vuØef.kdk

			i "B
vè; k;	1%	ifjp; kRed	1&106
		1-1 fodYi dh i"BHMe	1&24
		1-2 fodYi dk Lo: i	24&106
vè; k;	2%	vè;; u D; k\ %oLrq I acèkh Li"Vhcij.k	107&222
		2-1 vfLrko n'klu	107&182
		2-2 thou	183&195
		2-3 ekuoh; ∨kpj.k , oa 0; oLFkk	195&222
vè; k;	3%	thou fØ;kdyki&ifØ;k lækh Li"Vhdj.k	223&344
		3-1 Jo.k&euu&I k{kkRdkj&ckkk vu t ko&iek.k	223&305
		3-2 vè;; u dsfy, ikFkfedrk] ckèkk,; , oafujkdj.k	305&344
vè; k;	4%	vu q akku 14 ekfèk&l a e ½	345&365

vè; k; &1

ifjp; kRed

1-1 fodYi dh i "BHofe

vu (lèkku D;) d s

ejs cákyka

Icd ueu] ç.kke] vk'khokh vfih djrsgq esivkils vugjëk djuk pkg jgk gw; g vuq ekku D; a vkg ds s gq/k\ ml dsigyseq-s; g Hkh crkusd dgk x; k gs; FkkfLFkfr Iseq-s D; k ijskkuh Fkh\ esiekurk gjv; gk; ij ftrusHkh cekqtu mifLFkr gji ose; ku Isl quaksvkj fQj viusfopkj 0; Dr djaks

; FkkfLFkfr; g gSpbl èkjrh ij ge të vkneh tkfr g\$ios Kkuh] foKkuh vFkok vKkuh eax.; g\$A\$; g egik dFku vki yëxëa dë fdruk vuqdhy g\$; k çfrdhy g\$; g vki vkxscrk, x\$ ge Kkuh] foKkuh vk\$ vKkuh feydj bl èkjrh ij të dan Hkh fd, ml ds Qyu ea igys ou l Eink l eklr gë x; h] nh js [kfut l Eink l eklr gë x; hA bu nëuëadsl eklr gëusl s; g èkjrh jgus; ïX; ugha cpsh], d k foKkuh yëx dg jgsg\$A; slc ckr ge yëx l qurs gh g\$A bl ij vkxslëpus ij Lo; hQrZ: i ea; g ckr vkrh g\$ge të dan Hkh fd, ml l s; g èkjrh jgus; ïX; ugha cph] vc; g jgus; ïX; cus ml dsfy, Hkh dan lëpa

èkjrh ij ekuo jgus; "X; d\$ scusml dsfy, e&vu(àkku fd; k g/A ejs vu(àkku dk mìs; bruk gh g& bl vu(àkku i no de e&us të ik; k] ml dë i trop djus dh dë f'k'k fd; k g&; g Li "V govk; k ughagovk]; g vki gh yëx 'këk djdscrk, x& gj 0; fDr dë 'këk djus dk vfèkdkj g\$ l e>us dk vfèkdkj g\$ ml ij vius vkpj.k l fgr fopkjë a dë 0; Dr djus dk vfèkdkj g& vkt i shk gq cPps ea Hkh; g vfèkdkj g\$ dy ejus okys o') ea Hkh; g vfèkdkj g&

2@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

çdkjkrj Ispyrsgq or eku eage eku tkir vijkek—R; ea Qal x, gal bl Isigysgekjscotok ausom fopkj eafy [k dj fn; k gshlkfDr fojfDr ea dy; k.k gals llkfrdokn to vk; k rigysl sgh çyilku Isxfl rekuo tkr þl hoekk lægß ea Qal x; ka lipekk læg dspyrsbl ekjrh Isou vkj [kfut niu a leklr girs x, a ou vkj [kfut leklr gius Is _rq lægyu çfrdæy girk x; k vkj ekhjsekhjsekjrh chekj gil x; ha

foKkuh; g crk jgsgåèkjrh dk rkieku díN våk vkj c<+
tkusij bl èkjrh ij vkneh jgsk ughå lu~1950 lsigys; gh
foKkuh crkrsjgsfd; g èkjrh BAMk g" jgk gå lu~1950 dsckn
crkuk 'kq fd, fd; g èkjrh xeZg" jgk gå; g ds sg" x; k\
bl dk 'k èk djus ij irk pyk bl èkjrh ij lc nsk feydj
2000 ls 3000 ckj ijek.kqijh{k.k fd, gå; sijh{k.k bl èkjrh
ij gh gq gå bu ijh{k.kkalst" Å "ek tfur g"rsg\$ml d" ukik
tkrk gå; g t" Å "ek tfur gvk] og èkjrh eagh lek; k; k dgha
mM+x; k\; g inNusij irk pyrk g\$; g Å "ek èkjrh eagh lek; k
g\$ ftllsèkjrh dk rki c<+x; kA èkjrh d" c([kkj g" x; k gå vc
vkj fdruk rki c<*xk ml dh çrh{kk djus ea foKkuh yxs gå
bl ds l kFk, d vkj foink gvk çn\k, dk Nk tkukA Ãèku
vo'ksk ls çn\k, gvkA bu n"u"a foinkvkals èkjrh ij ekuo
jgsk; k ughå bl ij ç'u fpllg yx x; k gå

èkjrh d' ekuo usviusu jgus; "X; cuk fn; kA ekuo d' èkjrh ij jgus; "X; cukusdsfy, ; g vu(èkku çLrko : i eag&

PU; k; i no 2d thu 8 dh çofùk ekuo ea d\$ s LFkkfir g" bl d" e sus vu q àkku fd; k g\$ U; k; i no 2d thus ea e \$ Lo; a çoùk g\$ U; k; fdl ds l kFk g"uk g\$ ekuo ds l kFk g"uk g\$ vk\$ ekuo s j çÑfr ds l kFk g"uk g\$ bl ds ckjs ea ge Fk"Mk ; gk; ckrphr

djxA

e&Lo; a, d on efirlifjokj I sgNA ejs'kjhj dk vk; qbl Ie; 90 o"klgA bu 90 o"klea I sigys 30 o"kleaus vius?kj ifjokj dh ijEijk dsvu() kj gh dke fd; kA 30 o"kldsckn ds 60 o"kleaus bl vu() àkku d" djus vk) ml I s çklr Qy d" ekuo tkfr d" vfilt djus eayxk; k gNA

; g vu() èkku d3 sfd; k\; g ckr vkrh g3 gekjs 'kkL="a eafy[kk g\$vKkr d" Kkr djusdsfy, I ekfèk , dek= LFkku g3 mI ij fo'okl djrs gq] vejda/d d" vuqdny LFkku ekurs gq] e31950 eavejda/d igppkA vejda/d eaesus I kèkuk fd; k vk5 I ekfèk d" n{kkA I ekfèk d" n{kus ij irk pyk] I ekfèk ea d"Ã Kku ughag"rkA I ekfèk eaesus vi uh vk'kk] fopkj vk5 bPNk d" pq g"rsgq n{kkA , d n" o"kl'rd esus I ekfèk dh fLFkfr d" n{kk ij I ekfèk ea Kku ughagnykA

ml dsckn lekfèk dk eN; kødu djus dsøe eae Suslae fd; k] ftllsçÑfr dh gjolrqejsvè;; u eavk; hA vflrRo Lo; alg vflrRo Lo: i eags; g ckr epd cëk gwk] Kku gwk] ml d th djdsçekf.kr djus dh vgrk vk; hA, sls Kku d th djdsçekf.kr djus eaijlijrk eafo'okl grk gS thus eagh fo'okl grk gS cl dgus ek= lsfo'okl ughagrk, slk eSus Lohdkj fd; kA bl çdkj thrsgq y xard bl ckr d ds sigpk; k tk, bl ij l pusij f'k{kk fofèk}kjk bl sçokfgr djus ds mls; lsokae; r\$kj fd; kA

vuq àkku i no d D; k mi yf cèk gā\ vuq àkku dh mi yf cèk g\$ Pl ekèkkußA l Hkh fn'kkvka vk; ke a d . k a i fjç{; a ds fy, l ekèkku mi ycèk gupkA vuq àkku i no d ejk Lo; a dk vPNh rjg l ekèkku i no d thuk cu x; kA l ekèkku d t c çdkf'kr djus

4@eè; LFk n'klu ij ∨kèkkfjr løkn ¼kkx&2½

yxsr" y"x"ad" yxusyxk ged" Hkh pkfg,] ged" Hkh pkfg,- , sk g"rsg"rsge ; gk rd igppsgs.

I ekèkku ds I kFk; fn ÞI ef) ß ughags röge çekf.kr ughagör I dræge jakk ckr vk; kA I ef) dk ç; "tu gs'kjhj i "k.k] I æj{k.k vkæj I ekt xfrA I Eiwk/I Hk@rd oLrævkadk ekuoh; rk i mod fu; "tu bllgharhu fLFkfr; "aeag& foKku } kjk ge næjJo.k] næjn'kæj næjaxeu I æàkh oLrævkad i k; & mRi knu vfu; æ=r göus ds Qyu eæèkjrh chekj göx; hA vkneh ds cusjgus i jç'u follg yx x; kA èkjrh chekj göx; h rövkneh dgk; jæxk\ vkxs i h<æ dgk; jæxk\ ; g Hkh I öpus dk eðk gå dæy vkneh dögh vijkèk eðir göus ds fy, vkneh dölg vfLrRo eæ thus dh vko'; dræ gå vkneh dörhu a voLFkkvæds I kFk fu; e] fu; æ.k] I ægu i moð thus dh vko'; dræ gå

Lo; a ea t " c "èk guyk] vu tho guyk m I d " thus ds Øe ea ge nu j a d c "èk djkrs ga b I dk geus dkQh v H; k I fd; k] ft I ds Qy Lo: i n s k ea nu j nu r d , d v kokt I u kus; "X; r " gq A b I ds ckn da y y x "a ea b I d " v è; ; u djus dh b P N k H k h g a g v kneh Lo; a d " çekf. kr djus ds v f èk dkj j [kr k ga gj c P p s c M s c q c q c k f. kr djus ds v f èk dkj I s I i l u ga ; g Lohdkjrs gq b I ç L r ko dh f 'k {k k i) f r d " geus u ke fn; k p p r u k fodk I e W; f 'k {k k 3 A p p r u k fodk I e W; f 'k {k k 3 ds f y, ; s y " x v è; ; u d j j g s g a v k j Lo; a d " ç e k f. kr djus ds f y, d f v c) ga bu I c d " è; ku ea j [k r s gq b I ç L r ko dh m i; "f x r k g e d " I e > v k r k x; k A t s s t s m i; "f x r k I e > v k r k x; k g e k j k m R I k g H k h c < f k x; k ! m R I k g c < f k x; k r " e j k Lo L F k j g u k H k h c u x; k A t Y n h 'k j h j R; k x u s d h v k o '; d r k u g h a q s da N f n u v k j n s k y a b I d k D; k Q y i f j . k k e g " r k q a b I

rjg 90 o"k20; rhr gq g& tc rd lk| pyrh g} bl çLrko dk D; kç; "tu fl) g"rk g\$; g n{kk tk ldrk g\$ vkxsvki lc ç; "tu"a d" n{kus ds fy, mEehnokj g" gh ldrs g} ç; Ru'khy g" ldrs g} ç; "tu"a d" çekf.kr dj ldrs g&

bl vu q àkku d' djus ea 1/1 ekfèk l a e e 1/2 geus 25 o "kl yxk, A vu q àkku dh mi yflèk ds vu q i vius thus ds r g rjhds d' cukus ea nl o "kl yxk, A ml ds ckn l a kj d' bl çLrko dh t + j r g S; k ugha bl dk l o [kk.k djus ea nl o "kl yxk, A l a kj d' bl çLrko dh t + j r g S; g fu.kl, g'us ij l u ~ 2000 l s bl d' y'x a r d i g p kuk 'kq f d, A

ejsvu() àkku dh mi; "fxrk l e> vkusij ejh vkokt ea Hkh cy vk; kA blls; g dguk cuk Þvijkèk alslger g dj ge bl èkjrh ij T; knk fnu jg ughaik; axaß nuljh ckr Þle>nkjh Islekèkku laibu g dj ge bl èkjrh ij fpjdky rd jg I drs gåß

I e>nkjh dsfy, Þpruk fodkl eN; f'k{kkß vè;;u ds Lo: i d geus f'k{kk fofèk lsçLrr fd;k gA bl çLrko ds y d0; kihdj.k ealayXu foHkNir; adk; g l puk gSÞthou fo | kß Nf'kfoj½ ls'kq fd;k tk, vký Þvè;;uß eaçofùk isnk fd;k tk, A thou fo | k dh Hkud r nsk dsl Hkh çkUraeadjhc djhc igp x;k gA bl l Eesyu ea; g irk pyrk gSfdl çkar ea fdruh Hkud i MhA bl ckr d ge nuj nuj rd igppkusds; X; gq A y x ard igpkus ds Øe ealar f'V cuh gA gA

vc ge bl vu (lèkku dsç; "tu dh ckr dj k A

gjekuo dsikl dYiuk'khyrk vk§ deLorærk inth ds : i engAn gjcPpsdsikl g§njcMndsikl g\$mldkog ç; "x 6@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2%

dj I drk gå dYiuk'khyrk dsvkèkkj ij deLorærk dk ç; "x ekuo usvkt rd fd; k gå bl dejsdk Nr t" cuk gå gg dYiuk'khyrk dsvkèkkj ij cuk gå tgk; ge cåsgå og LFkku dYiuk'khyrk dsvkèkkj ij cuk gå ftl xkMærsgå gokã tgkt I svkdk'k eæ?kærsgå gdYiuk'khyrk dsvkèkkj ij cuk gå dYiuk'khyrk dsvkèkkj ij cuk gå dYiuk'khyrk dsvkèkkj ij cuk gå dYiuk'khyrk dsvkèkkj ij gh ge Þl þoèkk I ærgå d"viuk, gå gj ekuo dsikl ; g dYiuk'khyrk deLorærk miyCèk gå thou vkå 'kjhj ds; "xQy eædYiuk'khyrk vkå deLorærk çxV g"rh gå ejsgq vkneh eæ; g çxV ughæg"rh gå thou g" j 'kjhj u g" rc Hkh; g çxV ughæg"xhå 'kjhj g"] ij 'kjhj u g" rc Hkh; g çxV ughæg"xhå

dYiuk'khyrk vk§ deLorærk d\$ svk x; k\ ÞI g vfLrRo fuR; çxVu'khy g\$ bI fI) kr ij; g vkèkkfjr g\$ Ig vfLrRo fuR; çxVu'khy g¨usIsviusçfr: i d¨ ekuo Lo: i eaçLrr dj fn; kA èkjrh ij çxV g¨us ds ckn ekuo vijkèkh g¨ x; kA e([; ckr bruk gh g\$ p¨V dh ckr bruk gh g\$ bI p¨V dh ckr d¨ è; ku eaykusij ge vPNh rjg IsIe> I drsg• ekuo tkfr dk vijkèk e•pr g¨uk furkr vko'; d g\$

pgj ekuo lèkj ldrk g8; g bl ckr lsigyh l EHkkouk g8 gj ekuo lèkj dj vius lèkkj d" çekf.kr dj ldrk g8 bl l EHkkouk dsfoLrkj d" D; k ukik tk ldrk g\$ gj ekuo ds lèkjus ij D; k g"xk\ t\$ sgj xk; vius oåk ds vuþ kj xk; Rods l kFk 0; oLFkk ea thrk g\$-t\$ sgj o{k vius cht ds vuþ kj o{kRods l kFk 0; oLFkk ea jgrk g\$-mlds ino z t\$ sgj inkFkz ifj.kke ds vuþ kj vius Rolfgr 0; oLFkk ea jgrk g\$-mlh çdkj ekuo lèkjus ds ckn ekuo Rolfgr 0; oLFkk ea th ldrk g\$.

uj ukfj; "aeal ekurk le>nkjh dsvkèkkj ij vkrk gå gj uj ukjh ea dYiuk'khyrk vkå deLorærk j [kk guyk gå ml ds vkèkkj ij gj uj ukjh le>nkjh d" viuk l drsgå 'kjhj ½ i½ dsvkèkkj ij uj ukjh ea lekurk g"xk ughå : i 'kjhj dsl kFk gå èku l cdsikl leku : i ea g" ughal drkA èku dsvkèkkj ij uj ukfj; "aeal ekurk g"xk ughå in l cd" fey ughal drkA in dsvkèkkj ij uj ukfj; "aea l ekurk g"xk ughå ryokj vkå clnud ½cy½ dsvkèkkj ij uj ukfj; "aea l ekurk g"xk ughå ryokj vkå clnud l Hkh pyk ugha l drå uj ukfj; "aea l ekurk l e>nkjh dsvkèkkj ij gh l EHko gå gj uj ukjh l e>nkj g" l drsgå.

Puj ukfj; "a ea lekurkß vk§ Pvehjh xjhch ea largyuß g"us ij ge bl èkjrh ij vukfn dky rd jg ldrsgå 8@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

ekuo }kjk èkjrh ds l kFk vijkèk çèkku : i ls [kfut d"; yk] [kfut rsy vks fofdj.kh; èkkrupkadk vigj.k djus ls gupk gå bu rhu oLrupkadsvigj.k djus lsèkjrh vlarfyr gå gå fofdj.kh; èkkrupkadk ç; "x gh 3000 ckj ijek.kqijh{k.k djus eafd; k x; k gå ml lstfur Hkh"k.k rki èkjrh eagh lek; k gå QyLo: i èkjrh chekj g" x; hA èkjrh; fn LoLFk jgsk rHkh ekuo LoLFk: i eadh dj ldrk gå èkjrh gh LoLFk ughajgsk r" ekuo D; k dj yskl dgkj djskl bld" l"p djdsr; djuk iMskA ged" èkjrh d" larfyr j[k dj thuk gs; k ughå; fn thuk gs" vijkèk çofùk lsepr g"uk vko'; d gå

I obnukvkadsihNsikxy g¨uk gh vijkèk çotÜk eaQil uk gå I obnukvkad "I rf"V nsusdsihNsge nªMfsgår" vijkèk ds vykok dåN g¨xk ughå I e>nkjh i obd ; fn nªMfsgår" I ekèkku ds vykok dåN g¨xk ughå

uj ukfj; "a dk I onukvkad" rir djus ds fy, n Muk t: jh gs; k I onukvkad "fu; f=r djuk t: jh gs; fn I onukvka ds ih Ns gh ge n Mrs går" ge tkuoj "a I s v fèkd dh ugha gå I onukvkad "fu; f=r djds gh ge ekuo cu I drs gå; g gj 0; fDr Lo; a ea fujh k.k dj I drk gs ge fdruk I onukvka ds ih Ns y V v wgå gekjh I onuk, afdruh fu; f=r gå gj uj ukjh; g ijh k.k dj I drs gå v kj mI ds v k ekkj ij vius c p "a d" mne "èku dj I drs gå

I obnukvkad" rîr djusdsfy, ge fdruk Hkh dke dja os rîr g"rh ughagā bi rjg I obnukvkadsfy, dke djusis doy vijkèk g"rk gā ekuo Lo; a ea rfir i obd ghil ekèkku d" çekf.kr djrk gā

ged" rlr jguk g\$;k vrlr jguk g\$ bl d" gear;

djuk gå lønukvkad" rir djus ea yxsjguk gå; k lønukvkad" fu; fi=r djuk gå bld" r; djus ds fy, ge ; gk; gå blønukvkad" fu; fi=r djuk gå oghal sþfodyið dsvè; ; u dht+jr i Mfh gå

; g ç L
rko vkn'kōkn vk
ý Hk
#rdokn n"u"adk Þfod
Yiß g
N

vkn'kōkn 'kq Hkh ÞjgL; ß I sdjrk g\$vk§ mI dk vær Hkh ÞjgL; ß eagh g\$\lambda nut js Hk\righterdokn I s\righterdokk I æg\rights gh thus dk y\{; curk g\$\lambda I fpo\text{ekk I æg} dk d\text{\text{\text{A}} rfIr fcUnqg\text{\text{\text{r}} k ughag\$\lambda fdruh Hkh I fpo\text{\text{\text{k}} i \text{\text{\text{k}} k djavk\$\text{\text{\text{k}} i \text{\text{\text{k}} k djus dh txg cuk gh jgrk g\$\text{\text{\text{k}} fdruk Hkh I æg djavk\$\text{\text{k}} vkxs dh I \text{\text{\text{k}}; k j [kk gh jgrk g\$\text{\text{k}}

fodYi fofèk Isl"pusij ; g fudyrk g\$Pekuo y{; Iekèkku] Ief)] vHk;] Ig vfLrRo g**%**B

geall knockk laxgß dsihNsgh yxsjguk g\$;kllekèkkulef) lef) lah vkgi pyuk g\$;g ged fu.kt, djuk g\$.

l onukvkad" rir djus ds fy, n M + s gh j guk g\$; k l onukvkad" fu; f=r j [kuk g]\$; g ged" fu.k; djuk g

I ekèkku l ef) dh vkj pyuk g\$ vkj l osnukvka dë fu; f=r j [kuk g\$rë ml dsfy, ekuo eapl e>nkjhß vo'; EHkkoh g\$ pl e>nkjhß dk eryc g\$ l g vfLrRo Lo: ih vfLrRo dë l e>uk vkj l g vfLrRo Lo: i ea thukA

I g vfLrRo Lo: i ea thus ea gekjs U; k; i mbd thus dh ckr curh g\$\mathbb{S}\tu; k; i mbd thus ea fdl h dk fdl h i j \text{ bvkj"i \mathbb{S}\] fdl h dh fdl h l s \text{ bf' kdk; r\mathbb{S}\] fdl h dh fdl h i j \text{ bvki f\text{ lvk} b curk} 10@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

ugha g\$A | g vfLrRo fofèk d" N"M+dj ; fn ge 0; fDroknh@lenk; oknh fofèk | s thus ds ckjs ea l "prs g\$\forall r" | leL; k, a r\forall kj g" tkrh g\$\forall ekuo ekuoh; rk i no\forall thus | s 0; fDrokfnrk | se\forall r g"rk g\$\forall pruk fodkl d" tc | e>rs g\$\forall thrs g\$\forall r" 0; fDrokn@lenk; okn n"u"a | s e\forall r g" tkrs g\$\forall r g" tkrs g\$\forall r gk; okn n"u"a | s e\forall r g" tkrs g\$\forall r gk ki u clr\forall r djak\forall mu ij vki fo'okl dj | ldrs g\$\forall r

¼thou fo|k jk"Vh; I Eesyu] 1 ∨DVncj 2009] gsnjkckn½

vu q akku dh i "BHkvie vkj bl dh mi yf Cèk dk ykod 0; ki hdj.k

; g thou fo | k j k 'Vh; I Eesyu I ([kn] I nj] I Hkkk; i w k g ; g e j h 'k t k dkeuk g & e ny e a e p s; g c r k u s d s y, d g k x; k g \$ f d b I vu q à k k u d d j u s d k p I a d V ß e p s d \$ s v k x; k \; g vu q à k k u g v k d \$ s b I vu q à k k u d p f o d Y i ß Lo: i e a ç L r q d j u s d h D; k t + j r v k x; h F k h \ b u I c c k r a i j è; k u f n y k u s d s f y, ; g e j h ç L r q r g &

esivki I sfuornu djuk pkgrkk] ejh 'kjhj ; k=k Ã'ojoknh fopkj dsvu(kj fo) ku dgykusokysone@rzifjokj ea'kq gñA ml ifjokj ea'esus i yus I s ydj 6&7 o"kz; k 10 o"kzrd on fopkj dsvykok dín Jo.k fd; k gh ugha ; k , 1 k dg I drsgs nu jh d'Ã ckr ejseu eaigrph gh ugha ejh vk; qtc 5 o"kzjgh g"xh rc cgr I kjs cMs cqtqz y"x eqs ç.kke fd; k djrs Fka eqea; g fopkj vk; k Þeqd"; s y"x ç.kke djrs gsbud" esus , 1 k D; k nsfn; k gs; s y"x D; "a eqs ç.kke djrs gsbud" esus , 1 k D; k nsfn; k gs; ; s y"x D; "a eqs ç.kke djrs gsbud" esus bl ckjs eavi us?kj i fjokj] ekrk firk] Hkkb; "ja ekek ds I kFk ckr dh r" os ml dk e [k@y mMkrs jgsh; g I c pyrs pyrs 10&12 o"kz

ckn eq-d" bl ckr dk irk pyk]; sy"x ejsifjokj dk l Eeku djrsg& vk\$ ml h vkèkkj ij ejk l Eeku djrsg&; g t" eq-ea fu"d"kZ fudyk ml l s bl ckr dh eq-ea çfrKk cuh] gekjk ifjokj t" l Eeku vk\$ çfr"Bk cuk; k g\$ ml d" cjckn djusdk vfèkdkj eq-d" ughag&

ml dsckn esioghau #d dj] ejk ifjokj lakj d" D; k nsfn; k bl d" esi'këk djusyxkA; g 'këk djusij irk pyk ejs ifjokj dh ijEijk eagj ih<h ea, d n" lat; kl h g"rsgh jgs muealsdā lat; kl h r", sisgq] t" viuh lekfèk dsfy, Lo; a xM<k [k"n dj feVVh Mky dj ej x, A ej tkusdsckn muds Åij pcurjk cuk dj j [ksgq Fks esusviusifjokj tu alsinkk b; sged" D; k nsx, \s bl dk mùkj nsuseadkQh ijškkuh mud" g"us yxhA varr"xRok; g crk; k 'kkl="a ea bl U; kl ß ds ckjs ea fy [kk gsfd ml lsdy; k.k g"rk gs bdy; k.k g"rk gs r" ml dk d"ā xokgh g"xk fd ughaß; gk lsesus 'kq fd; kA, sk 'kq djusij rdyhQ vks c<hA; g c<fs c<fs ep d" varr"xRok le>k; k x; k re iyik osnkUr d" le>"A esifQj osnkUr d" le>us x; kA

onkur dë ebusiyik Bhd Isle>kA yfdu mllsrë ogh gyvk þigyslsdjsyk] Åij Isuhe p<k!ß onkur dsve;; u Is eq>sirk pyk þ; g cge gh caku vk§ eë{k dk dkj.k g&ß

cge Kku D; k g\$\ r" jgL; e; crk; kA \(\text{Pcge v0; Dr g}\) vfuo\(\text{puh}\); g \(\text{ckr dh eps I \) \(\text{puk fn, A ; fn cge v0; Dr g}\) vfuo\(\text{puh}\); g\$\ r" , \(\text{dh fLFkfr en Pcge KkuB dk D; k eryc g"xk\ , \(\text{dh k en rd ZdjusyxkA ml ij epscrk; k x; k \text{Pre N"Vk epg cM\(\text{dh ckr djrs g"A\(\text{dh bl çdkj epls en sijs ifjokj en dkOh l dV xgjk; kA}\)

12@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

cge gh càku vk§ e"{k dk dkj.k d\$ sg" x;k\ e&usitNk r" crk;k;g bcge yhykß g& ;g l uusij e&usdgk nf[k;} l a kj ea t" nk# ihrsg\$ oscf<+k yhyk djrsg& t" ikxy g" tkrsg&ml l scf<+k yhyk djrsg& D;k cge d" ikxy;k nk# fi;k guyk ekuk tk,\;fn, \$ k ughaekuk tk, r" ml dk rjhdk D;k g\$;g l c g"usij oseq-d" l e>k, bbl d" l e>usdsfy, red" Lo;avutko djuk iMskAß

D; k vuljko g"rk g\$. eaus i INKA

Pl ekfèk eavutko görk gß mùkj feykA

fdI ckr dk vullko\ eaus inNkA

PKku dkß; g ckr crk; A

; g crk; k r" e fus I ekfek dsfy, r\$ kjh dj fy; kA vius eu d" r\$ kj fd; k fd bl dsfy, e p d" ; g 'kjhj ; k=k vfi ir djuk g s ml le; e j h vk; q 26 & 27 o "ki jgk g x kA i j E i j k d" N "M+dj vius eu dk d n djuk g s ml dsfy, 'kkL="a e a p fo } r l t; kl ß dh ckr fy [kk g s fo } r l t; kl ds ckj s e a fy [kk g s , t k d n dk vuefr pkfg,] e kj dk vuefr pkfg, vkj x t dk vuefr pkfg, A

ml ckjs ea e us vius i Ruh Is, d x "Bh fd; k] viuk fopkj 0; Dr fd; k fd bl çdkj Isejseu ea, l k fu'p; g jgk gå bl ear ligkjk D; k dguk gå þræ t fu.k; y xsml h dsl kFk erspyuk gåß, l k og c yhA

mldsckn e busviuh ek; Isckr fd; kA e jh ek; e jsfy, igyslsgh x#rY; jgh FkhA mllgh Ise busT; "fr"k vkJ vk; ph Ih[kk FkkA mlds vfrfjDr e js?kj ij bJh fo|k vkxe ræ mikluk dhij Eijk jgh Fkh] mldk min sk mlg ausgh eqsfn; k Ablhv Fk Zeaejh ekjejsfy, x# ry; Fkh Amulsin Nk r oscrk Aabre t dn Hkh fu.k y xsmlls v PNk fu.k y xus okyk blèkjrhij d Aughag Are t fu.k y mlsdj Mky re mleal Qy g x A B, sk mlg aus eqs v k khok h fn; k A

mldsckn Jaxjih fo | k i hB ds 'kadjkpk; 2 ½Jh pant k{kj Hkkjrh½ d" eaus vi uh vkLFkk dk dbae cuk; k Fkk mulseaus blckr dk ftØ fd; kA mlg"aus crk; k Þreigkjik ladyi Bhd gå repl l Qy g" tkvkxá ueðnk fdukjs Hktu dj"Aß , 1 k os c"yá lákkuk dlsog "Iktu" cksyrs Fkå½

; g day feykdj fLFkfr cuhA mldsckn ebus vius firkJh lsckr fd; kA firkth us; g crk; k rep on ekursg] vè; kRe ekursg] r" tc rd ge thrsgorc rd rogkjk ti]; K] ri lc don ge gh go gekjh lok djuk gh rogkjk èke/g], , sk osc"ys

mldsckn viusligith Isckr fd; kA osc ysrep 60 o kZ dh vk; q dsckn okuçLFk tkukA e Sus èkhjs IsmulsinNk vki dk vk; qfdruk g δ mlg euscrk; k 62 o kZ e SusinNk fQj ; gkj d δ sfn [k jgsg \! I e dj os Hkkx x,! ; g Hkh , d e tkd dh ckr g δ

bl rjg ijke'kldsr^g ij e**l**uslclsckr fd;k vk**g** lekfèk dsfy, tkusdk fu"d"klfudkykA

I clsijke'kldjdse fuslekfek dsfy, tkusdk fu"d"klfy; kA fu"d"klear" vk gh x; k Fkk fd eqd"; g djuk gh g\$\, d 'kjhj; k=k bleavfilt djuk gh g\$\, e fusd\$\n frfFk fuf'pr fd; k fd bl frfFk ea %vejd\$\/d% pys tk; ax\$\, rc rd vius

14@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

I Hkh fØ; kdyki ja ysu nsu vkfn I c di i jik djusea e si yxkA blih chp ea e jih e kjidk ngkar gi x; kA; g 1947 ds var ea gaykA vkj 1948 ds vkj EHk ea e jis firk dk Hkh 'kjhj 'kkar gi x; kA og kjidh i j Eijk ds vu jikj 1 o "kZrd e j. ki ùkj de Zea I Eeku narsgja, jih vkL Fkk j [krsgja ml di e jusi jik fd; kA og I c i jik giusi ji 1950 ea ge; gkj vejda/d i gap x, A

vejda/d ml le; ,d N°Vk lk xkp FkkA day vkcknh 150 y°xA ogk; vkusij ogk; dsl Hkh y°x t\$ sejsvfHkHkkod cu x,A fQj esogk; l kèkuk djus dh çofùk cukus yxkA vejda/d ds cM+cataxads fuR; de 7 d° esus n{kkA l ojs uenk ea Luku djus ds ckn] ?kj ea [kkus i hus ds ckn] ogh chM+ fl xj*/ rEckdw dk l sou] fQj p°i M+[ksyuk] rk'k [ksyukA; smudh i jih fnup; k/ds dke d° esus n{kkA, s scM+cataxads i kl ea cBrk gwr°; s ea>s Hkh ogh l c djus d° dgaxA; fn esibl ds fy, euk djrk gwr° esimuds fy, datkr g° tkrk gw/; fn esiogh l c djrk gwr° ejk l kèkuk r° l e> gok g° x; k! vc D; k fd; k tk,\; gk; i j jgk tk,; k; gk; l s Hkkxk tk,\

"I sea ejh Jherh us I pk; k rep D; a i jšku grs g" mud viuk dke djusn"] rep viuk dke dj"! rep I ojs I s 'kke rd I kèkuk dj" A rajgkjsik I d" A vk, xk ugha rep fd I h ds ikl tkuk ugha ; g I qudj e a cgar ckx ckx gayk A m I h ds vua kj e aus I kèkuk 'ka fd; k A 1942 e a e j k fookg gayk Fkk A 1950 e age vejda vk x, Fka bu 8 o"k" a e ae sviuh i Ruh ds fy, vfHkHkkod t" sjgk Fkk A e j h i Ruh 1950 I sydj vkt rd e j s fy, vfHkHkkod gå bl I Eekutud I a e aus d" sigpkuk vk" og e j s fy, d" sojnku fl) gayk; g vki d" crkuk pkgk e j h i Ruh dh ri L; k gh gå t" e å I kèkuk dj i k; k A ugha r" e å I kèkuk ugha dj i krk A e å I e > rk gå I kèkuk djus ds fy, dgha u

dghavkReh; rkiwkZlok vko'; d g&

; g I c g us d s ckn vi uh I kèkuk e a e a r Rij g y k] m I d s fy, fd; k èkjk] m I c e a 20 o "k z y x a 20 o "k z ckn e a I e k f èk d h f L F k f r e a i g p z; k A

I ekfèk dh fLFkfr eaeausik; k ejik vk'kk] fopkj] bPNk tön Mrk jgrk Fkk Þeopsdon pkfg, ß] Þeopsdon djuk gß] Þejis ikl don gß; srhu a i wkir; k poj göx, A; spoj göus dsckn vkneh dön A I odv rögörk ughaga vk'kk] fopkj] bPNk poj götkus dsckn I odv dkgsdögöxk\; spoj göus dsckn eagj fnu bartkj djrk jgk vkt cge Kku göxk] vkt göxk-, ik djrs djrsda eghus bartkj eachr x, A

I ekfèk ea eq>d" cge Kku ugha gqvkA

I ekfèk eacge Kku ughagʻrk bl dʻejsdgusHkj Isd¶u ekuusokyk gʻs 'kkL=ʻaearʻ bl dsfoijhr fy [kk gál I ekfèk eq-dʻgyk gʻs; k ughabl dk xokgh nsusdsfy, efusPl a eß fd; kA Ia e ds}kjk I ekfèk dk xokgh gʻtkrk gál fQj Ia e djusdk I adYi ysdj esiyx x; kA

iratfy; "x I # eal a e dsfy, folkfir ikn eat" don Hkh fy [kk gSog d" A Kku dsfy, ughags by Kkr d" Kkrß vkj by cklr d" cklrß djusdsmis; dh %epese igys I s?ka/h ctrh jgh A ml eal spycklr d" cklr djus d" ydj eigh d" A ft Kkl k ughajgh ep d", sk egl i gh ughag wyk eigs ikl don vçklr gs vHkko ep d" Li'k gh ughafd; k Fkk vçklr d" cklr djus dh epead" A ft Kkl k ughajgh vko'; drk Hkh ughajgh bl d" vki eigk ikxyiu Hkh dg I drsg eigh I Ppk A Hkh dg I drsg vc D; k fd; k tk, \ vKkr d" Kkr ds sfd; k tk,]; gh ckr

16@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

gñA vitir dksitir djus ds | UnHkZ ea fy [kk g\$ Þèkkj.kk è; ku l ekfèk%=; e~, d=Rokr~l a e%A , d k , d ykbu fy [kk gå ml de easmyVk; kA ÞI ekfèk%è; ku èkkj.kk =; e~, d=Rokr~l a e% , d k easmyVk; kA ÞI ekfèk%è; ku èkkj.kk =; e~, d=Rokr~l a e% , d k easmyVk; kA ÞI ekfèk%è; ku èkkj.kk =; e~, d=Rokr~l a e% , d k easmyVk; kA ÞI ekfèk%è; ku èkkj.kk =; e~, d=Rokr~l a e% , d k easmyVk; fofèk d° çkir djus dh , d Hkh fofèk d° eps ugha viukuk g\$, d k eass l° pkA vKkr d° Kkr djuk ml ds myVk fofèk I s g°xk ml fofèk I s djds n{kk tk,!, d k eask eu i gpkA vKs fQj ml d° eassfd; kA

; g djusij, d o"kleaesiml txg ij igppk tgkj vfLrRo dskg D; "ags vks ekuo dskg D; "ags bu n"u"adk mùkj eq-sfey x; kA bu n"u"aèkop"adschp ealakj dk t" ds Hkh fØ; kdyki gs Hk@rd] jkl k; fud] vks thou fØ; kdyki mldk eq-slk{kkRdkj gwkA lk{kkRdkj g"usij eslartv gwkA

Ik{kkRdkj inold eq>d" irk pyk %

刈りgj ekuo thou vkj 'kjhj dslapr Lo: i eagA

½½ thou ,d xBuiwklijek.kqg%A

1/3½ thou ean " $\lor$ kj i wkłrk; afØ; ki wkłrk $\lor$ kj $\lor$ kpj.ki wkłrk ekuo ijEijk eagh ?kfVr g "rk gå

epd"; g le> eavk; k ekuo tho pruk o'k Hkfer g" dj lædv lsf?kj tkrk gå fQj ekuo pruk i nod l [kh g"uk g"rk g\$; gh fØ; ki wklrk gå bl rjg i rk pyk tho pruk ls ekuo pruk J\$B gå ekuo pruk lsno pruk J\$Brj gå no pruk lsfn0; pruk J\$Bre~gå; g vulko g"usdsckn eåvi us eal n<+gvkå tkxfr dk vfèkdkj epsfey x; kå

tkxfr dsvfèkdkj dsQyLo: i irk pyk ekuo Hke o'k gh càku dh ihMk I sihfMr g\$A D; k pht g\$Hke ; k càku\ og g\$ vfr0; kflr n°k ¼vfèke¼; u djuk½ vuk0; kflr n°k ¼voe¼; u djuk½ vk5 v0; kflr n°k ¼ue¾; u djuk½ A bu rhu n°kal sgh ge lædv ea Qars gå Ny] div] næk] ik[k.M; g vfr0; kflr] vuk0; kflr vk5 v0; kflr n°kadk çn'ku gå næjh fofèk lst ge Qas gå og gåæg] foæg] 'k°k.k vk5; på A bl rjg ekuo bu n° Hkæjïa ea Qal x; kA bl ds i gyslke] nke] næl] Hkæn dk Hkæj cuk gh jgkA bl rjg ekuo, d lkFk rhu Hkojïa ea Qal k gæyk gå ekuo tkfr dåsth ik jgh gåvki gh l°p y°!

; g t Kku et sgryk; g 1975 eagrykA; g Kku g usij e Sus Lohdkjk; g ejs v dsys dk Kku ughag A; g ekuo dk Kku g A ekuo dsiq; o'k gh; g ?kfVr gryk g A bl fy, ekuo d bl s v fi r djuk g A ml dsckn ekuo dsl kFk l i d d jus dk d f'k'k fd; kA d f'k'k djus ds Ø e ea d N y x a us dgk p r e v k'kkoknh g ! B d N us dgk p l e; l s i gys r e; g ckr dj j g s g A B d N us dgk p t s v k g d A fopkj v k, r g g kj k Hkh; g, d fopkj g S Fk M h n j ckn; g Hkh [kR e g tk; s kA b bu r h u ç d k j d h i f r è o f u; k v k; h A e S f p r u e u d j r k j g k v k j m l h ds l k F k v P N s v P N s y x a l s f e y u g r s g h j g A è k h j s è k h j s e p d ; g è k s Z g y k f d b l ckr d h v ko'; d r k e kuo i j E i j k d g A

blsD; aesus ekuo lEe([k çLrr fd; k\ D; sid esus bls lEiwklekuo tkfr dsiq; dk Qy ekukA blh dslkFk èkjrh ds chekj g'us lsbl çLrko dh vko'; drk dk irk py x; kA bl vkèkkj ij bl çLrko d'ekuo tkfr ds voxkgu ds: i ea çLrr fd; k gs ; fn èkjrh ij ekuo ijEijk d'cusjguk gs r'ekuo bl çLrko d'viuh ekufl drk eaLohdkjxk vks þl Ppkãs dslkFk ft; xkA

I g vfLrRo Þgöuß ds: i eð ÞI PpkÃß gð tho lákj] ou ouLifr lákj vkð [kfut lákj vius Þgöuß ds: i eð 18@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

I Ppkà g\$vk§ osviusÞg¨uß dsvu() kj ghÞjgrß g\$A ekuo dkbl èkjrhij Þg¨ukß I Ppkà g\$A ekuo Þjguß ds: i eal Ppkà d¨idMk ughag\$A ml Hkkx d¨ Nkyk ughag\$A ml Hkkx d¨idMus dh vko'; drk g\$A ml h Hkkx eaçekf.kr g¨ax\$A

ml dsckn 1990 I sgeus'kq fd; k fd bl s l Vhd fofèk I s, d 'k{kf.kd ç.kkyh ds: i ea y "x a ds l Eeq[k j [kk tk, A ml ea n" rhu txg ea bl ckr dsç; "x gq gå dkQh cq) eku y "x bl ea l "pus ds fy, rRij gq gå vkt rd dh ?kfVr ?kVuk, a; gk; rd igph gå vuq èkku ds Qy ea t "gkFk yxk ml ea day feykdj þl e>nkjhß dh ckr gå vHkh rd D; k Fkk\vHkh rd l e>nkjh Fkk fd ugha Fkk\; g vki in n" "ejs l e> ea; g vkrk g\$vè; kReokn jgL; ea Qå us l s vkneh d" l e>nkjh gkFk ugha yxkA jgL; ea gh jg x; kA ml ea geus ekuk ejus ds ckn ged" Lox/feysk] e"{k feyskl} Kku dk Qy feyskl] nork feysksbl çdkj dh cgq l kjh ifjdYiuk, aj [kh gå gå ejus ds ckn D; k feyrk gå ml dh d"Ā xokgh r" g" gh ugha l drhA

bl le>nkjh lsekuo y{; Li"V gwykA ekuo y{; g\$ lekèkku] lef)] vHk;] lg vfLrRo çek.kA ekuo y{; d" iyik djuk gh ekuo pruk g\$\frac{1}{2}\$.

Ble>nkjh Islekèkku] Je Islef) Þ; g, d I ⊯ cukA Ie>nkjh Islekèkku I i Uu g¨ I drsg A gj Ie>nkj i fjokj ea viuh vko'; drk dk fu.ki, dj I drsg A vko'; drk Isvfèkd mRiknu djdslef) dk vutko dj I drsg A

bl vkèkkj ij bl iyih ckr d' vè; olkf; d fofèk ls çLrq djusdh d'f'k'k fd, A çLrq djusdsØe eal oçFke ebus ¼ Ùkj dsn'kd e½ caxyg ea, d Þvè; ; u f'kfojß yxk; kA 45 fnu dk f'kfoj FkkA cgq l kjsyx bl d' l jkg} bl dh vko'; drk

g\$, \$! k c"y\$ bldsckn ekhjsekhjsjk; ij] flkyk\$ bu txg"aij fo}ku"adslidZeavk, A mldsckn nokZea, d ikhyhV\$DudlikFkkudslidZeavk,] tgk; dsy"x"austhou fo | k dk f'kfoj fd; kA foKkud" i < \$gq y"x"adslkFk e&us, d thou fo | k f'kfoj fd; kA bl f'kfoj djusdsckn mueada | lar"k vk\$ ek\$Z gwk] mldsckn ogh ikhyhV\$Dudlar"k vkbZvkbZvh] fnYyh lslidZgwkA vkbZvkbZvh] fnYyh dsfo}ku"adk rjhdk dan nwijk ghjgk!

ogki igprsghoset I sdgsÞrtigkjh çLrtir dk vkèkkij D; k g\$ t"ckr rep dg jgsg"; g fdl h fl) kar ij vkèkkfjr g\$; k ughàß

bllsepd", sik >ydk]; sikN jgsg&Pe&fdl ijEijk dsvkekkj ij ckr djjgk gpk mld" ydj ejk mnxkj pkg jgsg&Pe fdrqejh ckr fdlh ijEijk ij vkekkfjr ughajgkA

bl dk l hèkk mùkj e sus fn; k Þejih ckr dk vkèkkj g\$ l g vflrko Lo: ih vflrko A vký bl ckr dk çek.k e slo; agyAß bl çdkj l s e s çlrqr gq/kA

bl çdkj ogkj ds të rRdkyhu fo}ku FksmuealsdaN yëxëadë laudj dkQh vPNk yxk] rë daN dë yxk; g fcYday ik[kMh vkneh gScl ckr djusokyk gA, sl k në rjg dh ckr gAA bldsckn mulseaxy e\$=h] Kku vtlu djusdjkusdh ckrphr 'kq gAA varëxRok vkblvkblvh ea; g çofùk cuh Þ; g daN lgh pht+g\$ bl ij ç; "x djdsn{kuk pkfg, AB

day feykdj Þvè; kReokn dh jgL; e; rkß ejs vu () àkku dk dkj.k jgkA vfLrRo ea jgL; g¨us dk d¨Ā dkj.k ugha gA vè; kRe ; k cge t\$ soLrqdk v0; Dr jgus dk d¨Ā dkj.k ugha

20@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kx&2½

gå vu () akku I sirk pyk] cge I Hkh oLrv/kad" çkir gå çkir dk vutiko djusdk ekuo dsiki vfèkdkj gå og vutiko I g vflrro Lo: i eag"rk gå; g eåus vutiko fd; k gå

bl çdkj lg vfLrRo le> ea vkus ds ckn mld" oka³e; Lo: i ean'klu] okn ∨klj 'kkL= : i eafn; kA n'klu : i eauke fn; k x; k g\$ekuo 0; ogkj n'ku] ekuo deln'ku] ekuo vH; kI n'ku vkj ekuo vutko n'kuA ml dsckn fopkj eauke fn; k I ekekkukRed HK@rdokn] 0; ogkjkRed tuokn vk\$ vu**t**kokRed vè; kReoknA ml dsckn 'kkL="adk uke fn; k vkorlu'kty vFkl kkL=] 0; ogkjoknh lekt'kkL=lekuo læsrukoknh eu foKkuA mlds ckn l Boèkku fy [kk ekuoh; vkpkj l Egrk #ih l BoèkkuA ml <a klsekuo d" t" vko'; drk q\$vkpj.k lsydj l foèkku rd] I boèkku I s 0; oLFkk rd gj vkneh tkp I drk g\$ ml dk i jik 0; k[; k clrr fd; kA ml eaekhis ekhis y x adk Hkj l k r cu gh jak ala bl çdki ftrusHkh y x bl fopki l s tM+jasal mudk Hkj" I k dh ckr r" i yik i Mfk g& bl ckr d" yxdj þthou fo | kB dk dk; De tgk; tgk; g"rk g\strou fo | k d" t" t" l ursg\s muea uohu mRI kg txrk q& mldsckn ftKklk dsvkèkkj ij vkxsfo}ku g¨uk curk qh q&

bl rjg vu (àkku dh; g N "Vh I h ckr g (A day e e e a Lo; a e a j g L; okn I s i shk g e k I ad V v k j Hk e rdokn I s i shk g e k I ad V k k j rh chek j g "usds: i e k bu n "u "a I se f D r i kusds f y, ç; Ru] m I ç; Ru e a e j h I Q y rk I e k f e i v k j ; g k v k j rd i g p us dk I e k k ; A

t; g"! exy g"! dY; k.k g"!

¼thou fo|k jk"Vħ; l Eesyu] ∨DVncj 2005] el ijh½

<u>Pcge IR; txr feF; kB I sij\$kkuh</u>

gekjs'kkL="aeacge d" | R;] ije ikou crk; k x; k gå cge v0; Dr vkj vfuoipuh; gå; g Hkh crk; k x; k gå | kFk gh; g Hkh fy [kk gå cge | sgh tho txr i ink gæka tho txr d" feF; k Hkh dgk gå bl | seepsijskkuh gå pl R; | sfeF; k Hkh i ink g" | drk gå\å; gh ejsvul akku dk eny ç'u jgkA

e bus o find fopkj ds fp ru d n [kk] le>k vkj mlds vu j kj thus ds fy, r s kj h fd; kA og kj fdrkc ae a fy [kk g s p A'oj ls; g txr i s h k g v k g s s p cge ls v kdk'k] v kdk'k ls ok; j ok; q ls ty] ty ls v f xu i s h k g v k s; g fy [kk g s b lds v y ko k tho ds H kh cge ls i s h k g us ds c kj se a fy [kk g s b cge dh i j N k A e k; k i j i M us ls v l { ; tho a dh m R i f ù k g x; h A B , s k c r k; k x; k g s b l r j g cge ; k A'oj ls g h tho txr i s h k g us dh c kr fy [kh x; h g s v r e a f Q j fy [kk g s p cge l R; txr f e F; ks A; g f d r kc a e a f y [kk g v k g s mld v ki H kh i < + ld r s g s ; g i < us ds c kn e j s e u e a cg r v k l n y u g v k l R; ls f e f; k d s i s h k g l d r k g s e j k i f j o k j s B r e o s n d i j E i j k d k l E e ku ç k l r f d; k g v k F k k o s e j s b l b f o r s k ko n g k j i j s k u g A m l e; j e . k e g f k t h f o r F k s f t u d s c f r g e k j s i f j o k j k k K k l s f d e j s c 'u a d s m ù k j l e k f e k e a f e y s x s e s ; g k v e j d s / d p y k v k; k A

vu () àkku I Qy g'us ij eq>s irk pyk I R; I s d'Ã feF; k i shk ugha g'rkA þi shk g'rk g\$; g I "p gh x yr g\$\lambda\text{VfLrRo ea d(N) i shk ugha g'rk] u fouk'k g'rk g\$\lambda\text{VfLrRo ea cxVu g'uk g\$\lambda\text{V}\text{y} y \text{y}r g''uk g\$\lambda\text{cxVu g''uk gj èkjrh ij fu; fr I g t 0; oLFkk g\$\lambda\text{cxVu g''uk fodkl Øe] fodkl] tkxfr Øe] tkxfr ds: i ea gh g''rk g\$\lambda\text{nujh g\$\lambda\text{ hugha g\$\lambda\text{ eu on bold of hugha g\$\lambda\text{ eu on bold eu on bold eu on bold eu on bold eu on bold eu on bold eu on bold eu on bold eu on bold eu on bold eu on bold eu on bo

22@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

dsçxVu rd d'A ijskkuh ughaga I kjh ijskkuh dh tM+ekuo gh ga ekuo Lo; aQa k ga dssm) kj g'xk\ bl dk mùkj ged' foxr eafeyk ughaFkka bl dsmùkj d' vc eaik x; k ga og ; fn vki rd igaprk ga r' vki Hkh ejstsalk; kiu dj I drsga

1/4thou fo | k jk"Vh; I Eesyu 2006] dkuiji%

vu lèku dk y d0; ki hdj.k

ekuo dk iq; jgk rHkh; g vuq akku l Qy g ik; kA bl ckr d ydj e&cgr Hkj l k djrk g n fd ekuo bl çLrko d LohdkjxkA eps bl çLrko ealozktk dk jkLrk l kQ+l kQ+ fn[kkA iMkA rHkh e&bl çLrko dsy d0; kihdj.k eayx x; kA dc rd\ vkf[kjh l k l rd! tc rd e jh l k l pyxk] e&bl ij gh dke d: xkA

bl çLrko en bruh cMh l EHkkouk fn [kkà i Mrh gSfd vkneh tkfr vijkèk epr gʻldrk gS viuk ijk; k nhokj l s epr gʻldrk gS; g n'u'agʻx; k r' èkjrh dsl kFk g'usokyk vR; kpkj l eklr gʻxkA vR; kpkj ; fn #dk r' èkjrh viuh cph rkdr l sftruk l èkkj l drk gS og l èkkj yxkA

y"d0; kihdj.k ds Øe ea vusd y"x"a Is feyuk gaykA vusd y"x"a us vius vius rdZd" çLraf fd; kA

Pre cgr vk'kkoknh g"!B ; g crk; k x; kA

fujk'kkokfnrk I s vki us D; k fI) dj fy; k]; g crkb; A eAus mul s i NkA

rdldsfy, rdldjuslsuhjlrk girh gS; k rdldiç; itu lstiMeuslsuhjlrk girh gS; g çLrko rdldiç; itu lstiMeusdsfy, gS ç; itu lEer rdllekèkku diçekf.kr djrk gS lekèkku vkuslsuhjlrk nji gixk; k 0; Fklds rdldicuk, j[kuslsuhjlrk nji gixk\ doy ppkldjrsjguslsuhjlrk nji gixk\, sk miyflèk; ialsuhjlrk nji gixk\, sk eSusmulsiNkA

 $\,^{\text{h}}$, d 0; fDr dh ckr d' d\$ sekuk tk, \B ; g 'kædk crkb2 x; hA

0; fDr ds vykok vkid i < u@l quus d D; k feysk\t d\N Hkh vkt rd dgk x; k g\s fy [kk x; k g\s vk\s vkxsHkh t dgk tk; skk] fy [kk tk; skk og fdl h u fdl h 0; fDr \skjk gh g xkA

Pcgr I kjs y x r bl I s fHkUu ckr d ekurs g&ß; g crk; k x; kA

cgr I kjsy"x feydj ghr" bl èkjrh d" cjckn fd; kA; fn din y"x ml hflklu ckrß d" euk Hkh djrsr" bruk cjckn ughag"rkA I c y"x ml hflklu ckrß d" eku fy, rHkh r" èkjrh cjckn giAA I c y"x cckhh dsjkLrsij g" x, og jkLrk T; knk Bhd g\$,; k, d 0; fDr I gh dh vkj jkLrk fn [kk jgk g\$og T; knk Bhd q\$.

%tuojh 2007] vejd\d%

vHkh rd dh l "p dk fodYi

ekuo tkfr dsbfrgkl eavHkh rd t" Hkh ç; kl gq] os mld" le>nkjh ds ?kkV ij igpkus ea vleFkZ jgA igys 24@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

vkn'kokn usþvkl.Fkkß; k Bekll; rkþ dsvkèkkj ij HkfDr fojfDr dk jklrk fn[kyk; kA mldsckn Hk@rdokn vk; k] ftlusrd? dk jklrk [k"y fn; kA rd? lær fofèk I svkl.Fkk fVd ughaik; h r" I fjoèkk lærg dspDdj eage vk x, A vHkh Kkuh vKkuh foKkuh rhu"al fjoèkk lærg dsnjoktsij fHk[kkjh cus[kMægå d"Ã vkneh bllsughacpkA èkjrh ij ekuo dsviusd" le>nkj ekuusds ckn ekuo dk xfr vkt rd bruk gh gæyk gå

vHkh rd të din Hkh jkLrsgji I fjoèkk I axg dsnjoktsdh vkj gh ystkrsgji vki pkgsdin Hkh dj yë I g vfLrRooknh Kku bl njoktsdsckgj gji I g vfLrRooknh fofèk I sthusdk rjhdk gj l ekèkku I ef) i judd i fjokj ea thuk A fQj l ekèkku I ef) vHk; i judd l ekt ea thuk A fQj l ekèkku I ef) vHk; I g vfLrRo i judd I kojik e 0; oLFkk ea thuk A

vc vki ge d"r; djuk g\$ l ekèkku l ef) i no2d i fjokj ea thuk g\$; k l fjoèkk l axg ds njokts i j flk[kkjh cus [kMsgh jguk g\$.

gj 0; fDr d' vius vius en bl ds fy, fu.k; ysus dh vko'; drk gs, d 0; fDr dsfu.k; ysus Hkj l sdke ughapyskA

¼thou fo | k jk"Vħ; I Eesyu 2006] dkuij½

1-2 fodYi dk Lo: i

f'k(kk eafodyi

t; gks eaxy gks dY; k.k gks

e la Lo; a dks vius càknyka ds chp ik dj çl Uurk dk vunko dj jgk gyla vki ge tks; gk; feysga; g , d l a ks vkj

I neti) dh ckr qû I neti) dsi (k eavkxsc<tusdk; qk; cLrko q& Inefi) pkqusokys; qk Ic cBsg&, 1 k ejk Loh—fr g& dy vkids I kFk ckr qb/2 Fkh fodyi ds svk; k] D; kavk; k] vks; ; q fdl ckr dk fodyi gs. mleacrk; k Fkk ; g vkn'kokn vks Hkkirdokn dk fodyi gji vkji lekfek laje fofek Isfu"illu gju/k qA vc vkxsbl dk f'k{kk eaD; k Lo: i qkxklml dkseq>sçLrq djusdksdgk x; k gå ml dkseåLohdkjk gymfpr l e>k gå vki ykx Hkh mldksmfpr le>rsq8,9 k ejk fo'okl q8

on fopki ea 30 o klard the siyk c<klambeal was I wukus dks Jijir uke fn; kA esiHkh mI dks eku dj osind __pkvks dksmPpkj.k djrsjgkA epdkstksyks I ursjgsosejh ç'klik djrsjg\ ml | seq>svflkeku gkrk jgkA tc on fopkj dsvFkZ eax, rksefusmi sfujfkd ik; kA igyscã dksghir; vk¶ vur crk; kA nu jscã I sqh tho txr ishk qu/k]; q crk; kA rhl js ykbu eafy[kk cã l R; txr feF; k q& l R; l sfeF; k d\$ sishk qksx; k\ bl ç'u lseq>dksihMk q\pA ftldsfujkdj.k dsfy, eaus Lo; a L Qur Z fofèk I s vuq àkku fd; kA mI ds Qy ea tks i k; k og en>slEiwklekuo tkfr dh lEink yxk blfy, mlsekuo tkfr dksle>usdsfy, efusç; kl 'kq fd; kA; qk; minsk fofèk dks NkW+djdsf'k{kk fofèk I sbl dksçlrr fd; kA f'k{kk eaml ds Lo: i dkscrkusdsfy, e8; gk; çLrqr gyA f'k"Vrk I sliilu gkus dsfy, f'k{kk q& ml dsfy, cfØ; k q\$vè; ; uA vulko dscdk'k ealej.k i nobl fd; k x; k fØ; kdyki vè; ; u gå

vė; kiu djus okys ds ikl vullko dk çdk'k ¼kskuh I e>½ jgrk gå vutko dk çdk'k yktgsdsikl jgxk) tkuoj ds ikl jgskk]; k ekuo dsikl jgskk\ efus; g fu.kt/; fy; k vutko dk çdk'k ekuo dsikl qh jaxkA vullko dk çdk'k u ykasds ikl jgxk] u tkuoj dsikl jgxkA bldksvki lHkh 'kkèk djus

26@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr lokn ¼kx&2½

; kK; gB I Hkh dks 'kkèk djuk pkfq, A fu.k; ysuk pkfq, A eut; qh eut; dksle>k; xkA u tkuoj le>k; xkl u ykqk le>k; xkl u iRFkj le>k; xkl u ef.k le>k; xkA blea; fn vki lger ughagkırsqlirksvki eplsç'u dildrsqliinNusle>usvki le>kus ds fy, ikp gh l # gå igyk g\$ & lg vfLrRo dks le>uk vk\$ le>kus;kX; qkxukA lq vfLrRo eavutko djusij I g vfLrRo I e> eavkrk gA milisigysig vfLrRo dksl e> ughaik; scale ekuo ijaijk vullkoenyd fofèk IsftUnk ja Idrk qA ekuo dk l kjh ekuo tkfr ds l kFk l q vfLrRo] l kjh tho thir ds | kFk | q vfLrRo] | kjh ouLifr thir ds | kFk | q vfLrRo] | kjh inkFk/ tkfr ds | kFk | q vfLrRo ind thus dh ckr gkrh g&

bl ekirh i j gh vki ge cBsgs gok dksyrsgh gsi ikuh dksihrsgh g) ouLifr; kavk; thokadk mi; kx djrsgh g) vc ekuo dk ekuo dksl e>nkjh dsvFkZeaçckfekr djusdh ckr g& bldkslekèkku inold vk§ lef) inold th ldus dh ckr dgh qA bl dks e&Lo; a th dj çekf.kr qA e&fdl h dks?kk; y ugha dirk qnA fdUrq?kk; y djusokysekuo èkjrh ij gnA ts; g cdk'k tksbl cYc lsg\ tksfctyh g\ og èkjrh dks?kk; y fd; s fcuk vk; k ughaq& èkirh I w Zdsrki dks vius eai pkus dsfy, igysdkş yk cuk; k] ml dsckn èkjrh viusdksvHkh dsl 1 kj ds thus; kX; gok vkfn u\$ fxdrk dkscuk; kA ml dsckn gh tho laki çxV qqvki euti; laki çxV qqvkA ekuo vj.; ;qx ls taxy discokin djuseayxk qh qB vR; kèkifud foKku ds I kFk ekuo [kfut lakj ij VW iMk] [kfut rsy] [kfut dk; yk vks fofdj.kh; èkkrykadsvigj.k djuslsgh; g èkjrh chekj glpA buds biku vo'ksk I sqh èkirh rkixtr qks x; h q&

28@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

vc èkjrh vký fdrus fnu cph jgxh mlsfy, foKkuh ykx viuh viuh Hkfo"; okf.k; k; dj jgsgå ; sl c l quuscksyus ds fy, gekjk dkb? fojkèk ughagå gekjk vujkèk bruk gh gågekjs cksyus l quus l sç; kstu fl) gksuk pkfg, Aç; kstu gåekuo dk 0; oLFkk eathuka 0; oLFkk eathus dk eryc gåekuo dk vijkèk etä gksuk] Hke etä gksuka l dkjkked Hkk"kk eafu; e] fu; æ.k] l argyu] U; k;] èke] l R; i nobd thuka nul jsrjg l sdgal ekèkku] l ef)] vHk;] l g vfLrRo i nobd thuka ekuo dk ekuoRo i nobd thuk] vFkkir~ekuo pruk ea thuk] vFkkir~ekuo pruk] no pruk] fn0; pruk i nobd thuka f'k{kk ea; s l Hkh l kFkidrk dk vè; ; u gå bl h ds vkèkkj i j vki bl dk Jo.k djæå bl dh vkåpR; rk dk fu.k; djæ; ml ea dkb? 'kodk gks rks gel s i nilæs ml dk l ekèkku gekjs i kl gå

vHk; rk

vHk; rk dk eryc gSfo'okl A ekuo gh ekuo dsfy, Hk; dk Lo: i g\$ rFkk ekuo gh ekuo dsfy, fo'okl dk Lo: i g\$ ijLijrk eafo'okl I cdksLohdkj gkrk g\$, sl k egik Loh—fr g\$ eas Mkdqvkq vijkfèk; kq 0; fHkpkfj; ka I s Hkh bl ckjs ea ckr fd; k os Hkh fo'okl ds çfr gh I ger gkrs g\$ I kèkq I ar]; fr] I fr]; kX; cq) eku ykx rks fo'okl ds çfr i gys I s gh I ger g\$ ekuo tkfr ds I kFk I ai dZ I s eas, sl k i k; kA vR; kèkqud fopkj gks; k vokqbhu fopkj gksml ea uk'k djus dh çofr cuh g\pZ g\$ i gys, sl s I kpk x; k Fkk; fn vki ds i kl i RFkj gks rks n\pli jk vki i j vi uh pyk, xk ugha i RFkj py x; k rks fQj I kpk x; k vki ds i kl Mank gks rks n\pli jk vki i j vi uh pyk, xk ugha n\pli js us Mank pyk fn; k] rks fQj cUn\plu vk x; kA fQj rki vk; k] fel kby vk; k]; s I c dgk; var gkxk\ I ekèkku i nozd thus I s gh uk'k dh çofr dk var gkrk q\$ qekjs t\$ s I ekèkku I cdks qks

Idrk g& bl hfy; s f'k{kk Is lekèkku dh ckr fd; kA gekjs vulki gi cPpk tUe Isgh U;k; dk;kpd] Igh dk;10; ogki djus dk bPNpd] vk\$ I R; oäk gkrk g\$\dagger tcfd vR; kekfqud euksokku dsvuj kj cppstle I sgh dkend gkrsgå ge vkneh q\$ tkuoj q\$; k Hkmr çr q\$, qe D; k I h[k jqsq\$D; k dj jqsq\$ D; k cksy jgsgå; g, d nul jsdsfy, Hke QSykusdh ckr gS; k ughà, ; g , d l kpusdk eqk gå f'k"Vrk ind thusdsfy, f'k{kk qA lekèkku] lef)] vHk;] lq vfLrRo imbd thuk qh f'k"Vrk qA lekèkku le>nkjh lsvkrk qA le>nkjh lq vfLrRo] lq vfLrRo ea fodkl Øel fodkl 1 tlxfr Øe vks tlxfr dks le>uslsqkrhq& bu ikp l #kadksle>kusdsfy, pkj n'ku] rhu okn] rhu 'kkL=kevk§ I foèkku dksfy[kkA; q dvy 3600 i "B qA bl I sT; knk eq-sd(N fy[kuk ughaqA ; qh f'k{kk vè; ; u dh olrqg& ykd0; kihdj.k gkusij thusdh txg bu ikp l⊯kaea gh ga mldk 0; ogkj : i cgr folrkj ea ga vHkh ge cgr T; knk Hkk"kk dk ç; ksk djrsq& FkkMH Hkk"kk eaT; knk l e>kuscu tk, xkA; sHkfo"; dsfy, vk'kk q\(\hat{\lambda} \) i \(\hat{\lambda} \) b I dksfy [kusdsckn e\(\hat{\lambda} \) s ; q fu.k; fd; k tksbldksle>uk pkgrsq; mudsikl bldks tkuk pkfg, A

mllsle>usokykadks[kkstuk 'kq fd; kA èkhjsèkhjsykskadh bleaLoh—fr vk§ ç; klkalsf'k{kk dsbl Lo: i ij gekjk fo'okl gwkA v[kM lekt gksusdsfy, bl f'k{kk dk lkjsfo'o eayksd0; kihdj.k gksuk gkskA, d xkp eagj ifjokj; fn lekèkku lef) inobl thrk gSrks; g 0; oLFkk dk, d çk: i curk gN gj xkp ea, slslcdkscukusdk nkf; Ro vè; kidkadk gN gj xkp ea vè; kid gksks ghA gj xkp ea t: jr gS; k ugha xkp ea l Hkh le>nkj gksusij xke LojkT; 0; oLFkk dh 'kq vkr gksrh gN gj ifjokj bl rjg l H; rk vk§ l Le—fr dk èkkjd okgd gksrk gN

vk§ ifjokj vk§ ifjokj I Hkk eabl rjg i judrk dk varj lacak gA gj uj ukjh; fn le>nkj gkorsg§ rksifjokj eagh U; k; gkork gA

ifjokj I Hkk ea Je fofu; e ds I keklj; hdj.k dh 0; oLFkk gkrh gå vdsys ifjokj ea gh vkèkk ekuo y{; ¼ ekèkku vkj I ef)½ çekf.kr gks tkrk gå bl dksvki oj I drsgj ç; ks dj I drs gå çekf.kr dj I drs gå rjær çekf.kr djus dk {ks=ifjokj gh gå èkhjsèkhjsçekf.kr djusokyh txg v[kå/ I ekt gå v[kå/ I ekt gårk gårk gårks I koækkæ 0; oLFkk gkrh gå I oZnåk ea; fn I e>nkjh vkrh gå rks I koækkæ 0; oLFkk gkrh gå I koækæ o; oLFkk gkrh gå I koækæ oj oLFkk gkrh g

1/4thou fo | k jk"Vh; | Leeyu] ckmk] mRrj insk] 2010%

I kožikkie 0; olfkk

, d vkneh Hkh bl I s Nivk ughag A èkjrh dsfcuk vkneh dk thuk curk ughag A ouLifr; ka dsfcuk vkneh dk thuk

30@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

curk ughaga thokadsfcuk vkneh dk thuk curk ughaga ekuo dsfcuk ekuo dk thuk curk ughaga bl ckr ij; fn è; ku ns ikrs ga rks; g ckr vkrh ga buds l kFk das ft; k tk, \ l g vfLrRo fofèk l sbuds l kFk l kejL; rk i no d thus dk l # feyrk ga èkjrh dks LoLFk cuk, j [krs gq èkjrh ds l kFk thuk a gok ds l kFk gok dh i fo=rk dks cuk, j [krs gq thuk a i kuh ds l kFk i kuh ds i fo=rk dks cuk, j [krs gq thuk a ouLifr; kads l kFk oLifr; kadh i ja jk cuk, j [krs gq thuk a thokads l kFk thokadh i ja jk cuk, j [krs gq thuk a thokads l kFk thokadh i ja jk cuk, j [krs gq thuk a thokads l kFk thokadh i ja jk cuk, j [krs gq thuk a thokads l kFk thokadh i ja jk cuk, j [krs gq thuk a ekuo ds l kFk U; k; i no d fu; a=r j grs gq thuk curk ga eut; rj ç—fr ds l kFk fu; e i no d fu; a=r djrs gq thuk curk ga bl dks vPNh rjg l sân; axe djus dh t: jr ga vè;; u djus dh t: jr ga ml ds; kx; vgrk çklr djus dh t: jr ga

i qu fo pkj dh vko'; drk

ekuo tc èkjrh ij çxV gwk rksigys thokads I n'k thuk 'kq fd; kA fQj I øsnukvkadksjkth djus ds vFkZ ea thoka I s vPNk thus dk ç; kI fd; kA t\$; vPNs I s vPNk di Mkiguuk 'kq dj fn; kA dkbZ tho di Mk cuku\$ i guus dk mi Øe ugha djrkA edku cuk fn; kA ekuo gh edku cukrk g\$ dkbZ tho edku cukrk ughag\$\text{A} I Med cuk fn; kA ekuo gh I Med cukrk g\$ tho I Med cukrk ughag\$\text{A} bI rjg vHkh rd ekuo us thoka I s vPNk thus dk çek.k çLrv fd; k g\$\text{A} bI rjg vPNk thus ds Øe ea ekuo us tksd\text{A} Hkh fd; k mI I sèkjrh chekj gks x; h] çn\text{A} èkjrh gh chekj gks x; h rksjgaks dgk; ij\ vkxs dh i h
k jgxh d\$\text{A} ; g i \text{ufo}pkj dh vko'; drk g\$\text{A} i \text{ufo}pkj ds fy, fodYi dks çLr\text{v} fd; k g\$\text{A} ; g fodYi I g vfLrRo ea thus dk çLrko g\$\text{A} qe ek\$/krsjqsckdh I c Hkysqh eja, \$\text{A} i I kp

Is I g vfLrRo eathuk gkrk gh ughag&

çpfyr f'k{kk dk fodYi

vHkh dh çpfyr f'k{kk dkekbleknh] Hkkskbeknh vkj ykHkbbeknh gA tcfd gj vfHkHkkod pkgs Mkdw gkj nfjæ gkj lefkZ gkj vlefkZ gkj vlefkZ gkspkgrsg&mudscPpsu&rdrk iwkZcu} pfj=oku cuA vki Lo; alksp; sbu rhukamleknkadksikrsgq D; k cPpsu&rd cu ldrsg&pfj=oku cu ldrsg&pl bl <ax lsge vHkh rd D; k fd; fdl ckr dsfy, Hkkxhnkjh fd; sbl dk eM; kodu gksus yxrk gA bl eM; kodu dsgksusdsckn ge fodYikRed Lo: i eathusdsfy, r\$kj gkrsg&fodYikRed Lo: i gSlg vfLrRo eathukA fodYikRed f'k{kk dsLo: i dsckjseage vkxsppkZdjaxA

I g vfLrRo ealo; a thus dslo: i dksysdj fod Yik Red f'k {kk dh 'kq vkr djrsg A I g vfLrRo ealo; a thus dsfy, to ikjar gks tkrsg A rks ml ds I R; ki u dks ge bl fod Yik Red f'k {kk dh i w k rk ekursg A bl ds mijk Ur lek ek ku lef) i no dd thu k v U; y k skadh l gk; rk djus v K j midkj djus dh 'k p v kr g k rh g A v k x sih e a fi N y h i h e h l s v K j v P N k djus r F k v P N k ç L r q g k x s dh d Y i u k j g r k g h g A v H kh dh v i j k è k i j a j k ea H kh bl dks n { kk t l dr k g A e k u o u s v i j k è k i j a j k ea H kh bl dks n { kk t l dr k g A e k u o u s v i j k è k djus ds: i ea dh A mudh l a r ku v K j T; k n k fouk ' k djus v K j T; k n k o è k djus dh v k j x; h A; g pyrs pyrs y k H k k j ea y k H k k j e k j e k k ea y k H k k j e k j e a k b l ds v y k o k n i j k d n m l ea i k g h ugha l dr A bl ds v y k o k m l f'k { k ea d k b Z è o f u g h ugha g } l # g h ugha g u 0; k [; k g A; g k c B s d N y k x u k d j h d j r s g n H k g A i g k c B s d N y k x u k d j h d j r s g n H k g A i g k c B s d N y k x u k d j h d j r s g n H k g A i g k c B s d N y k x u k d j h d j r s g n H k g A i g k c B s d N y k x u k d j h d j r s g n H k g A i g k c B s d N y k x u k d j h d j r s g n H k g A i g k c B s d N y k x u k d j h d j r s g n H k g A i s q k c B s d N y k x u k d j h d j r s g n H k g A i s q k c B s d N y k x u k d j h d j r s g n H k g A i s q k c B s d N y k x u k d j h d j r s g n H k g A i s q k c B s d N y k x u k d j h d j r s g n H k g A i s q k c B s d N y k x u k d j h d j r s g n H k g A i s q k c B s d N y k x u k d j h d j r s g n H k g A i s q k c B s d N y k x u k d j h d j r s g n H k g A i s q k c B s d N y k x u k d j h d j r s g n H k g A i s q k c B s d N y k x u k d j h d j r s g n H k g A i s q k c B s d N y k x u k d j h d j r s g n H k g N k c B x d N y k x u k d j h d j r s g n d n j k c B x d n j k c B x d n j k c B x d n j k c B x d n j k c B x d n j k c B x d n j k c B x d n j k c B x d n j k c B x d n j k c B x d n j k c B x d n j k c B x d n j k c B x d n

32@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

0; ki kj djrsgq Hkh g& osl Hkh I kp I drsg&, d k gh g\$; k ugha ; fn e& t ksdg jgk gwokLrfodrk ml I sfHkUu dkN g\$rksml dks vki eqsl qsko ds: i eansl drsg&vkxg ds: i eansl drs g&

vHkh ekuo cg#fi, t\$ k thrk g\$ le>nkjh i void ekuo, d fuf'pr vkpj.k %ekuoh; rk i wkl vkpj.k% ds l kFk thrk g\$ D; k bl ckr l sfdl h dk fojkèk g\$ vl gefr g\$; g tho pruk vk\$ ekuo pruk dk fo'y\$k.k g\$ bl fo'y\$k.k ds vkèkkj ij eut; i upfoipkj djus dk vfèkdkj çklr djrk g\$ i upfoipkj fd vijkèk etjä d\$ sgk\$] xyfr; kal setjä d\$ sgk\$] Hke l setjä d\$ sgk\$, nfjærk l setjä d\$ sgk\$, i upfoipkj dsfy, l pko g\$l g vfLrRooknh fofèk l sbu l Hkh etjka dk l ekèkku çklr dj l drsg\$ ftl l svijkèk etjä gksl drsg\$ xyfr; kal setjä gksl drsg\$ Hke l setjä gksl drsg\$ hke l setjä gksl drsg\$

ekuo tkfr dh Nkrh dsihiy

vkfn dky Is vkkh rd gj Iennk; ea uj ukfj; ka ea vIekurk Åij uhpsdh ckr] J\$B vkj u\$B dh ckr] T; knk vkj de dh ckr cuk gh jgk gå; g fdIh, d Iennk; fo'kkh dh ckr ughagå gj Iennk; ea, i k gh jgk gå "uj ukfj; kaeavIekurk" vkj 'xjhch vehjh ea vIanyu* vkfn dky Is ekuo tkfr dh "Nkrh dsihiy** cusgq gå ukjh dksvIeku cuk, j [kusdsfy, vkj xjhc dksxjhc gh cuk, j [kusdh fofèk; kadksydj dsvkneh vkh rd pyk gå gj ekuo ea; snks tatky cusgq gå; g g\$ kke dk foLrkj!; g I kpusdk enk gå fodYikRed fofèk Isblij I kpus I sfudyk I ekèkku dks; fn ge vè;; u inoid i krsgå rksuj ukfj; kaea I ekurk vkrh gå uj vkj ukjh ea I ekurk: i fofèk Isvk ugha I drh] èku fofèk Is

vk ughal drh] in fofèk Isvk ughal drhA chj) fofèk IsvFkkir~ le>nkj gkusij gh uj ukjh eal ekurk dk Lo: i fudyrk g& ; fn gj ifjokj ealekèkku lef) inold thuk cu tkrk gSrks xihch vehih eal arayu gark gå qi ifjoki ftl spkqsqe vkt "xihc" darsaklı "vehi" darsaklı; k "I kekli; " darsaks; fn rks xjhch vehjh eal rayu fl) gkrk gå ifjokj eal æakkadks 0; oLFkk ds vFkZ ea igpkuuk vk\$ 0; oLFkk ds vFkZ ea thus ij l ekèkku l ef) dk vuttko gkrk gå ml dsigysçek.k gksusokyk ughag& bldh vko'; drk g\$; k ugha; q Hkh l kpk tk, A bl èkjrh ij ftrus Hkh nsk g\$ ftl dh l hekvkaij l suk, ar Sukr g\$ mu l Hkh dsviusviusl Boèkku qBA osl Hkh , d , d i jEi jk, aqBA bl rjg ekuo fdruh fofèk; kalsft; xk\ bl rjg ekuo fc[kj x; k gå fc[kj djdsdghalkh fVd ughaik jgk gå I oInsk ea, d qh rjhds I smi; kxh qkh, d sekuo cu ughaik jgsgA ge I Hkh nskkaeami; ksch gka, si sekuo cu ughaik jgsgsa ge I Hkh nskka eavius mi; ksxrk dks ikus ds ckis ea pkgrs vo'; qli ii ml rjg I sqe I kp ughaikrsg) çekf.kr ughagksikrsg (0; ki kj fofèk I sekuo I olinsk rd igpok gå 0; kikj dk eryc gånd jsdks co) wcuk dj] T; knk ysuk vks de nsukA 0; ki kj dks I o 2 nškh; cukus dh dks'k'k qlpZqS ml rjq ftldsikl T; knk èku qSoq T; knk 'kkkk.k djrk g\$ ftldsikl de èku g\$ og de 'kkkk.k dirk g& 'kksk.k nksukagh dirs g&

0; ki kj ^-f=e vHkko** ds vkèkkj ij gkrk gå bleagj mRiknd }kjk fd; sx, I kjsmRiknu dks, d txg bdëk djds eupkgsykHk ds vu (kj cpus dh ckr jgrh gå vHkh gekjsnsk ea tksmRiknd gå —"kd gå os vi us?kj dh nhokjkaij I Qnh djok ughaikrsgå vkj tks0; ki kjh gå os pedrs?kj kaeajgrsgå D; kagkrk

g\$, 1 k dfj'ek\; g I kpusdk eqik g\$; k ugha xjhch vkj vehjh eal rayu vk; sfcuk bl fl. Fkfr dk l ekèkku gkxk gh ugha xjhch vks vehih eal royu ds s gkxk\ xihch vks vehih dk l royu lekèkku lef) i no 2d thus dh fofèk lsqh gkskA xjhc dsikl Hkh lekèkku dk vHkko g& vehj dsikl Hkh lekèkku dk vHkko g& I ekèkku dsfcuk I ef) dk vu**t**ko gkrk gh ugha I ekèkku dsckn qh lef) dk vukko qkrk qå qj 0; fä ; fn le>nkjh ls lekèkku çkir dirk g\$rks og Je Islef) dksçkir di gh I drk q& qj 0; fä ealekèkku dk , d qh Lo: i qkrk q& qj ifjokj ealef) dk viuk viuk Lo: i gkrk gå fallh ak nks jkb/h I sib/ Hkjrk q\$ fallh ak pkj I sib/ Hkjrk q\$ ml asfy, dkb2, d olrqdk, d ek=k eamRiknu djrk q3 nwljk fd1 h nul jh olradk nul jh ek=k eamRiknu djrk qå nkukal ef) dk vulko dj I drsgA I ekkèku i noid I Hkh I ef) dk vulko dj I drs qå, ; fn nl 0; fä; kads , d ifjokj ealekèkku lef) inold thus dk vH; kl gkrk gSmllsfQj , d ls vuid ifjokj dk , s s gh thuk curk g & ge ; fn U; k; i o d ft; la I ekèkku ind ft; a l (k ind ft; a l ef) ind ft; arksgj 0; fä , s k pkgrk qS; k ugh) bl dk i jh{k.k fd; k tk l drk q&

I g vfLrRo fofèk I sge vè; ; u dj i krsgårks I ekèkku I ef) gkFk yxrk gå çpfyr foKku dh fofèk I sge vè; ; u djrsgårksvfLFkjrk vfu'p; rk gh gkFk yxrk gå ft I I svijkèk djus ds vykok nu jk dkb/z çofùk curk gh ughagå Hkfä fojfä fofèk I sge pyrsgårksHkbrdrk dksudkjrsjgrsgå tcfd thus eaHkbrdrk dksgh Lohdkjsjgrsgå bl rjg Hkfä fojfä fofèk I sgekjsf'k{kk eå thuseå vkå 0; ogkj eadgk; I røyu gkrk gå bl rjg I røyu u Hkfä fojfä fofèk I sgevk] u vR; kèkfud foKku fofèk I sgevkA vR; kèkfud foKku; æ dks I okå fj çek.k ekuus

36@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

rd igppk gSekuo dksçek.k ughaekukA Hkfä fojfä 'kkL= dks I okā fj çek.k ekuusrd igppk gSekuo dksçek.k ughaekukA; gh eq[; ckr g\$\(\) I g vfLrRooknh fofèk I sf'k{kk 0; oLFkk ea thus ds vFkZeag\$\(\) fLFkjrk vk\$\(\) fu'p; rk ds vkèkkj ij g\$\(\) ge fLFkjrk fu'p; rk pkgrsg\(\); k vfLFkjrk vfu'p; rk\ bI dk Hkh viusea ifj'khyu dfj; k\(\) ge; fn fLFkjrk fu'p; rk pkgrsg\(\) rksD; k mI s ge ik, g\(\); k ughabI dk Hkh viusea ifj'khyu dfj; k\(\); nf fLFkjrk fu'p; rk dksik x, g\(\) rksmI eaçekf.kr g\(\); k ughabI dks I kfp; k\(\) bI rjg ge I kprsg\(\) rksvHkh rd dh f'k{kk dh I eh{kk gkrh g}\(\) mI dk eh/; kodu gkrk gSvk\(\) ge bI fu"d"kZij igpprs g\(\) fd vHkh rd dh f'k{kk fujFk\(\) d g\(\) vijkf\(\) kodk g\(\) vfuf'pr g\(\) vfLFkj g\(\) bI eadkbZ'kodk gk\(\) dkbZftKkI k gk\(\) dkbZç'u gksrks mI dks vki I Hkh epIsihN I drsg\(\)

vki dk dkb/ç'u ughag\$ml dk eryc e&; g ughaekurk fd vki dks; g ckr "Lohdkj* gksx; h g& vki bl ckr e&ikjær gksx, , 1 k e&ughaekurk g\ "Lohdkj* gkssij çek.k gh gksk g& vki bl ckr ls" l ger* gq g\ , 1 k e&ekurk g\ "

Igh ckr dks "Ight" ekuuk vkj xyr ckr dks "xyr" ekuuk f'k{kk dsfy, ,d vkekkjHkur ckr gå blh fo'okl dslkFk "ekuoh; vkpj.k #ih f'k{kk" nh tkrh g\$ rkfd le>us okyk "Ight" dkstku ldsvkj lekekkfur gksldå f'k"Vrk inod thus dsfy, f'k{kk gå lekekku] lef)] vHk;] lg vfLrRo inod thus dsfy, f'k{kk gå fu; e] fu; æ.k] largyu] U; k;] ekej lR; inod thus dsfy, f'k{kk gå

I g vfLrRooknh f'k{kk dh igyh miyftèk g\$ l ekèkku i mizh thukA nwl jh miyftèk g\$ l ekèkku l ef) i mizh thukA rhl jh miyftèk g\$ l ekèkku l ef) vHk; i mizh thukA tc l koÆkke

: i e) vFkkir-I Hkh nskkaeal Hkh ifjokj lekèkku lef) ivoid thrs gårks v [kM lekt dk Lo: i fudyrk gå v [kM lekt gh ekuoh; l H; rk vkj l L—fr dk èkkjd okgd gkrk gå bl h ds l kFk ekuo dk ekuo l s Hk; leklr gkrk gå ekuo dk ekuo l s Hk; ds leklr gkrs ij l Hkh nskka dh l hekvka ij yxh l jj kk l rukvkadh vko'; drk fujlr gkrh gå bl dksge vPNh rjg l s le> l drs gå bl èkjrh ij gh ugh fdl h Hkh èkjrh ij; fn ekuo gkarksos l g vflrRo fofèk l s gh v [kM lekt dksik; rkå l g vflrRo fofèk l s gh ekuo dk obko l ekèkku lef) dksik; rkå l g vflrRo fofèk l s gh ekuo dk obko l ekèkku lef) dksik; rkå l g vflrRo fofèk l s gh ekuo dk obko l ekèkku lef) vHk; l g vflrRo i void gh l ekt dk obko gå l ekèkku lef) vHk; l g vflrRo i void l kobko 0; ol Fkk dk obko gå

I ekèkku] I ef)] VHk; Vk§ I g VfLrRo eny I # gå bu eny I # kadks0; k[; k nsusdsfy, I g VfLrRooknh f'k{kk dksçLrfffd; s gå I g VfLrRooknh f'k{kk i nord f'k"Vrk i nord thus dk Lo: i fudyrk gå ftllseuekuh I eklr gkrh g\$ vk§ ekuo tkfr ds, d I # ea thus dh ckr vkrh gå I g vfLrRo Lo: i ea i kjær gksuk] tkxr gksuk] thuk vk§ çekf.kr gksuk gh ekuo i jajk eaf'k"Vrk dk Lo: i gå bldh t: jr g\$; k ughag\$bldk i fj'khyu fd; k tk, A

bl t: jr dksiyik djusdsfy, dgk; ls'kq djå ekuo ds thusds: i ea'kq dja; k f'k{kk ds: i ea'kq djå blea eaustksle>k gSog gSf'k{kk inord, d 0; fä t\$ svusd 0; fDr r\$ kj gks tkrsgå blfy, f'k{kk ls'kq fd; k tk, A ealo; a iyik le>us ds ckn lekèkku lef) inord ft; kA eyis, d k thus ls vusd yksk bl ckr dksle>usvkj thusdsfy, r\$ kj gksx, A eyis le>kus dh fofèk ea mf{k.kk fofèk** ugha gå gekjs l kFk Kku

0; ki kj v kj èke 20; ki kj ughag A igys, j k Fkk Ie > kusokys T; knk Fks v kj I quus Ie > usokys de FkA vc , j k g S Ie > kusokys de g j I quus Ie > usokys T; knk g ks x, g l Ie > kusokyka dh I j ; k Hkh vc c < f h t k j g h g A , d Ispkj i kp J f Q j p kj i kp Is vc I k Syks Ie > kusokys g ks x, g l v i uh v i uh t xg i j Ie > d j t h j g s g j Ie > k j g s g l b I d s v k èk k j i j g e I k p r s g j Fkk M s g h f nu e a g e e ku o h; f k k k d k s e ku o d s e ku I i V y i j c l k n a k A e ku I i V y e a c l s n k j s e a v r f j r g k r k t k r k g l ; f n , d i f j o k j I e k èk k u Ie) g k r s g j r k s m ud k v i uh I r k u d k s I e k èk k u Ie) c u k us e a D; k r d y h Q g k r k g k s k \

nl 0; fä; kadsle>nkj ifjokj ealekèkku lef) dk olko gkrk gla, dsnl le>nkj ifjokj, d, d0; fädksvius ealsfuoktpr djrsg) tksifjokj leng l Hkk dksxfBr djrk g) , sis nika 0; fä; ka dki vfèkdkij leku gkskij midki dkb2, d eti[k; k gkskk , t k ugha q\$\) bu ni ka ifjokjka ds thus ds i kpoka vk; kekaf'k{kk | Ladkj dk;] U; k; | j{kk dk;] LokLF; | Jae dk;] mRiknu dk; l fofue; dk% dk; l ea to Hkh dkbl dke vk; kmldksijik djuk) budk dke jajskA t\$slHkh nl ifjokj f'k{kk I Adkj eaikjar q8; k ughà ml eatksdeh q8ml dksiwik djukA I Hkh nl ifjokj U; k; i wold thik jgsgå; k ughå]; fn ughath ik jąsą&rksml dksiųk djukA l Hkh nl ifjokj mRiknu dk; Zea çoh.k gå; k ughà] vko'; d mRiknu dj ik jgsgå; k ughà bldk ifj'khyu djuk vk§ mldh dfe; kadks i ijik djukA l Hkh LokLF; dksydj Lok; Ùk g&; k ughà bl dk ifj'khyu djuk vk\$ ml dh dfe; kadks i yik djukA 0; oLFkk ds vFkZ eagh dfe; kadk vkodyu gkork gsvks mldksivik djusdsfy, ç; kl gkork gs

38@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

bl rjg, difjokj ls, difjokj leng rdigprsgå, , sisnlifjokj leng fey dj, dxke ifjokj likk dksråkj djrsgå, xke ifjokj likk eailkh; ghikpkavk; ke f'k{kk låkdkj] U; k; lýkk] LokLF; låe] mRiknu vký fofue; dke djrsgå, bu lkSifjokjkadschp ghifofue; dksk dk; Zinjk gkrk gå, læfyr gkrk gå.

blds vkxs xke leng ifjokj lHkk eanl xke ifjokj lHkkvkals, d, d 0; fä fuoktpr gksdj igpprsgå bl çdkj mRiknu dsnl xkpkard igppusdh 0; oLFkk curh gå bl rjg gtkj ifjokjkadschp langu dh 0; oLFkk curh gå

blds vkxs nl xke leng lHkkvkals, d, d 0; fä fuoktpr gkodj eMy ifjokj lHkk rd igpprsgå bl rjg nl gtkj ifjokjkadschp ikpkavk; kekaeal rgyu dh 0; oLFkk curh gå

bldsvkxsnl eMy lHkkvkals,d,d 0; fä fuoktpr gksdj eMy leng ifjokj lHkk rd igpprsgå nl eMy leng ifjokj lHkk ls,d,d 0; fä fuoktpr gksdj en; jkT; ifjokj lHkk curk gå blh fofèk lsvkxsçèkku jkT; ifjokj lHkk vkj fo'o ifjokj lHkk dsgksusdk çkoèkku gå bl rjg ^n'k lkikuh; ifjokj enyd LojkT; 0; oLFkk* dk Lo: i fudyrk g\$ftlls fo'o Lrj rd f'k{kk lådkj] U; k; lj{kk} LokLF; lae] mRiknu vkj fofue; dksk dk; kådks 0; oLFkk ds vFkZ ea låkfnr fd; k tkrk gå muea dfe; ka dks ijik fd; k tkrk gå 0; oLFkk dk dke; g gj u fd vkneh dks Qkå h ij yVdkuk] cannod fn [kk dj cleaj [kukA 'kfä dåær 'kkl u ekuo dks Lohdkj ughagå 0; oLFkk ds fy, lg

vfLrRooknh Kku] footd] foKku eaikjar gksus dh vko'; drk curh gå ikjar gksus dsfy, f'k{kk fofèk gh gå ml dsfy, ge Nùkhl x<+eadh ç; kl dj jgs gå vkxs py dj l Hkh txg igpaxå

vu**k**o vkj çek.k

çek.k dsfcuk vutlko dk dkb/ç; kstu ughagå ; fn ge dgrsgå gedksvutlko gksx; k ij ml dk çek.k ughagsrksml dk dkb/ç; kstu ughagå vutlko gksrk gå rksçek.k gksrk gh gå çek.k ughagksrk] rksvutlko gksrk gh ughå vutlko gksus eagh xyrh gks x; h gå rlkh çek.k ughagkykå vutlko gh , d , th ckr gåft l dks >kM+ij p<+dj fpYyk l drs gå ml dk dkb/l Hk; ughagksrkå vHkh rd dh l kjh ijajkvkadsfoijhr eackr dj jgk gwfQj Hkh eådgk; Hk; Hkhr gå tksvutlko gksrk gå ml l svfèkd dh l tlkkouk, a cusjgrs gå D; kåd ekuo ea i k; h tkus okyh dYi uk'khyrk vkå de/l Lorærk vutlko l s ttyfth gå vutlkoenyd fofèk l s U; k; i vöd thuk curk gå U; k; i vöd thuk curk gå rksl ekèkku lækel/z i vöd thuk curk gå nut jk dkb/jklrk gh ughagå 700 djktytvkneh fey dj nut jk dkb/jklrk; k fofèk dkscuk gh ughaik; akå

vk' khokh

gekjk vk'khokh ; gh gS gj ekuo le>nkj gkaxA gj le>nkj ifjokj lekèkku lef) i no2d ft; xxA l Hkh ifjokj lekèkku lef) i no2d thdj v[kM lekt i no2d lekèkku lef) vHk; dks çekf.kr djxxA ; gh ejh 'kHk vkdkA(kk gA blh vk'khokh ds lkFk ge bl l Hkk dks; gha LFkfxr djrs gA

14thou fo | k jk"Vh; I Eesyu] ckmk] 2010½

40@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

<u>vė; ; u v**kj** vH; kl</u>

ge I c t"; gk; c\(\text{S} \text{s} \text{g} \) I cd" \(\text{P} \) K\(\text{L} \text{g} \) C\(\text{L} \text{G} \text{G} \) C\(\text{L} \text{G} \text{G} \text{G} \text{G} \) C\(\text{L} \text{G} \text{G} \text{G} \text{G} \text{G} \) C\(\text{L} \text{G} \text{G} \text{G} \text{G} \text{G} \) C\(\text{L} \text{G} \text{G} \text{G} \text{G} \text{G} \text{G} \) C\(\text{L} \text{G} \text{G} \text{G} \text{G} \text{G} \text{G} \) C\(\text{L} \text{G} \text{G} \text{G} \text{G} \) C\(\text{L} \text{G} \text{G} \text{G} \text{G} \text{G} \text{G} \text{G} \text{G} \) C\(\text{L} \text{G} \text{G} \text{G

'kCn ds vFkZ d" le>uk 1/4 k{kkRdkj&ckikk½ vè;; u gA 'kCn d" l uk] ml d" mPpkj.k fd; k og d"Ã vè;; u ughagA 'kCn lsvFkZbfixr g"rk gA vFkZvfLrRo eaoLrqgA oLrqle> %ckik½ eavk; k eryc vè;; u fd; kA 'kCn d" mPpkj.k Hkj fd; k] eryc iBu fd; kA vè;; u gS'kCn dsvFkZ d" vfLrRo eaoLrq dsLo: i eaigpkuuk vFkkZr~lk{kkRdkj djuk] ckik gksukA

PIR; B] PèkeB] PU; k; B] Pfu; eB] Pfu; æ. KB] PI rgyuB 'KCn g8 buls baxr okLrfodrkvkad" geaigpkuuk gh i MaxkA ge; fn oLrqd" igpkurs g\$ ml dk eN; kadu dj i krs g\$ rHkh ml dk I Eeku djuk gelscu ik; xkA; fn IR; d" ge okLrfodrk ds: i ea ugha igpkurs g\$ ml dk eN; kadu ugha dj i krs g\$ r" ml dk I Eeku djuk gelscuxk ugha PIR; B 'KCn dk mPpkj.k djus I s IR; dk I Eeku djuk cuxk ugha

Vulkoxkeh i) fr* gh 'vè; ; u fofèk* gs ge të din Hkh 'kCn crkrs gj ml dk vFk zëk gërs rd vè; ; u gs þvè; ; uß 'kCn dk eryc bruk gh gs vkpj.k I sysdj n'ku rd vkj n'ku I sysdj vkpj.k rd vè; ; u djkus dh 0; oLFkk nh gs Hkk ki jEijk dh gs ifjHkk k, a es sh gs ifjHkk k ds vul kj vè; ; u djkus I syëxadë cëk gëxka; g ekuo tkfr dk iq;

jgk] ekuo tkfr dk vi{kk jgk] fpj dkyhu r"kk jgk , 1 k e8 ekurk gpl

vH; kI dk eryc g\$%vè; ; u i wod oLrqd tigpku fy; k mI dk mi; "x djuk] I j {k.k djuk] mI I srfIr i kukA t\$ s i kuh di geus i gpku fy; k vc mI di mi; "x djuk] I j {k.k djuk] mI I srfIr i kukA mI h rjg vè; ; u i wod I R; di i gpku fy; k] mI ds ckn I R; ea thuk vH; kI g\$ vè; ; u ds ckn gh mi; "fxrk] I n i; "fxrk vk§ ç; "tu'khyrk dh ckr vkrh g\$

vulko dsigy) vè;; u dsfy, vH; kI gSvFkok vè;; u gh vH; kI gA thus dsfy, vH; kI gA vH; kI dk vfUre Nij gSvulko eathukA igyslozklk I pouk MHkkI] vkHkkI ½ dsvkèkkj ij thukA fQj lozklk I pouk dsvuqhy þvè;; uß ¼ rhfr½ eathukA vè;; u ijik gius ij vulko eathukA vulko eathuk cjkcj v[kM lekt I kolke 0; oLFkk I + 0; k[; k eathukA blrjg thus dk eryc gSlekèkku] lef) i væl i fjokj eathukA lekèkku] lef)] vHk; i væl lekt eathukA lekèkku] lef)] vHk; i væl lekt eathukA ; spkj aHkkx pkfg,; k ughapkfg,] bldk vki fu.k; dhft; A vkxslærku ad bldh t+ jr gS; k ughabld lifp; A

14thou fo | k jk"Vh; I Eesyu 2006] dkui ji ½

ç'u e¶Dr vfHk; ku

esus lekfèk dh fl.Fkfr d'n (kk gs) lekfèk ea d'Ã vKkr Kkrughag'rk lekfèk ea vk'kk) fopkj bPNk, ap j g'tkrh gs; ; g esus n (kk gs) lekfèk gwk gs; g ds s dgk tk, bl fy, lekfèk ds ckn lae fd; kA ftlds Qylo: i esus lg vfl.r ko Lo: ih vfl.r ko dk vè; ; u fd; k vks og esps le> ea vk; kA 42@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

le>us ds ckn expsirk pyk; g ekuo tkfr dsiq; Is exps le> ea vk; k g) bld ekuo d vfir fd; k tk, A mlh Øe ea e s vkt vki rd igpk g/A vius i #"kkFkZ Is e s t oLrq mikftr djrk g/m llslrdv g/A bl rjg vius i #"kkFkZ vkj ijekFkZ n u alsesirdv g/A

 $e_P d "VH kh r d fd I h d_P k ; k fujk'kk us çrkMuk ugha fn; kA e_S us d_P k d "n_{kk} ugha fujk'kk d "n_{kk} ugha ; a=.kk I se_S dH kh i hfMr ugha guykA$

t" e&usik; k] ml sekuo tkfr d" igppk dj r" n{kli n{ka ekuo bl d" d\$ sLohdkjrk g\$; fn ekuo bl d" Lohdkj yrk g\$ r" ml dk èkjrh ij cusjguk l EHko g\$; fn ugha Lohdkj g"rk g\$ r" bl l s d"Ā vPNh pht+d" vuq èkku djuk i MaxkA bl l s de vPNs ea r" dke ugha pyak!

bl ckr d'le>kus ea eq>ea; g deh jgh eâ Lday d,yst ea i < k gayk vkneh ughagya Ldayh f'k{kk ejis i kl day Hkh ughagaa fQj Hkh eq>ea vuljko ds vkèkkj ij gj leL; k dk lekèkku ga mlds vkèkkj ij eâ vkids l Ee([k çLrar gink gya

I al kj ds 700 dj "M+vknfe; "a ds i kl; fn fofèkor~d "Āç'u curk g\$r" ml dk mùkj ejs i kl g\$\fofèkor\bar{k} ç'u ls vk'k; g\$fdl h y{; ds fy, i n\k x; k ç'uA bl d "vki \bar{c}'u enpr vflk; ku\bar{k} dg l drs g\$\forangle{k}

1/4thou fo | k jk"Vh; I Eesyu 2006] dkui ji ½

eu%oLFkrk vkg v[kM lekt

vHkh rd ekuo tho pruk eaft; k g& tho pruk ea thrsgq Hkh ekuo ustho alst; knk vPNk thusdk ç; kl fd; kA ml h Øe eaekuo us vkgkj] vkokl] vyadkj] najvo.k] najveu vkaj najvn'ku lacakh olravka dk blirtke dj fy; ka ekuo dh i fjihkk'kk gs%eukdkj d" l kdkj djusokyk vkaj eu%olfkrk d" çekf.kr djuseaekuo l Qy g" x; ka eu%olfkrk d" çekf.kr djuseaekuo l Qy ughag" i k; ka eu%olfkrk d" çekf.kr

ekuo ijEijk ean" y{; q\$ekuo y{; vk\$ thou y{; A Bekuo y{; \(\nabla \rightarrow k \) Bthou y{; \(\nabla \nabla \rightarrow k \) n "u açekf.kr g "uk q\(\nabla \) bleae\(\nabla \) is t" vè; ; u fd; k| l e>k| ft; k vk\$ çekf.kr fd; k og g\$ ekuo y{; cekf.kr g"rk g\$r" thou y{; Hkh cekf.kr g"rk g\$\ n\ is thou y{; i i k g rk g r ekuo y{; Hkh i i k g rk g n thou I ([k] 'kkfUr] I * r "k vk\$ vkum d" vu#ko djuk pkgrk g\$; gh d" le>usl\$ ekuoh; rkiwkZvkpj.k d" le>uslslekèkku g"rk gå lekèkku lslí[k girk gå lekèkku ekuo y{; gå lekèkku] lef)] vHk; vkj lq vfLrRo ekuo y{; q& ekuo d" Kku volfkk dh bdkā ds : i ea eaus igpkukA Kku d'' Hkh eaus igpkukA Kku; fn ekuo d" g"rk g\s r" | Kkuh; rk eal ønuk, a fu; fa=r g"rh qfA ekuo vHkh rd 'kCn] Li'k[:i] jl] xàk bflæ; "ad" rflr nus ds fy, I dy dødel dj fn; kA I Hkh vijkk'ad" obk eku fy; kA ml dsckn Hkh lonukvkaearfir dh fujrjrk ughafeyhA I Kkuh; rk eal onuk, afu; fer g"rh gå; g

44@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½ eßus n{kk q} ft; k q\$vk; ml d" çekf.kr fd; k q\$

gj 0; fDr enyr%lar jguk pkgrk gå cPpslscksrd vki vè; ; u djar vki ik; aksgj 0; fDr eadghau dghalaerk dh vi (kk cuh gā gā Hkysgh og ?kj vjktdrk eaD; "au thrk g"! d(; kr Mkdaykalsydj] > b [kj a l Hkh çdkj ds dapel djusokysyxadslkfk l Hkk'k.k djdseābl vflre fu"d"klij igppk ga l Ttu aear laerk dh vi (kk g\$ ghA vHkh rd laerk dh fuf'pr fofèk] fuf'pr çfØ; k] fuf'pr igpku] fuf'pr env; kadu vkj ml dk l Eeku ge ughadj ik; s Fka laerk di ikuk t: jh gå lekt dh l Einkl ljpuk losnuk, afu; a=r jgus; k vfu; a=r jgusij fuHkj gå; fn ge laerk di igpkursgå le>rs gå thrs gå ml eaikjær g"rs gårc ge þv [km l ekt vkj l komke 0; olfkks di l"pus; "X; g"rs gå ml ls igys, d Hkh vkneh þv [km l ekt l komke 0; olfkks di ughal"p ik; skk; g vki ea ls fy [kok y"!; fn bl ckr l s vki l ger går" l kkuh; rk eaikjær g"us dh vki dh bPNk cyorh g"rh gå

I Hkh ekuo a ea Þekuo Roß uke dh, d pht g\$ t" l"; k jgrk g\$ ml d" txkus dh t+ jr g\$ t" l Hknyk jgrk g\$ ml d" Lej.k fnykus dh t+ jr g\$ t" l e>k ugha jgrk g\$ ml d" l e>kus dh t+ jr g\$ bu rhu dke ea yxus dh t+ jr g\$ d@u yxxk bl ea t" l kkuh; rk ea i kjær g\$ ftl dh l øsnuk, a fu; f=r g" poph g\$ v [kbM l ekt l kolk@e 0; o L F kk dh l # 0; k[; k d" t" i k popk g\$ ogh Lo; a d" çekf.kr djus ds Øe ea bl dke ea yxxk A bl l s de nke ea; g g"us o kyk ughag\$; "x fo fèk l \$ v H; kl fo fèk l s ge c gor l "psg\$ dgsg\$ ml ea; g v k' k; r" 0; Dr g"rk g\$ fdrqog çek.k ea g"uk] i j Ei j k ea g"uk v k\$ thuk bl txg ea ge v k, ugha bu txg" a ij v kus dh v ko'; drk g\$ D; "a v ko'; drk g\$ bl dk; gh m Ukj g\$ èkj r h

chekj g"x;h g\$\text{\$\text{ekuo}\$ ekuo dh vijkèk çofùk l sgh ; g èkjrh chekj g\$\text{\$\exitex{\$\}\$}}

Pv[kM lektß dk eryc gSekuoRo dk tkxfr Lo: i ea çekf.kr gükA ekuo l kKkuh; rk l i Uu gödj fu; k=r l osnu'khyrk i vod 0; oLFkk ea thrk gå þl kKkuh; rkß l s vk'k; gSl g vfLrRo n'ku Kku] thou Kku vkj ekuoh; rki vkpj.k Kku l s l i Uu gükA Kku l s foord vkrk gå tögs% 'kjhj dk u'ojRo] thou dk vejRo vkj 0; ogkj ds fu; eA ml ds ckn foKku ds i kl vkrs gå ekuo y{; ¼ ekèkku] l ef)] vHk;] l g vfLrRo½ vkj thou y{; ¼ (kl 'kkfUr) l rök] vkun½ ds fy, fn'kk fuèkktjr djuk foKku gå dkyoknh] fØ; koknh vkj fu.ki oknh KkuA

¼thou fo|k jk"Vh; l Eesyu 2006] dkuij½

Kku] foord] fo Kku vkg midkj

viusijk; sch ekufl drk gh vijkèk çofùk gå; fn ekuo tkfr eu‰oLFkrk gkfl y djrk gå r" viusijk; sch nhokjaml h le; Isleklr g" tkrh gå lenk; lenk; dschp t" dVnrk gå; n) dk t" >a>V g\$mllsefDr ikuk curk gå eu‰oLFkrk le>nkjh Isvkrk gå Þge Ig vfLrRo ea th jgsgå; g g\$le>nkjh! Ig vfLrRo g\$0; kid oLrqea tM+pfl; çÑfr dk liDr g"uk vkj jgukå; g Kku gj ekuo d" g"uk gå; g Kku; fn In

food ealthou dk vejroß le> eavkrk gß foxr ealkKkuß d $^{\circ}$ v0; Dr vk $^{\circ}$ vfuopuh; crk dj le>kuk N $^{\circ}$ x; k Fkk] l kFk gh thou d $^{\circ}$ le>kuk ughacu ik; k Fkk ml d $^{\circ}$ eß ik

46@eè; LFk n'ku ij vkèktjr løkn ¼kkx&2½

x; kA e&thou d" le>kuseal eFkZgN ikjær gN çekf.kr gN ; g e&vkids I keus I R; kfir dj jgk gN thou dk vejRo tc le> eavkrk gSr" ejusdVusdk Hk; I eklr g" tkrk gN ekuo dsikl Hk; pkj gh çdkj I sgSeR; qHk; ½k.k Hk; ½ èku Hk;] in Hk; vkS eku Hk; A Þeku Hk; B gSge ftl gSl; r; k rcdseæjgrs gN og fNu u tk, A Þeku Hk; B gSgekjk I æg] I Eink gel sfNu u tk, A bu pkjäçdkj dsHk; I sge food i mæd en pr g" tkrs gN

Kku vký foord dsckn fokku lilu gjusch ckjh vkrh gå fokku lilu gjusij lekèkku lef) i nord thus dh vgirk vkrh gå; fn ge kku vký foord ler fokku lslilu gjirsgji mldsvuq i fopkj vký; tuk dsfØ; kllo; u eayxrsgårc lekèkku lef) i nord thus dh; "X; rk cu tkrh gå

bl rjg Kku i no d viusijk; sl se npr foosdi no d Hk; enpr vknj fo Kku i no d lekekku lef) i no d thus dh; "X; rk cu tkrh ga ; s rhu a ckr vki ds xys ls mrj rk gs r"; g ekuo i jEijk ds fy, d cgr Hkkjh nsu ga; fn; g vki ds } kjk xg.k ughag rk gs r"ekuo i jEijk ds fy, d a nsu ughag a xg.k g rk gs; k ugha bl ckr d e nsus N vh N vh txg i j vktek; k m l h vkekkj i j bl l Ee nyu e ne e ps; g ckr dgus d dgk x; k ga e js c yus e k = l s ge l k Fkd g x,], s k ughag a vki e n tc; g Loh N r g rk g s r Hkh; g l k Fkd ga

bl rjg viusijk; slselpr] Hk; elpr vkg lekèkku lef) inold thusij midkj çofùk dk mn; gïrk gå lekèkku lef) lsde ead à midkj ughadjæk AvHkh rd; g ekurs jgg fdlh Hku[ksd" [kkuk nsfn; k r" midkj dj fn; k Afdlh ds ikl diMk ughag) mld" diMk nsfn; k] r" midkj g" x; k A ; g xyr g x; kA; g midkj ughagA; g drD; gA mlh rjg gekjk vMH iMH] xkp] èkjrh ds l kFk drD; cuk jgrk gA drD; vkJ midkj ea QdZgA midkj ea nuljs d vius tJ k cukus dh ckr g rh gA tJ sge l ekèkkfur gJ l e) gSoJ k gh nuljs d cuk nsus l smidkj g rk gA ml dsigys d A midkj ughag rk; g ejh ?k kk gA; g ejk vuljko gA midkj djus ds Øe ea gh eS; gk; vki ds l Ee(k çLrr gyA

midkj djus ea d'Ã càku ; k Hke ugha g'rkA ejs; g c'yus ek= Is midkj ugha gwkA vkidh LohÑfr iwod mlea vkidh çfrc) rk g'us ij gh midkj I Qy gwkA o's sgh vki nwijs 0; fDr ij midkj dj I drs gå bl <a li>x Is midkj dk ij Eijk curk g's t's snhi Is nhi tyrs gå midkj fofèk Is gh ekuoh; ij Eijk curh gå nwijsfdIh fofèk Is ge ekuoh; ij Eijk cuk ugha ik; axå

¼thou fo|k | Eesyu 2006] dkuiji½

le>nkjh mikftir djuk Þvè; ; uß g\$ vkj le>nkjh d" çekf.kr djuk ÞvH; klß g\$

çek. Kadh mi yflèk eage rîr girsga ekuo ; fn le>nkjh di çekf.kr djrk g\$ri og , d mi yflèk g\$ lekèkku] lef)] vHk;] lg vfLrRo tc 0; ogkj eaçekf.kr girk g\$ri QyLo: i ge rîr girsga bi lsgekjsle>nkj giusdh xokgh Hkh gi tkrh g\$ lkFk gh] nu js di gekjsle>s gius dk irk pyrk g\$ bl rjg Þrflr LFkyh\$ lg vfLrRo ea gh g\$

le>nkjh Þeny inth8 g"rs gq] le>nkjh ds 0; ogkj en çekf.kr g"uslst" rflr inth ds: i enfeyrh jgrh g\$ml d" thou viukrk gh jgrk g\$n bl rjg le>nkjh d" mikft?r 48@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

djuk, d ckr g\$ l e>nkjh d" 0; ogkj vH; kl vk\$ delvH; kl eaçekf.kr djuk n# jh ckr g\$ l e>nkjh d" mikftl djuk bve; ; u i old mikftl l e>nkjh d" çekf.kr djuk bvH; kl ß g\$

vè; ; u i yik gyik bl dk eryc gi 0; ogkj vkj ç; "x ea çekf.kr djus ds fy, ge m r g" x, A vè; ; u g"us ds ckn le>nkjh Lo: ih mi yftèk d" ç; "x vkj 0; ogkj ea çekf.kr djuk ge 'kq djrsgh ti sgh vè; ; u i yoʻd c"èk gyik] ml d" çekf.kr djus ds fy, ge l xdfir gq A bl dk uke gsp_rilkjkßA _rilkjk dk eryc gh gs l R; l shkjh gñ l xdi A ti seèkæD [kh ds Nùks ea 'kgn Hkj tkrk gj oj sgh l R; l shkjh gñ l xdi dk uke gs_rilkjk!; g l xdi tc dk; zvkj 0; ogkj ea çekf.kr g"us yxrk gs " l ekèkku] l ef)] vhk;] l g vfLrRo gh çekf.kr g"rk gh tc dhkh hkh ge l xdfir gq r" gekjs vulko ds çekf.kr g"us dh çfø; k 'kq g" tkrs gi ml d" d"ñ j"d ugha l drk! çekf.kr g"us ds l xdi d'i d" j"dus okyh rkdr bl vfLrRo ea ugha gi l R; l xdi çekf.kr g" dj gh jgxk!

vH; n; ds vFkZ ea I Hkh dkf; d] okfpd] ekufl d] Ñr] dkfjr] vue fnr fØ; kdyki ÞvH; klßg& vH; kleaD; k djuk g\$ lekekku] lef)] vHk; vkj lg vfLrRo d çekf.kr djuk g\$; gh Þ0; ogkj çek.kß dk Lo: i g\$ ekuo tkfr ea blds fy, lgefr mikftr djuk t: jhg\$; k t: jhughag\$ bl ijçdk'k Mkyk tk,! D; k; g lgefr mikftr djik; ax\$ bl ea vki dk D; k dguk g\$; fn l Hkh ea; g lgefr vkj LohÑfr g rk g\$ r Þl koæke 0; oLFkkßg tk, xkA

14thou fo | k | Eesyu 2006] dkuiji%

<u>ÞI (joèkk laxzyß; k ÞI ekèkku lef)ß</u>

Pl hoèkk laxgß y{; ds l kFk ekuoh; rki wklvkpj.k th/lfk ughagå tord l hoèkk laxg y{; jgrk gå rord blekèkkuß dhokr djusrd ge vk ldrsgå lekèkku vkpj.k eaughavk i krkA fopkj fofèk lstolekèkku lef) y{; LohÑr götkrk gå le> vkpj.k eavk tkrk gå

ç'u%fopkj fofèk I sI ekèkku I ef) y $\{$; d" Lo; aeafLFkj djus ds fy, D; k fd; k tk, \

mùkj% I fpoèkk I axg y{; fLFkj g\$; k I ekèkku I ef) y{; fLFkj g\$, bI ij I pk tk, A t y{; bfLFkjß gxk ogh fey I drk g\$, t y{; gh fLFkj u g] og feysk d\$, bI ij I pusij ge bI fu"d"kij igp I drsg\$I ekèkku I ef), d fLFkj y{; g\$, gj ekuo d I ekèkku I ef) fey I drk g\$, bI ds foijhr I fpoèkk I axg vfLFkj y{; g\$, fdruk Hkh vki I fpoèkk I axg dj vk\$, djus dh txg cuk jgrk g\$, I fpoèkk I axg dk y{; fdI h d fey ugha I drkA

nılı j. Þèkjrh chekj gʻx; h gßA bl ifjfLFkfr I sfudyus dsfy, I fjoèkk I axg y{; dsI kFk pyuk mfpr gʻxk; k I ekèkku I ef) y{; dʻviukuk gʻxk\ bl ij Iʻpk tk, A; g Iʻpusij ge fu''d''kZij igpp I drsgß ekuo dsI fjoèkk I axg y{; dsI kFk thus I sgh; g èkjrh chekj grA

I tipoèkk laxig Þij èkuß ds fcuk gögh ugha larkA Þij èkuß pfj= lsekuoh; rkiwkīvkpj.k d\$sttM+lark g\$ blij löpk tk, A lekèkku lef) ÞLo èkuß dslkFk ghgörk g\$ Lo èku pfj= lsgh ekuoh; rkiwkīvkpj.k ttM+lark g\$ 50@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

I sonuk, a vfu; fi=r g rs gq ekuoh; rki wk vkpj.k dk Lo: i ds sfudy I drk gs. I foekk I axg y{; ds I kFk thrsgq I sonuk, a fu; fi=r g us dk d à vkekkj gh ughags. bl ij I pk tk,! I ekekku i sod I kKkuh; rk ea I sonuk, a fu; fi=r jgrh gs. fu; fi=r I sonuk vka ds I kFk gh ekuoh; rki wk vkpj.k dk Lo: i fudy I drk gs.

I fpekk I axg dsfopkj d" N"Msfcuk I ekèkku I ef) dk d"Ã dk; Øe cuk; k gh ughatk I drkA Þij èkuß fopkjekkjk I s eð pr ga fcuk ge ÞLo èkuß dk dk; Øe cuk gh ugha I drs d"Ã Hkh dk; Øe ekufl drk; k fopkj eagh curk gå fdI h dk; Øe dseny ea; fn fopkj; k fo'ysk.k vèknjk gå r" mI dk; Øe ds Qy i fj.kke Hkh vèknjs gh g"axß

fopkj ea; fn ge i jis i Mfsg ji r vkpj.k eage i jis i Maks ghA I foekk I akgoknh fopkj vkj I ekekku I ef) oknh fopkj dk d A esy gh ugha ga I foekk I akg oknh fopkj fç;] fgr] ykkk nf"V I sga I ekekku I ef) oknh fopkj U; k;] eke ji I R; nf"V I s ga I ekekku I ef) oknh fopkj u A'ojoknh fofek I svkrk g u lk@rdoknh fofek I svkrk ga I ekekku I ef) oknh fopkj eafLFkj g us ds fy, gh I g vfLrRookn ds ve; ; u dk çLrko ga

%tuojh 2007] vejd\/d%

tho psruk ealk; çy'lku dk dk; 1: i

tho pruk eathrk guyk ekuo Hk; vký çy"Hku I spkfyr jgrk gå Hk; çy"Hku o'k ge t" djrsgå ml ealsdan bl ghß g" tkrk gå dan bxyrß g" tkrk gå tho pruk ea'kjhj enyd nf"V; "al sgh fopkj g"rk gåvký ml h dsvFkZeabdjukß Hkh g"rk gå fç;] fgr] ykHk nf"V; "adh I hek ea t" bl ghß g"rk gå og

'kjhj dsl kFk gh Pl ghß g"rk gå bl rjg Þxyrß t" g"rk g\$og pkj"avoLFkkvkadsl kFk g"rk gå bl rjg tho pruk eathrsgq ekuo ds Pl ghiu dk nk; jkß 'kjhj rd gh l hfer g" tkrk gå Þxyrh dk nk; jkß c<+tkrk gå xyrh dk nk; jk c<+tkus l s xyrh djus dh vknr c<fh tkrh gå nu js dYiuk'khyrk vkå deLorærk jgus l svkå eukdkj d" l kdkj djus dh çofluk jgus l sgeusgj vijkèk d" oð k eku fy; kA ekuo ds l kFk vijkèk vkå èkjrh ds l kFk vijkèk nksukadksoð k eku fy; kA bl vijkèk Jækyk ds pyrsèkjrh chekj g" x; hA

le>nkjh i vold ekuo Hke eVpr g "rk g\ Qyr\ vijkèk eVpr g "rk g\ le>nkjh ds fy, eè; LFk n'klu ds vè; ; u dk $\$ cLrko g\ A

1/wxLr 2006] vejd//d//

vkpj.k vkj l točkku

igys èke? 'kkL="a d" gh I foèkku ekuk tkrk FkkA èke? I Eçnk; "a }kjk çfrikfnr vkpkj I figrkvka d" gh I foèkku eku fy; k tkrk FkkA bu vkpkj I figrkvka ds vkèkkj ij gh jkT; g"rk FkkA èkhjsèkhjsjkT; I fioèkku vk§ èke? I fioèkku vyx vyx g" x, A jkT; I fioèkku ea enyr% dgk x; k(Þxyrh d" xyrh I sj"d"] vijkèk d" vijkèk I sj"d"]; þ) d"; þ) I sj"d"!ß; srhu"ackr vijkèk gh gå bl rjg i jik jkT; I fioèkku Þvijkèk I figrkß gh gå I Hkh nsk"adsjkT; I fioèkku dk eny: i; gh gå vijkèk I figrk d" ge ÞU; k; I figrkß dgrs gå

vfLrRo eagj ijek.kljgj v.kljgj ikM+i@kljgj i'kqi{kh I Hkh vius Ro I fgr 0; oLFkk ea gïus I s gh I exz 0; oLFkk ea Hkkxhnkjh djrsgå mudk I exz 0; oLFkk ea Hkkxhnkjh djuk muds 52@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

bfuf'pr vkpj.kß dk Lo: i gå ekuo dsfuf'pr vkpj.k Isgh mI ds I exz 0; oLFkk ea Hkkxhnkjh djus dk Lo: i fudy I drk gå vHkh rd ekuo tkfr tho pruk eagh ft; k gå tho pruk ea thrs gq ekuo dk vkpj.k vfuf'pr g"rk gå ekuo dk vkpj.k fuf'pr ughag"us dsdkj.k ge ekuoh; 0; oLFkk dsLo: i d" igpku ugha i k; å ekuo pruk ea gh ekuo dk vkpj.k fuf'pr g"rk gå I g vfLrRooknh fofèk I s ekuo ds fuf'pr vkpj.k ds Lo: i d" igpkuus dh fofèk fudy x; hA

I g vfLrRo eave; ; u g us ij ekuo le>nkj g rk g Qyu eaekuoh; rki wk vkpj.k djuseal eFk g i krk g A le>nkjh ds l kFk gh ekuo vi us Ro l fgr 0; oLFkk eag rk g Qyr%lexz 0; oLFkk eaHkkxhnkjh djikrk g A le>nkjh ds fcuk ekuoh; rki wk vkpj.k djikuk l EHko gh ughag A fopkj 'k yh tc cny tkrh g r vkpj.k vi us vki cny tkrk g A vkpj.k cny dj fopkj 'k yh ughacnyrh A fopkj 'k yh d ekuoh; rk ds i {k eacnyus ds fy, gh eè; LFk n'k u ds vè; ; u dk çLrko g A

PeN; B] Ppfj=B vky PuSrdrkB ds la Opr Lo: i ea ekuoh; rkiwkZ vkpj.k d" igpkuk tk l drk gSA

eN; %le>nkjh ino7d ekuo lexz0; oLFkk eaviuslocakia dii gpku ldrk g\$ eN; iadk fuokig dj ldrk g\$ eN; kodu dj ldrk g\$ mHk; rflr ik ldrk g\$ eN; ia ea thuk ekuoh; rkiwkZ vkpj.k dk, d vk; ke g\$.

pfj= %Lo èku] Lo ukjh@Lo iq "k $\vee$ k§ n; k i wkł dk; l 0; ogkj ; g ekuoh; rki wkł pfj= gå pfj=rk i włd thuk ekuoh; rki wkł $\vee$ kpj.k dk nu jk $\vee$ k; ke gå

usrdrk % ru] eu] èku dk Inqi; "x vks Iji (kk ; g

ekuoh; rki wkł uśrdrk gśł uśrdrk i wbł thuk ekuoh; rki wkł vkpj.k dk rhljk vk; ke gśł

bu rhu adslapr Lo: i eaekuoh; rki wk vkpj.k gå tho pruk eathrs gq ekuo ea Hkh U; k;] lekèkku vkj l R; dh lgt vi{kk gå

vè; ; u Øe ea%

U;k; **lgt vi{kk** ds∨kèkkj ij ÞeN/;ß Li"V g¨ tkrk gA

l ekèkku **lgt vi{kk** ds∨kèkkj ij Þpfj=ß Li"V g¨ tkrk g**\$**

IR; **lgt vi{kk** ds vkèkkj ij Þu**s**rdrkß Li"V g" tkrk g**s**

ekuo eappkgrß xyr ughagß ppkgrß dsvuq i p?kVukß ?kfVr ughagykA ml ds foijhr vijkfèkd ?kVuk, a ?kVrk pyk x; kA vijkfèkd ?kVukvka ds Qyu ea gh èkjrh chekj g" x; hA bl fy, piqufopkjß dh vko'; drk vk x; hA èkjrh ij vkneh d" cusjguk g\$r" iqufopkj djxk] ughajguk g\$r" ughadjxkA

ekuo ijEijk t Ä'ojoknh vký Hk¶rdoknh rjhďals I pk g} mudk bl vký è; ku gh ughax; kA; k vu() èkku ugha fd; kA bl h d ; gk; eè; LFk n'ku eaçLrkfor fd; k tk jgk gA

1/wxLr 2006] vejd//d½

l ekèkku

I ekèkku ¾ l ([kA | eL; k ¾ nt/[kA vHkh rd ekuo tssft; k] ml us ml l s l eL; k gh i shk fd; kA vc l ekèkku dsfy,; gk; çLrkoj [k jgsgs l e>nkjh ¼ Kku½ l s l ekèkku gkrk gs l g

54@eè; LFk n'klū ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

vfLrRo n'klu Kku] I g vfLrRo ea thou Kku] I g vfLrRo ea ekuoh; rk i wkl vkpj.k Kku I i i llu gksus I s Kku i yik gwyka Kku i wid I kp fopkj] I kp fopkj i wid ; kstuk] ; kstuki wid dk; l 0; ogkj] dk; l0; ogkj i wid Qy i fj.kke A Qy i fj.kke; fn I e>nkjh ds vFkleagksx; k rks I ekèkku vli; Fkk I eL; ka li; k; i wid 0; ogkj djus I \} vkorlu'khy fofèk I smRi knu dk; ldjus I s I e>nkjh ds vFkleaQy i fj.kke gkrk ga

1/4/DVvcj 2010] ckmk] m-ç-1/2

I ekèkku

ekuo , d , d h oLrqgStks; k rks l ekèkku i shk djrk gS; k l eL; k i shk djrk gS tksvki dh bPNk gks ogh i shk djkd ejs vkædyu engj ekuo l ekèkku dk l; kl k gS l e>nkjh dk l; kl k gS l PpkbZdk l; kl k gS l; kl copkus dh t: jr gSghA

I ekèkku I s v PNk di N gkrk ughag N I ekèkku I s de di N v PNk gkrk ughag N I ekèkku I s v fèkd dh dkb I v ko'; drk gh ughacurh g N ft I dh v ko'; drk gh ughacurh m I ds gksus dh I EHkkouk Hkh ughacurh A ekuo ea I ekèkku i no d thus dh gh v ko'; drk curh g N ekuo ea I ekèkku dh v ko'; drk g S; k ugha b I dk I o K k. k fd; k t k I drk g N fd I h Hkh v kneh I s; g dguk curk ughag S fd og I e L; k ds fy, th jgk g N Hkys gh og I e L; k i s h k djrk g k v kneh dgrk r ks g S fd og I e kèkku ds fy, th jgk g N i j i h N s I s N i dj I e L; k i s h k djrk jgrk g N; g h v kneh dk n k g j ki u g N b I r j g v kneh dg k i g p s k v g k v kneh dk n k g j ki u g N b I r j g v kneh dg k i g p s k v g k d s y b r uk g h g S y T t k d k s I j f kr d j j [kuk A m I h d s f y, di M k i g u r s g N v y t d k d o L r v k a d k m i; k k d j r s g N v y kok d N Hkh v kbod h m ughag N

rnkdkj gkus e) olrq t\$ k g\$ ml dks o\$ k Lohdkjrs g\$\alpha\$ ræi gkus en olrq ds ç; kstu dks çekf.kr djrs g\$\alpha\$

1/4/DVncj 2010] ckm/k] m-ç-1/2

le>nkjh | slekkku] Je | slef)

esus mud" mùkj fn; k "vkjke dh j"Vh [kkus ds fy, **A tgk; vki d" j"Vh feyus dk vk'okl u gs vki ogh djrs g"A ysdu esivkid" bruk crk nyftl ckr dh j"Vh [kkus vki tk jgs g"] ml esivkneh dh gsl; r I sivki th ugha ikvkska fQ'ku ¶; ntu dk D; k ç; "tu gs. D; k vius?kj esi, Ve ce Mky"xs.

fdruk cMk èkjkry eagkFk Mkyusokyk ckr g\$; g! FkïMk I k I "p dsre crkvkA fdruk Hkkjh [krjk ge e"y fy, g\$ bl [krjsdk eeps Kku ughag\$, d k ughag\$ y"x"ad" egk, d k dguk fdruk fç; vfç; yxrk g\$ bl dk eeps Kku g\$ fç; yxuk] vfç; yxuk dsvkèkkj ij ryyuk djuk tho tkuoj"adsfy, g\$

mlg aus fQj iNk bbl Is d\$ s NWa ge\8

bl iyis fod Yi d'igys vPNs Is Ie>" fQj lekèkku lilu g'usij viusifjokj dh vko'; drkvkal svfèkd mRiknu djus ea layku g'tkvka vkids vHkh u@djh okys rjhds ea Þthukß r'cuxk ugha isk t: j g'ldrk gå isslsfor".kk c<uk gh gå ts; fn vkidsikl nksisk g'x; k] r'pkj iss dh I; kl curk gh gå isslsged rflr feyxh; k oLrqlsrflr feyxh bld r; dj! oLrqlsrflr feyrh qå; g le> eavkrk

56@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr lookn Wukx&2% g\$r" oLrqdsmRiknu eayx"!

vHkh I cI scMh foink; gh gSi < usdsckn Je ughadjuk gA bI çLrko d' ydj ch) thfo; "a ds xys ea Qka h; gha ij yxrh gA ftruk T; knk t'' i < k og Je I smruk gh dV x; kA Je fd, fcuk i\$k i\$nk djuk o\$k g\$; k vo\$k g\$. vki gh r; dj"!

çkÑfrd, so; lij Je fu; "tu djusl smi; "fxrk eN; LFkkfir g"rk gN ts sydMh I sbl est+d" cuk; kA bl est+dk mi; "fxrk eN; bl ea fufgr gN bl d" cukus ea t" Je yxk] ml ds vkèkkj ij bl dk fofue; fd; k tk I drk gN bl h rjg gj mRikfnr oLrqdk fofue; ml dsfy, fu; "ftr Je ds vkèkkj ij fd; k tk I drk gN Je ds vkèkkj ij fofue; djuk U; kf; d g"xk; k is sds vkèkkj ij] vki gh r; dj"!

ekuo dh mi; "fxrk dh oLrqag&vkgkj] vkokl] vyædkj] nyjJo.k] nyjn'klu vkj nyjxeu lækkhA bu N%dsvykok ekuo dh mi; "fxrk dh oLrqavki igpku ughaikvkxA bl dsvykok t" oLrqagats; ") l kexh] osekuo dsfy, þmi; "xhB ughaga vPNh rjg lsn{k ysuk vki bl d"!

0; ki kj vkj u°djh ea Pthuß dk d¨A LFkku gh ugha gå 0; ki kj ea vkneh ds I kFk Þde nsuk] T; knk ysukß dk r°j rjhdk gå bl ea Pthukß dgk; gsyk\ u°djh ea Hkh oʻs k gh gå thus ds ckjs ea I ¨pk tk, ; k thus ds udyh I kèku ¼i s k½ ds ckjs ea I ¨pk tk, \ ; g I ¨pus dk , d eð k gå thus ds fy, udyh I kèku ¼i s k½ d¨ ysdj I kjk I e; yxk nsuk dgk; rd U; k; gš. Hk¶rd oLrqa thus ds fy, vI yh I kèku gå Hk¶rd oLrqa çkñfrd , so; Zij Je fu; ¨tu }kjk ekuo mRikfnr djrk gå vHkh fo'o ds 12 çfr'kr I sde tul ¡[; k mRiknu dk; Zeayxsgå; fn gj

0; fDr vius Je d' mRiknu djus ds fy, fu; "ftr djus dk eu cuk ysr" oLrqfdruk g"xk vki l"p y"! lekèkku lEilurk inold cuh vkfFkd 0; oLFkk enoLrqlsle) g"xk} u fd is slsk

I ekèkku l Eillurk i nożd ghifjokj enil ef) dsl kFk thus dk rg rjhdk vkrk gA l ekèkku l Eillurk l sigys vkneh dh rjg thuk r cunxk ughnA eè; LFk n'klu dk çLrko l ekèkku l i llu g us dsfy, gA

I fipèkk laxig ds pDdj lselipr guyk tk, vkj lekèkku lef) i nord ft; k tk, A bldsfy, i upforpkj t+ jh gå

1/2/sy 2008] vejd//d1/2

LoRo] Lorærk] LojkT;

PLOROB] PLOTETIS VIS PLOJET; B; srhu 'Kin ge gekjs nsk eachsle; Isl qursvk, gs ij; sokLrfodrk eagsD; k; g le> eafdlh dsughavk; k! gekjsnsk ea60 o"kligysLoretk dh ckr I kFkd gs ekuk x; k FkkA fdrqvkt tc ess 7 o"klea py jgk gjv eqsle> ughavkrk ge 1947 eaD; k BLoretk ik; s D; k BLojkT; Þ ik; s D; k BLoRob ds: i eafeyk\ vkid"; fn le> eavkrk g" r" eqsle>kb; s; fn vkid" Hkh; g le> ea ughavkrk g"] r" est "vuq ekku fd; k gjv I g vfLrRo d" ns kk gjv I g vfLrRo dsckjseaejk fo'okl I "yg vkuk gs bl h vkèkkj ij es; g dkeuk djrk gjvvki eaHkh I g vfLrRo dscfr i wklfo'okl g"A vki ea, s h vgirk vk, ft I svki LoRo d" Hkh I e> I drsg LojkT; d" Hkh I e> I drsg LojkT; d" Hkh I e> I drsg vki ds Vki dh

58@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½ bPNk g" r" vki bld" le> ldrs gå

I g vfLrRo I e> eavk, fcuk u LoRo I e> eavk, xk] u Lora=rk I e> eavk, xk vkj LojkT; I e> eavkuk r" nuj dh ckr gå

¼thou fo | k jk"Vh; I Eesyu 2006] dkuiji½

LoRo le> gh g§

gj ekuo ea ÞLoRoß le>nkjh ds: i ea lehphu gål le>nkjh; k r çek.k ds: i ea vk x; k g\$; k fQj lehphu gål le>nkjh çklr djus dk volj gj ekuo dsfy, geskk cuk ghjgrk gål le>nkjh çklr djus dk volj ekuo dsikl vkfndky lsgå vkt Hkh gå vkxsHkh jgxkå; fn; g feyus okyk ughag rk r ge mldh vk'kk Hkh ughadj ldrs Fkål ftld ge vk'kk gh ughadj ldrå og ged fey Hkh ughaldrå t fey ldrk gå mlh ds çfr ge vk'kk djrs gå vki ge t ; gk; cås gå lcds lkFk, å k gh gå vki ge l Hkh; g vk'kk djrs gåb LoRoß ged le> ea vk, å

I e>nkjh LoRo ga I e>nkjh ekuo ijEijk ds fy,
'kk'or LoRo ga I e>nkjh, d ckj vkus ds ckn I nk I nk ds
fy, jgrk ga mi I sfQj foyxhdj.k ughag rka vHkh rd LoRo
fdI d ekurs jga da p jh djds?kj ys vk, mi d LoRo
ekurs jga da frq y ds: i ea fey x; k mi d LoRo eku
fy; ka çfrQy] i kfjr k vka ijLdkj ds: i ea ge t da Hkh
i krsga og LoRo ds: i ea jgrk ughaga og varr xrok i h<a href="millot">h lkh
i krsga og LoRo ds: i ea jgrk ughaga og varr xrok i h<a href="millot">h lkh
i krsga og LoRo ds: i ea jgrk ughaga og varr xrok i h<a href="millot">h lkh
i krsga og LoRo ds: i ea jgrk ughaga og varr xrok i h<a href="millot">h lkh
i krsga og LoRo ds: i ea fLFkj g rk gavk na kusd ugh feyka
vkt; fn olrqiki eaga dy mi I sfo; x g rk gh ga cMacMa

èkuk
?kjku'a ea Hkh , df=r fd; k x; k èku , d fnu nu js d'gLrkarfjr g'gh tkrk gå ; g r'l Hkh tkursgå 'kjhj N'Musds ckn ; s t'' Hk@rd&jkl k; fud oLrqa gå os èkjrh ds l kFk gh fpidh jgrh gå ejs gq 0; fDr ds l kFk Hkkxrh ugha gå bl d'vki ge n{krs gh gå ; g n{kus ij ge ; g fu.k, ys l drs gå Hk@rd&jkl k; fud oLrqa gekjk ÞLoRoß ugha g''l drhA bul s fo; "x g'' dj gh jgækA ; s cå dj gh jgækA

'kjhj LoRo ughag& Ink dsfy, t" dke gh u dj I d} mIsLoRo d\$ sdg& 'kjhj d" LoRo ds: i eage igpku ugha ik; xx& 'kjhj , d vkxrqd miyf@k g\$ I a "x g& tc rd 'kjhj LoLFk jgrk g\$rc rd I a kj ea I e>nkjh d" ge 0; Dr djx} thou ea, sk l adyi g"uk gh I e>nkjh dk vFkZ g&

; g fu.k; ysusij ge bl ckr ij vk ldrsg) le>nkjh gh gekjk LoRo g"ldrh gå bllsvfèkd LoRo ds: i ear" vkj dn g" ughaldrkA bllsde eagekjk dke ughapy ldrkA

I e>nkjh viuseaifjiwklg "uk ik; k tkrk gå I g vfLrRo Lo: ih vfLrRo n'klu ged" iwkh; k I e> ea vkus ij ge Pl e>nkjß gq A thou Kku iwkh; k I e> ea vkus ij ge I e>nkj gq A , ih I e>nkjh LoRo ds: i ea'kjhj jgrsgq Hkh jgrk gå'kjhj dsckn Hkh thou eajgrk gå i wekuo i jEi jk ea'kjhj ysus ij Hkh I kFk jgrk gå bl LoRo dh vko'; drk gå; k ughå bl d"vki ge d" feydj r; djuk gå; fn ekuo i jEi jk d" èkjrh i j cus jguk går" bl dsfy, I ol I Eefr vkå I ol LohÑfr dh vko'; drk curh gå ftl d" ge Lohdkj yssgåml dsfy, ge ç; Ru Hkh djrsgå ftl d" ge Lohdkjrsughagåml dsfy, ge

60@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

din Hkh ç; Ru ughadjra lozekuo ea; g xqk gsftld og vko'; d eku yrk gsmldsfy, th tku yxkrk gh ga ftld og vko'; d ughaekurk mldh rjQ+n{kusrd ughatkrk

I e>nkjh #ih PLoRoß d" i kusdsfy, cgr I kjh fofèk; kj mik; ekuo ijEijk eal pk, x, gå ij værr xRok osl e>nkjh #ih LoRo d" ik; sugha, sl k eðifal vkèkkj ij dgrk gjk D; fid vHkh rd; g f'k{kk fofèk I s vk; k ughagå çpfyr 0; oLFkk LoRo d" igpkuk ughagå bu n" xokfg; ads vkèkkj ij eðidgrk gjv PvHkh rd ekuo ijEijk eal e>nkjh vk; k ughagåß ejk; g dFku vkid" dB"j yx I drk gå, d gdhdr Hkh yx I drk gå ejk bl ea vkxg; gh g\$ I Ppkå d"; Fkkor~Lohdkjk tk, A mI d" T; knk Hkh u fd; k tk,] de Hkh u fd; k tk, A

¼thou fo|k jk"Vh; l Eesyu 2006] dkuij½

le>nkjh dsckn Lorærk g\$

PLorærkß'kûn IsHkkl girk gSekuo ,slk Hkh dj Idrk gSosk k Hkh dj Idrk gSosk bl rjg euekuh djusdi Lorærk eku fy; k x; k gSosk

ç'u %Lorærk okLro eaD; k g\$.

mùkj %le>nkjh dsckn mùkj ùkj vkj vPNk djusdsckjs
eal "puk] çekf.kr djuk gh Lorærk gå mùkj ùkj vkj vPNk
l "pus dh t" gekjh rkdr gå ogh Lorærk gå; g midkj ds
l kFk tlyhæjgrh gå bl rjg vPNslsvkj vPNk] vkj vPNsls
vkj T; knk vPNk pyus dh t" xfr gå mld" ge dgrs gå
PvH; qn; ßA vH; qn; dk rkfRod vFkZ gå ßlore(kh lekèkkuÞA
Lorærk dk olko vH; qn; eagå

gekjsnsk ea 1947 ea tijktusrd Lorærk çkir gā Fkhj mi usdgki igppk fn; k\ gj çdkj isxyrh djusea Lorl=! i Hkh di xyrh djuseh Lorærk çkir gā A i Hkh 0; fDr vijkèkh gius ij lekt dk D; k gixk\ bi is vkneh na kki dfBukb; ki ti Hkixxki mi sfQj Hkh i g yi ij èkjrh ti chekj gi x; hi ri vkxs ih
h dgki jgxk\ geus ri etk ekj fy; ki vkxs ih
h ds fy, ohjkuh Nim+dj! bi vfHkiki ds ri ge; ix; gi gh pads ga ekuo ds NR; iads vkèkkj ij gh; g èkjrh chekj gā ga

Ñr dkfjr vupp fnr Hkm alsgj 0; fDr èkjrh dslkFk gusokysvijkèk alst Mk gh gå jkT; en jgusokyk gj 0; fDr jktusrd vijkèk lst Mk gh gå èkeZusrd vijkèk ml lenpk; Ist Mk gj vkneh ml en Hkkxhnkj gSghA vkfFkid vijkèk ml ln Fkku dk gj vkneh mllst Mk gh gå bl èkjrh dk chekj guk bl èkjrh ij jgusokys 700 dj M+vknfe; adsvijkèk dk Qyu gå

; gh 700 dj"M+vkneh vijkèk elpr g"usij; g èkjrh viusvki eal Hky I drk gå, slk egik fo'okl gå blh vkèkkj ij vkidsl Ee([k eåçLrf g" jgk gjå dgk; rd vki le> ik; æs] I kFkèd g" ik; æs] midkj dj ik; æs; g vkids lædyi ij gh fulkij gå þvki ; gh dfj,!!ß eå vkid", slk ugha dgrk gjå I e>usdk vfèkdkj vkidsikl gå viuh I e>h gå ckr d" eå vkids I Ee([k vuiu; fou; gh d: xka; fn; g vkid" Lohdkj g"rk g\$r" vki Lo; a r@y;], sls thuk g\$fd ughå I e>nkjh i noðd thus dh vkidh bPNk g"rk g\$r" vki çekf.kr g"æs gh! çekf.kr g"us ds Øe ea vki Hkh midkj gh djæså

%thou fo | k jk"Vh; I Eesyu 2006] dkui j%

62@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

LojkT; dk eryc g\$Lo; adk o¶ko

LojkT; dk eryc g\$Lo; adk oBkoA jkT; dk eryc g\$
oBkoA ekuoRo dk oBko tc 0; oLFkk ds: i eaçxV g"rk g\$ ogh
LojkT; g\$A gj 0; fDr dk oBko tc LoRo 1/4 e>nkjh½ vk\$
Lorærk ds: i ea g"rk g\$ rHkh LojkT; g\$A fu; e] fu; æ.k]
I argyu] U; k;] èkeZ vk\$j I R; ; s6 Lrj dk dke g\$A de I s de
U; k; i no d thus ea ekuo dk oBko g\$A U; k; i no d thus ea fu; e]
fu; æ.k] I argyui no d thuk I ekfgr j grk g\$A I kKkuh; rki no d
I no nuk, a vi us vki I s fu; fer j grs g\$A

vHkh rd ekuk x; k Fkk jktk dsvu(kj pyus I s LojkT; g"rk g\$ pjktk xyrh ughadjrk\$; gk; I s 'kq fd, A jktk d" v; k'k ds: i eay"x n{ksr" y"x mI d" udkj fn, A fQj x# ds vu(kj pyus I s LojkT; g"rk g\$ ekuk x; kA x# d" Lo; a çek.k Lo: i eau ik dj y"x mI d" Hkh udkj fn, A mI dsckn I Hkk ds vu(kj pyus I s LojkT; g"rk g\$; g ekuk x; kA I Hkk ea I Hkh çdkj ds vijkèk ad" o\$k ekuus ds dk; De aeay "x yxsg\$; srhu ygjar" xqtj pqhA bu rhu çdkj I sekuo us vi us d" vfi r djds n{k fy; k ij mI I s LojkT; feyk ugha gj 0; fDr dk o\$ko fn [kk ugha.

ç'u %jktk | sgw/k ughi x# | sgw/k ughi | Hkk | sg ugha ik jgk g\$fQj LojkT; d\$ sg xk\

mùkj % ifjokj Is gʻxkA ifjokj ea I Hkh I e>nkj gʻa ijLijrk ea I stakʻa dʻigpkurs gʻa eN; adk fuokʻg djrs gʻa eN; kadu djrsgʻa mHk; rflr i krsgʻa bl çdkj U; k; i noʻd jgrs gʻal tord ifjokj tu eN; adʻçekf.kr ughadjra rord os, d Nr dsuhpsÞjgß I drsg&ij Þthß jgsg&; g çekf.kr ugha gʻrkA I kFk eajgus ek= I sLojkT; çekf.kr ughagʻrkA Þthuß ea

Kku gh vkèkkj g\$ eN; gh vkèkkj g\$ l ekèkku gh vkèkkj g\$ vk\$ d'Ã vkèkkj ughagA Kku vkèkkj ij ifjokj g'usij ifjokj tu ijLij l gefr l sdk; I djrsgA bl rjg l g vfLrRo fofèk l sge vPNh rjg th ikrsgA bl rjg l g vfLrRo inobt th ikusij ekuo dsLojkT; dh 'ko#vkr guykA 10 l e>nkj 0; fDr; "a l sxfBr ifjokj LojkT; dk çFke l "iku ßl ekèkku l ef) þ inobt th dj çekf.kr djrk gA , s s 10 ifjokj feydj ifjokj l eng LojkT; 0; oLFkk d" çekf.kr djrsgA bl rjhds l s 10 l "iku rd pydj ge fo'o ifjokj 0; oLFkk rd igpp tkrsgA bl h dk uke g\$ þifjokj enyd LojkT; 0; oLFkksA

14thou fo | k jk"Vh; I Eesyu 2006] dkuiji%

le>nkjh dh rhu èkkjk, a

I g vfLrRo Lo: ih vfLrRo d" le>uk] thou d" le>uk vkj ekuoh; rkiwklvkpj.kd" le>uk bl rjg le>nkjh dh rhu èkkjkvkad" esigpkuk gyl esibud" iwkir; k le>k gjv ikjar gjv ft; k gjv thrk gjv vkid" le>k ldrk gyl ; s rhu"a èkkjk, a Lo; a ea, d= g"usij le>nkjh ds çfr gekjh rflr g"uk cu tkrk gsl le>nkjh ds vuq i l"p fopkj]; "tuk] dk; l; "tuk] Qy ifj.kke fujarj cuk jgrk gsvFkkir~lekèkku fujarj cuk jgrk gsl bl fy, esirlr jgrk gyl ejk fo'okl gsvki l Hkh rir g"us ds vFkleagh gsl d"Å Hkh, sk 0; fDr ughagst" rir ughag"uk pkgrk g"A lolekuo vkcky o") rir g"uk gh pkgrs gsl

le>nkj gq fcuk ekuo d" rflr ughag& le>nkj vkneh xyrh ughadjrkA xyrh djrk g\$r" 64@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

I e>nkj ughaga le>k ughaga blhfy, xyrh fd; kA mudile>kus dh vgirk le>s gq 0; fDr eajgrk gh ga xyrh dk lèkkj gh phans ga nan dk eryc gslèkkj A nan dk eryc; a=.kk ughaga ejk fo'okl gs; g lnen) gj d 0; fDr eamit ldrk ga; fn , sk lnen) lceamit tk, lrièkjrh ij ladv dgk; gs. lnk lnk lekèkku gh jgxkA; g esvkid hkjik fnykuk pkgrk ga vhkh hkjik fnykuk gh curk ga vkidsgekjsvfkd ç; kl lsbl çlrko difkkk foèkk eavka 0; olfkk foèkk eaçxv djuk vko'; d ga 0; olfkk vka f'kkk ea; g çlrko vk, fcuk; g lozløyhk gixk], sk esiughaekurkA

VHkh ijajkxr f'k{kk ealg vfLrRo Lo: ih IR; d" le>kusdh d'A xatkb'k ughaga bl f'k{kk eathou d'Ie>kus dk d'A çkoèkku ughaga vHkh dh f'k{kk ea'kjhj d'gh thou ekursga to rd'kjhj lonukvkad'0; Dr djrk g} mld'thou ekursga to 'kjhj lonukvkad'0; Dr ughadjrk g\$ mld'eR; qekursga bruk gh ijEijk eavHkh rd Kku g} blls vfèkd guyk ugha

èkjrh ij 700 dj"M+y"x"a dsikl lg vfLrRookn dk; g çLrko f'k{kk fofèk lsgh igppskA f'k{kk ds<kps [kkpseabloLrqd" iokfgr djusdh vko'; drk gå eå lkekU; 0; fDr gjubl ckr d" eåusvius<ax lsçLrq fd; k gå bld vki vkj vPNs<ax lsçLrq djaxs, lk ejk fo'okl cuk gqvk gå

14thou fo | k jk"Vh; I Eesyu 2006] dkui ji ½

,d eqyd ckr

ç'u% vki t" le>nkjh dh lEink ik;} og vkid" vUre{[kh fofèk lsgh r" feyh g\$ mùkj%ugha; g le>nkjh etpsvaret[kh fofèk dsÞeN; kaduß djusdsøe eafeyh gå lekfèk t" etpsgå] og varet[kh fofèk lsgå A lae eavaret[kh fofèk ughagå lekfèk eaetpsejsç'u"adk mùkj ugha feykA lekfèk dk eN; kadu djus ds fy, eåus lae fd; kA lae dh çpfyr fofèk; "a d" eåus N"M+ fn; kA mldh flf); "adh vi kkk eåus N"M+fn; kA lekfèk ds fcuk lae ughag" ldrk]; g ckr lgh gå fdarqlae lsçkir le>nkjh Lo: ih t" olrqgå og lekfèk lae dsjklrs lsgh feyskk, sk eåus NkM+fn; k! eålekfèk lae dsjklrs lsxatj dj le>nkjh rd igppkA vki vè;; u dsjklrs lsxatj dj le>nkjh rd igpp ldrsgå vkidsfy, lhèkk lhèkk jklrk yxk fn; k gå

t" esus ik; k og esis fy, r" | Eink gSgh] to bld vè; olkf; d fofèk | s yxkus x; k r" irk pyk ; g r" | Eiwk? ekuo tkfr ds fy, | Eink gS rc irk pyk espd" t" ; g | Eink feyh gS; ; g r" | Eiwk? ekuo tkfr ds iq; dk Qy gS bld vki esik cM+iu dg"] mnkjrk dg" dsN Hkh dg"! esit" fu.k?, dj ik; k og ; gh gS D; "sid esibruh cM+ | Eink dks [k"tk gh ugha FkkA dghau dgha; g ekuo tkfr dh vko'; drk jgh rHkh; g pht vk; hA

b0; kid vkj, d, dß bu n¨uʿadsvykok vfLrRo eavkj dl gSgh ugha i jik vfLrRo 0; kid eal i Dr, d, d gA brus fnu] brus eàkkoh] brus ri Loh g¨x, vkj; g I g vfLrRo I μ ughafudky i k; s bu ri fLo; ʿadh dFkk, į ge I μrsgh gA muds ri L; k dsrjhdʿadʿ I μ r ge dghayxrsgh ughaga ejh fu Bk ejs i kl t¨ jgh] og vo'; effyd gA ml eaeφsdʿĀ <hy i gy ugha fn [krhA e as t¨ djuk pkgk] og dj MkykA [kRe g¨x; h ckr! t¨ i fj.kke g¨tk,] g¨tk,! bl fu Bk ds l kFk t¨ eas fd; k] ml dk t¨ i fj.kke vk; k og effyd gs ven; gA ts s

66@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

ts sbl ckr d 0; k[; k djrk gwepsyxrk gs; g døy bl èkjrh dsvknfe; adsfy, gh ughavfirql Hkh èkjfr; adsekuoka dsle> dsfy, oLrqgs, sk k kkokfnrk gseps Hkysgh vki bls vk'kkokfnrk dg; k vR; k'kkokfnrk dg; ij vlyh; r, sk gh gs

¼1998] ∨kojh ∨kJe½

I ozkak es thus dk eryc

PloZktk eathus dkeryc gsejk 'ktk lcdsfy, Lohdk; ZgSrFkk lcdk 'ktk ejsfy, Lohdk; ZgA; ghekuo pruk inoZd thuk gA vHkh dh fLFkfr bldk mYVk gA ge të thrsgsog fdlh dë Lohdk; ZughagA nu jslc tksthrsgsog gedë Lohdk; ZughagA; gh PHke eathuksgS; k tho pruk eathuk gA thoëadsln'k thuk ekuo dsfy, Hke gA

ekuo psruk i noble gh ekuo ds I ([k i noble thus dh 0; oLFkk gs tho psruk i noble ekuo ds I ([k i noble thus dh 0; oLFkk ughags tho ad nskus ij irk pyrk gs tho tkuoj vi uh vi uh tkfr ds I kFk 0; oLFkk eath ys sg ekuo d nskrs gs r irk pyrk gs ge din Hkh 0; oLFkk ea ughath i k j gs gs bekuo tho al s fHklu gs vks ekuo tkfr , d gs ; g geai gp ku ughags gs ged ekuo Ro i noble thus ds fy, vko'; d Kku dh i gp ku ughags gs u gh gea ekuo Ro i noble thus dh 0; oLFkk ds Lo: i dh i gp ku gs fQj Hkh ge th j gs gs; æ.kk d Hkorr j gs gs bl eat ekuo ds I kFk; æ.kk xotjh og d A mruh eg Roi wkl ckr ughags I cl s cMæ ckr gs èkjrh dk chekj g uka èkjrh ds chekj g us ij vc I nesi) dk ç; "x djus dh vko'; drk vk x; h gs

1/4thou fo | k jk"Vh; I Eesyu 2006] dkui ji ½

I ozkajk dk jkLrk

ge $tgk_i gk_i$ og gekjk ?kj gk_i

ge vfLrRo eagli vfLrRo gekjk ?kj gl.

?kj dh l t|njrk igpku eavkrh g\$r" bl eal nj <a l s thus dh ckr curh g\$

> I npj <ax I s thus ea 'kttk g "rk gh g&A ; gh I o 2 kttk dk jkLrk g&A

> > ¼tuojh 2007] vejd¥d½

Hike dk Lo: i

vijkèk Hke o'k gh g"rk g&

ekuo gh Hkfer gʻdj vijkèk djrk g $\$ v $\$ leL; kv $\$ kadʻtfur djrk g $\$

I eL; k; fn ekuo tkfr rd gh I hfer jgrk r dà ijskkuh ugha FkkA ekuo tkfr }kjk tfur I eL; k, a tc èkjrh d gh chekj dj fn; k r ge I p jgsgå èkjrh chekj g usdsdkj.k ekuo tkfr ea Hke efDr Þvko'; dß g x; h gå bl Þvko'; drkß d báxr djkusdk ge ç; kl dj jgsgå; fn ekuo ij Eijk d fujrj cusjgusdh Þvko'; drkß I e> ea vkrh g\$r ml dk Hke eDr g usdsfy, ßç; kl Þ djuk Hkkoh g tkrk gå; fn feVusdk gh eu cuk fy; k g\$r feV dj gh jgs! ml dsfy, r ijh r \$kjh g p¢h gå

tho pruk eal onukvkad jkth djusdsøe eabvPNk yxukß vkj bejk yxukß; s n ckr jgrh gå bvPNk yxukß

68@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

çy"Hku ds: i eag"rk gå Þcjik yxukß Hk; ds: i eag"rk gå çy"Hku vkj Hk; Hke o'k gh gå

PHK; VKj çy"Hku Hke o'k g&BB; g vkn'kökn usHkh crk; k FkkA ij Hk; vkj çy"Hku I setiDr D; k g\$; g osml I "p I sugha fudky ik; & Hk; vkj çy"Hku I setiDr ds fy, mUg"aus ogh PvfLrRo foghu e"{kB d" bfixr djk; kA mI ds I eFku ea Lox} ud} iki] iq;] deZdk.M] I kèkuk vH; kI fofèk; k; ; sI c crk; kA mI I sdke ugha pykA

eè; LFk n'klu ds vuq èkku i vod çLrq gyk ß vfr 0; kflr] vuk0; kflr vk5 v0; kflr n"k o'k gh Hk; vk5 çy"Hku g\$\text{\$\text{\$A}\$} vfr0; kflr n"k o'k gh vfèke\text{\$\t

Hk; vký çy'lku ij vkèkkfjr l'p fopkj dspyrsyklk'llekn] dke'llekn] Hk'x'llekn ds rhu çcàk f'k{kk ea vk x, A bl rjg vusd vijkèk'a d'osk eku fy; k x; k vký Hkh vijkèk'a d'osk ekuus ds fy, fopkj dj jgs gå.

I g vfLrRo eave; ; u i no d ekuo Hke e pr g "I drk g s vk s tkxfr d " çekf.kr d j I drk g s

%vxLr 2006] vejd\d\d\%

vkn'kbkn dk fodYi

IR; le> eavkus ds ckn irk pyrk g\$PIg vfLrRo Lo: ih IR; Is eDr dÄ oLrqg\$gh ughAß; g vkn'koknh fopkjèkkjk IsfHkUu ckr g\$ftleadgk BIR; P vyx ghjgrk g\$ PtxrP vyx ghjgrk g\$ IR; d" P[k"tuß dh vH; kI] ri

vkn'klokn uslomukvkad leklr djusdsfy, cgr l kjs minsk vkg vH; kl fofèk; kj crkÃA lekfèk lsigysd à lomuk, a fu; fi=r g rh ughagā lekfèk lcd feyusokyk ughagā bl rjg lcdsfy, lomuk, a fu; fi=r g usdsfy, d à mùkj vkn'klokn dsikl ughagā bl hfy, ge vjktdrk dsf'kdkj g x, A dkQh {kr fo{kr g ppdsgā.

igys bu vkn'kōknh Hkk'k.k'a ds çfr y'x' dh vkLFkk, a g'rh FkhA vc vkLFkk g'rh ughag\$A vc mu Hkk'k.k'aij ç'u djuk curk g\$A bbl d' d\$ s çekf.kr fd; k tk, \ bl d' d\$ s l e > k tk, \\$ vI H; rjhds I sHkh y'x ç'u djrsg\$b; g r' cdokl g\$bl dk j'Vh diMk edku I s d'Ā ysı nsı ughag\$A ; s n'u'a èofu; ki ge I wrsgh g\$A vkt ds l e; eavkLFkkokn LFkkfir g'usokyk ughag\$A çek.k gh LFkkfir g'xkA çek.k dsfy, vki d' vi uh I @tU; rk dk ç; "x djuk i MaxkA çek.k dsfy, vki dh I @tU; rk gh ftEenkj g\$ vkj d'Ā ftEenkj ughag\$A

IR; d" le>uk vFkkir~lg vfLrRo Lo: ih vfLrRo d" le>ukA vfLrRo D; "ag\$vkj d\$ k g\$; g le> eavkukA d\$ k g\$ dk Lo: i vkid" crk; kA D; "ag\$, dk mùkj g\$ çxV g"us ds fy, g\$ foxr eavkn'kōkn us dgk Fkk Þcge Islc çxV g\$ g\$; gkj dg jgsg\$Þcge ealc çxV g\$ B 0; kdj.k fofèk Isn{kar" T; knk nji ughagāci Þe\$ vkj ÞI B dk QdZg\$ cge ealc çxV g\$ IsÞI EiDrrkß báxr g\$ I EiDrrk dk eryc g\$txr Mæk

70@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr lookn Wakkx&2½ g\} Hkhxk g\} f?kjk g\\$

IR; d" t" e&le>k mld" le>kus ds fy, e&us Hkk"kk dk ç; "x fd; kA Hkk"kk ijEijk dh g& ifjHkk"kk, a e&us nh g&

èkeZokLro eaD; k g\$ ftllsftldk foyxhdj.k u g"] ogh mldk èkeZg\$ inkFkkoLFkk vfLrRo èkehZg\$ çk.kkoLFkk vfLrRo if'V lfgr vk'kk vfLrRo if'V lfgr vk'kk èkehZg\$ ekuo Kku voLFkk eag"rsgq] vfLrRo if'V vk'kk lfgr l ([k èkehZg\$ l ([k dh vi{kk l sekuo d" vyx ughafd; k tk l drkA

l ekèkku cjkcj l ([kA l ekèkku d\$ s g¨rk g\$. Kku ds vuq i Qy ifj.kke g¨usij l ekèkku g¨rk g\$. ; g v [kb/l l ekt l koBk°e 0; oLFkk l ⊯ 0; k[; k ea thus l s g¨rk g\$.

¼thou fo|k jk"Vħ; I Eesyu 2006] dkuij½

<u>lg vfLrRo ije IR; g</u>S

, d ckr esiBil: i esidgrk gwpgj ekuo IR; dsfy, I; kIk gsns og I; kI Kku] foosd vkj foKku di Ie>us Isgh cop I drh gsn mI di Ie>kus dk ekik %rkdr% egis ikI gsn blçLrko di ti vè; ; u fd, gsn muds ikI gsn bl vk'okl u ij ; fn ge fo'okI dj I drs gsn i IR; di Ie>uk gekjs fy, I EHko gsn

0; kid ea lai Dr çÑfr vfLrRo lexz g\$A 0; kid ea leiwki çÑfr Muchi Hkhxhi f?kjh g\$A 0; kid oLrqd vki þÃ'ojß uke ns ldrsgi eny lùkk; gh g\$A eny Åtki; gh g\$A tM+çÑfr ea; gh Åtki leilurk pijcdh; cy ds: i eaçekf.kr g\$A ekuo ea; gh Åtki Kku ds: i eaçekf.kr g\$A tho tkuoj a ea; gh

Åtklþthusdh vk'kkß ds: i eaçekf.kr gå ouLifr; aea; gh Åtklþif Vß ds: i eaçekf.kr gå bl rjg Åtkll Eilurk Þèkeß ds: i eaçñfr dh gj oLrqlsvfoHkkT; gå

ekuo d' vius Kku ij fo'okl djus ds fy, Pl R; ß d' igpkuuk g'xkA

Ig vfLrRo ije IR; gå 0; kid oLrqeatM+pårl; oLrqlaDr gå çñfr rhu rjg dh fø; kvkads Lo: i ea gå Hk@rd fø; k] jkl k; fud fø; k vkj thou fø; kA bu rhu çdkj dh fø; kvkadslaks Ispkj voLFkk, açxV gå gå%inkFkkbLFkk] çk.kkoLFkk] thokoLFkk vkj KkukoLFkkA KkukoLFkk ea ekuo gå ekuo Ie>usokyh bdkå gå tho tkuoj Ie>usokyh bdkå ughagå tho tkuoj viusoak dsvu(kj 0; oLFkk ea thrsgå inkFkllakj ifj.kke dsvu(kj 0; oLFkk ea gå inkFkllakj ifj.kke dsvu(kj 0; oLFkk ea gå ekuo Hkh voLFkk, a vius vius Ro Ifgr 0; oLFkk ea gå ekuo Hkh ekuoRo ds I kFk 0; oLFkk ea jg I drk gå eny eik; gh gå

ekuo eadYiuk'khyrk vkj deLorærk e¶yd gå blh dsdkj.k og n¶mrk gå n¶mrsn¶mrsFkd Fkdkdj dghacå tkrk gå vc ; gkj dg jgs gå ÞFkda ughå bl dYiuk'khyrk vkj deLorærk d" l R; d" l e>usdsfy, mi; "x djåß l R; d" eåusigpkuk gå vki Hkh igpku l drsgå l g vfLrRooknh fopkj eavki ikjær g" l drsgå eål g vfLrRooknh fopkj dsvuq i ft; k gå thrk gå vki Hkh th l drsgå

IR; le> eavkusij irk pyrk gSÞI g vfLrRo Lo: ih IR; IsePpr d'Ã oLrqgSgh ughaß

¼thou fo|k jk"Vħ; l Eesyu 2006] dkuij½

72@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

gj ekuo ea vukko djus dk eklk gS

vutko ¾ vutpe Isg¨uk] jgukA

e fust" Hkh çLrır fd; k gSog vullkoenyd fofèk I sfd; k gS e jik fo'okl gSgj 0; fDr e a vullko djusdk eklik gS

foxr eadgk Fkk Þvullko dörk; kughatk I drkßA eðadg jgk gwvullko dögh Böd ctkå rjhds I scrk; ktk I drk gða 'kkunkjh I s; fn díða crk; ktk I drk gða nuljk díða Hkh 'kkunkjh I sughacrk; ktk I drkA

vuljko dsfy, ejscotok austsk ejk ekxh'ku fd; k Fkk os k gh esus ç; Ru fd; kA lekfèk rd Hkh igppå lekfèk eatc vKkr Kkr ugha gyvk rc esus lae fd; kA lae ds ckjs ea i kratfy; "x l # eafy [kk gspèkkj.kk è; ku lekfèk%=; esd=okr lae % folkfirikn eat "lae ds Qy ifj.kke ds ckjs eafy [kk gsmlls epsyxk og dsy flf) çklr djus ds fy, gs, sk epsyxk og dsy flf) çklr djus ds fy, gs, sk epsyxka plekfèk ds ckn vçklr d çklr djus ds fy, gs, sk epsyxka plekfèk ds ckn vçklr d çklr djus dh bPNk ds sjg x; h\; fn jg x; h r "lekfèk ds sgyk] ekuk tk, \s ; g ç'u epeagyka esus i kratfy } kjk crk; sx, l # d myvk; k vks bu rhu afl Fkfr; "ad foi jhr Øe eaj [kk lekfèk] è; ku] fQj èkkj.kka; g; "x eax blkhj: i ls tyls y x ads fy, , d cgr gh en; oku l pouk g l drh gs.

bl rjg to eaus lae fd; k r lexz vfLrRo ejs vè; ; u ea vk x; kA t eaus vè; ; u fd; k] ogh vki ds vè; ; u ds fy, n'ku] okn] 'kkL= ds: i ea Plipoukß çLrip dj fn; kA le>uk vkj le>kuk ekuo lsgh g xkA fdrko ls le>uk g xk ugha fdrko ls lipouk, a feyrh gå

bvutko Isvutko dsfy, çj.kk nh tk I drh g&ß; g tc e&fu.k; dj ik; k r vutkoxkeh i) fr cuhA igys ds vut kj Hkh e&dg I drk Fkk I c y x I ekfèk dj] I a e djds Kku gkfl y dj A vutkoxkeh i) fr gh vè;; u fofèk g& vutkoenyd fofèk Ist dh Hkh crkrsg&mI dk vFkZ c èk g us rd vè;; u g& vè;; u 'kCn dk eryc bruk gh g& vkpj.k Is ydj n'ku rd vk\$ n'ku I sydj vkpj.k rd vè;; u djkus dh 0; oLFkk nhA Hkk"kk ijEijk dh g& ifjHkk"kk, ae&usnh g& ifjHkk"kk ds vut kj vè;; u djus ij y x a d c èk g xkA gj ekuo ea vutko djus dk eklk g&; g ekuo dk iq; jgk] ekuo tkfr dk vi {kk jgk] fpj dkyhu r kk jgk , k k e&ekurk g&

1/4thou fo | k jk"Vh; I Eesyu 2006] dkuiji%

Kku 0; Dr g us okyh oLrqg\$ I e>kus ds: i ea

Kku dh vi{kk ekuo dsikl Ink Isjgk gå IoçFke pkj fo"k; "ads Kku d" gh ekuo us I Eiwk! Kku eku dj ft; kA mlds ckn ikp I øsnukvka d" Kku ekukA blfy, vkt rd ekuo I øsnu'khyrk dsvkèkkj ij I øsnukvka d" I æfyr cuk dj j[kusdsvFk!eathrk jgkA vHkh rd ekuo , sl sgh thrk vk; k gå bllsvkxs thuk ugha cuk gå

blds vykok Hkh din Kku g"rk gj ; g A'ojokn us yk; kA fdrqKku d" v0; Dr vkj vfuojouh; crk dj jkLrk cin dj fn; kA Kku D; k gs\; g A'ojokn I sijEijk eaigipk ugha

pkj fo"k; "aeathus I sT; knk vPNk i kp I ønukvkads vFkZ eathuk gS; g J\$Brk dh v"j , d xfr jghA bl rjg] tho "als fHkUu rjhds I sthuk cukA y\$du i kp I ønukvkads vFkZeathuk Hkh tho pruk dh I hek eagh g\$\text{S}\text{tho pruk fofèk I sekuo t\$\text{S}\text{k}}

74@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½ Hkh ft; kj t¨ Hkh dj ik; k mllsèkjrh chekj q¨ x; hA

vc vfLrRo enyd ekuo dhær fpru I sçLrko vk; k fd ekuo pruk dh vkj xfr vko'; d gå þKku 0; Dr gjus okyh pht gå ; gkj I s 'kd#vkr fd, A ; g Ã'ojokn@vkn'kðkn ds çLrko I sflklu gå tå spkj fo"k; "adk Kku 0; Dr gvk] fQj i kp I nonukvkadk Kku 0; Dr gvk] oð sgh ekuo pruk dk Kku llkh 0; Dr gjxkA

tho pruk fofèk I sthus I sekuo us Lo; ar vijkèk fd; kgh] viuh vkxs ih<h ds fy, Hkh [krjk i shk fd; kA vkxs ih<h ftlus d à vijkèk ughafd; k] ml ds fy, I spèkk djus dh txg [krjk i shk dj fn; kA

ekuo tkfr I sxyrh g" x; h g); g i rk pyrk g) xyrh Lohdkj g"rk ughag) xyrh I sefDr i kus dh vko'; drk egl u g"rh g) mI fLFkfr eatho pruk I sekuo pruk eal Øfer g"us dsfy, eè; LFk n'ku dk çLrko j [kk g)

%tuojh 2007] vejd\d%

ge Lo; açl Uu gq fcuk l ekèkku d" 0; Dr ughadj l drs

ge Lo; a çl lu gq fcuk l ekèkku d" 0; Dr ugha dj l drå bl d" ebus vktek fy; kA bl d" vFkk l s bfr rd Nu&Nw dj ns[k fy; kA Lo; a ea l ekèkkfur g"us ds ckn gh y"d0; ki hdj.k dh ckr gå d"Ã d"Ã y"x Fk"Mh ckr d" i k dj çl lu g" tkrs gå 0; Dr g" tkrs gå d"Ã Fk"Mk T; knk i k dj çl lu g" i krs gå r" d"Ã i jik i k dj gh çl lu g" i krs gå og vki ds vi us l a dkj ds vu q kj gh g"xkA ml dk d"Ã ek=k fuf'pr ugha fd; k tk

I drkA I u~1975 I svc rd y"x"ads I kFk dke djuseaeaust" vulko fd; k og ; gh gå vius ea çl Uurk dh LFkyh d" i k; s fcuk ge 0; Dr ughag" I drå

¼nlEcj 2008] vejd⅓d½

çek.k ds fcuk i jEi jk ughag\$

Ig vfLrRo I e> eavk, fcuk] thou I e> eavk, fcuk ekuo dk thuk r cuxk ugha I e>nkj g uk g fQj I e>nkjh d thus ea çekf.kr djuk g bruh I h ckr g thou tkxfr ekuo ijEijk eagh çekf.kr g r h g the ekuo ijEijk ea; g pkj txg igprk g vkpj.k] f k kkl I fookku] 0; oLFkk bu pkj txg ea; fn thou tkxfr igpk] r ekuo ijEijk çekf.kr g v kA

vHkh bl çLrko ij vkèkkfjr 0; oLFkk cuh ughag) bl fy, çoru'khy g'us dh vko'; drk gå çoru'khy g'uk vFkkir-nılı j'a rd bl ckr d'igppkusdsfy, ç; kl jr g'ukA 0; oLFkk g' tkusdsckn LoHkko'khy g'uk cuxkA LokHkkfod : i ea, d ih< h viuh le>nkjh d'vkxsih< h d'vfiir djxkA

ç'u% D; k Lo; a vullko l Eillu güs l s igys nılı ji a di l e>kusfudy i Musea di Ãijskkuh ughags. D; k , s k djus l s Lo; a ds vè; ; u l s è; ku cavus dh l EHkkouk ughags.

mùkj% PI EHkkoukß ds vFkZ ea vkidh ckr I quus; "X; g\$\ I "pus; "X; g\$\ ekuo t\$\ k vk\$\ ftruk I e>rk g\$\ mruk 0; Dr g"rk gh g\$\ ftI dh ftruh vk\$\ t\$\ s0; Dr g"us dh çofùk g\$\ og mruk vk\$\ o\$\ s0; Dr g"rk gh g\$\ mI ds I kFk Āekunkjh t\$\ ph jgrh g\$\ I e> ds bI çLrko d" ysdj Āekunkjh ds I kFk gh pyk tkrk g\$\

76@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

vèkyis ea d'Ã ç; "tu fl) ugha g''rkA

 fQ_j Hkh bl jkLrsij të ftruk çoru'khy gs og èkU; okn dk ik= gs çoru'khy gëusdh pkj pj.k cuhA bu pkj pj.kka ea ¼thou fo | k lstv4 ykxv6 Hkh gs8

Mi½ çLrko dh l pouk nsus ea ç; kl jr g¨ukA ½½ i < kus ds fy, ç; kl jr g¨ukA ½½ l e > kus ds fy, ç; kl jr g¨ukA ¼½ çekf.kr djus ds fy, ç; kl jr g¨ukA

I pouk fn; k] ml I sHkh 0; oLFkk cuus dsfy, xfr eadN; xnku gwkA të vkt I pouk gh nsrk g\$ dy ml dh i < us ea çofùk curh g\$\frac{1}{2} te vkt i < krk g\$ ml dh dy I e > us ea çofùk curh g\$\frac{1}{2} të vkt I e > krk g\$ dy ml dh çekf.kr djus dh çofùk curh g\$\frac{1}{2} te vkt I e > krk g\$ dy ml dh çekf.kr djus dh çofùk curh g\$\frac{1}{2} te vkt I e > krk g\$\frac{1}{2} ty ml dh çekf.kr djus dh çofùk curh g\$\frac{1}{2} te vkt I e > krk g\$\frac{1}{2} ty ml dh çekf.kr djus dh çofùk curh g\$\frac{1}{2} ty ml dh q\$\frac{1}{2} ty ml q\$\frac{1}{2} ty ml dh q\$\frac{1}{2} ty ml dh q\$\frac{1}{2} ty ml q\$\frac{1}{

çek.k ije g**A** çek.k dsckn ijEijk curh gh g**A** ; g ckr I qh qSçek.k dsfcuk ijEijk uqhaq**A**

1/wxLr 2006] vejd/d/d/

I e>us dh I Mkkouk

vkpj.k Øe gh orëku d" l e>uk gå vflrko ¼t" dþ Hkh g‰fuk; orëku gå lfkny : i eage vflrko d" igpkursgå ts; g èkjrh fujarj cuh gs; g LFkny Kku gal laje: i vFkkir-ospoktjd: i ea ge vflrko d" igpkurs gal ospoktjd: i ea vflrko bfu; eb] bfu; a=.ks] blargvuß] bl; k; ß] bèkeß vkg bl R; ß ds: i ea igpku ea vkrk gal mlls Hkh xgu dkj.k lo: i ea vflrko bg"uß vkg bjguß ds: i ea le> vkrk gal; g gslg vflrko n'ku KkuA; g vulkoenyd fofèk lsgh g"rk gal; g eq[; ckr gal

ekuo uspkį fo"k; "avk**s** ikp l**on**ukvkads Kku ds l kFk th dj nsk fy; kA mldsckn Hkh deN le>uk 'ksk cpk jgkA ekuo osokija Lri ij car lipk as 0; ogkija Lri ij car din fd;kg) din djuk 'kk Hkh gin fdra Kku Lo: i envfLrko d" t" igpkuk q\$ le>k q\$ ft; k q\$, \dsl R; kiu dsl kFk ft, gq 0; fDr ekjrh ij fcjysgh gaka bl rjg l R; kfir djusokys vkneh d" e&vHkh rd igpkuk ughagnA e&; gk; vki d" I R; kfir djdscrkjgkgwe8bu eqiad le>kgwft;kgwk;fn vki eşis bl IR; kiu ij ; dhu dj I drs g\frac{\frac{1}{2}}{1} r vki eo ls Ig vfLrRo Lo: ih vfLrRo d" le> ldrs q% ; fn vki ; dhu ughadj Idrsr"; g Ie>usdk jkLrk vki vius fy, can dj yrs q & LFkny: i eavkt Hkh Ldny aeafo | kFkh? vius vè; ki d'a d'' I gh eku dj gh mul s i < r s gå ftl fnu mlg us ve; kid d xyr eku fy; k] mlh frfFk Is mudk vè; kid Is I hukt"jh 'kq q" tkrk q& vki vk; ejs I kFk Hkh dN, 1 k gh èkez l dV q\$ dN ckr d" vki eku dj pyrsq\$ vks mldk thuseaijhkk.k djrsga og ijhkk.k ealgh mrjrk g§r" | Eeku cprk g& | gh ughamrjrk r" | Eeku cprk ugha q\$ bruk qh ckr q\$\(\frac{1}{2}\); q | cdsjgrsvki ; qk; t" ftKkl qKkuh fo Kkuh cBs qli I kFk ea dlN vKkuh Hkh cBs q"ax; mul s ejk; qh fou; qS; fn vki Bhd Isle>uk pkgrsq&r" vki Icdsikl

78@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

og eklik gå gj ekuo ea dYiuk'khyrk gå ftlds lgkjs og le>nkj g" ldrk gå lg vfLrRo fuR; oræku gå bld" le>us okyk døy ekuo gh g\$n#jk d"Ã ughagå

14thou fo | k jk"Vh; I Eesyu 2006 dkuiji%

le>nkjh dk y"d0; kihdj.k

I e>nkjh çkir gük vk§ I e>nkjh dü çekf.kr djuk nü vyx vyx l a kj gh ga yüd0; kihdj.k ea thus ds Lo: i dh vko'; drk ga I e>nkjh dk yüd0; kihdj.k Hkk'k.k ckth I sugha gürkA çek.kïa ds I kFk gh yüd0; kihdj.k gürk ga Lo; a çek.k Lo: i eajgrsgq] ml dü vü; eaforfjr djus dh ckr ga

thus ds Lo: i ds fy, gj ckr ds mùkj dh vko'; drk gå vkneh d\$ s jgxk\ i fjokj d\$ s jgxk\ lekt d\$ s jgxk\ 0; oLFkk d\$ s jgxk\ l foèkku d\$ s jgxk\ gj ckr ds mùkj dh vko'; drk gå; g u Þdeß gå u ÞT; knkß gå

I ekèkku l Ei Uurk ea i je ([kki (kk ½nu js ds nku nsus dh vi (kk½ ughajgrkA l eL; k xlr ekuo gh i je ([kki (kk djrk gå l e>nkjh dk y d0; ki hdj.k nku i j vkèkkfjr ughag xkA l ef) ds l kFk gh l ekèkku dh xfr gå c yuk vkuk d à þ thukß ughagða thus ea l ekèkku gh g xk] l ef) gh g xkA m l l s de ea ekuo ds Lo: i ea þ thukß ugha cuxkA þ c yukß l pouk gå l ekèkku l ef) i noð þ thukß gh ç ek.k gå

eè; LFk n'klu I sigys të din Hkh çfrikfnr givk ml ea Pifjokjß dh dë kr ughagan 0; fDr dh ckr gsvkaj fQj 0; fDr I sI hèks I ekt dh ckr gan ifjokj dh dMh gh Nhv x; hA Pifjokjß 'kCn ekuo ij Eijk ea t+ j gan yasdu 'kkL="a ea ughagan ekuo

ifjokj dk D; k çk: i g"xk ; g ckr vkt rd vk, 'kkL="aeaugha g& 0; fDr vk**j** lekt ds chp dh dM+ ifjokj gh g& l g vfLrRookn d" N"M+djdsbl dM+ d" d"Ã t"M+ughal drkA

ekuo tkfr ea'ktk Lo: i eathus dh vi{kk r gå; gh l e>nkjh dk y d0; kihdj.k g us dk vkèkkj gå

1/wxLr 2006] vejd//d//

viusijk; s dhekufl drk ghvijkèk çofùk g\$

viusijk; s dhekufl drk ghvijkèk çofùk gå bldk lclscMk mnkgj.k gå l Hkhnskä dhlhek j{kkvka ij råkrQ©tå D; k dke gå ogk; ij\n"u"a Hku[kå/l"a dschpea 10 15 Qå/dhnjih ea t"nihjsds{ks=ea çošk djack} mld"ekjack Må/lslsysdj] x"yhck: n] ç{kikL=] ijek.kqcerd lcgfFk; kjrå kjj[ksjgrsgå bulcdkç; "xogk; oð kekuk x; kgå; ghviusijk; sdhekufldrk N"VsLrjijifjokjifjokj dschpdVqk] leqnk; leqnk; dschpdVqrk ds: iea fn[krkgå

I Hkh nskiads I foekku enyr % xyrh di xyrh I sjidus vijkek di vijkek I sjidus vkoj ; o) di ; o) I sjidus ds vFkZ eaga Pvijkek djus I svijkek #dockos; g vijkek di obsk ekuuk gryk fd ugha, ; g doy gekjsnsk dh gh ckr ughaga I Hkh nskia ea, slk gh ga bl rjg ekjrh ds I kjs 700 dji M+y x vijkek ds Hkkxhnkj gix, fd ugha

I g vfLrRo ea Kku lailu g'us I s ge vius ijk; s dh ekufl drk l s elpr g'rs ga Qyr% vijkèk elpr g'rs ga ekuo tkfr ds vijkèk elpr gq fcuk èkjrh dk LoLFk g'uk cuxk ugha ekuo d'' èkjrh ij cus jguk g\$r'' l EiwkZekuo tkfr d'' vius 80@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

ijk; s dh ekufl drk I selpr g"uk gh g"xkA; g ßpsruk fodkl eN; f'k{kNÞ fofèk I s gh I EHko g\$.

14thou fo | k jk"Vh; I Eesyu 2006] dkui ji ½

tho pruk early; k; ß dry pkgr ds: i eags

tho psruk eathrs gq ekuo eall; k; ppkgrß ds: i eagink gß ll; k; pçekf.krß giuk ughacu ikrkA thou eatin l fØ; k, agsmueals l k<spkj fØ; k, agh tho psruk eaçekf.kr gi ikrh gå ckdh l k<sikp fØ; kvkads çekf.kr gi us dh vi skk cuh jgrh gå, d seaekuo Lo; ads l kFk ll; k; pkgrk gß ij nuljiads l kFk vll; k; djrk jgrk gå pLo; ads l kFk ll; k; ß dk eryc , sk fudyrk gSejk l spekk l axg cuk jgß nuljiadk pkgs til Hkh gi A; gh l ip vkxsl enk; ds L rj ij gå; gh nsk ds L rj ij gå þejs l enk; ds l kFk ll; k; ß— bl dk eryc; gh fudyrk gß ejs l enk; dk l spekk l axg cuk jgß ckdh l c pkgs ejå, sl sD; k ll; k; gi xk\

tho psruk eabçl Uurks d" U; k; ekuk] Þnnß d" vU; k; ekukA çl Uurk vk§ nnZ d" I sosnukvka ds vFkZ ea i gpkukA t\$ s, d i fjokj ds I nL; dh gR; k g" x; hA ml i fjokj ds I Hkh I nL; nnZ I sHkj x, A vc D; k dja ml gR; kjsdh gR; k djus I } ml s i hMk i gppkus I } nnZ I sHkjs i fjokj d" çl Uurk feyrh g\$, \$ k I "pk x; kA bl d" ÞU; k; ß ekukA Þged" nnZ ugha g"uk pkfg, !ß bl d" e \$ yd vfèkdkj ekukA bl èkjrh ds I Hkh ns k"adh U; k; I agrkvka dh I "p bl i j cBk g\$ ÞnnZgvkß] ml dscnys ea Þçl Uuß djus ds fy, jkT; 0; o LFkk cuk nhA fdl nnZ ds cnyseaD; k nM nsuk g\$ bl d" I aoèkku dg fn; kA bl rjhds I s

U; k; rd ge D; k igp I drs gå D; k , d xyrh d nu jh xyrh I sj dk tk I drk gå D; k , d vijkèk d nu js vijkèk I sj dk tk I drk gå

tho pruk eathrsgq U; k; dh vi (kk thou eagirh g) ysdu U; k; di çekf.kr djusdh; "X; rk ughajgrhA U; k; ekuo pruk ea gh çekf.kr girk gA U; k; dk eryc gS I ccakia dh igpku] eW; "adk fuokg] eW; kadu vkj mHk; rflrA I ccak thou vkj thou ds chp girk gA thou di I e>s fcuk U; k; ds s gixk\

tho pruk eathrsgq I takadsuke r" ge ik x, glij I takadsç; "tu igpku ughaik; sglab I I stc rd PLo; e-ds fy, vuqlayß g"rk jgrk gSrc rd ge I tak d" fulkkrsjgrsglitc PLo; a ds fy, vuqlayß ugha g"rk; k viuh I tanukvka ds vuqlay ckr ughag"rh] r" I tak d" udkj nrsglat tcfd thou vkj thou dk I tak fujrj cuk gh gyk glat I taka ea U; k; çekf.kr g"usdsfy, I takadh I Vhd igpku g"uk vko'; d glat mI dsfy, thou d" I e>uk vko'; d glat kjhj dsfdI h vax çR; ax ½tsgkFk] i s] fnekx] ân;] xqnk½ ea U; k; dh I; kI ugha glat U; k; dh I; kI thou ea gh glat kjhj d" ge thou ekusjgrs glatho pruk ea , sea D; k tho pruk ea U; k; fey I drk glat

ekuo pruk i nod U; k; ds çekf.kr g us dh ç Fke L Fkyh g Sifjokj A bl rjg 0; oL Fkk dk t Lo: i fudyrk g S og g S i fjokj enyd LojkT; 0; oL Fkk A bl rjg I foèkku dk t Lo: i fudyrk g S og g S ekuoh; vkpj.k Lo#ih I foèkku A

¼nlEcj 2008] vejd⅓d½

82@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

ç'u vkj mùkj

ç'u endku l k mùkj feyrk g\$Hkyk\ vHkh rd ç'u ishk djusdkş 'kadk ishk djusdksgh fo}rk ekukA day ç'u djdş 'kadk ishk djds l rt\V jguk ugha cuxk mùkj dks viukus l s l rt\V jguk cuxkA ekuo dksgh l e>us vk\s mùkj dks Lohdkj djusdk vfèkdkj g\s.

¼I rEcj 2011] vejd⅓d½

rRdky jkgr

ekuo tkir dsbirgki entaxy; ox ist" Hkh ifjfl.Fkir; kj mn; g"rh jgh gji oslel; k dh vkj gh tk jgh gji vHkh rd ds birgki enekuo tssHkh ft; k gji lel; kvknd" gh fufeir fd; k gji ifjfl.Fkir lel; k d" gh yk; kj lekèkku d" ughayk ik; kA ih<h nj ih<h lel; k, a c<fh gh vk; h gji lel; kvknis ekuo tkir ijih rjg vc f?kj podh gji bils prkdky jkgrß dh vko'; drk gs, sk Hkh eoplsdå y"x innrsgji

I ekèkku dsvykok ÞrRdky jkgrß D; k g¨xh\ I ekèkku ds vykok vki t¨ d¶\ Hkh djæsleL; k gh ishk djæsh l ekèkku I s rRdky Hkh jkgr g\$ nh?kZdky rd Hkh jkgr g\$ I oZdky rd Hkh jkgr g\$

14thou fo | k jk"Vh; I Eesyu 2006] dkuiji%

I assuk dk eryc

I posnuk ¾ i wkłk ds vFkłew osnukA; g l posnuk dh i fjHkk"kk cuhA l posnukvkwewl rff"V feyrk ughwgSbl hfy, osnukA l posnukvkwewi wkłk dh vi (kk ¼; kl ½ jgrsgq Hkh vHkko dk l zdV

cuk jgrk g\$ vI rfV cuh jgrh g\$

I no nukvka ds vFkZ ea thus I s I ko Nkerk d" çkIr ugha fd; k tk I drkA eq-d" [kkus ea t" vPNk yxrk g] og vki d" Hkh vPNk yxs , 1 k d"Ã fu; e ugha gå eq-d" ftruk I "us dh vko'; drk g] mruh gh vki d" Hkh g" , 1 k d"Ã fu; e ugha gå I no nukvka ds vFkZ ea gj 0; fDr vius ea , d Lo: i gå

I somuk v ka ea larq"V feyrh ugha gå loomuk fofèk ls ekuoh; ijEijk cu ughaldrhA ge; fn loomuk v ka ea thus ls Lo; alarq"V ughagå r" vius cPp" ad "D; k larq"V naxå bl rjg; gh dguk curk gåged "brus iås larq"V ughagavk] 'kk; n gekjs cPps blls T; knk iås larq"V g" tk; axå bl rjg dh l"p curh gå

ekuo le>nkjh i nod 1/1 g vfLrRo en vullkoi nod 1/2 gh U; k; ler dk; 10; ogkj djrk gå le>nkjh; fn ughag} r" U; k; lær dk; 10; ogkj ughadjrk] lænuk lær dk; 10; ogkj djrk gå lænuk lær dk; 10; ogkj lsU; k; ughafey ldrkA

le>nkjh lcd" fey ldrk g\$\ gj ekuo le>nkj g"us; "X; g\$\ gj 0; fDr d" le>nkjh i odd U; k; fey ldrk g\$\

¼thou fo|k jk"Vħ; I Eesyu 2006] dkuiji½

lachr dk l kFk7d Lo: i

Hkkjrh; læhr ijEijk dk viuk ,d bfrgkl gå

dky [kM d" Þrkyß dgkA dky [kM"a dh Ji[kyk d" Þy;ß dgkA rky dsvulj kj jkx g"xk vkj jkx dsvulj kj y; g"xk , l k l "pk x; kA Loj l fgr jkx vkj Loj foghu jkx bu

84@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

n'u'adsckjseal "pk x; kA l Ir Loj ad" igpkuk x; kA Loj ads eny L="r dsckjseal "pk x; kA t\$ sd"Ā Loj dk eny L="r o"kHk 1/4 kM/½ r" nu js Loj dk eny L="r e; uj ½e"j½- gj Loj earhu LFkkf; ; "ad" igpkuk x; k mPp] eè; e vk\$ enA rhu al Fkkf; ; "aij l kr"a Loj a ds l kFk mPpkj.k@xk; u dj i kus okys 0; fDr d" l axhr ea Þi wkZ fo }kuß ekukA

iaMr vkadkjukFk Bkdj t"jk"Vh; laxhrdkj ds: i ea igpkus tkrs Fks; gkj vejda/d vk, FkA; g 1960 n'kd ds vflre Hkkx dh ckr g"xhA ml le; eal kèkuk dky eagh FkkA eal le; eanj dsihNsda/h eajgrk FkkA fdlh lsejsckjsea lau dj oseoplsfeyusigppa mlg"ausejslkeuslkr"aLoj"ad" rhu"aLFkkb; "aij rhu rhu fLFkfr; "aij xk dj lauk; kA t\$ spl k\$ Loj d" ean LFkk; h ij rhu fLFkfr; "aij xkukA vkj mueaHkn çHkn eopd" le> ea vk; kA og igyk 0; fDr Fkk] ftld" eaus, slk lauk gå; g vfèkdkj ?k"j vH; kl dsfcuk vk ughal drkA mud" lauslsigysejk ekuuk Fkk laxhr doy etek tekusdh pht gå vkadkjukFk Bkdj d" laus ds ckn eaus ik; k laxhr bruk gydk pht Hkh ughag\$

Hkkjrh; lakhr ealkralojaç; Or güs okys jkx döbtüd jkxß dgk vk jimlls de döbtü; jkxß dgkA tss brömhß, d tud jkx gå gj btud jkxß ds l kFk, d noh nork dötömk x; kA römh jkx ds noh nork dk vkodkjukFk Bkd ji dölk kkRdkj gwk gå; g fdon ich FkhA e sus muls in Nk vki ds ckjs ea, sk l wrs gå vki dk D; k dguk gåbl ckjs ea mug aus crk; k bg j fdon ich ds l kFk vfr'k; öDr time jgrh gå römh xkrs ga e å ryyhu götkrk ga; g l gh gåß

ryyhu ; k rlle; g" tkusd" l xhr eabvkumß ; k Þi wkhtkß

ekuk x; kA laxhr dk eryc gSiwkrk dsvFkZeaxhrA iwkrk d"; gkiv}f e"{k gh ekuk FkkA bl h vFkZeaxhr"ad" xkuk gh Hkkjrh; ijEijk ealaxhr ekuk x; k FkkA Loj] rky] y;]jkx t" igpkus muead"Ā ijškkuh ughagA yfdu laxhr dsckjseaflf) peRdkjt" t"M+fn, tsnhid jkx lsnhid ty tkuk] eYgkj jkx lso"kkZg" tkuk og lc x+yr gA

eè; LFk n'klu ds bl çLrko ds vkus ds ckn lachr dh i fjHkk"kk g $\tilde{\mathbf{A}}$ & f $\tilde{\mathcal{O}}$; ki wk $\tilde{\mathbf{A}}$ rk vk $\tilde{\mathbf{J}}$ vkpj.ki wk $\tilde{\mathbf{J}}$ rk ds vFk $\tilde{\mathbf{J}}$ ea xhr xk; uA i wk $\tilde{\mathbf{J}}$ rk d"; gk; f $\tilde{\mathcal{O}}$; ki wk $\tilde{\mathbf{J}}$ rk vk $\tilde{\mathbf{J}}$ vkpj.ki wk $\tilde{\mathbf{J}}$ rk ds: i ea i gpkuk x; k g $\tilde{\mathbf{A}}$; gh lachr dk l kFk $\tilde{\mathbf{J}}$ Lo: i g $\tilde{\mathbf{A}}$

%vxLr 2006] vejd\d\d\%

iq; 'khyrk

I Ppkà d" Lohdkjuseaiq; 'khy 0; fDr nj ughayxkrA I Ppkà d" Lohdkjuseaiq; 'khyrk dk çHkko jgrk gå iq; 'khyrk D; k gå vPNk djusdh bPNk iq; 'khyrk gå nu j} ftl d" vPNk ijEijk eaekuk x; k g\$ml d" cuk, j [kuk vkj ftl d" cjik ekuk x; k g\$ml I snj jgukA; sn"u"ajgus I sge iq; 'khy dgyk; få

iq; 'khyrk dsl kFk vè; ; u d' t'Musij ge eal Ppkb; k¡ Lohdkj g'rh gå l e>nkjh djryxr g'rh gå

¼thou fo|k jk"Vh; l Eesyu 2006] dkuij½

vkxs dh ih<h vkxs

gj ekuo larku eadYiuk'khyrk vk§ deLorærk thfor jgrk gå ge vius cPps d" d≬ Hkh le>k; a fl [kk, a djk; a mldsckn Hkh mlea; g dYiuk'khyrk] deLorærk ftUnk jgrk 86@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

g& xf.krh; fofèk IsbIsI"pat\$ } e fus vkid" din Ie>k; k] mIdsckn vkidk dYiuk'khyrk de Lorark vkidsikI I jif{krg} mId" vki t"Mrsg&r" vki epIs vkxsg" gh x,!; gh vkèkkj g\$vkxsdh ih<h geIsvkxsgh g"xh! vkxsdh ih<h dsgeIs vk\$ vPNk g"usdh fu; fr Igt 0; oLFkk cuk gryk g&

es vun liekku inold viusijk; slsepr gnyk] Hk; epr gnyk vks lekekku lef) inold thuk fl) djik; kA og Kku vkies çosk grk gs vki mld injk Lohdkj fy,] mldsckn vki viuk dYiuk'khyrk deLorærk mles t Mrsgs r vki eplsvPNk th gh ldrsgs eplsvPNk nn jadk midkj djgh ldrsgs vHkh es l; nure Lo: i es midkj djjgk gn blrjg vkxsvkxsihf< + adk eplsvPNk thus eplsvPNk midkj djusdk jkLrk [kgy x; kA

le>nkjh dsckn gh midkj djusdh; "X; rk vkrh gå; g r" igysge ckr dj pødsgå le>nkjh lsigysd"Ã midkj dj ughaik; xkA

vkxsih<h bl ckr d eplsr vPNk ghçLrq djxkA, k ejk fo'okl gå; fn; g g ikrk gå r eku ijEijk cnyxkA; g çLrko ekuo ijEijk dh vko'; drk gå vkt blçLrko dhftruh vko'; drk egl l dh tk jgh gå, k 25 o k igysugha FkkA ifjfLFkfr; k ekuo d blçLrko d viukus ds fy, etcij dj jgk gå

esiekuo ijEijk esifo'okl djrk gyn ekuo ijEijk ij ;fn esifo'okl ughadjrk] r" bld" ysdj D; "avki y"x"als turk\ esus ekuo ds thus dk U; uure lynj ekMy çLry dj

fn; k gå l oktre l nj ektly dsfy, vkxsijEijk dsfy, txg j[kk gå vkxsdh ih<h vkxsgh g"xhA

%vxLr 2006 vejd\d\d\%

cMscotokkadk I ger gksuk i; kilr gS

cMs coptopokia dk I ger gksuk i; kir gå i tås+i h<h ds vfHkHkkodka dk I g; kox djuk vko'; d gå ; opk i h<h dk ç; Ru djuk] i juk vè; ; u djuk cgor vko'; d gå dkbi fcjyk coptopi 0; fä vè; ; u djos I e>nkj cuska çks+i h<h ea m I I s T; knk ykox vè; ; u djos i h<h ea I c I s T; knk ykox vè; ; u djos i h<h ea I c I s T; knk ykox vè; ; u djos i de I s de ykox fNVdos cpi u ea I Hkh b I dks I e>os a b I <ax I s vkx s i h<h vkx s b I I s f i Nyh i h<h okyka ki k vxyh i h<h dks ukyk; d ekuus dh ckr I ekir gkrh gå

1/4/DVncj 2010] cknnk] m-ç-1/2

çpfyr foKku dh I eh{kk

: i] xqk] LoHkko $\lor$ k\$ èkeZ dk fo[kMu ughafd; k tk I drkA : i] xqk] LoHkko $\lor$ k\$ èkeZ $\lor$ foHkkT; g\$A

çpfyr foKkfu; "adk gB g\$: i vk\$ xqk ½bánz, xkpj i {k½d" ekuax} LoHkko vk\$ èkeZd" ughaekuax! LoHkko ½e\$ydrk] ç; kstu½diN g"rk g\$ èkeZ ½0; oLFkk½diN g"rk g\$; g çpfyr foKku ughaekurkA; g I "p gh fo[kMuoknh g\$.

fLFkfr vkg xfr vfoHkkT; gA fLFkfr I svk'k; gSÞg¨ukßA xfr I svk'k; gSÞçxVußA çpfyr foKku xfr d¨ r¨ ekurk gJ fLFkfr Æg¨ukß½d¨ ughaekurkA bdkà dk g¨uk ¼ k mI dh fLFkfr½ mI ds LoHkko vkg èkeZ }kjk bfixr gA bdkà dk ijLijrk ea

88@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

çxVu ¼ k ml dh xfr½ml ds: i vkj xqk }kjk bixr g"rh gå

ç'u%foKkuh ,¶k r" ughadgrsfd èkeZvk**j** LoHkko d" ughaeku**x**ks-

mùkj% os t" Hkh dgrs g"); g ejs vuljko dh j®kuh ea cpfyr foKku dk leh{kk gå foKku Hkk"kk 0; ki kj Hkk"kk ea gh tMrh gå foKku mi; kx earduhdh vkj vkskek ds: i eavkrk gå bu n"u"ads dk; De"aea fo [kMuoknh l"p lkQ+fn [krh gå n"u"a0; ki kj dsfy, lefi r gå fcuk VoplMk fd, ¼fo [kMu fd,½0; ki kj g"rk ughagå 0; ki kj èk" [kkèkMh lselpr ughagå 0; ki kj U; k; lstMrk ughagå

cpfyr foKku dh; gh I "p ml sKku 0; ki kj dh rjQ+ys
x; hA i \$/\$\hdj.k \hdj.k \hdysy\delta\forall y; ny cki VhZjkbV½ egku vijkèk g\delta

çpfyr foKku us Hkkx foHkkx IsliwkZd" I "pkA Hkkx foHkkxkad" t"M+dj liwkZcuk I drsg&; g I "pkA Hkkx foHkkxkad" —f=erk i noZd cuk I drsg&; g I "pkA bl I "p IslkFkZdt" fudyk og g\$nnji I nokjA vfèkdkj'k: i en fo[kMuoknh I "p Isfouk'k gh gnykA

¼nlEcj 2008] vejd⅓d½

çpfyr foKku dk eŵ; kadu

eè; LFk n'klu Islolekuo dk y{; fudyk lekèkku] lef)] vHk;] Ig vfLrRoA vHkh dk foKku D; k djuk pkgrk g} ml dks Hkh l kpk tk,\

vHkh dsfoKku IstksdY; k.k gqvk gSvkj tksuk'k gqvk gSmIdk eN; kadu fd; k tk, A foKku IsIdkjkRed Hkkx eanyi

I pokj feyk gå udkjkred Hkkx eaèkjrh chekj gksx;h] çntkk.k Nkx;k vkj vius ijk;s dh ntij;k; c<+x;hA;s rhuka vfu"V dk dkj.k gkyk tksfoKku; qx dk nsu gå nuj I pokj Hkh foKku dh pkgr I sekuo tkfr dksgkfI y ugha gkykA çks ksxdh fofèk I sgkfI y gkykA foKku; qx vkus ds igys I sgh ifg;s dk vkfo"dkj gksgh pqdk FkkA igys ekuo us [km ml dks?kepk;k] fQj tkuoj I s?kepk;kA foKku; qx ea; a= dks cuk;kA; a= ea baku dk I a;kx fd;kA ml I sèkjrh] ikuh] gok ij pyus okys;ku okgu cuk fy,A

vkn'kōknh; qx eaHkh viusijk; sdh nhj; kjjghA nyih igys I sjgk] tksfoKku; qx dsvkus I svkj c<+x; kA

1/eb1 2007] vejd1/d1/2

n{kuk le>uk

 $n\{kus \ dk \ eryc \ gSIe>ukAIe>eavkrk \ gSrHkh \ n\{kk\} \ ughar" \ D; k \ n\{kk\}; fn \ vki \ d"\~A \ oLrqd" \ n\{krsgvkj \ og \ vki \ d"Ie>ea ughavkrk \ gSr" \ vki us mId" \ n\{kk \ g\} \ mIdk \ D; k \ çek.k \ gS$

n{kk g} ij le>k ughag\$ml h txg eal dy vijkèk g¨rs gA

le>k ughag\$ij viusd" le>k gwk eku fy;k g\$mlh txg ealkjsxyfr;k@ vijkèk g"rsg&

ukle>h gh xyrh vkj vijkèk dk vkèkkj g&

t\$ s vki vius Hkkà d" n{krs g"] y\$du Hkkà ds l kFk vius læàk d" ugha le>rs g" r" ml læàk ea vki ls 90@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

xyrh@vijkèk g¨uk l Hkkfor gA l ceàk ea t¨ eN; fuok&g g¨uk pkfg,] og ughag¨ ikuk gh l ceàk ea xyrh@vijkèk djuk gA

mIh rjg vfLrRo viusea, d 0; oLFkk gA ; g 0; oLFkk geal e> eaughavkrk gSr ge xyrh vk5 vijkèk dsvykok D; k djax3. xyrh djrsgA vijkèk djrsgA vijkèk djrsgA vijkèk djrsgA vijkèk djrsgA to rd ge vfLrRo dh 0; oLFkk d ugha I e>rs ro rd ge xyrh vk5 vijkèk ds vykok vk5 dN dj gh ugha I drA

ekuo vfLrRo ea 0; oLFkk d¨ le>us ds ckn gh Lo; a 0; oLFkk ea thus d¨ çekf.kr dj l drk gå

%tuojh 2007] vejd\/d%

vkKkikyu vkj ÑrKrk

vè;; u djkuk Lopnk Is Lo; h.Orz görk gå vè;; u djuk; g Lopnk Isgörk gå blead å fodfIr pruk eaikjar gkusdsi 'pkr-Hk; çy Hku 'kkfey ughagå blead å þvkKki kyuß Hkh 'kkfey ughagå vkt ds Ie; ea vkKki kyu röd å ugha djakk vkKk dk i kyu göuk gh ughagå rövkKk nausdk D; k Qk; nk\ gekjs Ie; rd vkKki kyu tögöuk Fkk] göx; kA Ie>usdsfy, çLrko gå mIIs vki Iart göuk Fkk] römld le>usdsfy, vkidh ç; Ru gå

vkt dsle; ÑrKrk r eN; ads: i enjgxkA ysdu vkKkikyu g uk cgr esjdy gsk; fn miÑr g rs gsk r ÑrKrk lokækd y x aengsk çpfyr foKku fofèk lspyusij

NrKrk dh ckr ughavkrhA Nr?urk gʻrh gʻa tʻʻfl [kkrk gjaml h dsçfr fojʻèk vkja'k=rk dh ckr vkrh gʻa vhkh vki Ldny d,yst eavè; kidʻaij fo | kffkt, ajkjk geyk djujax yh I sekjus rd dh ckr I rursgh gʻa

vkt gekjsnsk earykHkrileknhij Hkrileknhij dkerileknh f'k{kk dsfy, I Hkh ritij gå mid pkgrsgjirHkh , sik gå , siseage ; g i g vflriteoknh çlrko d j[k jgsgå bleais din iq; 'khyrad ; g vihy g jgk gå çlrko vkusij y x adk è; ku èkhjsèkhjsbidh rjQ+tkjgk gå vkneh eal ghiu dh vi {kk g\$rHkh , sik gå

¼nlEcj 2008] vejd⅓d½

le> dks thus dk Lo: i

'kîn dkscksyuk le> dk çek.k ughagā 'kîn dkscksydj crk nsuk dkbī Ble> p\$; g esiLohdkj ughadjrkā le> dks thuk gh le> dk çek.k gā le> dks thus dk: ij {kk@çk: i tks esus çLrqr fd; k g\$ og g\$ lekèkku lef) i nobd thukā vc vkxs dh i h<\ vk\ crk; sxh; fn blds vykok Hkh le> dks thus dk dkbīçk: i gksldrk g\$ rkslekèkku lef) i nobd thus ds çk: i dk gh Hkfo"; ok.kh d: xkā gj le>nkj 0; fDr lekèkku dk, d dkj [kkuk gā lekèkkfur gksus ds ckn gh 0; fDr vi us lef) i nobd thus ds rjhds dk çk: i r\$ kj djrk qā

l ekèkku l ef) i no d thus dk i fj.kke gSmidkjA midkj gSnuljka dksl e>nkj cukuk vkj l ef) dsfy, vius çek.kkal s çij.kk nsukA çek.k ughagSrks çij.kk D; k naxs.

¼nlEcj 2008] vejd⅓d½

92@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

tkxir ekuo vkj çj.kk

vul akkui nod en stkxr ekuo dk Lo: i le > eavk; kA ekuo gh tkxr grk gS; g le > eavk; kA tkxr ekuo dsml Lo: i d çekf.kr djusdsfy, ea Lo; ar skj gyvkA tkxfri nod thus dk Lo: i fudyk blekèkku lef) BA lekèkku lef) d thuseaçekf.kr djusokyk 0; fDr gh tkxr ekuo ga bl Lo: i ds vykok ckdh lc bhkeß fl) gyvkA hke ls tkxfr rd dk vè; ; u dk jkLrk yxk; kA mld bvuhkoxkeh fofèkß dgkA vc vki hke ls tkxr g us ds Øe ea ga r ml fofèk ls ckr dj A; fn vki tkxr g pycls ga r ml fofèk ls ckr dj A

ç'u%D; k vkid" tkxr g"usdsfy, fdl h n#js0; fDr I sçj.kk feyh\

mùkj %epd" i wkł tkxr ekuo çj.kk fn, gh gji rHkh r esitkxfr y{; dsfy, I ger gwkA I g vfLrRo Lo: ih vfLrRo esitkxfr gSbI d" esifo'okl djrk gwl vfLrRo esit" ughagji og g"rk Hkh ughagsi I g vfLrRo esiepd" çji.kk feyrh jghj rHkh esi tkxfr dsLo: i d" I e>kA

ç'u %vkt dh fLFkfr ea e â to vè;; u dj jgk gwr vki ds thu} dgusvkj djusd çj.kk L="r ds: i ea Lohdkjrk gN vki ds fy, bl rjg dk çj.kk L="r r" ugha Fkk\

mùkj % thou 'kjhj ds l kFk gh ugh) 'kjhj NïMusdsckn Hkh çj.kk nsuseal eFkZg¨rk gå tkxr thou nu j¨adh tkxfr ds fy, çjd g¨rsgh gå mudk çj.kk tgkj çHkkoh g¨ l drk g} ogkj os çj.kk nsrs gå blh èkjrh ij vud l ekfèk laeinod vulko lilu thou gå t¨ çekf.kr ughag¨ ik; sgå eq l sigysfdlh d¨ l ekfèk ughagq/kj lae ughagq/kj vulko ughagq/kj

ç'u % vkid" eg#îk je.k vk§ vkpk; 1 pæ'k[kj Hkkjrh Jàxjh 'kæljkpk; 1 ust" l kèkuk djusdsfy, t" vk'khokin fn; k Fkk D; k og Hkh çj.kk gh Fkh\

mùkj % og Hkh çj.kk gh FkhA; gk; vejdh/d vkus I sigys vutko dk rë etps dë A Kku ugha FkkA ftudë e i i i; ekurk Fkk mudh ckr dë e i is eku fy; k] Lohdkj dj fy; kA mudh ckr þvPNs dkeß dsfy, çj.kk jgh D; i id e i çekf.kr gë x; kA; fn e i çekf.kr ugha gë i krk] v I Qy gë tkrk rë þvPNk dkeß D; kgërk] þçj.kkß D; kgërh

ç'u % r" vkt dh fLFkfr ea vki ; g dg i krs gâ fd mudk vk'khokh vki ds fy, ç $\mathbf{j}$ .kk Fkh] D; "âd vki dk vu $\mathbf{q}$ àkku I Qy g" x; kA

mùkj %gkA 'kkL="aeal kèkuk lekfèk dsfy, fy[kh ckr ij mlg"auscy fn; kA Þlekfèk ea Kku g"rk g8 mudsbl funðik d" eausLohdkj fy; kA mu n"u"a0; fDr; "alseði in ldrk Fkk vkid" lekfèk gañ. Fkh; k ugha. vkid" lekfèk ea Kku gayk Fkk fd ugha. 94@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

ij mu n'u'a0; fDr; "alse**s**us; gloky ughafd; k] viuk 'kadk 0; Drughafd; kA

ç'u%D; "a ughafd; k\

mùkj %Hk; o'kA; fn e§mulsifN yrk Þvkið lekfèk qryk gs; k ughàß vks os dgrs ugha r er er s I kèkuki nod I ekfèk g"xk bl ckr ij e&d\$ sfo'okl djrk\; fn osdgrsgk ged" I ekfèk gyvk gå rögik mul sinNuk curk gh Þvkið I ekfèk eð D; k Kku gwk\B; g I c iNus ds vius vfèkdkj dks e Sus bu n" 0; fDr; "aij ç; "x uqhafd; kA bu n" 0; fDr; "adsçfr ejh J) k Fkhl bl fy, easmuch ckr d' fcuk 'krzeku fy; kA much cij.kk dsvul kj elus I kèkuk fd; kA I kèkuk dsQy ea I ekfèk dh fLFkfr d" Hkh çkir fd; kA lekfèk ds ckn lae dk çk: i cukus ea e aus viuh dYiuk'khyrk dk ç; "x fd; kA ftld" djusij e**l**uslae dky eavfLrRo dk ve; ; u fd; kl vullko fd; kA vc vki crkvksbleafdl ij n"k g\stall ij vkj"i g\stall e\stall kekuk ds I Qy g'useamu n' 0; fDr; 'adk çj.kk cyorh ughajgk]; g e& eku ghughal drkA lae inold vullko lallu g"usij vc esidg jgk gwl Eiwklekuo tkfr dsiq; Ise&l Qy gwk gwA blfy, t" e us i k; k ml d" ekuo d" vfi t dj fn; kA

ç'u %vkidh l Qyrk ekuo tkfr dsiq; l s?kfVr g $\tilde{A}$]; g fu.k $\tilde{k}$; vkius d $\tilde{s}$ s ys fy; kV

mùkj %ekuo tkfr eaÞ'kdkß dh dkeuk g\$ ij 'kdk ?kfVr ugha guyk g\$\frac{1}{2} 'kdk ds fy, ç; kl dj jgs g"a; k v'kdk ds fy, ç; kl dj jgs g"a; k v'kdk ds fy, ç; kl dj jgsg"aij gj ekuo ea'kdk dh vi \{kk g\$\frac{1}{2} \text{bl} \vert \text{cl} k iq; ekurk gy\frac{1}{2} \text{efus t" ik; k ml eal o? kdk dk l # g\$\frac{1}{2} \text{bl fy, efus vi us dk; \text{\$\text{

0; fDr vius eatkpskA t: jr g¨xk r¨ viuk, xk] t: jr ugha g¨xk r¨ N¨M+nskA N¨M+nskk r¨ vkxsvkj d¨Ā vu(jakku djsk I oʻzktk dsfy, A d¨Ā nhoky ughagʻsfdI h dsfy, A; g fcYdyy fufoʻbkn ckr gʻA; fn vki cf() dk ç; ¨x dj¨ r¨ vki ; gh ik; axA fuct() dh ckrädsfy, ejisikI þ{kekß cgr gʻS {kek dk eryc gʻSnuljsdh v; ¨X; rk I sçHkkfor ughagʻukA v; ¨X; rk I sçHkkfor gʻuk v; ¨X; rk gh gʻA; g fufojl¨èk dk; De gʻA bl d¨ djus dsfy, eʻsid¨Ā i I huk cgk jgk gʻN, sl k fcYdyy ughagʻA LokHkkfod: i e'agʻ jgk gʻA

ç'u %le>us dh çfØ; k ea Hkh D; k d'Ã l ak'kl ugha g\$.

mùkj %igysIsge nïuïaekuo g**&**

ge n"u"a 'ktk pkgrs g&

; g lozktk dsvè; ; u dk çLrko g&

pkg" r" bl dk vè; ; u dj"] ughapkg" r" er dj"!

vè; ; u djusij vki lozktk dsfy, bl çLrko ead(N) deh ikrsg"] r" vki vkxsvu() akku dj"A

; g i jih rjg fufojj ¨èk ∨k§j fufobkn ckr gå fufojj kèk gh eaxy e\$=h gå

; g i yih rjg I dkjkRed ckr g&

I dkjkRedrk d" udkjuk vkneh I scurk ughag&

gj eqsij ldkjkRedrk dslkoMk@ vkekkj dk; g çLrko

96@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

ekuo tkfr dsfy, , d vnHkmr ckr r gyk gå çHkko'khy g us dh tgk; rd ckr gå èkhjs èkhjs g xkA fu; fr fofèk I s ifjfLFkfr; k; tu ekul d bl vkj l pusdsfy, etcji dj jgh gå 50 o kl igys dh ryyuk ea vkt dh fLFkfr ea bl eqs ij I pus oky a dh I å; k yk [k a xyuk c <+ x; h gå

¼nlEcj 2008] vejd⅓d½

; a= ∨kj ekuo

foKkuh t" Hkh ckr fd; k ekuo d" N"M+dj fd; kA Þekuo d" N"M+dj ckr djuh gß; g ftl i dM+yhA Þ; æ; g dgrk gß xf.kr; g dgrk gß, d h 0; k[; k, a nhA foKkuh dk; æ ij fo'okl djus dk vkèkkj Fkk; æ dk ckjEckj ogh fØ; k djukA ml ds l kFk; æ xfr Hkh ys vk; kA Þ; æ ftl xfr l s dke dj l drk gß ekuo ml xfr l s dke ughadj l drk Aß Þ; æ fo'okl; "X; gå ekuo fo'okl; "X; ughagåß; g Bgjk; kA tcfd ekuo gh n [krk gß ekuo gh djrk gß ekuo gh; æ cukrk gå foKkuh dh l "p; æ dær gß ekuo dær ughagå.

ekuo dk PLo; a i j fo'okl ß djus dk vkèkkj gh ughag\$ foKkuh ds i kl!

1/wxLr 2006] vejd/d/d/

I dkj kRed I kFkIdrk

Pekuo I poruki dk vFkZgSLo; a ¼thou½ ea fufgr eN; "a d" vius thus ea çekf.kr djukA

Lo; a½thou½enfufgreW; "adhigpku vius lacak"a ds vkèkkjij g"rhg\$140; oLFkk ds vFkZennekuo y{; ds

vFkZ e***A**

l æàkïadh igpku mueafufgr ç; "tuïads∨kèkkj ij g"rh g**A**

gj læàk dk ç; "tu g\$0; olfkk eag"uk vk**j** lexz0; olfkk ea Hkkxhnkjh djukA læàk dk vk**j** d'Ã ç; "tu ugha g**\$**1.

eny en vflrko i g vflrko gå bihfy; sig vflrko fuk; çHkkoh gå bihfy; svflrko en gjød, d viusko i fgr 0; olfkk vkj i exz 0; olfkk en Hkkxhnkjh djrk gå bih Øe en ekuo ekuoko i fgr, d 0; olfkk gå vkj i exz 0; olfkk en Hkkxhnkjh djrk gå

ekuo ekuoRo I fgr thus ea vI eFkZ gS bI hfy; s vijkèk djrk gA 'kKk rhu a volFkk, a ¼ nkFkZ volFkk] çk. k volFkk] tho volFkk½ viusRo I fgr 0; olFkk g us ea I eFkZ gabI hfy; s os d Ä vijkèk djrs ugha gA bI hfy; s ekuo tkfr d ekuoRo I fgr 0; olFkk ea I eFkZ cuus dh vko'; drk gA tho pruk I s ekuo pruk ea I Øfer g usij ekuo vius I æak a d ç; "tu ads vFkZ ea i gpku i krk gA

ekuo ds 0; olfkk ea güus vk j lexz 0; olfkk ea Hkkxhnkjh djus ds vkèkkj ij gh ml ds } kjk þU; k; ß djuk curk gå U; k; dk eryc g\$ læak a dh igpku] eð ; adk fuokg] eð ; kædu vk j mHk; rfirð ml h ds læfk þekuo pfj=ß lfkkfir görk gå ml h ds læfk þusrdræð læfkir görh gå eð ;] pfj= vk j usrdræ vyx vyx ugha görkð eð ; göxk rö pfj= Hkh göxkð pfj= göxk rö usrdræð Hkh göxkð usrdræð göxk rö eð ; væð pfj= Hkh göxkð bl rjg þekuoh; ræð væð eð eð eð seð;] pfj= væð usrdræð ds læð þor lo: i eð i eð igpkukð

tho pruk I sekuo pruk ea I Øfer güusdsckn gh ekuo ekuoh; rki wkī vkpj.k djrk gå ml I sigys, d Hkh vkneh ekuoh; rki wkī vkpj.k ugha dj i k; skka ekuo pruk ea I Øfer güusdsi gysHkh dã vkneh ÞKkuhß dgyk pæds i j ekuoh; rki wkī vkpj.k çekf.kr ughagæka dã vkneh ÞfoKkuhß dgyk pædsij ekuoh; rki wkī vkpj.k çekf.kr ughagæka vKkuh ea ekuoh; rki wkī vkpj.k çekf.kr güusdk ç'u gh ughagå

; sfu.k; kRed çLr¶r; k; gå bu fu.k; "aea; fn vkid" d¶l le> ugha vkrk g¸s r" mld" le>us ds fy, vki viuh ftKklk 0; Dr dj ldrs gå.

vkidh vko'; drk güsij gh vki bud Lohdkj djæA vkid vko'; drk ugha görk g\$ r vki bud Lohdkj ugha djæA; g o\$ k gh g\$t\$ k vkid I; kl yxrh g\$r vki ikuh d Lohdkjrs g"A Þl dkjkRed l kFkdrkß bl h fofèk l s vkrk g\$

vkid"; fn bldh vko'; drk eglul g"rh g\$vk\$ vki bld" Lohdkjrsgår"; g ejh vko'; drk vk\$ ejh LohÑfr dk çek.k feyrk g\$ vkid" n{k dj rhljs vkneh ea Hkh bldh vko'; drk cu ldrh g\$; g vuæku fd; k gh tk ldrk g\$; fn , 1 k g"rk g\$ r" bl èkjrh ij 700 dj"M+vknfe; "ad" bldh vko'; drk g\$, 1 k eå vuæku d: xkA

700 dj"M+vknfe; "adsfy, blsdssçlrof fd; ktk, bldh, dfuf'pr fofèk cuschA bldk uke fn; k þf'k{kk fofèkßA f'k{kk fofèk dsfy, rhu çcàk fn, ¼1½ekuo lpsrukoknh eu foKku] ½½ vkor¼'khy vFkZkkl=] ½½0; ogkjoknh lekt'kkl=A bu rhu çcàk adk vè; ; u djkus dh 0; oLFkk fn; kA vè; ; u djkus ds dk; Øe d fu%kýd j[kkA vè; ; u djkus ds fy, eqs d Ã

çfrQy ughapkfg, A Kku vkj èkeZdk 0; ki kj djuk egk vijkèk gå

cpfyr foKku dk ÞKkuß i {k vijkfèkd gå Þrduhdhß i {k dë ; Fkkor~j [kk tk,] Kku i {k ij i upfopkj fd; k tk, A cpfyr foKku ds Kku i {k ea vfLFkjrk vfu'p; rk ds LFkku ij vfLrko ea fLFkjrk vký fu'p; rk ds Lo: i dk vè; ; u gë A ÞvfLrko fLFkj gå fodkl vký tkxfr fuf'pr gåß bl , d okD; ea cpfyr foKku ds vijkfèkd Kku I s fofèk Kku ea i fjofrir gëus dk I # gå

1/wxLr 2006] vejd/d/d/

I (k vkj Lo; a ea fo'okl

I ozekuo eal (kh g`us ½rir g`u½ dh vi (kk g) ij mis I (k ½rfir fcUn½ feyk ughag) bekuo I (kh g`uk pkgrk g); g fu.k; g) bekuo vikh rd I (kh ughag) kg); g I eh(kk g)

I ([kh g"usdsfy, PLo; aeafo'okl ß I i lu g"uk vko'; d gå

Lo; a ea fo'okl laibu g'us ds fy, þlg vflrko ea vè; ; uß i noðd vuttko laibu g'uk vko'; d gå

gj ekuo eadYiuk'khyrk vkj deLorark LoRo ds: i eagA I g vfLrRo eavè;; u dsfy, dYiuk'khyrk vkj deLorark dk ç; "x vko'; d gA

ekuo }kjk viuh dYiuk'khyrk vk§ deLorærk dsrflr fcUnqd" igpkuus dsfy, gh vè;;u g&

dYiuk'khyrk vkj deLor⊭rk dk rflr fcUnqgh Þl ([kß g\$

100@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr lookn ¼kkx&2½ t" ÞLo; a ea fo'okl ß ds: i ea çxV g"rk gå

thou Kku d'udkjusokyk bl lakj ead A ughaga viusvki ij fo'okl djusdsfy, Lo; adk vè; ; u ughapkgusokyk Hkh D; k d' A g'xk\ Lo; aij fo'okl u djuk pkgrk g' D; k , l k Hkh d' A 0; fDr g'xk\ blh vkèkkj ij 'kq fd, Lo; a ea fo'okl l [kh g'us ds fy, t+jh ga mlds fy, Kku] food] foKku lalu g'us dh vko'; drk ga bu rhu'a ds fy, l g vfLrRo eavè; ; u djk; axa; srhu'avè; ; u g'us ij vius vki l s Lo; a ea fo'okl g'rk ga fQj ekuo d' fo'okl ds fy, ckgj l s d' A çj.kk dh t+jr ugha i M+hA

1/wxLr 2006] vejd/d/d/

jktxìh vkj èkekih

ekuo dk vè;; u djusij irk pyk ekuo dë vkfn dky IsdYiuk'khyrk vkj deLorærk dk vfèkdkj gå bl dh xokgh gå ekuo tæy Is xæk ej xæk Is > iMæ ej dchys ej xkp ea vkj vkt 'kgj rd igp x; ka bl chp ekuo viuh I foèkk ds fy, vkj tæyh tkuojë als vius cpko ds fy, vkjtkj rå kj fd; ka xkp dchyk clus Is igysgh; g vkjtkj rå kj djuk gë pæk Fkka xkp dchyk clus ds ckn, d xkp dchyk okysnæjs xkp dchyk okyë ads I kFk yw [klëv ekj ihv djrsjgå blea Isgh då þekuoß fæj I æk; k gëxk I cdë yw ikv] > xMædjus dh D; k t+jr gå I kekl; yëx veu på Isjgå yw ikv vkj ymes vkfn dh ftenkjh ge ys yrs gå blej p'kkluß dh 'kævr gåA

bldseny en; g ifjdYiuk nh x; h ÞÃ'oj gh enyr%

'kkl d g&B jktk Ã'oj dk gh çfrfufèk g& Þjktk xyrh ugha djrkß; g eku fy; kA bl ekU; rk dsvkèkkj ij jktk dk l Eeku gvkA jktk t" dgrk gSogh l Boèkku gS; g Hkh eku fy; kA dvN l e; ckn irk pyk]; g i; kIr ughag& r" ml dsckn eb=; "ad" t"M+fy; k eæ. kk djusdsfy,! ml dsckn l Hkk d" t"M+fy; kA

I Hkk fofèk I s;k jktk fofèk I sjkT; dh I Ppkà igpku ea ugha vk;hA; g n¶[k I rr~cuk jgkA veu p& I sjgus dk jktxìh dk vk'okl u~iyik ugha gyvkA bl ds foijhr jktxìh vijkèk x£r g" x;hA

blh ds l kFk èke k lh r skj g f l us v k okl u fn; k ikih d r kjus dk] v K kuh d K kuh cukus dk v k j Lok F k h d ijek F k h cukus dk v k j Lok F k h v kneh d j k L r s l s c j k L r k d j r k g ß; g l "p k x; k A v H k h r d d Ä i k i h d s r k j s g " us dk] v K kuh ds K kuh cuus dk v k j Lok F k h d s i j ek F k h cuus dk d Ä xokgh feyrk ughag s b l ds foijhr èke k lh b dh f r l x L r ß g " x; k A èke k lh ds l k j s ç; k l l e n k; okn h v i us i j k; s d h n h ok j " a d " v k j Å p k cukus e a y x x, A b l < a l s èke k lh l s H k h g e [k k y h g " x, g s]

0; of LFkr g'us vkg 0; oLFkk ea thus dh ekuo ea I gt vi (kk ga buds fy, èke kìh vkg jkT; xìh ds vk'okl u > Bs fl) g' x, ga le>nkjh i no d ekuo Lo; a 0; of LFkr jgrk gs vkg lexz 0; oLFkk ea Hkkxhnkjh djrk ga ekuo ds le>nkjh lailu g'us ds fy, gh eè; LFk n'ku dk çLrko ga le>nkjh i no d ekuo v [ka lekt vkg lko ke 0; oLFkk d' çekf.kr dj ldrk ga

1/wxLr 2006] vejd//d1/2

Kku

ekuo ea Åtk/l Eilurk Kku ds: i ea gA Hkfer jgrs rd Åtk/dk ç; kox eut; pkj fo"k; kavkj i kp l ønukvkads: i ea djrk gA tkxr gkus ij Åtk/dk ç; kox eut; rhu , šk. kkvka vkj midkj ea djrk gA

 ς 'u % pkj fo"k; ka ds fy, D; k "Kku** 'kûn dk ς ; ks mfpr gs.

mùkj % Kku dsfcuk ~çofùk* ughaga fo"k; kads Kku Isgh fo"k; kaeaçofùk ga mIh rjg I ønukvkads Kku Islønukvka eaçofùk ga , šk.kkvkads Kku Is, šk.kkvkaeaçofùk ga midkj ds Kku Ismidkj eaçofùk ga Kku dspkj Lrj ga ftl Lrj ds Kku dksviukrsga mIh dh 0; k[; k vius thuseadjusyxrsga fo"k; kaeaçofùk vka I ønukvkaeaçofùk tho pruk dh I hek ga , šk.kkvka ea çofùk vka midkj ea çofùk Is ekuo pruk dh 'k#vkr ga

ikp loonuk, avk§ pkj fo"k; ; g tho pruk dh l hek gAnrhu , šk.kkvka i no2d thus I s ekuo pruk dh 'kd#vkr gAn blea loonuk, afu; a=r jgrh gAn tho pruk ea loonuk, afu; a=r ugha jgrh gAn bruk gh varj gAn ekuo pruk I s midkj dh 'kd#vkr gAn

ekuo psruk Igt Kku dkseè; LFk n'klu ea çfrikfnr fd; k x; k gå ftllsIg vfLrRo Lo: ih vfLrRo n'klu Kku] thou Kku vkj ekuoh; rkiwkl vkpj.k Kku ea i kjær gksuk vkj çekf.kr gksuk I liko gå ftlls Kku I Eer foosd vkj foosd I Eer foKku i nobl thuk gkrk gå

0; kid olrqdsçfr: i dk uke g\$^Kku**A ekuo ea^Atk/ I Eilurk Kku ds: i eag\$\;0; kid olrqgh ekuo }kjk ^Kku** ds uke I sçdkf'kr g\xrk g\xr

0; kid oLrqdks tks ge vfHk0; ä dj ldrs gå lçs"kr dj ldrsgå vkpj.k eayk ldrsgåmldk uke gs"Kku**A Kku ds pkj Lrj crk, gå tho pruk] ekuo pruk] no pruk vkj fn0; prukA tho pruk lsekuo pruk J\$B gå ekuo pruk ls no pruk J\$Brj gå no pruk lsfn0; pruk J\$Bre gå ftl Lrj ij vki thuk pkgaft; å gekjk dkb/vkxg ughagsvki , å s gh ft; å

1/2 1010] vejd1/d1/2

ekuo dk vfèkdkj

"gkuš* dk uke g\$vfLrRo A "jguš* dk uke g\$vfèkdkjA vfLrRo I g vfLrRo g\$ I g vfLrRo ¾ 0; ki d oLrqea, d, d oLrqa vfoHkkT; orèku g\$ vfLrRo pkj voLFkkvkads: i ea çdV g\$ inkFkZ voLFkk] çk.k voLFkk] tho voLFkk vk\$ Kku voLFkk ds: i ea tks g\$ ogh vfLrRo g\$ inkFkZ voLFkk dk "Vfèkdkj* ; k "jguš* dk Lo: i g\$ gksus dks cuk, j [kukA çk.k voLFkk dk "Vfèkdkj* g\$ vfLrRo I fgr if"VA, d I s vusd Lo: i ea vorfjr gksus dk vfèkdkj çk.k voLFkk ea g\$ tho voLFkk ea oåk ds vuø kj jgus dk "Vfèkdkj* g\$ t\$ sxk; dk cNMk xk; oåk ds vuø kj jgus dk vfèkdkj ds I kFk gh tle yrk g\$ ekuo ¼Kku voLFkk½ eans[krsg§rksml ds"jguš* dk fuf'pr Lo: i ; k "ekuo dk vfèkdkj* r; gh ughagøvkA bl dk dkj.k g\$ ekuo dk vè; ; u ughagøvkA gj ekuo vHkh vius vyx Lo: i ea dke djrk g\$ vHkh ekuo vyx vyx ifjfLFkfr; ka ea vyx

104@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

vyx Lo: i eadke djrk g\$\text{A} bl dkj.k Isekuo dsfuf'pr vkpj.k dk Lo: i Li"V ughagksik; kA Li"V gksusdh t: jr g\$; k ugha

ekuo psruk ds l kFk ~ekuo dk vkpj.k* ; k ~ekuo dk vfèkdkj** Li "V gksrk gå ekuo Ro ekuo psruk ds l kFk gå ekuo psruk ds l kFk gå ekuo psruk inod ; fn ekuo thrk gå ekuo psruk dh f'k{kk nsus l scPpka ea ekuo Ro vk l drk gå ~ekuo psruk dh f'k{kk nsus l scPpka ea ekuo Ro vk l drk gå ~ekuo dk vfèkdkj** gå: i] in] cy] èku vkå ch) A bl ea l s: i] in] cy vkå èku ds vfèkdkj dks ekuo mi; ksx dj popk gå bl rjg ekuo dk vkpj.k Li "V ugha gopka bl ds çek.k ea uj ukjh ea l ekurk vk; k ughå vehjh xjhch ea l sryvu bl l sgopk ughå ekuo usch) ds vfèkdkj dk ç; ksx ugha fd; k gå ch) ds vfèkdkj dk ç; ksx djusdk eryc gå l e>nkjh i nod thuka ekuo dks vfèkdkj i nod thus ds fy, ~l e>nkjh* dk miktu djuk vko'; d gå

¼uoEcj 2009] ∨NkVh½

del Qy fl) kr

gj fØ; k dk Qy g"rk gå d"Å fØ; k , 1 h ugha gå ft I dk Qy ughag"rk g"A ekuo Hkh , d fØ; k gå ekuo dh gj fØ; k dk Hkh Qy g"rk gå ekuo ds gj del %dkf; d] okfpd] ekuf I d] Ñr] dkfjr] vuæ fnr% dk Qy g"rk gå ekuo ds gj 0; ogkj dk Qy g"rk gå

igyk fl) kar g\$% \bgj delQyorh g\bar{\mathbar}{\mathbar}\text{8}

ge d**(N Hkh djrk) l**"prk) c"yrks mlds Qy ds: i ea lekèkku g"xk; k leL; k g"xkA lekèkku Hkh u g"] u leL; k g"]

, sk d"Ã del Qy ughagA

vkn'kokn us foxr ea çfrikfnr fd; k lakj ds l kFk vlax; k fufylr fofèk l sjgus l sdeldk Qy ughag "rk gå og xyr gå, dh þvlarks; k þfufylrrks dk euekuh ea gh var g "rk gå

nwljk I g vfLrRo oknh fl) kar g\$%

ßHkfer ekuo deldjus ea LorU= g} ij mldk Qy Hkïxus ea ijrægA

tkxr ekuo deldjuseaHkh LorU= glVkj ml dk QjHkrxuseaHkh LorU= glVj

tkxfr ds ckn ekuo ds del vkj ml l s g us okys Qy ifj.kke n u afuf pr g tkrs gå bl kfy; s tkxfr i nod ekuo del djus vkj Qy Hk xus n u aea Lorl= g tkrk gå del Qy fuf pr g us ds ckn Lorærk ughag xh r D; k g xk\

Hkfer ekuo viusdelQy dsçfr vfu'p; rk o'k dqdel dj tkrk gå Hkfer ekuo viusdelQy dsçfr fuf'pr ughagå bl fy, og Qy Hkïxuseaijræ gå

tkxfr dh vkj fn'kk idM+ysusij thou 'kki] rki vkj iki rhu al selpr g tkrk gå xyfr; adh rjQ+gekjh çofùk tc rd gå ge xyfr; kadk Qy Hkksus dsfy, ckè; jgrsgå ftl {k.k | sge | gh dh rjQ çoùk gkrsgå xyfr; kadk çHkko ge ij | sgV tkrk gå nu jh rjg | sn{karksviuh xyfr; kadk Qy Hkksus dsckn gh | gh dh vkj çofùk curh gå

rhljk fl) kar % Bloplekå dk Qy gh forfjr gkark gå Aþ

106@eè; LFk n'kū ij ∨kèkkfjr løkn ¼kkx&2½

dqleridk Qy forfjr ughagʻrkA I qlelosgit fu; fr I gt delgi dqlelosgit fu; fr foj ëkh gi I qleridsQy d gj 0; fDr Lohdkjuk pkgrk gi dqleridsQy fdIh dʻ Lohdkj ughagʻri fu; fr mudʻ NʻVk cuk dj gh NʻMrh gi

%vxLr 2006] vejd\d\d\%

vè; k; &2 **oLrq1 æ kh Li "Vhdj.**k

2-1 vfLrRo n'klu

lùk eal i Dr tM+pfu; çÑfr

0; kid d" vki çÑfr dh bdkb², "adh ijLijrk eanijh ds : i ea igpku I drsgå 0; kid ea l i Dr tM+p\$rU; çÑfr ds Lo: i ea I g vfLrRo fuR; orèku gå 0; kid oLrq d" vki þã'ojß] þKkuß] þijekRekß] þcgeß] þ'kð; ß; sI c uke ns I drsgå bI d" e&us uke fn; k g\$pI kE; Åtkå

0; kid eage ÞMnock gq gh; g le> eavkrk gh blls ge Þf?kjk gq gh; g Hkh le> eavkrk gh mldsckn 0; kid ea ge ÞHkhxk gq gh; g le> eavkuk e([; eqik gh bl 0; kid oLrq eavki ge t" Kkuh] vKkuh] foKkuh dgykrsgh os l Hkh Hkhxsgh; g le> eavkuk e([; eqik gh 0; kid oLrqikjxkeh gh iRFkj f'kyk èkkrv/kaeaHkh] ouLifr; "aeaHkh] tho tkuoj "aeaHkh] ekuo "a eaHkh] gj ijek.kh v.kh v.kh v.kqjfpr jpuk eaHkh; g vkjikj gh 0; kid eaHkhxsg "usdsdkj.k gj oLrqrkdroj gS; k Åtk/lilu gh

; g Åtkl I Ei Uurk tM+oLryvka Makerd&jk I k; fud oLryvka ea plicdh; cy ds: i ea gå ; gh Åtkl I Ei Uurk pir U; oLrq %thou% ea thus dh vk'kk I s'kq g"rh gå bl dsckn ; gh Åtkl I Ei Uurk pir U; oLrq}kjk fopkj] bPNk] c"èk vkj vulko ds: i ea çxV g"rh gå

inkFkZvoLFkk vk§ çk.k voLFkk l kE; ÅtkZl Eilurk o'k fØ; k'khy g\$ vkpj.k'khy g\$ tho voLFkk ea thou oak ds vu¶ kj dk; Zdjrk g\$ xk; dk cPpk xk; dsoak dsvu¶ kj dke djuk l h[k dj gh i shk g"rk g\$ bl h <a l sgj tho tkuoj dh ckr g\$ bl dsckn vkrk g\$ ekuoA ekuo l e>nkjh dsvu¶ kj

108@eè; LFk n'klu ij ∨kèkkfjr løkn ¼kkx&2½

thuk pkgrk g& le>nkjh dsn" Hkkx g&,d] eukdkj d" lkdkj djukA nwljk] eu%LoLFkrk d" çekf.kr djukA bleælseukdkj d" lkdkj djusdk Hkkx ekuo usçekf.kr dj fy;kA eu%LoLFkrk dk Hkkx vHkh rd ughagwkA

eukdkj d" I kdkj djus dk Øe jgk vkgkj I s vkokl] vkokl I s vyadkj I s najveu] najveu I s najvo.k] najvo.k I s najvo.k I s najvo.k I s najvo.k I s najvo.k I s najvo.k I s najvo.k I s najvo.k I s najvo.k I s najvo.k I s najvo.k I kaled fofèks I s I Qy gayk gs ?kj cukuk sovkokl ß , d ; kaled fofèk gs bl rjg fofiklu olrayka st s fevvh i RFkj] y gk d" t "M+dj jpuk Lo: i najvo.k I keF; Z ekuo ds i kl vk; h A bl h Øe ea ekuo us vkgkj] vkokl] vyadkj najveu] najvo.k] najvo.k I scàkh olrayka dk blirtke dj fy; k A

I Hkh oLrvkadk blirtke djusdsckn Hkh ge ijskku D; "a gå leL; k lsf?kjsD; "a gå bl dk dkj.k kus tkrsgår irk
pyrk gå ekuo dh l kjh l eL; k, aekuo ds l kFk gh gå i RFkj] i M+
i @ks vkj tho tkuoj "a ds l kFk ekuo d" d"Ã l eL; k ughagå

ekuo ds I kFk I eL; k g us dk dkj.k eu %LoLFkrk dk vHkko g A eu %LoLFkrk þ I ekèkkuß ds: i ea vkrk g f Qj þçek.kß ds: i ea vkrk g f Qj þtkxr ij Eijkß ds: i ea vkrk g A eu %LoLFkrk gh tkxr ij Eijk dk vkèkkj cu xk a eu kdkj d I kdkj djuk tkxr ij Eijk dk vkèkkj cu xk ugha eu %LoLFkrk d çekf.kr djus ds fy, I e>nkjh ¼ g vfLrRo ea vu hko½, dek= jkLrk g A nh jk d à jkLrk ughag A Kku I sfoord foord I s fo Kku I s; "tuk I s dk; I dk; I s Qy ifj.kke A Qy ifj.kke i u %Kku ds vu q i g usij ge I ekèkkfur g Q ughar ge d à I ekèkkfur ughag Q A

ç'u %0; kid d le>us dk D; kç; "tu g\$.

mùkj %bld le>usls0; oLFkk ea thus dsfy, ge leFkZg tkrsgå tcrd; gle> eaughavkrkgårcrdge 0; oLFkk eaft; aksugha

PKkuß Kkußlæ; "alsxE; ughagå ukd Is; g I åkusea ughavkrkA vk¡[k Is; g fn [kkã ughanrkA thkk Is; g p [kusea ughavkrkA dku Is; g I qukã ughanrkA Ropk Is; g Nuuseaugha vkrkA bflæ; "alst" xE; g"rk Hkh g\$ og Ie> ea vkrk gå vfLrRo ea oLrykadk Þç; "tuß Ie> ea gh vkrk gå Þç; "tuß vka ea fn [krk ughagå bflæ; xE; oLrydk ç; "tu bflæ; "als xE; ughagå; g døy Ie> ea gh vkrk gå Ie>rk thou gh gå Ie>us okyk Hkkx vka ka ea ughavkrkA

bflæ; "als thou d" I pouk feyrh g\s mld" I e>rk thou gh g\s t\s; g olrqxel g\s bxel\s d" I e>rk d\u00e4u g\s I e>rk thou gh g\s bl rjg bflæ; xE; olr\u00fcvkaeaHkh I e>us dk Hkkx 'k\u00e4k jgrk gh g\s I e>sfcuk d\u00e4N bflæ; xE; g\u00fcvk]; g ge dg Hkh ughal dr\u00e4 er 'kjhj ea d'\u00e4 xel B\u00e4Ms dh igpku fl) ughag"rh\u00e4

d"Ã oLrqvk{[k"alsfn[krk g]] ij mld" ge le>sugha gar" mld" ge n{ksg} bldk d"Ã çek.k ughaga

n" ckraga le> eavk; k oLrq^n{kus d" feyukA nu js n{kus eavk; k oLrq^le>us d" feyukA

bflæ; xE; olrqaged n{kusdsckn le> eavkrk gå t oklrfodrk, abflæ; xE; ughagåosged le>usdsckn n{kus d feyrk gå t\$ s0; kid olrqd vki le> x, r vki gekjs chp dh nijh ds: i eaog vkid fn[k x; hA; fn vki 0; kid

110@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

oLrqd" le>sughag§r" og vki gekjschp nyih ds: i eag§; g vkils lR; kfir djuk cusk ugha

ç'u %vkius crk fn; k] vc ge Hkh c"y I drs g&fd 0; ki d oLrq , ¶ k g\$

mùkj %vki c'y vo'; Idrsg\$ij fcuk vki mId' Ie>} Ie>k ughaik; axs bl ckr ij ftrusç'u cu Idrsg\$mudk I keuk djuk vulko ds fcuk cuxk ugha 0; kid oLrqikjxkeh g\$; g Ie>kuk rHkh cuxk to 0; kid ea vki us Lo; a vulko fd; k g'A; g os sgh g\$ts sd'Ã oLrq[kVVk g\$; g nuljs d' Ie>kuk vki Is rHkh cuxk to vki us Lo; amId' p[kk g'A 0; kid d' ge vulko ds Lrj ij Ie>rs g\$vk\$ mI ea I (k i krs g\$ ge Lo; a0; kid ea Mucs g\$ Hkhxs g\$ f?kjs g\$ bl dk igyk I (k ; gh g\$).

ekuo ea Åtk] Kku l Eillurk ds: i ea l e> vkrh g& Kku ged" 0; kid oLrqds: i ea Þçklrß g&

1/4thou fo | k jk"Vh; I Eesyu 2006] dkuiji%

I kE; Åtkldk; lÅtkl

lùkk 140; ki d½ ea l**i** Dr çÑfr gh vfLrRo lexzg&

çÑfr eat" fØ; k'khyrk g\$ ml dseny eal kE; Åtklgå 0; kid gh l kE; Åtklgå l kE; Åtkl l Eillurk l s çÑfr dh bdkbl; "a ea plich; cy l Eillurk gå plich; cy l Eillurk l s gh çÑfr eafØ; k'khyrk gå fØ; k'khyrk dk Lo: i g\$Je] xfr] ifj.kke A fØ; k'khyrk l st" èofu] rki vk\$ fo | r fu"illu g"rk g\$ og dk; l Åtklgå enyr%ijek.kqdh fØ; k'khyrk l sgh; s keofu] rki] fo | r½ fu"illu gkrsgå dk; l Åtklgh vkpj.k gå

p\$rU; çÑfr ¼thou½ ea Hkh I kE; ÅtkZ I Ei Uurk I s pkicch; cy I Ei Uurk g\$ft I I s mI ea èofu] rki vk§ fo | pr jgrk gh g\$ thou ea; g èofu] rki vk§ fo | pr vk'kk] fopkj vk§ bPNk dsLo: i eaçxV gë tkrk g\$ budsI kFk p\$rU; ea Kku Hkh 'kq gërk g\$ thou ea të ÞKkuß g\$ og g\$ i gys pkj fo"k; "a ¼vkgkj] fuæk] Hk;] e\$kqu½ dk Kku] fQj i kp I øsnukvks ¼ kCn] Li 'k¸ : i] jI] xàk½ dk Kku] fQj ekuo pruk] nso pruk vk§ fn0; pruk dk KkuA

ekuo ustM+çÑfr dh dk; låtkldsçdk'ku ½ofu] rki vk§ fo | ¶½ d" fodfl r djusd" dkjhxjh fofèk I sigpkuk gåbldk I kefjd ræä¼ ĝ½ eat" mi; "x fd; k og udkjkRed gækA I ekt xfr ½njixeu] njin'klu vk§ njiJo.k½ eat" mi; "x fd; k og I dkjkRed gækA

dk; lÅtklgh vkpj.k gå vkpj.k gh fu; e gå fu; e l Hkh txg ea vkpj.k ds Lo: i ea 0; kid gå vkpj.k Ro l fgr 0; oLFkk ds Lo: i ea g rk gå; g ç Ñfr dh gj tM+vkj pfl; bdkå ds l kFk gå

I kE; Åtk/I Ei lurk 1/1 Rrk eal i Dr gku½ I splicdh; cy I Ei lurk I sdk; / Åtk/g A; sn ckrau Hk@rdokfn; "ad" I e> eavk,] u vkn 'kokfn; "ad" I e> eavk, A Hk@rdokfn; "aus eku fy; k dk; / Åtk/I splicdh; cy I Ei lurk g A tcfd okLrfodrk bl dk myyk g A

¼nlEcj 2008] vejd⅓d½

Åtk

I Hkh Lakj, d ijek.kqvak I sydj ijek.kqrd] ijek.kq I sydj v.kqjfpr jpuk rd] v.kqjfpr jpuk I sydj 112@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

çk.kdk3kk I sjfpr jpuk rd dk fØ; kdyki Lo; aLQwr2gksrk gwyk I e> eavk; kA Lo; aLQwr2fofèk I sgh ijek.kqdk xBuiwk2gksuk I e> eavk; kA

ç'u %ijek.kqLo; aLQ $\mathbf{w}$ Zfofèk I sd $\mathbf{S}$ sjpuk dj fn; k $\mathbf{v}$ k $\mathbf{S}$ d $\mathbf{S}$ s xBu i wk $\mathbf{Z}$ gks x; k\

bl dk mùkj g\$ % ijek.kq Åtklliu g\$ ftlds fØ; k: i eaog Lopkfyr g\$ ijek.kqviuseaLopkfyr g\$ mldksdkbl ~ckgjh olr† pykrk ugha g\$ gj ijek.kqvak Lopkfyr g\$ gj ijek.kqvak Lopkfyr g\$ gj ijek.kqvak Lopkfyr g\$ bl dks n\$ k fy; k x; kA Lopkfyr gksus ds vkèkkj ij gh xBuiwklgqvk g\$ vk\$ jpuk, ifd; k g\$ Lo; LQ vr lgksus ds fy, eny olrqg\$ ÅtkllEiUurkA l ùkk l s ç—fr dk fo; kx gkrk gh ugha g\$ bl h dk uke g\$ ~fuR; or èku** gksukA

I Ùkk u gkţ, 1 k txg feyrk ughag\$ inkFkZu gkţ, 1 k txg feyrk g\$ inkFkZdk I Ùkk I sfo; kx gkrk ughag\$ inkFkZdks I nk ÅtkZçkIr g\$bI fy, inkFkZfuR; fØ; k'khy g\$ dke djrk gh jgrk g\$ bI rjg I Hkh inkFkZ; k tM+p\$rU; ç—fr dk 7ko I fgr 0; oLFkk I exz0; oLFkk* eaHkkxhnkjh inoZd jgusdk fofèk vk xbA inkFkZ dh Lo; a LQrrZ fØ; k'khyrk gh ~I g vfLrRo ea çxVu** g\$

I Wik disgeus "I kE; Åtk" uke fn; k D; kind; g I kE; i eatM+vkj pfl; disçkir gå tM+disåtk!: i eaçkir gå pfl; dis Kku: i eaçkir gå Kku gh pruk gå tkspkj Lo: i eag\$ tho pruk] ekuo pruk] no pruk vkj fn0; prukA tho pruk ea thus I s thoka earks 0; oLFkk gkrk gå yfdu ekuoka ea 0; oLFkk gkrk ughagå ekuo ds 0; oLFkk ea thus ds fy, de I s de ekuo pruk pkfg, A ekuo pruk ea ifji Do gkrs gå rks fn0; pruk ea th I drs gå no pruk ea ifji Do gkrs gå rks fn0;

pruk eath I drsg&

I kE; ÅtkI I Ei lurk o'k ç—fr ea I ki {k ÅtkI; k dk; I ÅtkI gå I ki {k ÅtkI; k dk; I ÅtkI, d gh gå dk; I I s tks mRi lu gæk og dk; I ÅtkI gå vHkh çpfyr Hkkård fo Kku ea ftruk Hkh i < krsgåog dk; I ÅtkI gh gå I kE; ÅtkI dks çpfyr Hkkård fo Kku ea i gpkurs gh ughagå

I Dikk ea Hkhxsjgus Is; k i kjxkeh; rk Isç—fr ea Åtkl I Ei Uurk gå I Dikk ea Mocsjgus Isç—fr ea fØ; k'khyrk gå I Dikk ea f?kjsjgus Isç—fr ea fu; æ.k gå bl dks vPNs Is Ie>us ds fy, vius dks yxkuk gh i Mfk gå vius dks yxk, ughå; æbl dks Ie> ys, å k gkork ugha gå; ædks vkneh cukrk gå

vfLrRo fuR; or Eku gksus I s fuR; çx Vu'khy gksus I s gheny Åtk I Ei lurk dk gksuk irk py x; k A eny Åtk I Ei lurk gheny ps Vk g S ps Vk g h f Ø; k'khyrk g S f Ø; k'khyrk I s gheny ps Vk g S Hkksrd jk I k; fud o Lrupka dhij Lijrk eancko] rjax vk s çHkko ds: i ea I ki s k Åtk dksig pkuk tkrk g S rki] èofu vk s fo | u Hkh I ki s k Åtk g S dk; Z Åtk I in b g h b dk b k ka dk, d nu js dks ç Hkkfor djuk vk s , d nu js I s ç Hkkfor gksuk I Qy gkrk g S b I rjg ç Hkkfor gksus vk s ç Hkkfor djus dk ç; kstu g S O; o L F k ea j guk A ç Hkkfor gksus vk s djus ds I k F k i f j. k f r gksus dh Hkh ckr g S ; fn i f j. k f r u gkrh r ks p k j ka v o L F kkv ka ds ç x V gksus dh ckr g h ug ha F kh A

dk; I ÅtkI dh ekuo x.kuk djrk g\$\lambda eny ÅtkI \lambda kE; ÅtkIz dh ml rjg x.kuk ughagkrhA eny ÅtkI dksge le>us tkrsg\rangla rksirk pyrk g\rangle eny ÅtkI l Eillurk pkjkavoLFkkvkads : i eaçxV g\rangle dk; I ÅtkI dk Lo: i gj voLFkk dk vyx vyx g\rangle t\rangle stl rjg tho tkuoj dk; I djrsg\rangle vk\rangle ftl rjg 114@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

ekuo dk; Idjrk g) bu nkukaeanijh gA ekuo thokal sfHkUu thus dk ç; kl fd; k g) bl dkj.k ls; g nijh gksx; hA dk; Idjusds Lo: i dksgh dk; I ÅtkI dgrsgA

"dk; I Åtk" ea gh vkos'kr xfr vks LoHkko xfr dh igpku gkrh gs "dkj.k Åtk"; k I kE; Åtk ea vkos'kr xfr gkrh gh ugha gs ½vFkok]; g xfr foghu gsA vkos'kr xfr v0; oLFkk dgykrk gs LoHkko xfr 0; oLFkk dgykrk gs

I kE; ÅtkI u c<fh gS u ?kVrh gA dk; I ÅtkI Hkh u c<fh u ?kVrh gA , d nu js ij ncko vkj çHkko ds c<us vkj ?kVus dh ckr gkrh gA ml ea dkbI ek=kRed ifjorIu gkrk ugha gA de gksuk vkj c<uk ek=kRed ifjorIu ds I kFk gh gkrk gA ncko vkj çHkko ea vkoj kr xfr vkj LoHkko xfr gh gkrh gA ts, d rlr bdkbI gJ nu jh bdkbI ml ds I e{k gS tks ml ds rki I sçHkkfor gA , s sea nksukabdkbI ki dk; IÅtkI i u gårHkh os , d nu js dks igpku i krh gA igpku ds QyLo: i nu jh bdkbIml dsrki dksviusea i pkrh gA værkskok nksukabdkbI, ki LoHkko xfr ea i gprh gA

1/wç**Sy** 2011] vejd****3/d\%

I Ùkk ds "gksus" dks I e>uk

vki gekjschp eatks[kkyh olrqg]sgj ijlijrk dseè; eatksolrqgSogh I ùkk gå I ùkk ikjxkeh] ikjn'k vkj 0; kid gå 0; kid dk vFkZgSI o = fo | eku jgukA ikjxkeh gksusdsvkèkkj ij tM+ç—fr ÅtkZliuu gSvkj pfv; in ç—fr Kku liuu gå I ùkk gh I kE; ÅtkZgSvkj I ùkk gh Kku gå

I Ùkk 1/Kku½ dsikjxkeh gkaus dsvkèkkj ij gh vfLrRo

ekuo dks Lohdkj gkrk g\$ vII; Fkk ekuo ea dgk; I s vk, xk\ Kkuxkpj dks NkW+djdsge pyrsg&rks; ka=drk ds vykok dN feysk ugh&

ç'u % $^{\prime\prime}$ Ùkk gh $^{\prime\prime}$ Å t $^{\prime\prime}$ g\$ $^{\prime\prime}$ l Ùkk gh Kku g\$* bldks d\$ sle>\$\lambda\$

mùkj %tM+ç—fr dslkFk lùkk lkE; ÅtkZgA tM+ç—fr eaek=kRed dslkFk xqkkRed fodkl gksusij xBu iwkFk gksusij p\$fU; in 1/4thou ijek.kk/zgA p\$fU; in ealùkk Kku gA

ç'u %| Ùkk dh ^ikjn'kÊ; rk** | sD; k vk'k; g**\$**.

mùkj % vki vký ge ; gk; vkeus I keus c Bs g A vki dks e sigpku jgk g jv eq dks vki igpku jgs g A chp e s I ùkk b I igpku dks j kcdrk ughag A vki vius dks; Fkkor-çLrq djavký e s vius dks; Fkkor-çLrq d: j b I e a I ùkk I ger g A b I h f y; s I ùkk i kj n'k Ē g A ge vký vki , d n v js dks n £ k I e > i k jgs g 8; g h I ùkk dh i kj n'k Ē; r k dk ~ ç e k k g A

ç'u %t\$ sfctyh dsdkj.k o'k cYc tyrk g\$I Ùkk dsdkj.k o'k ç—fr fØ; k'khy g\$A fctyh dsL=kr dksge gVk nsrsg&rkscYc tyrk ughag\$bl fy, gedks; g fI) gkstkrk g\$fd fctyh dsdkj.k gh cYc ty jgk FkkA y\$du I Ùkk dsl kFk ,\$l k fd; k ughatk I drk] fQj I Ùkk dksdkj.k Lo: i ead\$ sI e>&

mùkj % I ùkk dks gVk; k ughatk I drk bl fy, I ùkk vkj ç—fr ds I g vfLrRo dks bl fofèk I s ughafl) dj I drA "I ùkk i kj x keh g\$ bl fy, ç—fr fØ; k'khy g\$"; g ekuo ds "I e>** ea v krk g\$ I e> dk eryc g\$ K kuA e fus t ks "I e> k" g\$ og v ki dks crk; k g\$ t ks e fus crk; k g\$ og v ki ds fy, 116@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kx&2½

"I pouk" gh vki Hkh mI vkj "ë; ku" ndj kvë; ; ui nodk mI s "e > t I drs gh ehus Hkh mI s "ë; ku" ndj vë; ; u i nod mI e > k" gh vki dks vi us mI e > us ds vfèkdkj" dk ç; kx djuk gh vë; ; ui nod mI e > us dk vfèkdkj" gj 0; fä enj [kk gnyk gh ekuo en tks "dYi uk' khyrk" gs vë; ; u dk vkëkkj ogha I s gh Kku I Ei llurk dk vkh' kd Hkkx dYi uk' khyrk gh gh dYi uk' khyrk dk vki mI nij; kx" djaks rks I ùkk dh i kj xkeh; rkj i kj n' kë; rkj 0; ki drk Hkh I e > vkrk gh ogh Kku xkpj gh Kku xkpj fofèk I sekuo mI e > t I drk gh bflæ; xkpj fofèk I s m e > en ugha vkrk gh ekuo Kku vol Fkk dh bdkb gh Kku xkpj fofèk I s gh ekuo dh I kFkdrk gh Kku xkpj fofèk I s I e > usenda y thou dk gh J e gh' kjhj dk dkb J e ugha gh Kku x E; gksusen thou gh J e djrk gh 'kjhj I s dkb J e ugha ghrkh Kku dksiji jk en çekf.kr djus dsfy, thou 'kjhj } kjk ç l r g gkrk gh mI h < x I s e s thrk gh gh

"mskus dk eryc gh le>uk ga** dgha u dghabl ckr dksle>useage vVd tkrsga 'kjhj dk, d Hkkx ¼Kku bflnz, ½ gs "l quuk** gkrk ga tkslquk ¼thou eag mldk dan vFkZ gkrk ga og vFkZ vfLrRo eaoLrqga oLrqdksoLrqLo: i eal k{kkRdkj djuk gh "le>us* dk eryc ga ep dksle> ea vk l drk gs rks vki dks Hkh vk l drk ga vk¡[kkals tks fn[krk gs mlls tks fu"d"kZfudyrk gs ckjEckj mlsxksk djds "le>us* dksçkFkfed djus lsle> ea vkrk ga

ç'u %ikuh eatssdiMk Hkhxrk gsD; k ossgh Kku eathou Hkhxk gs

mùkj % follh Hkh rjg dh miek fofèk ls; g i yik ugha i MfkA Kku; k l ùkk t\$ k vk\$ dkbZoLrqughag& miek fofèk ls "Hithous girus" dhokirfodrik dis le>kus dh'kq vir girijek.kqvik Hithous girijek.kqvik Hithous girijek.kqHithous girijek.kqvik Hithous girijek.kqHithous girijek.kqvik Hithous girijek.kqHithous
ç'u % rks D; k $\vee$ Hkh $\vee$ ki dh ckr ge fcuk I e>s Lohdkj yà.

mùkj % le>usij gh dkb2 Hkh ckr Lohdkj gkrk g\$; k vLohdkj gkrk g\$ "fcuk le>s ge Lohdkjæs ughå** bl gB ls rks vki bl çLrko dks læsks gh ughå bl çLrko dks "læuk g\$"; k "ugha læuk g\$"] "le>uk g\$"; k "ugha le>uk g\$"] fQj "Lohdkjuk g\$"; k "ugha le>uk g\$"] fQj "Lohdkjuk g\$"; g vki ds vfèkdkj dh ckr g\$ bl dk ekx2g\$%"i gysle>usdsfy, Lohdkjuk %Jo.k% fQj le> ¼ kkèk½ dj Lohdkjuk* %Voèkkj.kk&ckèk%

ç'u %rksD; k vkidsrdZdksle> dj gh Lohdkj tk I drk g**%**

mùkj %; g çLrko rdlughag). Lo; a ea 'kkèk dh ckr g).
ge le> ik jgsg); k ughale> ik jgsbl dk Lo; a ea 'kkèk gksukA
vfLrRo ea oLrqds: i ea le> ik jgsg); k ughabl dk Lo; a ea

118@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr l økn ¼kkx&2½

'kkink gkruk VfLrRo enoLrqds: i en le>uk gh Kku xkpj gh I ùkk vkj thou dks Kku xkpj fofèk I sgh I e>k th I drk gh bflæ; xkpj fofèk I s; g gkrk ughh bflæ; xkpj fofèk I schoy buds y{k.k vkrs gh tj} en lekku I ef) i noù thrk gh ejs og y{k.k vki rd i gprk gh og I # Hknrs Hknrs thou xr gkrk gh thou xr gkrs ij Kku xkpj gkrk gh Kku xkpj gks tkus ij og vki dk LoRo gks x; kh I e> LoRo gkrs ij Lor U= gks x, A ekuo dsfy, Kku xkpj fofèk I sgh rflr fangsh ekuo Kku fofèk I sgh rlr gkrk gh; khed fofèk I sekuo rlr gksugha I drkA

mùkstr gkodj le>k ugha tk ldrkA 'kkfūri nozd gh le>k tk ldrk gâ lùkk lgt lo} fo | ekurk] lo} ikjn'k²; rk vk§ lo} ikjxkeh; rk Kku xkpj gâ bu rhukackrka ij ~²e; ku** nsuk gkork gâ lclsT; knk Kku xkpj dâ gê rksog; gh gâ bl Hkk'kk dk D; k vFkZgSbldk 'kkèk djusdk nkf; Ro vkidk Lo; adk gâ bl hfy; s~e; ku** nsusdsfy, dg jgsgâ le>usdsfy, è; ku nsuk gkork gê le>us ds ckn è; ku cuk gh jgrk gâ è; ku dk eryc fofèkor vè; ; u djuk gh gâ bldsvykok i wkirk i kus ds fy, nu jk jkLrk lekfèk lae i nozd vua ekku gê tks vèkij seagkFk ekjus tê k gâ fey tk, rksBhd gê ugharks vkê gkFk ekjrsjgkâ Hkk6rdoknh fofèk ls; ka=drk gkFk yxrh gâ; ka=drk xyr gê, i k eâus ugha dgk gâ; ka=drk dh lhek ea eut; ugha gê; g dgk gâ l kKkuh; rk; ka=drk dh lhek ea ugha gâ.

l Kkuh; rk g\$l Ùkk eal i ä ç—fr dksl e>ukA; g l e>ea ugha vkrk g\$rks l Kkuh; rk ea çošk gh ugha gyvkA l Kkuh; rk dh 'ko#vkr gh; gk; l s g\$\lambda; gh eny eqk g\$\lambda l \text{Ukk ea l i \text{\text{a}}}

ç—fr eagh ifjorlu] ifjektlu vkj xqkkRed fodkl rd dk lækk cuk gyk gå lùkk eal i ärk le> eaughavkrk gårksge fdruk Hkh ç; kl djaog vèkyik gh jgxkå Kkuxkpj çfØ; k thou ea lekfgr gåghå thou Kkusllæ; kallklæ] Li'k]: i] jl] xèk blæ; kælstistkh n{krk gå og Kku lilu gksusdsfy, gh n{krk gå mleadkblrdyhQ Hkh ughagå Kkuxkpj gksusdsfy, gedks T; knk cy nsusdh t: jr gå liärk le> eaughavk jgk gå mldk dkj.k gå bflæ; xkpj vkj Kkuxkpj dk Hkn Li"V ugha gksukå bflæ; lænukvkals Kku gksusdslæåk dksgeus Lohdkj fy; k gå Kkuxkpj fofèk ea Kku lsgh oklrfodrk, a Li"V gksuk vkj 0; ogkj ea mldk læsr igp tkuk gksrk gå eåus tksft; k gå mldk rjhdk; gh gå eårks bruk gh dg ldrk gjå

%vç\$y 2010] vejd\d\%

ikjxkeh; rk

ç'u % l Ùkk ikjxkeh g\$; g vkidksd\$sle> eavk; k\

mùkj %igysefusLopkfyr oLrqdksnfkkA oLrqLopkfyr df sgs; g'kkik djusij mldsmùkj eaeqs; girk pyk fd eny: i lkE; ÅtklEilurk gf ftllsfØ; k'khyrk gsvkj dk; lÅtklds: i eaLopkfyr gf 0; kid oLrqtM+ç—fr dsfy, Åtklgsvkj pfl; ç—fr dsfy, Kku gf Kku lekèkku dksNirk gf lkollkkerk vkj v[kMrk dksNirk gf

0; kid oLrql o ikjn'k i; rk fofèk IsijLijrk eaigpku ds: i eag A ikjxkeh; rk fofèk Isgj oLrqÅtk I i Uu g A

ç'u %rksge Lopkfyr oLrqdksn{k dj] ml dsLopkfyr gkusdsdkj.k dksigpkuusdsfy, vuæku djrsg&fd bl oLrq

120@eè; LFk n'kū ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

dspkjkavkj OSyh 0; kid oLrqbl eaikjxkeh gkxhj bl fy, ; g Lopkfyr gS

mùkj %dkj.k irk yxusij dk; Ifofèk dk irk pyrk gå dkj.k irk pyus ds fy, gj 0; fä vius rjhds I s vuæku yxk, xkA vuæku yxkus dk dkbI, d rjhdk ughagå

ejh I kèkuk fofèk eavuętku dh vofèk de gksx; h Li "Vrk vfèkd gksx; h A I kèkuk fofèk ea tks Li "Vrk gh] ogh Li "Vrk vè; ;; u fofèk eagksus dh ckr çLrkfor dh gå gj 0; fä I kèkuk fofèk I s bl Li "Vrk dks i k; skk ugh] bl fy, vè; ; u fofèk dks tkå/k gå

1/4vç**Sy** 2010] vejd**N**d%

fuR; or Ekurk

oræku dödkyß vkg þle;ß uke Hkhekuo usfn;k gß;slcuke gekjslkeusj[ksgq gß foxrea½kn'kökneð¿crk;k x;k Fkk þlR; fuR; oræku gß cge ghlR; g\$;g crk;kA lkFk ghlR; döv0;Dr vkg vfuoðpuh; Hkh crk fn;kA txr döcge lsgh mRillu crkrsgq] txr döfeF;k crk fn;kA ,sk crkuslsge lænXèkrk eævk x, FkA ½nuljh vkg½Hk@rdoknle;;k dky dö[kM][kM] djrsgq ,sh txg igpp x, fd oræku dögh'ku; dj fn;kA

bu I c ckr"aea, d rkjrE; rk] I xkhr vkj fu'p; rk vkus ds ckjs ea e aus dan I "pk gan fdI vkekkj ij \ I g vfLrRo ds vkekkj ij \ I g vfLrRo fofek I sgeafuR; or ekurk dh ckr Li"V g"rh gan

cge d" e fus 0; kid vkg 'kk'or oLrq ds Lo: i ea

igpkukA 0; kid oLrqeal Eiwk/tM+pfl; çÑfr liDr jgusdigpkukA blh vkèkkj ij Þdkyß] Þle; ß] Þorðekuß dh ckr Li"V gük epsLohdkj gwk gå ge lc lg vfLrRo dsvkèkkj ij gh orðeku di l Vhd igpku ikrsgå

orèku dk eryc gSfLFkfr'khy vkj xfr'khy fujarjrkA tM+pjrU; çÑfr ds fy, ;gh orèku gå fLFkfr xfr'khyrk I fgr orèku gå tM+pjrU; çÑfr fLFkfr xfr Lo: i eaorirk gh jgrk g\$ bl hfy, orèkuA tM+pjrU; çÑfr ea: i] xqk] LoHkko] èkelfujarj orirk gh jgrk gå ;g dHkh #dusokyk ugha g\$ bl fy, orèkuA

foll h Hkh olrqdk Þg¨ukß fujærjrk dsvFkZeag& Þfujærj g¨ukß gh orðeku g& Þfujærj g¨ukß gh oßko g& vflrRo eafu; e] fu; æ.k] lægvu] U; k;] èkeZvk§ l R; fujærj g¨usdsvFkZeagh g& ; s l Hkh phtafujærj g¨usds: i ea eq>svublko ea vk; k g& e& ml ea thrk gh g& ml h vkèkkj ij e&dg jgk gwÞg¨uß ds: i ea fuR; orðeku g&

Þg¨ukß D; k pht g\$. 0; kid olrqea, d, d olrqdk Mnck Hkhxk f?kjk gnyk g¨uk ; gh Þg¨uß dk eny Lo: i g\$. ; gh oræku g\$. ; g fujarj oræk gh jgrk g\$. 0; kid olrqea pkj volFkk, a mudk : i] xqk] LoHkko vk§ èkeZl fgr fujarj oræk gh jgrk g\$.

l Eiwki [kfut ¼i nkFki volFkk½: i çèkku Lo: i eaifj.kke vulkakh fofèk l sfujarj g'uk ; g orieku gå

I Eiwki gfj; kyh ½çk.k volfkk½ xqk çèkku Lo: i eacht vulkaxh fofèk I sg¨uk ; g orèku gå

LoHkko çèkku Lo: i eaoâk dsvuq i thoïa¼tho voLFkk½ dk thuk ; g orèku g\$\frac{1}{2}\text{L}

122@eè; LFk n'kū ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

ekuo l (k i no d thus % kel çèkku Lo: i e) l ladkj vulkach fofèk ds: i ea or eku ga to rd ekuo l (k i no d ugha thrk ro rd ekuo dk or eku ughaga bl rjg l s l g vfLrRo fofèk l sor eku d'i igpkuus dh ckr vk; ha; fn bl çdkj l sge l "p i krsg) l e> i krsg vkj bl ea fo'okl djus dh txg ea vk i krsgår "ge i krsg) or eku eagh gekjk oliko ga or eku d' N'M+dj ekuo dk oliko çekf.kr g'rk gh ughaga

ekuo vius Pèkeß d' l ([k : i ea0; Dr fd; k g% l ([k ds ckjs ea vki d' crk; k g%

l ekèkku ¾ l ([k ¾ ekuo èke]

I eL; k ¾ n\ k ¾ ekuo dsfy, vèkel

I eL; k ekuo d" Lohdkj ughagā I ekèkku vkj I ([k ghekuo d" Lohdkj gā ekuo dsthuseaekuo èkeZorīuk; k çekf.kr g"uk ghekuo dk orēkuß gā ekuo èkeZçekf.kr g"usdsvFkZea I ekèkku fujrj cuk jguk vko'; d gā I ekèkku fujrj cusjgus dsvFkZeaI ([k fujrj cusjguk vko'; d gā; g ekuo dsorēku dk eryc gwkA

mlh çdkj tho aea LoHkko çèkku fofèk Isoák dsvul kj g'uk] thuk ; g or èku guykA oss gh leLr gfj; kyh cht vulkaxh; rk fofèk Isor èku gsA vkS ifj.kke vulkaxh fofèk Is leLr inkFkZ lakj or èku guykA bl <ax IsleLr oLrqalg vfLrRo ea Lo; a or èku gsA

I EiwklvfLrRo gh orðeku gå orðeku eafLFkfr Hkh gå xfr Hkh gå nïu afey djdsorðeku fLFkfr dsfcuk xfr ughag rh VHkh rd dh ijEijk ds ekuo ds eu ea I m>+ gïus ea FkïMk

ijskkuh vk jgk g"xk] vc vkxspy dj bleage vk**j** l m<+g" ldrsgå ekuo lakj fLFkfr xfr eagå tho lakj Hkh fLFkfr xfr eagå

eny eal Eiwklolrqviusijekf.od Lo: i eafl.Fkfr xfr eag. SghA rFkk og , d bdkA ds: i eahlkh fl.Fkfr xfr eag. ts; g èkjrh , d bdkA ds: i eafl.Fkfr xfr eag. bl h çdkj , d l g 0; ng vFkok xg 0; ng viusfl.Fkfr xfr eag. vkdk'k xaxk hkh fl.Fkfr xfr eag. bl d ge vPNsrjhdsl slohdkj dj l drsg. bu l c olrqvkadk g uk] bu l c olrqvkadk l ùkk eal i Dr jguk vkg Qylo: i Åtkliu g uk] fl.Fkfr xfr eag. uk; g or eku gq/kA

vfLrRo Lo; afLFkfr xfr ds: i eafuR; or Eku g&

vfLrRo fujarj g¨us ds vkèkkj ij ge LokHkkfod : i ea; g le> l drs gåfd vfLrRo Lo; a ea fLFkj gå

vfLrRo oržku Lo: i ea fLFkj g& oržku ¾ fujrj g~ukA

orieku dk eny Lo: i l ùkk eal i Dr ç Ñfr gá l ùkk dhkh u ?kVrk gå u c<fk gå ç Ñfr dhkh hkh l eklr ugha g rk] uk'k ugha g rka bl rjg orieku fuR;] fLFkj vkj fujirj cus jgus okyh fLFkfr eagá

oræku uk'k foghu fLFkfr eag& çÑfr eaþvfoukf'krkß n rjhds I sg& ifj.kke fofèk I svfouk'kh ¼tM+çÑfr½ vk**\$** ifj.kke foghu fofèk I svfouk'kh ½p**\$**fl; çÑfr¼

psru; çÑfr ealthouß ifj.kke foghu fofèk Isvfouk'kh gß fuR; orèku gå thou ifj.kke ¼ k ek=kRed ifjorlu½ Is

124@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

eDr gå thou d'vejko çkir gå bl vkèkkj ij thou fuk; orèku g'uk LokHkkfod g'x;kA

tM+çÑfr ¼[kfut ∨k¶ ouLifr lakj½eaifj.kke lfgr 14 k ek=kRed ifjorlu I fgr%vfouk'kh orleku g'uk gyvkA ml dk eryc qSjpuk vk\$ fojpukA t\$ s?kj cuk; k feV\n iRFkj I \square fojfpr g" x; k r" Hkh oLrgoghadk oghajgrk gå bl çdkj l Hkh [kfut oulifr t" jpuk fojpuk eajr gåolrgds: i eamudk d"Ã uk'k ughag"rk q**%** jpuk dsfojfpr g"us d" Þfoy; ß ; k cy; dgrsg& jpuk dscusjgusd" Þo@koß ¾foHko½; k; FkkfLFkfr dgrsg& vkj jpuk dsjfpr g"usd" ÞmnHkoß ; k I f"V dgrsg& ts s?kj d" cukuk ¾ mnHko] ?kj dk cusjguk ¾ o9ko ¼foHko½ vk§ ?kj dk fojfpr g" tkuk ¾ foy; A oræku ea; s rhu"a fLFkfr; k; 1/mnHko] olko vk\$ foy; 1/2 1/mnHko] foHko] çy; 1/2 cusqh q& olrqnwijslo: i eaifjf.kr g"usdsckn nwijslo: i eagsgh! ts s di Mk cuk; k] QV x; k] fpanh ds: i ea qSqh! fQ; feVVh g" x; k r" feVVh ds Lo: i eagSgh!; g bg"uß dh ckr dHkh lekir girk ughaga fdih u fdih Lo: i eaolrgcuk ghigrk qA fdrusHkh cny x,] fdruh Hkh i fjfLFkfr; kj cny x; h] fdruh Hkh foÑfr; k; q" x; h dHkh Hkh Þq"uß dh ckr l eklr q"rk ughagß

d'à pht lekir ugha g'rhA d'à pht xerh ugha gA bld pjk dj ys tkus okyk d'à ugha gA olrq ds lekir g' tkus dk d'à [kkdk gh vflrRo eaughagA t' gMMh il yh curh gB og feVVh eajgrk gh gA i qu%feVVh l s gMMh il yh curk gh gA tM+çÑfr ea; g jpuk fojpuk Øe pyk gh gA

vfLrRo fuj**r**j g¨usdsLo: i e**s**g& vfLrRo fuR; or**è**ku g&

fuR; orëku gjus ds vkèkkj i j gh vfLrRo fLFkj gå

vfLrRo 'kg) r% fuR; orèku g\$\ vfLrRo I g vfLrRo Lo: i enfuR; orèku g\$\ onko g\$\

; g ckr vkidsân; eaigpuk pkfg, A vfLrRo 'ka) r% fuR; orèku g&

Þdkyß D; k g\$

dky dsckjseaçfrikfnr fd; k g%

fØ; k dh vofèk ¾ dkyA

; g vofèk ekuo dk gh cuk; k eki nM gA vfLrRo ea dky [kM [kM : i eafeyrk ughagA

ekuo dößfkömlk le; Þßf; knk le; Þdgusdsfy, dky [kM dh x.kuk djusdh vko'; drk imlhA tsskjrh, d vius ea?kwku fØ; k djrk gå, d çkr%dky l snwijsçkr%dky rdA bld 24 Hkkx fd; kA fQj gj Hkkx dk 60 foHkkx fd; kA ml gj foHkkx dk i w%60 foHkkx fd; kA, sk djrsx, A, sk djrsdjrs, d, sh txg ea vk x, fd; g dg fn; k dky gågh ughatcfd èkjrh ij fuR; lojk görk ghjgrk gå bl rjg foKku us fdrus >B dsvkèkkj ij viuk ckr [kMk fd; k gå; g löpusdk eðk gå löpusij vQlöl Hkh görk gå dås Qå x,\

foKku fo[kMu fofèk I sQ1 k gA fdI h ckr dk phj QkM+djuk] cky dh [kky fudkyuk] bI fofèk I sQ1 k gSfo[kMu fofèk I sgh foKku fQ'ku ¶; wtu dh txg eaigpkA; g èkjrh dsgh fouk'k dk Lo: i cu x; kA vc mI txg I "pusdh vko'; drk vk x; hA

ge dky d mi; fxrk] Ini; fxrk vkj ç; tu'khyrk dsvkikj ij le> Idrsgå dky dk D; k ç; tu g. le; c)

126@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

fofèk Isge 'okl yrsgå Ie;c) fofèk Isge Hkïtu djrsgå Ie;c) fofèk Isge mRiknu dk; Zdyki djrsgå bldsfy, Þdkyß dk Kku gå

fo[kMu d"Ã I dkjkRed Kku fI) ugha guykA fo[kMu I eL; kdkjh gh fI) guyk gå fo[kMu fofèk I sge I Hkh rjg ds rdZea Qá dj I ekèkku i kus dh txg I sofipr jg x, gå fo[kMu fofèk I ekèkku I sfoet[k g"us I sgh ge I eL; k ea Qá us dh txg ea vk x, gå fdruh Hkh fo[kMu fofèk g\$mI I sI ekèkku feyrk ughagå bl ckr d" vki n{k I drsgå ç; "x dj I drs gå vkk tkp I drs gå vkj fu.k, dj I drs gå vHkh I oktèkd i <sfy[k] vkèktjud foKku dh f'k{kk çklr fd; k guyk 0; fDr dk eu fo[kMu fofèk ea gh yxk gå i <sfy[ksgq 0; fDr d" I oktèkd mi; "xh g"uk pkfg, A ij ; g dgk; g" ik jgk gå t" vkt I oktèkd i <sfy[k] ch) eku ekus tkrsgåmul smidkj dgk; guyk\ fo[kMu fofèk I s=Lr g"us dsdkj.k gh; smidkj I sugha th/l+ik jgs gå fo[kMu fofèk I su ifjokj cu I drk gå u I ekt cu I drk gå u ge I ekèkkfur g" ik; æå u I æt\ g" ik; æå bl hfy; sfo[kMu I eL; k dk dkj.k guykA

fo[kMu fofèk dk n"Vk cuk jguk cjik ughagå ysdu vkpj.k eage I g vfLrRo fofèk I sgh v [kMrk vkj 0; oLFkk i nozd th i krsgå ts sekuo dk 'kjhj A fo [kMu fofèk I sge 'kjhj dk I pokyu r" ughadj i k; skå fo [kMu fofèk I sthou dk I pokyu ughag" I drkA fo [kMu fofèk I sge I ekèkku d" çklr ughadj I drå fo [kMu fofèk I sge fu; e i nozd vkpj.k ughadj i k; skå

orieku eav [kMrk fofèk I sgh ge fujarj I ekèkku di ikrs gå fuk; orieku eagh tkxfr I gt oliko gi ikrk gå

¼thou fo|kjk"Vħ; lEesyu] ∨DVncj 2005] elyih½

Kku

Kku gksuk vko'; d g\$; g I cdksirk g\$ Kku D; k g\$; g irk ugha g\$ eè; LFk n'kū ds vul lèkku I s fudyk Kku enyr%rhu Lo: i eag\$ & I g vfLrRo n'kū Kku] thou Kku vk\$ ekuoh; rki wkī vkpj.k KkuA bl Kku ds vuq i I kp fopkj] I kp fopkj ds vuq i ; kstuk vk\$ dk; 1; kstuk] dk; 1; kstuk ds vuq i Qy ifj.kke] Qy ifj.kke; fn Kku vuq i gkrk g\$ rks I ekèkku g\$ ugharks I eL; k g\$ bl rjg I kKkuh; rki nod thus dh fofèk vk x; hA

Kku dks I e>kus ds fy, "f'k{kk fofèk** ds vykok vkj dkbZjkLrk ughagå minsk fofèk I s Kku dks I e>k; k ughatk I drkA f'k{kk vkj 0; oLFkk dh vko'; drk dh i firZgkusdsvk'k; ea 0; kid dh ppkZgå i kjxkeh; rk dh ppkZgå i kjxkeh; rk ds ç; kstu dh ppkZgå

ikjxkeh; rk dk ç; kstu g\$tM+ç—fr eaÅtkZlEiUurk vk§ p\$rU; ç—fr eaKku lEiUurkA tM+ç—fr eaÅtkZlEiUurk çekf.kr g\$dk; ZÅtkZds: i ea ekuo eaKku lEiUurk çekf.kr gkuk vHkh 'kšk g\$ tM+ijek.kqLo; aQurZfØ; k'khy g\$fcuk fdlh ckgjh gLr{ki ds mlh rjg p\$rU; ijek.kq¼thou½ dksHkh Lo; aLQurZfØ; k'khy gkuk g\$ thou ijek.kqdsLo; aQurZdke djusds fy, ekuo gh ftEenkj g\$vk§ dkbZftEenkj ughag\$ ekuo ls vfèkd vk§ çxVu ughag\$ vHkh rd rksbruk gh n\$kk x; k g\$ ekuo lekèkku ino²d thuk pkgrk g\$vk§ laKkuh; rk ino²d gh lekèkku ino²d thuk curk g\$ ekuo U; k; ino²d thuk pkgrk g\$ vk§ laKkuh; rk ino²d gh U; k; ino²d thuk curk g\$ ekuo lR; ino²d thuk pkgrk g\$ vk§ laKkuh; rk ino²d gh U; k; ino²d thuk curk g\$ laKkuh; rk ino²d gh U; k; ino²d thuk curk g\$ laKkuh; rk ino²d gh U; k; lo²d thuk curk g\$ laKkuh; rk ino²d gh uj eut; U; k; lekèkku ½ke½ vk§ lR; dks

128@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½ Oyorh cukrk g\$\

U; k;] èkeZ¼ ekèkku½vk§ I R; eul; dh dYiuk'khyrk dsrfir fcanqdk çxVu g¼ dYiuk'khyrk p\$rU; bdkbZds 0; kid ea Hkhxsjgusdk Qyu g¼

O; kid olrqgh Kkulo: i ea eulj; dks çkir gla Kku vyx I s dkbl pht ughagla Kku dks tyk; k ughatk I drk] u rklik tk I drk gla u cckh fd; k tk I drk gla Kku vius ea vNwrk jgrk gla Kku dks ifjofrir ughafd; k tk I drk Kku I ilu gwk tk I drk gla flø; k: i ea Kku 0; ä gkrk gla thoka ea tho 'kjhjka ds vulj kj thou pruk Lo: i ea Kku 0; ä gkrk gla tho 'kjhjka ds thor cukrk thou tho pruk dks gh 0; ä dj I drk gla tho pruk ea 'kjhj dks thou eku djds oa kkuljkach; fofèk I s thuk gkrk gla ekuo 'kjhj Kku ds vuq i cuk gla I kjh i pk; r ogh gla oa k vuljkach; fofèk I s ekuo th dj I (kh gks ugha I drka thou dks i gpku dj I ladkj vuljkach; fofèk I s th dj gh ekuo I (kh gks I drk gla 'kjhj I j puk I eku gla kys gla Hkujs gla xkjs gka vc gedks r; djuk gla kjhj Lo: i ea thuk gla thou Lo: i ea thuk gla

bl èkjrh ij igyh ckj thou dk vè;; u lkeus vk; k gå ; gh eksyd vuq èkku gå bllseut; tkfr ds tkxr gksus dh l EHkkouk mn; gksx; h gå ifjfLFkfr; k; Hkh eut; dks tkxr gksus dsfy, ckè; dj jgh gå l EHkkouk mn; gksuk vkj ifjfLFkfr; k; ckè; djuk ; s nksuka gksus l s ?kVuk gkrk gå l Hkkouk ; fn mn; ughagkrk rksifjfLFkfr; kads vkxseut; grk'k gksl drk gå fujk'k gksl drk gå etus to 'kq fd; k Fkk rksèkjrh dh; g ifjfLFkfr gkstk; sxh gå; g vKkr FkkA l kFk gh l EHkkouk Hkh 'kti; FkkA vkt ifjfLFkfr Kkr gåèkjrh chekj gksx; h gå vè; ; ui våd tkxr gksus

dh I EHkkouk Hkh mn; gks x; h g&

%/vç\$y 2010] vejdVad%

Kku dk eryc gsig vflrko envullko

PKkuß dk eryc gS I g vfLrRo ea vullkoA vkj d¨Ā Kku g¨rk ughag\$ çpfyr foKku ¼¼k¶rdokn½; k vkn'kbkn ds vul kj þKkuß ds uke ij t¨ çfrikfnr gæk] ml I s vijkèk gh g¨rk gå y¨x aus ml ds vul kj vkpj.k djds n{k fy; k ml I s nækvuk gh gæ] I n?kvuk d¨Ā ?kfvr gæ ugha nækvuk gSèkjrh dk chekj g¨uk] çn\k.k Nk tkuk] 0; fDrokn I eæk; okn ds: i ea vius ijk; s dh næj; k c<+tkukA

vfLrRo eaekuo , d I kekftd U; kf; d bdkà gå ÞI kFk I kFk gʻuß dh vi (kk ekuo ea I gt gå Hk¶rdokn ½pfyr foKku½ vký vkn'kokn nʻuʻa 0; fDrokn dh vkj gh ys tkrs gå 0; fDrokn dk eryc gʻs I ekukUrj fopkj èkkjk, a tʻ dHkh feyus okysughagå bl I sge , d nu jsds I kFk nuh cuk dj j [kusokys I c 0; fDrokn vký I empk; okn gʻx, A nuh cuk dj j [kus ds dkj.k ge , d nuh jsds I kFk fo'okl i noð thus ea I eFkZ ugha gq A yʻxʻadʻ I kFk I kFk ykusdsfy, Ñf=e vkèkkjʻadh vko'; drk cu x; hA

HK Frdokn us PI fookk I axg8 dk $\tilde{N}$ f=e Vkekkj fn; k I kFk I kFk ykus ds fy, A ysdu I fookk I axg dk d $\tilde{A}$ rflr fcUnqgh ughag8 I fookk I axg y{; ds I kFk pyus i j PI $\tilde{A}$ k'\k8 \%e'g] foæ'g] 'k''\k.k]; $\tilde{A}$ \%vo'; EHkkoh g $\tilde{A}$ tkrk g8 bI rjg Hk Frdokn 0; ogkfjd fI) ughag qv\kA

vkn'kokn usþjgL;e;h Ã'ojß ¼kfDr fojfDr½dk Ñf=e

130@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

vkèkkj fn; k l kFk l kFk ykus dsfy, A jgL; e; rk eagh ÞdY; k.kß dk fp=.k fd; kA jgL; dsçfr vkLFkk, a cuhA vius vius jgL; ds çfr dVVjrk, a vkj l enpk; okfnrk i u i hA l enpk; okfnrk ds l kFk Þvi uk i jk; kß th/lk gh gå bl rjg vkn'kökn 0; ogkfjd fl) ugha gnykA

bl rjg n'u'a fofèk; "alsekuo'a d' lkFk lkFk ykus ds ç; kl vl Qy g' x, A n'u'a fofèk; "alsç; Ru [knc gnyk] y'x'a us i njk th tku yxk, A lkfDr fojfDr earRdkyhu ÞvPN& dgyk; s tkus okys y'x th tku yxk, A l njoèkk laxg ea Kkuh] vKkuh] foKkuh rhu'a x'rk yxk fn,! bl rjg x'rk yxkus ij ge ?k'j ladV dh fLFkfr ea i gnp x,] to èkjrh gh chekj g' x; hA vo i njopkj dh vko'; drk cu x; hA lkFk lkFk ykus ds Nf=e vkèkkj"a ij ç'u fpllg yx x; kA

iyik ekuo ijEijk gh I foèkk I axg dspDdj eamy>k gål iyik ekuo ijEijk gh Hkfer gål I foèkk I axg dsy{; I sge Nhvrs ughagål èkjrh d" gh chekj dj fn; k r" jg"xsdgk; ij\ bl fy, iqufoipkj dh vko'; drk gål iqufoipkj dsfy, eè; LFk n'klu I g vfLrRookn Þfodyiß ds: i eaçLrq gål fodyi bl fy, D; "ád; g fi Nyh n"u"afopkj èkkjkvkalstlylk ughagål

fodYi ds fy, çèkku eqk gs ÞKkuß Li"V g"ukA Ig vfLrRo Lo: ih vfLrRo dk n'ku g"ukA Ig vfLrRo Lo: i ea iyik vfLrRo g"us dk Kku g"ukA Ig vfLrRo eagh thou Kku g"ukA Ig vfLrRo eagh ekuoh; rkiwkl vkpj.k Kku g"ukA; g rhu"ale> eavkusI} mllslrff"V feyusI} mllsrflr feyusIs ÞKkuß gykA

rfir dk igyk ?kkV g\$Pe&ic d(N le> x;k g(AB lg vfLrRo eavul(ko g"usij rRdky Lo;aea;g fLFkfr curh g&

bl dk uke g\$Pn"Vk inßA

bl rjg le>nkj g'us ij Lo; a d' çekf.kr djus dh; "X; rk vkrh gå çekf.kr djuk cjkcj vl; 0; fDr d' vius tå k le>nkj cuk naukå çekf.kr djus dk eryc; gh gå bl rjg, d 0; fDr; fn nl 0; fDr; ad' vius Lo: i ea i fjf.kr djrk g\$ml ls lå kj dk þmi dkjß gå; gh þKku dk çek.kß gå Hk@rdoknh fofèk lsç; kx'kkyk ea vius'kjhj dk çfr: i r\$ kj dj yaus d' þKkuß ekuk gå Ã'ojoknh fofèk ea psyscukus d' Kku dk çek.k ekuk gå t' ftruk T; knk psyscukrk g\$ og mruk þvPNkß x#! bu n'u'adsfodYi ea; gkj vusd 0; fDr; ad' vius tå k le>nkj cuk yaus d' þKku dk çek.k dg jgsgå

Þeålc díN le> x;k gråß eq>ea;g fo'okl Mxexkus dh ckr vHkh rd vk;k ughagå lu~1975 ea eåus;g fl.Fkfr gkfl y dh FkhA rc lsvkt rd ftruh Hkh ?kVuk,agå] ifjfl.Fkfr;k; vkÃå og tM+fgyk ughå Þvutko Kku eafl.Fkjrk gå bl ckr dë ekuk tk,;k ughaekuk tk,\

e Sus çfrikfnr fd; k g S ÞvfLrRo fLFkj g S fodkl vk stkxfr fuf pr g Sh ; g çpfyr fo K ku ds vfLFkjrk vfu p; rk enyd çfriknu ij fdruk c M k çgkj g S vki l "p y"!; g çgkj fcnqg S b l d" e S v P N s I s t kurk g N c gkj b I fy, vko '; d g S D; "Sid uhmoky "a d" txkuk vko '; d g S ; g çgkj fcnqg "r s g q Hkh b I e a fdruk I; kj ?kg y k g S vki l "p y"! I; kj ?kg y k g S b I h fy; s e S I Q y g" t krk g N Þvkneh cu"] e x j e P N er cu "! e x j e P N cuus I s è kjrh d" chekj dj fn; k j t" B h d ugha g v k A B; g I; k j ugha g S r" v k S D; k b I c kr d k foj "è k Hkh djuk curk g S fd I h I s b I I s n j Hkkxuk cu I dr k g S b I I s n j Hkkxrs g S r" g k F k i S B M k g" u k curk g h g S g k F k i S B M k g" r k g S r" v k t

132@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½ ughar" dy blh njoktsij vk; **x**.£

ç'u%Kku dh ikjn'kh; rk IsD; k vk'k; g\$.

mùkj%es; ghacßk gju vHkh esus vki ds I keus I kjsfoxr dh jktxìhj èke kìhj 0; ki kj xìh dk I eh{kk çLrur fd; kA; g Kku dh i kjn'kh; rk gS; k ughà vutkoenyd Kku I s I Hkh foxr dk I eh{kk g" x; k b I d" Kku dh i kjn'kh; rk dgk tk, ; k ughà es ; ghacßk gju] I li kj eax; k ughagju fd I h I s I pouk, d= ugha fd; k gju vutko g"us I s vfLrRo I g vfLrRo Lo: i ead\$ sg\$; g I e> ea vk x; kA vfLrRo D; "ag\$; g Hkh I e> ea vk x; kA I g vfLrRo ea vutko ds vkèkkj ij es vfLrRo ea gj ckr dk fo'ysk.k vk§ I eh{kk çLrur djrk gju b I d" Kku dh i kjn'kh; rk dk çek.k ekuk tk, ; k ughà.

vki ejik mnkgj.k ns[k" esusfcuk dsN vkèksqud læl kj dh i < kA fd, lexz vfLrRo dk Kku gkfly fd; k gsN vkèksqud læl kj dh i < kA dh d@u lh l kFk\drk gs\ t" ejis n'k\u ea ugha vk; h gsN bl d" Kku dh i kj n'kh\u rk ekuk tk, ; k ugha ekuk tk, \

e&fdIh Hkh?kVuk d"ns[kus tkrk gwr"eps og ?kVuk ifjfLFkfr r"le> eavkrk gh g& mllsT; knk Hkhle> eavkrk g& mllsT; knk Hkhle> eavkrk g& ml?kVuk; k ifjfLFkfr dslekèkku rd igp tkrk gwe& bld"Kku dhikjn'kh; rk ekuk tk,; k ughaekuk tk,\epea; g; kK; rk lkèkuk lekfèk lae inod vutko lailu g"usij vk; kA mllsigys; g; kK; rk epeaughaFkkA; g; kK; rk lHkheag"] mlh dsfy, eè; LFk n'ku dsvè;; u dk çLrko g&

I g vfLrRo eavullkoinold ge Kku dsçfr ikjn'khlg" tkrsg8

ç'u%Kku dh ikjn'kh; rk dk D; k Qk; nk gw/k\

mùkj%bl I sudkjkRed vk§ I dkjkRed dk uhj {khj U; k; g¨rk gA I dkjkRed Hkkx ekuo dsÞthuß eavkrk gA udkjkRed Hkkx vijkèk ea tkrk gA udkjkRed Hkkx d¨ esus Þvijkèkß uke fn; k gA rkfRod : i eaudkjkRed vk§ I dkjkRed n¨u¨a?kVuk, a gh gA udkjkRed ?kVukvkaead¨Ā Øec) rk ughag¨rhA I dkjkRed ?kVuk, a, d I snu jh] nu jh I srhl jh Øeor~tMrspystkrsgA bu n¨u¨aea; gh vUrj gA

ç'u% Kku dh ikjxkeh; rk I s D; k vk'k; g\$.

mùkj% Lo; a ea le> ds vkèkkj ij to eā vfLrRo dh 0; k[; k çLrr djrk gjvr vki ea le>us dh bPNk iānk g rk gā Kku , d 0; fDr I s nu js 0; fDr ea varfjr g rk gā; gh Kku dh ikjxkeh; rk dk çek.k gā ejk çfr: i ; gh gā thou dk çfr: i g rk gā fd 'kjhj dk! vulkoenyd Kku dk çfr: i g rk gā ; g fl) kar gā fo Kkuh t '' 'kjhj dk çfr: i cukus ea yxsgā og fdruk 0; Fkī gā vki l p y !!

ç'u% Kku dh ikjxkeh; rk I s D; k Qk; nk gw/k\

mùkj%bl I smidkj dh fofèk fudy x; hA I e>sgq d I e>kuk] I h[ksgq d" fl [kkuk] fd, gq d" djkuk; gh midkj gA Kku dh i kjxkeh; rk gSrHkh I e>k gqvk 0; fDr nu js0; fDr d" I e>kus ea I eFkZg" I drk gA Kku dh i kjxkeh; rk gSrHkh r" f'k{kk fofèk I s Kku dk y"d0; ki hdj.k I EHko gA

tc d"Ã 0; fDr ejs l Ee ([k çLr q g"rk gSr" og , s s D; "a çLr q g" jgk gS; g epsrjir l e> eavk tkrk gA fQj ml d" dS s l e>kuk gS ml dk : ij ([kk epeavius vki l s fudy vkrk

134@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

gan og : ij{kk | Qy g" tkrk gan bleaeq>sd"A Je ughadjuk iMrk; g Lo; aQurl: i eag" tkrk gan Kku ikjn'khlgsikjxkeh gsrHkh; g | EHko gan

Kkui nod gh ekuo Hke eqpr] viusijk; slseqpr vkg vijkèk eqpr d'ikrk gå ldkjkked: i eadgar lozekuo d', d tkfr ds: i eaigpkuuk curk gå þekuo tkfr, d gå; g igpkuuk vulkoenyd Kku lsgh cu ikrk gå vkg fdlh fofèk lscurk g'xk r vki crkvkl þekuo tkfr, d gå; g igpkuuk fdlh e'khu lslehko g'] r crkvkl þekuo tkfr, d gå; g jgl; fofèk lsigpkuuk lehko g'] r vki crkb; s

I g vflrko eavullko gh Kku gå l ùkk eal i Dr çñfr Lo: ih vflrko D; "ag\$vkj dj k g\$bl dk mùkj Lo; aealFkkfir g"uk gh vullko gå

1/4/vç**Sy** 2008] vejd**1/**d½

dk; 1 Kku vkj Kku

Pekuo eadk; I Kku g"rk g\$\bar{a}\bar{b}\ ge d\bar{b}\ Hkh dk; I djuk I h[k I drsg\bar{a}\forall fl [kk I drsg\bar{a}\forall ; g bl ckr dk çek.k g\bar{a}\forall ; g ckr ekuo ijEijk eavk p\bar{b}\ g\bar{a}\

Ie; 1/10; k dh vofèk½ vký nýth dsuki ds vkèkkj ij dk; Idk igpku g¨rk gå vR; kèkfud I l kj ½ pfyr foKku½ us LFkony vký I (je Lrj ij ukius dh fofèk; kj nh) ft I Is dk; I dh igpku g¨rh gå dk; I djus ds fy, t¨ Kku g¨rk gå mI s Þdk; I Kkuß dgrs gå

ekuo eadk; I Kku gh ml ds dk; I djus dh ÅtkI gå

dk; I Kku dseny en Pdkj.k Lo: iß en Kku gå ; gh eny ÅtkIgå ; gh l kE; ÅtkIgå ekuo en l kE; ÅtkI Kku Lo: i eng Kku dsvkèkkj ij gh ekuo dödk; I Kku görk gå ; g , d cgr gh efgek l i Uu eik gå bl dövki vPNslsle> yë! ; gh LFkny vkj l kje dschp dh folkktu j {kk gå

I ([kh g"us dk Kku

ç'u %ekuo d¨ Kku D; apkfg,\

mùkj % l ([kh gius ds fy, A l ([kh gius ds ckn l ([kh jguk curk g\$) ekuo di l ([kh gius ds fy, Kku dh igpku vko'; d g\$) bl h vkèkkj ij ekuo Kku voLFkk eag\$).

I ([k fd] h I ([; k ea ugha vkrkA ekuo] kjk cuk, x, LFkmy; k I ([e fd] h Hkh ekin.M ij I ([k d" ukik ugha tk I drkA foxr us 'kCn I a kj] kjk I ([k d" ydj t" d] h Hkh crk; k ml I s I ([k ds Lo: i dh igpku ugha guykA bl rjg vkn'kōkn vkj Hk@rdokn n"u"a] kjk I ([k dh igpku ugha gu¾A; g; fn vki eafu.k]; g" ikrk gSr" vki mul s¾foxr e½ Nb/"x]; ugha r" ¼foxr½ idMagh jgxk!

pekuo I ([kh g"uk pkgrk g&ß; g ckr Hkkjrh; vè; kReokn us fn; kA pbflæ; "a ea I ([k dh fujarjrk ughag&ß bl ckr dh Hkh?k"k.kk fd; kA bl dsfy, ge foxr dsfy, ÑrK g& I ([k fdl ea g"rk g\$\; g i Nusij foxr ea ml d" jgL; e; crk; kA

I ([kh g"usdsKku d" mtkyseacrkusdsfy, ge tk jgs gå l ([k dk Lo: i ÞKkuß t" vkn'kðkn vkg Hk@rdokn ds ç; kl "alsLi"V ughag" ik; k Fkk] mldsfy, eåusç; Ru fd; k

136@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr lookn Wikkx&2% ftleae&l Qy g" x; kA

ekuo dk $\lor$ è; ; u l (kh gʻusds $\lor$ Fkleagh g\$ $\lor$ k\$) d' $\~$ A $\lor$ Fkleagh g\$ ekuo dk $\lor$ è; ; u u gʻ $\lor$ k\$J (k igpku ea $\lor$ k tk,]; g l EHko ughag\$A

I conuk v ka ea ekuo dks I ([k Hkkl rk g\$ 1/4 ([k ts k yxrk g\$ A bl I s I ([k dh] Þg B ; g ekuo d" Lohdkj g" x; kA Þ I conuk v ka ea I ([k dh fujrjrk ugha g" rh B ; g Hkh ekuo dh i gpku ea v k x; kA I ([k dh fujrjrk d\$ sg" \ ; g ckr ekuo ds I e> ea v Hkh rd ugha v k; hA

ç'u %l (k dh fujrjrk d\$ sg`\

mùkj% Kku] food vký foKku fofèk I s thusij ekuo ea I ekèkku : i eal ([k dh fujarjrk g¨rh gå I g vfLrRo eavè;; u i nod ekuo dk Kku] food] foKku fofèk I s thuk curk gå

%vxLr 2006] vejd\d\d\%

vullko viusesiwkig rkgsmidk çxVu Øe isg rkgs

Ig vfLrRo eave;; u ds QyLo: i thou to vulko dirk gloog vius eaiwkligh gork gloogs du ml vulko dk çxVu Øfed: i Isgork gloot to dHkh U; k; Ie> eavkrk gloot IR; Hkh Ie> eavkrk gloot IR; dh jokuh eagh U; k; vkj èkelçdkf'kr gloot IR; vius eaçdkf'kr gloot U; k; Ie> eavk tk,] èkelvkj IR; Ie> eaughavk, ,ik dol gork ughaglo bl rjg vulkoi od n'Vk in eago tkrs gloot

bl vullko dk çxVu igysekuo pruk ds: i eagls fQj no pruk ds: i eagls ekuo pruk eage U; k; çèkku fofèk I srhu a, sk. kkvkads I kFk èke I vkg I R; d çekf. kr djusdh ckr g rh gla no pruk eai = sk. kk vkg folksk. kk x e.k jgrh gla vkg y dsk. kk ds I kFk èke I çèkku fofèk I s U; k; vkg I R; d çekf. kr djusdh ckr g rh gla fn0; pruk ea I R; çèkku fofèk I s U; k; vkg èke I d çekf. kr djusdh ckr g rh gla fn0; pruk ea y dsk. kk Hkh x e.k g tkrh gla

Þçekf.kr gükß vk¶ Þçekf.kr djukß në Hkkx gå Þçekf.kr gükß vu¶ lèkku ; k vè; ; u #ih l kèkuk dk Qy gå Þçekf.kr djukß vuҢko dh thus ea vfHk; fDr gå l Eç\$k.kk gå çdk'ku gå

ç'u%y"d\$k.kk I s D; k vk'k; g\$\foatsfn0; pruk eay"d\$k.kk x \int k g"us dk D; k eryc g\$\foatsfn0; pruk eay"d\$k.kk

mùkj% y"d\$k.kk Is vk'k; g\$ 0; fDr ds : i ea Lo; a dh igpku niji niji rd Q\$yukA

fn0; pruk ea0; fDr ds: i eaigpku dh ckr x©.k jgrh gA oLrq 1/16pru] n'ku] fopkj] 'kkL=½ çèkku g¨ tkrh gA fn0; pruk ea0; fDr çèkku ughajgxk , 1 k ughagA 0; fDr ds l kFk gh oLrqgA 0; fDr gh fn0; ekuoh; rk dk çek.k g¨rk gA

%vxLr 2006 vejd\d\d\%

fLFkjrk vkj fu'p; rk

I Ùkk gh Åtk g ; gh ekuo i j Ei j k ea Þ K kuß v F kok Þ p r ukß g ; ft l ea l i Dr g üs ds dkj.k ç Ñ fr dh ç R; rd bdk Ā p lịcdh; cy l i lu g å i j ek.k q v à k H kh t ", d n lu j s d "i g p kurs g å os p lịcdh; cy l Ei lurk ds v k è k j i j gh i g p kurs g å

138@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

QyLo: i ijek.kqvak ea0; oLFkk çofùk g¨usdk çek.k feyrk gål bl dh xokgh g\$n¨ vak dsijek.kqdk vkpj.k fuf'pr gål ml dh mi; "fxrk fuf'pr gål ml dh ijjdrk fuf'pr gål

mIh çdkj, d çk.k d"kk cy lilu güslsviusçk.k l # aeajpuk fofèk ds vu kj dk; l djrk gå, d jpuk fofèk ds i yik güsij n lijh jpuk fofèk muea Lo; la Qurl mHkj vkrk gå tcfd fo Kkuh y x crkrsgå çk.k d"kk; axyrh djrsgå QyLo: i fofoèk rjg dhjpuk, i çxV gåA blij ç'u curk gsigyh t çk.k d"kk cuh] og fdldh xyrh lscu x; h igyh t jpuk cuh] mldhjpuk fofèk mldsçk.k d"kk ea Fkk fd ughà. D; k og fcuk jpuk fofèk dsghjpuk g x; h çk.k l # aeajpuk fofèk ds l kFk ghjpuk gyk]; g fo Kkuh y x ekursgå og jpuk fofèk fdl xyrh lsg x; h ; g crk ugha i krsgå.

eè; LFk n'klu ea; gk; ; g çLrkfor gSgj çk.k d"kk ea fufgr çk.k l # aeajpuk fofèk g"rh gS og jpuk cht o{k ijEijk ds: i ea LFkkfir g"us ds ckn çk.k d"kkvka ea mRl o g"rk gA ftl ds QyLo: i mllgha çk.k l # a ea nw jh vfèkd mlur jpuk fofèk çxV g" tkrk gA bl çdkj çk.k volFkk dh ijEijk, a, d l s nw jh Øeor~ fudyrh pyh vk; hA bl ea ekuo dA Hkh gLr{ki djrk gSr" ml dh ijEijk ughacurhA ekuo t" oka'kdh çkS|ksxdh }kjk dj jgk gS ml l s; gh g" jgk gA

foKkuh vfLrRo dseny ea vfLFkjrk vkj vfu'p; rk d' crkrsgå tcfd eè; LFk n'klu ea vfLrRo eafLFkjrk vkj fu'p; rk Is'kn#vkr djrsgå

vki vfLFkjrk vfu'p; rk pkgrsg&; k fLFkjrk fu'p; rk\bl ç'u dk mùkj gj 0; fDr fLFkjrk vk§ fu'p; rk dsi{k eagh nrk g& vfLrRo eat" ughag} ml d" ekuo pkg Hkh ughal drkA

vfLrRo eat" g) ml h d" ekuo pkg l drk g) ç; "x dj l drk g) ml h ds l kFk l ([k ; k n) [k d" Hk"xrk g).

inkFkZ volFkk Is çk.k volFkk] çk.k volFkk Is tho volFkk] tho volFkk Is ekuo Kku volFkk dh bdkà ds: i ea çxV gwkA ekuo Kku volFkk ds g"rs gq Hkh tho ads In kft; kA, st stho psruk eathus Is ekuo us ekuo ds IkFk vijkèk fd; kA çèkku r ji I fpoèkk I axg ds fy, vkj I hek I j (kk ds fy, èkjrh d ?kk; y djuk gwkA I hek I j (kk ean gh dke g"rsgå;) djuk; k;) dsfy, r kjh djukA bl Is;) dgk; #dk; k #dsk\ vijkèk elpr fofèk Is thus ds fy, eè; LFk n'ku, d vè; ; u xE; çlrko g ftl ds vu kj %

vfLrRo fLFkj gå vfLrRo eafodkl vkj tkxfr fuf'pr gå

xBuiwkrk gh fockl g&

ekuo pruk fofèk Isthuk gh tkxfr gå

1/wxLr 2006] vejd//d//

I g vfLrRo ealo; alQurlk

vfLrRo eapkj avolfkk, alo; alorz fofèk i sçxv gå

fl.Fkfr iwkliùkk eafl.Fkfr'khy çÑfr laidr gå iwkhk ds vFkleaçÑfr lùkk ealaidr gå

HK@rd&jklk; fud oLrvkadh x.kuk dh tk ldrh g& gj oLrqviuh fLFkfr eab, dß g"rk g& t\$s,dijek.kqvak], dijek.kqvak], d çk.k l #], d çk.k d"kk], d èkjrhA; slc

140@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½, d, d dh l kKk ea vkrs gå

çR; sd Þ, dß vius okrkoj.k I fgr ÞI Eiwkß gå bl ds çek.k eagh ÞRo I fgr 0; oLFkk vkj I exz 0; oLFkk ea Hkkxhnkj hß xokfgr g"rh gå gjsd Þ, dß viuh fLFkfr ea ÞI Eiwkirkß ea gh g"rk gå fdl h Þckgj hß 'kfDr dh vuqdEik I s bdkbi, ki pkfyr ughagå I ùkk ea I Ei Drrk o'k bdkbi, ki Þåtki I i luß gå å tki I i luß gå å tki I i luß gå cy I i luß gäs cy I i luß gäs sos ÞfØ; k'khyß gå bl rjg vfLrRo ea Þdk; ß vkj Þdkj.kß vfoHkkT; gs vkj ÞQy i fj.kkeß fuf'pr gå vfLrRo ea fu; e gå fu; e i mid gh vfLrRo ea ÞijEijkß gå fu; e i mid gh fodkl gå

ç'u% inkFkl voLFkk tc Lo; &Qrrl fofèk Is dke dj I drk g§r vkneh d Lo; &Qrrl g us ea D; k rdyhQ g\$.

mùkj%ekuo usml vkj ç; Ru gh ughafd; kA myvspkj a volfkkvkad viushk x dh olrqeku fy; kA hk xusdsfy, l ak kl Hkkoh g x; kA vkneh vijkèk ea Qal x; kA bl rjg l ak klea yxusl sekuo pl R; d le>us ea vlefk jgkA; gh vkneh dsfy, lo; al Qwrl th i kuseardyhQ gal l R; d le>sfcuk ekuo dk pkj a volfkkvka ds l kFk larfyr vkj lo; al Qwrl th i kuk l EHko ughagal

ç'u% vfLrRo ea Lo; a Qurirk d' ea Lo; a ea d\$ s n{k I drk gjk

mùkj%eukdkj d' I kdkj djuk ekuo dk Lo; kQr7olko gN vki d'Ãik#i@: ij{kk cukrsg'] mI I svPNk ik#i@: ij{kk vki eavius vki I s mHkj vkrk gN pkgs og diMk cukus dk ik#i@: ij{kk g'] pkgs I Mel edku cukus dk ik#i@: ij{kk

g"; k d"Ã; a= cukus dk i k#i@: ij{kk g"A; g vki dsfp=.k vks fopkj ds; "xQy eag"rk g\$ bl Lo; LaQurirk d" vki Lo; a eavHkh tkp l drsg\$ eukdkj d" l kdkj djus dsHkkx eaekuo vius bfrgkl eaLo; LQurivkxs c< rk vk; kA ysdu eu%LoLFkrk u g"us ds dkj.k þvijkèks ea Qal x; kA

eukdkj d' I kdkj djuk d'Ã vijkèk ughaga eukdkj d' I kdkj djuk ekuo dk Lo; La Qurzosko ga eukdkj d' I kdkj djus I scuh olrupkads0; ki kj djus ea vijkèk ga nulj eukdkj d' I kdkj djus dsfy, dPpk eky çklr djus dsfy, çñfr dk t'' 'k''k.k gSml ea vijkèk ga eu‰olfkrk i uozd ekuo vijkèk çofùk I sepr g'rk ga I ekèkku gh eu‰olfkrk dk çek.k ga I e>nkjh I sI ekèkku g'rk ga I ekèkku i uozd ekuo dk Lo; La Qurz thuk cu tkrk ga

vunko dh I h<h vfLrRo en çxVu

vflrro eaçxvu gå inkfklvolfkk I sçk.k volfkk çxv gå gå çk.k volfkk I stho volfkk çxv gå gå tho volfkk I s Kku volfkk çxv gå gå Kku volfkk eaekuo gh gå gj ekuo thou o 'kjhj dk I a pr : i eagkus dk çek.k gå

ijek.kqeafodkl dk vfUre Lo: i Þthouß gå

Hk¶rd jpuk dsfodkl Øe dk vfllre Lo: i ; g Þèkjrhß

Hk¶rd&jkl k; fud jpuk dsfodkl Øe dk vfUre Lo: i Þekuo 'kjhjß g\$\)

g**A**

èkjrh ij ekuo 'kjhj dk çxVu Þfu; fr fofèkß I sgæyk gå

142@eè; LFk n'kū ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

ekuo 'kjhj dsèkjrh ij çxVu eaekuo dk d'Ã gkFk ughagâ èkjrh dsxfBr@jfpr g'useaekuo dk d'Ã gkFk ughagâ èkjrh ij gh ekuo jg I drk gâ ekuo dsèkjrh ij jgusdsfy,] ekuo I sigys t' dh Hkh èkjrh ij çxV gwk] ml dscusjgus dh vko'; drk gâ çxfVr oLrq ds çxVu ds ihNs dh I kjh oLrqacuh jgus ij gh çxfVr oLrqjg I drk gâ çxVu I sigys dh I Hkh oLrqafeV tk,; vkj çxfVr oLrqjg tk, ; g ds sg'\

vfLrRo eaekuo gh ÞdrkB in eag\$A ekuo ds vykok ckdh I Hkh oLrqafu; fr Øe eavius çxVu ds vuq i Þdk; B djrsjgrsgåA

inkFkZvoLFkk dh bdkbZk; vius xBu dsvu(kj Þdk; B djrh jgrh gå

iM+i@kscht dsvuq i Þdk; B djrsjgrsgA

Pn{kus okyh bdkà thou gh g\$\ Hk\frd&jklk; fud oLr\psikaeaPn{kus dh d"Ã ckr ughag"rhA tho tkuoj viusoak ds vuq i bdk; B djrsjgrsg\$\ tho"a ea oak ds vuq i thou 'kjhj d" pykrk jgrk g\$\

fu; fr Øe eaekuo 'kjhj dk çxVu gaykA ekuo 'kjhj dh gh fo'kkkrk gSfd thou mIsthoar cukrsgq dYiuk'khyrk vkj deLorærk d" çxV djus yxkA dYiuk'khyrk o'k ekuo us vius ijEijk Lo: i ea Þg"uß d" Lohdkj fy; k gß ysdu dYiuk'khyrk dh I hek ea ekuo dk vius Þ0; oLFkk ea jguß ds Lo: i d" Lohdkjuk ughacu ik; kA

ekuo ds 40; olfkk eajguß ds fy, mls, d vk lh<4

p<us dh t+jr gå og g\$vutko dh l h<h! vutko gj 0; fDr dsikl g" vkj ijEijk eaekuo pruk çekf.kr g"A gj 0; fDr dsikl vutko d" ekuo pruk fofèk l s th dj çekf.kr djus dh l topèkk g"A bl dsfy, gh eè; LFk n'ku dsvè; ; u dk çLrko gå

bleafdld" D; k foink g} vki crkvks.

¼tuojh 2007] vejd\/d½

vfLrRo eacxVu

ç'u%vkiusdgk inkFkZvoLFkk I sçk.k voLFkk çxV g $\tilde{\bf A}$; g d ${\bf S}$ sg ${\bf W}$ k\ bI d ${\bf E}$ le>kb; ${\bf A}$

mùkj %çk.k volfkk dsçxV güusdseny enigysikuh dk çxVu gnykA inkfkl volfkk dh gh olrqaBïl] rjy vkj fojy : i enigh gn fojy : i enigh olrqvknen Is,d tyusokyk olrqigkA; snü aolrqafojy : i enigrsgq dä midkj gürh ughnighA midkj güusdk çofük Ig vflrRo enij [kk gnyk gn vkxsdh çofük dsfy, midkj cuk gh gn blh vkèkkj ij; snü aolrqafeydj I; kl cokusokyh olrqlikuhl/dslo: i envk x; hA ikuh Isigysdä çk.k volfkk ughngn ikuh dsfcuk çk.k volfkk dk çxVu gürk ughngn; g ckr; fn vkidsle> envkrk gn i le> ge vkèkk nin rd rn x,! nü, sh olrqal/gkbl/mstu vkj vkm htul/tü vdsysjgrs gq {kfr xir Hkh güldrh fkh] ml txg Isdsslg vflrRo fofèk Ismidkjh gn ikuh dk èkjrh ij çxVu Ig vflrRo en fu; fr Øe dk çek.k gn

ikuh dgk; [kMk g"xk\ èkjrh ij gh! èkjrh ij ikuh ds [kMk g"us I sèkjrh ij t" vEy vk**;** {kkj t" æ0; Fksos ikuh ea

144@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kx&2½

vk x, A bu vEy vk s {kk ds a x I s pi f v r Roß vk p p puk r Roß; s n u a r s k j g A bu n u a ds v k k k j i j ç k. k I # r s k j g A ç k. k I # r s k j g u s ds v k k k j i j i g y s og ç k. k d k d s Lo: i e a i f j o f r r g A b I I s i g y s i k u h v k s k i r h d s I a x e a d k A ç x V g A i k u h d s I k F k d k A d k g u k L o k H k k f od g a k k A ç x V g u s d s c k n og ç k. k I # i t v y g v k A ç k. k I # i t v y g u s d s v k k k j i j m I e a j p u k f o f è k v k x; h A d s s v k x; h \ u R; d s v k è k k j i j [k q k g k y h d s v k è k k j i j A ç k. k I # a e a t i j p u k f o f è k m H k j v k; h m I ½ k k v o L F k k d h ½ j p u k d i ç k. k d i k i j k f d; k A m I s i j k d j d s t [k q k g k y h v k; h m I I s k k l # a e a k v o L F k k d h j p u k f o f è k v x; h A m I I s n v j h v k s J s B r j ç k. k v o L F k k d h j p u k d k ç x V u g v k A b I Ø e e a v u s d ç k. k v o L F k k d h j p u k v k a d k è k j r h i j ç x V u g v k A b I Ø e e a v u s d ç k. k v o L F k k d h j p u k v k a d k è k j r h i j ç x V u g v k A b I « x I s v x r r x R o k e k u o j p u k r d è k j r h i j ç x V g x; h A

Pt" Fkkß ogh çxV gwk gå inkFkZvolFkk gh; Fxd fofèk Isjlk; u låkj ds Lo: i ea çxV gwkA çk.k volFkk ea gh çtuu fofèk vkjEHk gåA; g fofèk tho volFkk ea i þV gåA; gh fofèk ekuo låkj eaHkh gå ekuo eadYiuk'khyrk vkj delorærk g\$bl fy, ekuo ea bl fofèk dsnqi; "x] mi; "x vkj lni; "x dh l EHkkouk gå

Ig vfLrRo ea t den Hkh çofùk; kj gå I EHkkouk gå çfØ; k g\$ml d ekuo vurdj.k gh dj I drk gå Ig vfLrRo ea t çofùk; kj I EHkkouk vkå çfØ; k ughag\$ml d ekuo çxV dj gh ughal drkA; gh ekuo dsfy, fu; fr fofèk I s thus dk mik; gå

ekuo tho pruk eavijkèk ijEijk eathrk gå ekuo in eal ekèkku ijEijk eathrk

gA fn0; in eal R; ijEijk eathrk gA vkid ds thuk gS bld vki d ghr; djuk gA vijkèk ijEijk eagh vkid thuk gSr tho pruk Bhd gA U; k; ijEijk eathuk gSr ekuo pruk dsvykok d à jkLrk ughagA

1/4 tuojh 2007] vejda/d½

Liark fø; k'khyrk çxVu 'khyrk

gj ijLijrk dschp tksfjä LFkyh gj ogh 0; kid oLrq gå bdkb; kadschp vPNh njih gksusdk ç; kstu gs, d nji jsdh igpku gksukA igpkuusdk ç; kstu gs0; oLFkk dsLo: i eadk; Zdj ikukA bdkb; kadsdk; Zdj ikusdk vkèkkj gs0; kid oLrqeaikjxkeh; rk 0; kid oLrqikjxkeh gsvkj ijLijrk eaikjn'kigå

diMk ikuh ea Hkhx tkrk g\$ ij iRFkj ikuh ea ugha HkhxrkA ikuh diMs ea ikjxkeh g\$ iRFkj ea ikjxkeh ugha g\$\text{A}\text{tcfd 0; kid iRFkj ea ikjxkeh g\$\text{g} feêh ea >kM+ea v.kqea ijek.kq ea 0; kid ikjxkeh g\$\text{A}\text{tkZ 0; kid jgus I sikjxkeh; rk LokHkkfod g\$\text{A}\text{ikjxkeh; rk dk Kku gksuk vko'; d g\$\text{A}\text{bI}\text{closs} kid ikjxkeh; rk dk Kku gksuk vko'; d g\$\text{A}\text{bI}\text{closs} kid ikjxkeh; rk dk Kku gksuk vko'; d g\$\text{A}\text{bI}\text{closs} kid ikjxkeh; rk dk Kku gksuk vko'; d g\$\text{A}\text{bI}\text{closs} kid ikjxkeh; rk dk Kku gksuk vko'; d g\$\text{A}\text{bI}\text{closs} kid ikjxkeh; rk dk Kku gksuk vko'; d g\$\text{A}\text{bI}\text{closs} kid ikjxkeh; rk dk Kku gksuk vko'; d g\$\text{A}\text{bI}\text{closs} kid ikjxkeh; rk dk Kku gksuk vko'; d g\$\text{A}\text{bI}\text{closs} kid ikjxkeh; rk dk Kku gksuk vko'; d g\$\text{A}\text{bI}\text{closs} kid ikjxkeh; rk dk Kku gksuk vko'; d g\$\text{A}\text{bI}\text{closs} kid ikjxkeh; rk dk Kku gksuk vko'; d g\$\text{A}\text{bI}\text{closs} kid ikjxkeh; rk dk Kku gksuk vko'; d g\$\text{A}\text{bI}\text{closs} kid ikjxkeh; rk dk Kku gksuk vko'; d g\$\text{A}\text{bI}\text{closs} kid ikjxkeh; rk dk Kku gksuk vko'; d g\$\text{A}\text{bI}\text{closs} kid ikjxkeh; rk dk Kku gksuk vko'; d g\$\text{A}\text{bI}\text{closs} kid ikjxkeh; rk dk Kku gksuk vko'; d g\$\text{A}\text{bI}\text{closs} kid ikjxkeh; rk dk Kku gksuk vko'; d g\$\text{A}\text{bI}\text{closs} kid ikjxkeh; rk dk Kku gksuk vko'; d g\$\text{A}\text{bI}\text{closs} kid ikjxkeh; rk dk Kku gksuk vko'; d g\$\text{A}\text{closs} kid ikjxkeh; rk dk Kku gksuk vko'; d g\$\text{A}\text{closs} kid ikjxkeh; rk dk Kku gksuk vko'; d g\$\text{A}\text{closs} kid ikjxkeh; rk dk Kku gksuk vko'; d g\$\text{closs} kid ikjxkeh; rk dk Kku gksuk vko'; d g\$\text{closs} kid ikjxkeh; rk dk Kku gksuk vko'; d g\$\text{closs} kid ikjxkeh; rk dk Kku gksuk vko'; d g\$\text{closs} kid ikjxkeh; rk dk Kku gksuk vko'; d g\$\text{closs} kid ikjxkeh; rk dk kku gksuk vko'; d g\$\text{closs} kid ikjxkeh; rk dk kku gksuk vko'; d

fØ; k ds: i eagh I c dN I e> vkrk gA fØ; k dsfcuk ge dN fuf'pr dj gh ughal drA fØ; k , d nN jsdksfn[krk g} ftl dsvkekkj ij igpku gA t\$ seut; dh fØ; k tkuojkal s fHkUu g} rHkh og eut; Lo: i ea igpkuk tkrk gA

eut; us vc rd ç—fr dh fØ; k'khyrk dksigpkuk g\$\\AtkI Eilurk dksigpkuk ughag\$\)

146@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

ç'u %ijLijrk eaigpku gksus ea0; kid oLrqdh D; k efgek g\$.

mùkj %Åtkl I Eillurk o'k igpku gå 0; kid oLrqu gks rksbdkb; kaeau Åtkl I Eillurk gk; u fØ; k'khyrk gk; u ijLij igpku gk;

ç'u %pfl; ç—fr ¼thou½ds0; kid eal i ärk l sD; k gkrk g\$.

mùkj % p\$rU; ç—fr ds 0; kid ea Hkhxs jgus I s
dYiuk'khyrk g\$ ekuo ea Kku dk cht : i g\$ dYiukA
ekuo eagh Kku dh ifjdYiuk g\$ dYiuk Li"V gkusij Kku g\$
dYiuk vk'kk] fopkj vk\$ bPNk dk I a r
i : i g\$ vk'kk] fopkj
vk\$ bPNk ds I fuf'pr Lo: i ea dke djuk gh Kku g\$
mI ds igys dYiuk : i ea jgrk g\$ dYiuk'khyrk vk\$
deLorark p\$rU; ç—fr ea I ekb/gb/çfØ; k g\$

dYiuk'khyrk thou Igt vfHk0; fä gå dYiuk'khyrk dksge cuk ughal drå

ç'u % thoka ea Hkh rks thou g\-{-

mùkj %thokaea^thusdh vk'kk* g\$dYiuk ughag\$ thus dh vk'kk dk Hkwk: i Losnt lakj Isgh 'kq gkstkrk g\$ thus dh vk'kk ds vuq i 'kjhj jpuk fodfl r gkrk x;k bl Is;g ckr Ie> vkrk g\$ thus dh vk'kk thou ea gkrh g\$ ml ds vuq i tho 'kjhj jpuk gkrh g\$ 'kjhj jpuk thou ds vuqdny u gk\$ rksthou 'kjhj dk mi;kx d\$ sdjsk\

Kku dsvuq i thusdsfy, eul; 'kjhj jpuk dk çxVu gıykA rkfd Kku i no'd thuk çekf.kr gkA ; g l c bl fy, gıyk

D; knid I g vfLrRo fuR; çxVu'khy gN I g vfLrRo vius çfr: i dks çekf.kr djus ds fy, çxV fd; kA

ç'u %eut; bfrgkl eaigys dYiuk nh x; h Fkh ^; g lclf"V fdlh lozkfäeku bzoj uscukbzg\$\frac{A}** mlh rjg vki gedksdYiuk nsjgsg\frac{a}*OLrtykadh fØ; k'khyrk dseny ealkE; Åtkz; k 0; kid g\frac{A}** bueavUrj D; k gtyk\

mùkj %dYiuk gkrk gh g\$\ dYiuk dsfcuk vuæku d\$\ s gkxk\ bl vuæku ds vuøkj vkidh dk; \(l \, \cei \). kkyh gks tk, A ½eè; LFk n'ku dsçLrko dsvkèkkj ij½l kjsvuæku l kkkuh; rki nod thus ds fy, vk\$\ ekuo y\{; ¼l ekèkku] l ef)] vHk;] l g vfLrRo½ dks çekf.kr djus ds fy, gh curs g\$\ ekuo y\{; ijik gkrk g\$rks; g vuæku Bhd g\$\

ekuo dh ekfydrk thokal svyx fn[kusdsfy, gSekuo y{; A ekuo y{; ; fn fØ; kflor vk $\mathbf{j}$ 0; ogkjkflor gkrk gSrks ekuo dh ekfydrk çekf.kr gksx; hA ekuo y{; ; fn i $\mathbf{j}$ k ugha gkrk gSrks ekuo dh ekfydrk çekf.kr ugha g $\mathbf{p}$ A

ekuo y{; rd igpkus ds fy, gh dYiuk'khyrk g\$\frac{1}{2}\$

ekuo y{; I Qy gkus dsfy, gh vè;;u g\$\frac{1}{2}

vè;; u vHkh rd ekuo bfrgkl eaçkoèkkfur ugha Fkk] u gh ekuo y{; dksigpkuk x; k FkkA , s seaekuo tkr èkks[ksea Qal skk; k ugha ekuo èkks[ksea u Qal sm) kj gkstk,] tle Isgh mldkjkLrk IkQ jgs f'k{kk vks 0; oLFkk I syHk jgsbl vk'k; Is

148@eè; LFk n'klu ij ∨kèkkfjr lokn ¼lkkx&2½ eè; LFk n'klu dk rkuk ckuk çLr¶ fd; k x; k gå

1/w ç **y** 2010] ve j d **y** d ½

fLFkfr xfr

I Ùkk d'' fLFkfr i wklLo: i eai gpkukA çÑfr d'' fLFkfr'khy Lo: i eai gpkukA

I Ùkk fØ; k ughagå çÑfr fØ; k gå

l Ùkk eal i Dr çÑfr gh vfLrRo gå

fØ; k d" fLFkfr xfr Lo: i eaigpkukA

vfLrRo earhu gh rjg dh fØ; k, a gâ Hk¶rd fØ; k] jkl k; fud fØ; k vkj thou fØ; kA vfLrRo eapkj¨avoLFkkvkadk çxVu bu rhu¨afØ; kvkadk gh ; kx] l a kx gå

fl.Fkfr d Þg uß dslo: i eð i gpkuk Aç Ñfr dh d à Hkh oklrfodrk Þgß] ogh ml dh fl.Fkfr gß fu; fr Øe fofèk Is vfl.r Ro eð oklrfodrk vkð dk çx Vu gß ml ds vuð kj mudh fl.Fkfr gß fl.Fkfr 10; ol Fkk eð gks.k½ gj olrð dk èke Zgß

xfr d" 0; olfkk eajgus LfkkukUrj.k vks ifjorlu ds Lo: i eaigpkukA lfkkukUrj.k vks ifjorlu le vks fo"ke xfr gsft I dh ekuo x.kuk dj I drk gs 0; olfkk eajguk þeè; lfk xfrß gs eè; lfk xfr x.kuk eaugha vkrh] ekuo mI d" døy le> I drk gs

ç'u% l Ùkk ßfLFkfr i wke g\$ bldk D; k vk'k; g\$.

mÙkj% i fjor'u i wbd l Ùkk vk; k ughag\$ i fjor'u mlea

g"rk ughag& blfy, flFkfr iwkZg&

çÑfr eaifjorlı görk gå tM+çÑfr eaek=kRed ifjorlı dsl kFk xqkkRed ifjorlı görk gå pfl; çÑfr ¼thou½eadøy xqkkRed ifjorlı l EHko gå

%tuojh 2007] vejd\d%

I g vfLrRo eamRI o

I kE; Åtk 1 k0; ki d½ ds i kj xkeh g"us ds dkj.k i jek.kq våk Åtk I i lu gå Åtk I Ei lurk ds v kèkkj i j gh i jek.kq våk a ea, d nu js d" i gpkuus dh rkdr vk; hA QyLo: i os, d nu js d" i gpku Hkh fy, A i jek.kq våk, d nu js d" i gpkurs gå mI h v kèkkj i j, d i jek.kq dk x Bu g"rk gå i jek.kq våk ea Hkh 0; o LFkk ea Hkkxhnkjh djus dh ço fùk gå

ijek.kqxBu dk çek.k gSijek.kqdk fuf'pr vkpj.kA në vak dk ijek.kqHkh fuf'pr vkpj.k djrk gA në l©vak dk ijek.kqHkh fuf'pr vkpj.k djrk gA ijek.kq vius xBu ds mijkar, d fuf'pr vkpj.k djrk gS; g xBu gëusdh l Qyrk dh LohÑfr gA mRI o dk eryc gS l Qyrk dh LohÑfrA l Qyrk ds vFkZ ea mRI o gA

ijek.kqxBu Isgh ÞvfLrRo eamRI oß dh 'k#vkr g&

ijek.kqdsfuf'pr vkpj.k dk Qyu g\$ml dh mi; "fxrk vk**\$** i**y**idrkA bl çdkj fofHkUu l **{**; k eaijek.kqvak"adsxfBr g"uslsvuxd çtkfr; "adsijek.kqxfBr g" x, A

I Hkh vko'; d ijek.k ϕ ka ds xBu g'us ds mijkr , d tykus okyk inkFkl vkg , d tykus okyk inkFkl tc fuf'pr

150@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

vunikr ea; "xd fofèk Isfeyrsgår" ikuh dk çxVu g"rk gålikuh igyk ; "xd gål; "xd fofèk Ist" ikuh cuk ml þ[knjkgkyhß; k þmRl oß dsQyu eajpuk rRo vkj in "V rRo ds I a "x I s Þçk.k I #ß cu tkrsgål

çk.k | # aeatc | k| ysusdk ; k | çkf.kr g rsgarc os mRI for g rsga çk.k | # adsmRI for g usdsQyLo: i muea jpuk fofèk vk tkrh ga mI jpuk fofèk dsvuq i osçk.k | # jpuk dk; ZealayXu g tkrsga

tc og jpuk cht o{k ijEijk ds: i eaLFkkfir g¨tkrh g\$r¨iqu%çk.k l # "aeamRl o g¨rk g} ftl l smueaÞu; hß jpuk fofèk vk tkrh gå bl rjg gj mRl o dsckn çk.k l # "aeau; h jpuk fofèk mHkj vkrh gå bl rjg vl {; jpukvkadh ijEijk, a LFkkfir g¨x; hA

tho volFkk ds'kjhj çk.k volFkk dh jpuk; agh gå tho volFkk dh fofHklu 'kjhj ijEijk, açk.k l # "aeafufgr jpuk fofèk ea mùkj "ùkj xqkkRed fodkl l s gå tho volFkk ea thou vkj 'kjhj dk l a þr çdk'ku g rk gå

ekuo 'kjhj ijEijk Hkh çk.k l # aeaxqkkRed fodkl ds bl Øe eagh LFkkfir gå fodfl r jpuk gå ekuo 'kjhj dh fo'kkrk g\$fd thou viuh dYiuk'khyrk vkj deLorærk d ekuo ds thus eaçdkf'kr dj l drk gå

ekuo thou eal Qyrk dh 'k#vkr le>nkjh lsgh gå ekuo thou eamRlo dh 'k#vkr le>nkjh lsgh gå

> le>nkjh im2d ekuo thou ,d mRlo gh gA %vxLr 2006] vejd%d%

ijek.kq0; oLFkk dk eny Lo: i g\$

vu() àkku i no 2d e sus n (kk 1/4 e > k½ i jek.kq v i us Lo: i e a , d 0; o L F kk g Sa gj i jek.kq v a k a a dk , d fuf'pr x Bu g Sa i jek.kq v a k a e a 0; o L F kk dh I; kI g Sa de Is de në v a k ds i jek.kq e a , d fuf'pr 0; o L F kk g Sa x Bu'khy i jek.kq e a fuf'pr v kpj.k ugha gë rë og fodkI ½x Bui w k r k½ r d ugha i g p I drkA

xBuiwkirk güsdsckn ijek.kql sdi çLFkkiu foLFkkkiu güsdh l EHkkouk gh ughajgrh] bl fy, ml dh cy vkj 'kfDr; ki vk; gi tkrh gå l ùkk eal EiDrrk o'k gj ijek.kql/xBu'khy; k xBuiwkizeapticdh; cy l Eilurk gå psil; ijek.kql/xthou½ea; g cy l Eilurk psil; cy ds: i eagå ts svkLoknu, d psil; cy gå bl h rjg rgyu] fpru] cièk vkj vutko psil; cy gå thou di bu ikp cyadsLo: i eans[kkA thou xfr di psil; 'kfDr; 'ads Lo: i eans[kkA çek.k 'kfDr Lo: i ea, d xfr gå ml h rjg l tdyi 'kfDr] fp=.k 'kfDr] fo'ysk.k 'kfDr] p; u 'kfDrA ikp fØ; k, afLFkfr eavkj ikp xfr eafeydj thou fØ; kdyki di igpkuk x; kA ml dsfoLrkj ea ml di 122 vkpj.kadsLo: i eaigpkukA

cpfyr foKkfu; "ausijek.kqdsfo[kMuinod ijek.kqvak" ad [kgy fn; kA ekuo viuk çHkko Mkysfcuk og [kgyrk ughagsa [kgyusdsckn ijek.kqviusLokHkkfod Lo: i eaughajgkA ml ij ekuo dk çHkko jgkA ekuo çHkko eaijek.kqfoÑr Lo: i eajgkA foÑr Lo: i d ekuo us l gh eku dj ijek.kq d vfLFkj vfuf'pr Bgjk fn; kA tcfd ijek.kqokLrfodrk ea0; oLFkk dk eny Lo: i gsa

1/4tuojh 2007] vejd\/d1/2

152@eè; LFk n'kū ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

If"V n'klu ijek.klj xfr; kj ?kwklu] orly] dEiu

ekuo Kku volfkk eagkasdsvkèkkjij ijijh ç—fr dk n'ku djuk pkgrk gh gå

ijek.kqvka ea ijek.kq väkka dk c<+uk ?kVuk] v.kqvka ea ijek.kqvka dk l $\{i\}$; k c<+uk ?kVuk bl h dk uke g $\{j\}$ jkl k; fud Hkkfrd l $\{i\}$ k

I tu ¾ bdkbł \$ bdkbł bldsrhu Lrj głigyk & ijek.kqdsLrj ij ijek.kqvłkładk tl/luk] nu jk & v.kqdsLrj ij ijek.kqvłakładk tl/luk] nu jk & v.kqdsLrj ij v.kqvkładk tl/lukl rhljk & v.kqjfpr jpuk dsLrj ij v.kqvkładk tl/lukł fol tłu ¾ bdkbł bdkbł I tu vkj fol tłu dschp gsfołko ½cusjguk¼ fołko gh ekuo dkslokifj gå fołko gh eè; LFk gå fołko dh gh ijijk gkrh gå ts sekuo 'kjhj xłkkłk; eajfpr gkrk gsvkj, d fnu fojfpr gkrk gå bu nkukładschp eags ~thuk* & tksfołko gå

I Hkh ijek.kq vák , d gh Lo: i ds gå ijek.kq vák dk vký fo?kVu gkrk ugha gå Hkfer ekuo gh bl dk dYiuk , oa it kl djrk gå ijek.kq vák ea 0; oLFkk ea gkus dh çoflik gå vdsyk ijek.kq vák çk—frd Lo: i ea ik; k ugha tkrka l lik ea l i ärk o'k ijek.kq vákka ea Hkh plich; cy l Eillurk gå ftl I s muea?kwku xfr gå?kwku xfr ds I kFk gj ijek.kq vák dk viuk , d okrkoj.k gå vák fuf'pr vPNh nýh ea jg dj orðykRed xfr djrs gå vák fuf'pr vPNh nýh jgrh gå bl rjg 0; oLFkk dks çekf.kr djrs gå eè; ea tks ijek.kq vák gkrs gå muds chp Hkh , d fuf'pr nýh jgrh gå bl rjg 0; oLFkk dks çekf.kr djus dks gh ge 'vkpj.k' dgrs gå vdsys ijek.kq vák ¼tksfdl h ijek.kq ea Hkkxhnkjh ugha dj jgs gå vflrRo ea ux.; gå vdsys ijek.kq vák dh ?kwku xfr vfuf'pr

gkrh g) tksijek.kqeaHkkxhnkjh djrsgq fuf'pr gkstkrh g)

vusd çtkfr dsijek.kqmueaijek.kqvakkadh l {{; k Hkn dsvkèkkj ij g**å**

ijek.kqeaifjoskh; vakkaea?kwku xfr vkj oriykked xfr ds I kFk dEi ukked xfr Hkh vk x; hA ukfHkd vkj ifjoskh; vak nksèkop cus jgrs gji ml ds I ki (k ea dai u gja oriykked xfr dkxt ij tksoùk cukrs gji oj k ugha gja ukfHkd ds pkjka vkj xfr i Fk ea vkxs i hNsfuf' pr I hek rd >qduk Hkh gkrk gja ogh dEi ukked xfr gja mruk gh >qdrk gja ftrusea0; ol Fkk I jif (kr jgja gjid xfr ea pkgs?kwku xfr gks; k oriy xfr gks nksèkop fl Fkj jgrs gji muds I ki (k ea dai u gkrk gja èkjrh tks I w I ds pkjka vkj ?kærh gja ea Hkh oj k gh gja pæek tksèkjrh ds pkjka vkj ?kærk gja ea Hkh oj k gh gja dEi ukked xfr dh 'k#vkr i jek.kqvak I sgh gja fQj i jek.kqea dEi ukked xfr dk fuf' pr Lo: i gja v.kqea ml I sT; knk gja v.kqjfpr jpuk ea ml I sT; knk gja fQj xBui wki jek.kqea dEi ukked xfr dh i wkirk gja

cpfyr foKku usfo[kMu fofèk dksviuk; k gå fo[kMu fofèk I sç—fr ea0; oLFkk dh çofùk fn[krh gh ughagå fo[kMu fofèk Vkosk i shk djdsgh gkrh gå bl fy, fo[kMu fofèk I sge 0; oLFkk dksçekf.kr dj ughaik; axå esusfo[kMu fofèk I sç—fr dksughans[kk] I exrk fofèk I sns[kkA I exrk fofèk I sç—fr ea 0; oLFkk dh çofùk dksns[kkA 0; oLFkk eagksusdh çofr dh ijek.kq våk I sgh 'kq vkr gå ijek.kqvåkkaea0; oLFkk dh çofùk I sgh ijek.kqea0; oLFkk vkj 0; oLFkk eaçofr vk; k gå ijek.kq0; oLFkk dk eny Lo: i gåvkj ml ea I Hkh Hku[k] vth.k] vkj rir çdkj ds ijek.kqvkaea0; oLFkkvkadk fey dj v.kqcuuk vkj v.kqvkadk fey dj v.kqcuuk vkj v.kqvkadk fey dj v.kqifpr jpuk

154@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

gA èkjrh vius ea, d 0; olfkk gA èkjrh ds 0; olfkk eagksus dk çek.k gSbl ij pkjka volfkkvka dk çdV gksukA

ç'u %vki usftl i Suiu l sijek.kqdsl (ve l sl (vere Lo: i dks n (kk) D; k vè; ; u fofèk l sgedks Hkh o (sk) k fn (ksk)

milkj % fcydry fn[kxk! tks enk vki dks le>k; k ml dh Loh—fr dh vki eairh fujajrk gkstkrh g\$ rksog vki dks fn[k gh x; kA fn[kus dk eryc gh le>uk g\$ Lohdkjusdsckn vki dks0; oLFkk dk vutko gkskA vutko eat\$ sep-srfir ghp] ~o\$ sgh* rfir vki dksgkskA vutko dby 0; oLFkk dk gh gkrk g\$ vkj din Hkh ughagkrkA fuf'pr vkpj.k dsLo: i dks0; oLFkk dgk g\$ tksep-dksfn[kk ¼ e> ea vk; k½ ml h dkse\$ le>krk gh le>krk grrks vki ds le> ea vkrk g\$ le>us dsckn] vutkoenyd fofèk ls vki dk 0; oLFkk ea thuk curk g\$ 0; oLFkk ea thuk g\$ rksog çek.k ugharks vkj D; k g\$ thus ea gh vutko 0; ä gkrk g\$ t\$ se\$0; ä gkrk g\$ ml ls vPNk vki 0; ä gksgh ldrsg\$

dkb/lkh olrq dk ge vè;; u djrs g\i ml dh nks gh fofèk; ki g\i^kkèk* fofèk ½vè;; u½vk\i ^vuq èkku** fofèkA ijaijk ls tksfeyrk g\i ml dksge 'kkèk djrsg\i ijaijk tksnsuseavl eFk/gkrk g\i ml dsfy, ge vuq èkku djrsg\i epls tksvki dks l pouk feyrk g\i ml dksvki 'kkèk djrsgkA vkids'kkèk l svki 0; olFkk dsçfr l \(\mi = \mu \) gks tkrsgkA og vki ds thus ea l gh fudyrk g\i rksvki ml dksçek.k ekursgkA

tM+lsQy ¼vullko enthuk½rd enusn{kkg} Qy ls tM+rd vkidksn{kukgn brukghgn Qy lstM+dksidMuk ¼kkik fofèk½ dkbZnuj ughagn fdUrqtM+lsQy dksidMuk

Wull Dekku fofek dkQh niji g\$\(\); g i jik çLrko ekuoh; rki wk\(\) vkpj.k ea thus ds vFk\(\) ea gh g\$\(\) çk—frd: i ea "gksuk** tM+g\(\) "jguk** Yekuoh; rki wk\(\) vkpj.k\(\) Qy g\$\(\) Qy dh Loh—fr gksrk g\(\) mI I sftKkI k curh g\(\) fQj tM+dksI e>us ea nij ugha yxrh g\(\) Qy I stM+dh dYi uk djuk I ke g\(\) tM+I sQy dksçkIr djuk Yavul Dekku fofek; k I kekuk fofek\(\) dkQh vfu'p; rk dsI kFk g\(\) yksd0; ki hdj.k dsfy, ve; ; u fofek gh I ke g\(\)

ijek.kqdk vè;; u djusdsfy, rdlfofèk gß; kç; kox fofèk gß rhljslkèkuk fofèk ¼ ekfèk læe½gå rdlfofèk lslætV ugha gkors gß rksç; kox dh vko'; drk gkorh gå ç; kox fofèk ls ijek.kqdk vè;; u djusdsfy, fo[kå/lu fofèk gh g\$ mlls 0; oLFkk dk dkolvutko gkork ughagå ijek.kqdk rdll Eer fofèk lsvè;; u djusdsfy, ; g çLrko i; klr gå lkèkuk fofèk lhkh dsfy, loke ughagå

¼nlEcj 2008] vejd⅓d½

thou ,d ijek.kq

ijek.kq0; oLFkk dk eny: i g\$\text{A} de Is de nksijek.kq vak fey djds, d ijek.kqdkscukrsg\$\text{A} mI dh rjg vusd vakka Is fey dj cus gq Hkh ijek.kqgksrsg\$\text{A} I Hkh ijek.kqRo I fgr 0; oLFkk vk\text{S} I exz0; oLFkk ea Hkkxhnkjh djrsg\$\text{A} I exz0; oLFkk ea Hkkxhnkjh djus dk Lo: i g\$\text{mij}drk vk\text{S} mi; k\text{Kxrk**}\text{A} ekuo dgk; rd inj dgnyk] mi; k\text{kxh gnyk bI dk Lo; a ea i fj'khyu djus dh vko'; drk g\$\text{A} ijek.kqxBuink\text{Z} gksus ij thou dgykrk g\$\text{A} mI I sigysxBu'khy ijek.kqxBuink\text{Z} gksus ij thou dgykrk g\$\text{A} mI I sigysxBu'khy ijek.kqz\$\text{A} xBuink\text{Z} jek.kqyka ea jkl k; fud Hkk\$rd f\text{Ø}; k, i gh gkrs g\$\text{A} thou f\text{Ø}; k xBuink\text{Z} ijek.kq I s gh gkrk g\$\text{S} vk\text{S} nn ijs ijek.kqyka I s gkrk ugha g\$\text{A} Hkk\$rd f\text{Ø}; k]

156@eè; LFk n'kū ij ∨kèkkfjr løkn ¼kkx&2½

jkl k; fud fØ; k vkj thou fØ; k; srhu çdkj dh fØ; k, j gj tks pkj volfkkvkads: i eaçdkf'kr gå thou fØ; k I sgh Kku dk vfHkO; fä gkrh gå Kku dh vfHkO; fä dksgh pruk dgk gå pruk dspkj lrj gå tho pruk] ekuo pruk] no pruk vkj fnO; prukA buea JåBrk dk Øe gå tho pruk I sekuo pruk JåB gj ekuo pruk I s no pruk JåBrj gj no pruk I s fnO; pruk JåBre gå pruk fodkl ds vfkleagh eè; LFk n'ku fy[kk gå

¼I rEcj 2011] vejd⅓d½

eè; LFk fØ; k dk Lo: i

ç'u %I Ùkk fdI okLrfodrk dks0; ä djrh g\$.

mùkj % I ùkk eè; LFk oLrqg& oLrqdk eryc g\$ tks okLrfodrkvkadks0; ä dj& ikjxkeh] ikjn'kÉ vk§ 0; kid Lo: i ea I ùkk çLrq g& I ùkk eè; LFk g\$D; kad mI ij I e vk§ fo"ke dk çHkko ughai M+k g&

ijek.kq,d Isvfèkd våkkadk xBu gå xBuinod gh ijek.kqgå, dsijek.kqdseè; eadan våk jgrsgåvkj ifjoskka eadan våk gkrsgå ftrusvåk pDdj yxkrsgå mrus; k mIIs vfèkd våk eè; eajgrsgå eè; eatksvåk jgrsgå os?kuku xfr djrsgårfkk tksifjosk eajgrsgå os?kuku dsIkfk oråykred xfr Hkh djrsgå

ijek.kqdk eè; kåk *eè; LFk fØ; k** djrk gå ; fn ifjoskh; våk ukflkd I s nji tkrs gå ¼fo "ke fØ; k½; k eè; ds ikl vkrs gå ¼l e fØ; k½ rksmudks eè; LFk fØ; k i qu%fuf 'pr njih ij LFkkfir dj njrk gå bl rjg l e vkj fo "ke eè; LFk ds fu; æ.k eajgrs

gAk eè; LFk n'klu mlh ds vkèkkjij uke fn; k gAk

ç'u %eè; LFk cy D; k g**%**

mùkj %I ùkk eaHkhxsjgusIseè; kak eatksrkdr jgrk gß mI h dk uke gS eè; LFk cyA eè; LFk cy ds vkèkkj ij gh plįcdh; cy gSftIIseè; kak }kjk ifjoskh; vakkadksLo; aLQvrI fofèk Isfu; &=r djuk curk g&

blh vkèkkj ij dgk g\$^0; oLFkk dk eny : i ijek.kqg\$\dag{s}^*

I Ùkk eè; LFk g\$vFkkir~I Ùkk I e vk§ fo"ke çHkkoka I seçi g\$\alpha eè; LFk fØ; k I e vk\$\square fo"ke çHkkoka dks fu; f=r djrk g\$\alpha I Ùkk dkb7 fu; \alpha .k djrk ugha g\$\square tcfd eè; LFk fØ; k fu; \alpha .k djrk g\$\alpha nksuka ea v*rj ; gh g\$\alpha

ijek.kqdslHkh vax vo; o viusLFkku dsvuq kj dke djrsgA lHkh ijek.kqvåk, d t\$ sgkrsgA tksijek.kq våk eè; eagkrk g\$ og eè; LFk fØ; k djrk gA tksvåk ifjosk eagkrk g\$ og ifjoskh; fØ; k djrk gA; g Lo; LQurZ fofèk I sgkrk gA o\$ sgh çk.kdkskk jpuk dsftl LFkku ij jgrsgA mlds vuq kj dke djrsgA çk.kdkskk tksvkj[k eagkrsgA os vkj[k ds vuq kj gh dke djrsgA thHk eatksçk.kdkskk gkrsgA os thHk ds vuq kj gh dke djrsgA bldkseAuslae dky eaeghukard n\$[kkA tcrd e&I r\v|V ughagksx; k] rcrd n\$[kkA bl rjg le>us ds ckn gh eAusn'ku ds: i eablga0; ä fd; kA eAus ç—fr [sle>k] o\$ sgh vki le>k gq 0; fä [sle> ldrsgA

ç'u %ç—fr eamnHko] foHko vk**j** çy; dk D;k Lo: i

g**S**

mùkj %mnHko] foHko vkj çy; døy Hkkird jkl k; fud

158@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr l økn ¼kkx&2½

I ak i ds I kFk gh ga thou vkj I ùkk fur; folko gh ga thou nks Lo: i ea gwk Hkfer jgus ds Lo: i ea vkj tkxr jgus ds Lo: i ea kkfer jgus dk Lo: i gs tho pruk tkxr jgus dk Lo: i gs ekuo pruk] no pruk vkj fn0; pruk Hkkfrd jkI k; fud I ak j ea ek = kRed ifjoru ds I kFk xqkkred ifjoru ga thou ea doy xqkkred ifjoru ga bI ckr dks Hkkfrdokn cuke fo Kku vHkh rd igpkuk ughaga

ç'u %Hkksrd jkl k; fud l 1 kj ds l kFk çk—frd : i ea ^çy; ** dk Hkkx g) ml dks D; k ^fo"ke fØ; k* dguk Bhd g.\s.

mùkj % ugha fo?kVu gkuk 'çy; * gå Hkkård jkl k; fud oLryvka ea lax Bu fo?kVu fujarj cuk gh jgrk gå fo?kVu dkb? fo"ke fØ; k ugha gå mnHko] foHko] çy; "LoHkko** I s lacaekr gå

ç'u %rksle] fo"ke ∨k§ eè; LFk fØ; k D; k g\$.

mùkj %gjrd tM+vkj pfl; ijek.kqdk eè; kik eè; LFk fØ; k djrk gå eè; LFk dk eryc g\$le vkj fo"ke IsçHkkfor ughajgukA fodkI Øe Ie gj fodkI Ie gj tkxfr Øe Ie gj tkxfr Øe Ie gj tkxfr Ie gå fo"ke fØ; k g\$gekjsvfèkdkj IsfHklu dke djukA tsekuo dk thokadsLo: i eadke djukA 0; oLFkk Igt Ic din Ie gå 0; oLFkk dsfoijhr Ic din fo"ke gå ekuo tkfr ds vykok fo"ke fØ; k djusokyk; k 0; oLFkk dsfoijhr djusokyk] vijkèk djusokyk din Hkh ughagå; g, d eksyd ckr gå døy ekuo dks 0; ofLFkr gksus dh vko'; drk gå ckdh Ic v0; oLFkkvkadks0; ofLFkr; k fu; fer djusdk vfèkdkj ekuo dks jgrk gå tsstæy cgr c<+x; k] ml dksfu; fer djukA èkjrh ea mRikr c<+x; k ml dksfu; fer djukA bl h fu; æ.k dsvFklea

eut; dk çxVu gtvk gå ekuo dksfu; e] fu; æ.k] l rtyu] U; k;] èkeZvkj l R; dsKku gksusij gh og fu; æ.k dksçxV dj l drk gå bl h Kku dk vutko gksusdh vko'; drk gå

¼I rEcj 2011] vejd⅓d½

eè; LFk fØ; k

tM+p\$rU; ç—fr eaiwkhk dh çj.kk eè; LFk fØ; k ds: i eag\$\lambda tM+ç—fr ea Hkh eè; LFk fØ; k g\lambda p\$rU; ç—fr ea Hkh eè; LFk fØ; k ½eè; kak½ vkfJr vakkadks l rfyr j [krk g\lambda p\$rU; ç—fr ½thou½ eaeè; LFk fØ; k g\lambda vkkek bl fy, Lora=rk dh l EHkkouk g\lambda Kkui nod] vFkkh~l g vfLrRo eavutko i nod] eut; fo"k; kadks l nonukvkadk, , \$k.kkvka dks fu; fa=r j [krk g\lambda

ç'u %tM+pfl; ç—fr eaiwkhk dh çj.kk ds sgs.

mùkj %iwkirk dh çġ.kk 0; kid Isgh g\$ eè; rLFk I ùkk eaoLrykadkseè; LFk fØ; k dsfy, çġ.kk feyrh g\$ çġd oLry l ùkk g\$ tM+p\$"l; oLry çġ.kk ikrk g\$ ijek.ky 0; kid oLrydh çġ.kk Iseè; LFk fØ; k djrk g\$ o\$ sgh jI k; u I i kj ouLifr I i kj vkj tho I i kj Hkh eè; LFk fØ; k djrk g\$ 0; kid oLrydsvu kj çġ.kk nsusokyk tkxr ekuo gh g\$ nu jk din Hkh ughag\$

ç'u %vuţko dsigysthou eaeè; LFk fØ; k dk D; k j ksy ¼lkfiedk½ g\$.

mùkj %vullko dsigysthou ea eè; LFk fØ; k Kkuktlı; k vè; ; u dsfy, çsjr djrk gå Kkuktlı; k vè; ; u dsfy, dYiuk'khyrk dk ç; kx vko'; d gå

160@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kx&2½

ç'u % thou fØ; k ea Kku d\$ s0; ä gks tkrk g\$ tM+fØ; k ea Kku 0; ä D; ka ugha gkrk g\$.

mùkj %psru; ijek.kqea?kwku vkj ortykked xfr ds;kxQy eadEiukked xfr feyrh g\$\ tM+ijek.kqea ?kwku vkj ortykked xfr ds;kxQy eabruh dEiukked xfr ughafeyrh g\$\ bl fy, tM+ç—fr eaek=kRed ifjoru dsl kFk xqkkked ifjoru gkrk g\$\ t\$\ shkksrd l i kj dk jl k; u l i kj ea ifjofrir gkuk ek=kRed ifjoru ds l kFk xqkkked ifjoru g\$\ psru; ç—fr eadoy xqkkked ifjoru gkrk g\$\

tM+ç—fr en ftruh dEiukRed xfr g\$ mlls vfèkd dEiukRed xfr thou en g\$ thou en bruh dEiukRed xfr g\$fd og Kku Lo: i en 0; ä gksus; kå; g\$ thou fØ; k en Kku 0; ä gksuk gh l poruk g\$ tM+fØ; kdyki; khedrk g\$ thou 'kjhj ls tks fØ; kdyki djkrk g\$ & og; khedrk g\$ thou en tM+'kjhj dks l pokyu djus ds: i en; khedrk g\$ thou en Kku l poruk Lo: i en 0; ä gkrk g\$ & —"Vk in en thou en l poruk vk\$; khedrk vfolkkt; g\$ l poruk ds çek.k ds fy, ; khedrk g\$

ç'u % thou ea dEiukRed] orâykRed vk§ ?kwku xfr I kFk I kFk g&fQj vki ; g d\$ sdgrsg&fd dEiukRed xfr gh I poruk dk dkj.k g\$.

mùkj %; gh rks vullko gå vullko i nod gh , sk dgk tk I drk gå doy rdlls, sk ughadgk tk I drkA

> ç'u %vkn'kökn ea Hkh rks^vutlko** dh ckr dh x; h g& mùkj %vkn'kökn ea dgk g\$^jgL; dksvutlko djk&**

vkn'kokn jgL; Is'kq gkrk g\$vkj jgL; eagh var gkrk gåvkn'kokn eadgk g\$~vutko dkscrk; k ugha tk Idrk IR; v0; ä g}vfuojouh; gå**; gkj dg jgsgåoLrq%okLrfodrk%dks vutko djkå Ig vfLrRo eavutko djkå Ig vfLrRo jgL; ughagå Ig vfLrRo ge IHkh dsIkeus0; ä g}çR; {k: i eagå bl ekxleaigys Ig vfLrRo Li"V gkrk gå fQj mlds ckn vutko gkrk gå vutko dkscrk; k tk Idrk gå

ç'u % | R; rk 1 g 1 vfLrRo1 dks | e>us dk eu1; ds thus 1 FkkFk1rk1 s D; k | 1 teàk 1 s

mùkj % I R; rk I e> vkus ds ckn] vFkkir~vutiko gkus ds ckn]; FkkFkirk dk vuteku gkrk gh gå l ùkk ea l Ei ärk I e> vkus ds ckn ml dk çxVu då sfd; k tk,] vFkkir~ml dksft; k då s tk, LoHkkfod : i ea l e> vkrk gå ; g vuteku dYiuk'khyrkinoid gh gkrk gå

1/wç\$y 2010] vejd\(\frac{1}{2} \) d\(\frac{1}{2} \)

çHko] dk; / Åtk] xqk

I Ùkk dk çHkko I o = cuk jgrk g I Ùkk fo—r ughagkrkA mI h rjg ç R; sd o Lrqdk çHkko g A fd I h o Lrqdk çHkko ftruh nij rd g m I sog o Lrqfo—r ughagkrhA o Lrqdk çHkko ughagks rks o Lrqkads chp nijh gh ughagks hA bdkb I dk çHkko {ks=bdkb I ½ l s v fèkd gkrk gh g A b I h I s bdkb I kads chpeanijh cuk jgrk g A nks bdkb I kads çHkko {ks=I s v fèkd nijh mudschp cuh jgrh g A pkgsnksijek.kqv a kkadh i j Lijrk gks; k nks èkjfr; kadh i j Lijrk gk A b I h v kèkkj i j bdkb I k , d nilijs dksig pkurh g A v k G dke djrh g A

162@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

tM+oLrqftruk yeck pkMk gkrk gSmlh txg eadke djrk gA pSrU; oLrqftruk yeck pkMk gkrk gSmllsvfèkd txg eadke djrk gA bdkbZdk çHkko {ks= mldsdk; Z {ks= 1/4 hek½lsT; knk gkrk gSblhfy, bdkbZkaeaijLij nijh gkrh gA

I i ärk I sbdkbi, kaea Åtki I Ei Uurk] Åtki I Ei Uurk I s bdkbi, kaea plicch; cy I Ei Uurk] plicch; cy I Ei Uurk I s dk; I Åtki vkj dk; I Åtki gh çHkko gå çHkko ds vkèkkj ij bdkbi, kaea i gpku vkj fuokij gå bdkbi dh i gpku ml ds çHkko ; k okrkoj.k ds I kFk gh gå bdkbi vi usokrkoj.k ½Hkko½ ds I kFk gh I Ei wki gå

çHkko ¾ xqkA oLrqdk çHkko ¾ oLrqdk xqkA oLrqdk xqkA oLrqdk xqk ¾ oLrqdk ijLijrk eale] fo"ke; k eè; LFk çHkkoA tM+ç—fr eaek=kRed ifjorlu dslkFk xqkkRed ifjorlu gkrk gå eryc tM+oLrqdh ek=k vkj mldsxBu eaifjorlu gkrk gå pfl; ç—fr ¼thou½ eaek=kRed ifjorlu ughagkrk] døy xqkkRed ifjorlu gkrk gå; k døy mldsçHkko eaifjorlu gkrk gå Hkfer ekuo dk, d çdkj dk çHkko gkrk gå tkxr ekuo dk nu jsçdkj dk çHkko gkrk gå

thou tks Kku dks 0; ä djrk g\$ og ,d çHkko g\$\lambda Kku; k vukko dks 0; ä djus I s thou dk dkb \(\) 0; ; gkrk g\lambda og \(\) vius x fr I s gkrk g\lambda og \(\) vius x fr I s gkrk g\lambda og \(\) vius x fr I s gkrk g\lambda Kku dks 0; ä djus dk Lo: i g\lambda v fHk0; f\(\) j I Eç\lambda k. kk ea 'kjhj dk dkb \(\) 0; ; @{kfr gkrk gh ughag\lambda çdk'ku ea Hkkord jk I k; fud o Lrq dk Hkh 0; ; gkrk \(\) Yekuo e\(\) Kku çHkko g\(\) çHkko I s gh Hkko] Hkko I s gh e\(\);] e\(\); I s gh 0; og kj gkrk g\(\)

thou eafufgr vk'kk] fopkj] bPNk] I adYi] vulko ds çHkkokadk eN; kadu djusokyk fnu vkrk g\rc ^thuk** gkrk g\rc vHkh 'kjhj dks thou ekursgq] ge ejus dsfy, thrsg\rangle thou dks thou ekursgq] ge thus dsfy, thrsg\rangle 'kjhj, d Hkk\rd jkl k; fud jpuk g\rangle ml eaifjor\rangle Hkkoh g\rangle ml dksfLFkj eku dj tho pruk ea'kq djrsg\rangle bl fy, ijkHkfor gkrsg\rangle

bdkb/, ki, d nul jsdsikl eavkrsg/) fQj Hkh mudschp nujh cuh jgrh g/A bdkb/, ki Bkl] rjy vkj fojy ds: i eaçxV gkrh g/A

ijek.kqlsv.kqvk\$ v.kqlsjpuk g\$A igysog jpuk Hkkfrd fØ; k Lo: i eaBkl] rjy] fojy: i eag& Hkkfrd fØ; k eajpuk rRo dk cxVu ga jpukrRo eajpuk djusdh coftlk jgrh gå jpuk rRo I sftrusHkh [kfutkadk çxVu gkrk gå os r\$kj gksx,A;k6xd fofèk IsjIk;u ræ dk çxVu gkrk gå ty igyk jlk; u q& jlk; u rae ea^if'V rRo* dk çxVu q\$ vk\$ ^jpuk rRo* igys I sjgkA if"V rRo eaijajk cukus okyh çofluk gıkırık gıla jpuk rıko vıkış i göv rıko dısı ayıkıxı I sçk. kalıklıkık cu x,] ftlealki ysusdk xgk gå ck.kdkkk eajpuk fofèk Lo; a LQm7.vk; hA ftllsigyh jpuk g\$dkbA dkb7.Hkh vius t\$k nul jk cukus dk xqk 1/cht o{k fofèk½ xokfgr qkrk q& dkb², kadh dbZçtkfr gksusdsckn] fQj çk.k I #kaea [khkgkyh ds∨kèkkj ij mùkjkàkj J&B ouLifr jpuk] Lont 'kjhj jpuk] tho 'kjhj jpuk] ekuo 'kjhj jpuk dk Lo; a LQurl çxVu q8 fyak fofèk 1/L=hfyak@ifyak½ dh 'kq vkr ouLifr lakj Isqa ouLifr lalkij eaityak çk.kolkskk loktekolgkrk qlitalkij eamlls de gkrk gsvks fQj ekuo eal=hfyax vks i fyax I eku gkrk gs i'kw/kaeauj eacgq; kSu çofÙk jgrh gS eknk eal ar çofÙk jgrh qA ekuo eauj ukjh nkukaea; kSu pruk, d lk gkrk qA; g

164@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

le> eavkus lsijik ç—fr vkidksle> eavkrk g\$; k ughja; g vkidkslkpuk g\$

I kE; ÅtkZ; k I Ùkk ea Hkhxsjgus ds QyLo: i I Hkh bdkbZ, ka ea ÅtkZ I Ei Uurk gå ÅtkZ I Ei Uurk ds vkèkkj ij plącdh; cy I Ei Uurk gå ÅtkZ ughagksrksplącdh; rk Hkh u gkå plącdh; cy I Ei Uurk ds vkèkkj ij gh fØ; k'khyrk gå fØ; k'khyrk ds Qyu ea dk; ZåtkZgå dk; ZåtkZdk gh çHkko {ks= gkrk gå bdkbZ, ka dh ij Lijrk ea ml çHkko {ks= I s vfèkd nyih gkrh gå bl hfy; s bdkbZ, ki 'kw; kd"kZk ea gå bdkbZ, ki , d nwijs ds çHkko {ks= eagLr{ki ughadjrh] ml I s vfèkd nyih cuk dj LorU= jgrs gå

ç'u %dk; lÅtkldk D; k Lo: i g\$.

mùkj %tM+ç—fr eadk; / Åtk/dk Lo: i gSèofu] rki vký fo | rA bl ds l kFk bdkb/, kaeaijLij plicdh; cy ds: i eaHkh dk; / Åtk/gA bu pkj çdkj dh Åtk/dk gh bdkb/dspkjka vký okrkoj.k cuk jgrk gA ekuo ds pkjka vký Hkh ml dk okrkoj.k cuk jgrk gA vk'kk] fopkj] bPNk] l zdYi vký vulko çek.k bu i kp çdkj l seulj; ea Åtk/l Ei lurk dk çHkko jgrk gA

ç'u %fo|r r\$kj gkus dh çfØ; k eaD; k gkrk g\$.

mùkj %bdkbldsplicdh; çHkko {ks= dk fo[kMu gkrk g\$ tksfo|rpeaifjf.kr gkrk g\$ fo|rp Hkh, d çHkko gh g\$ fo|rp dkbld.k ughag\$

ç'u %çdk'k D; k g**\$**

mùkj %çdk'k Hkh bdkbZdk çHkko gh g& çdk'k dkbZd.k

; k rjax ughaga çdk'k eadkbzxfr ughagkrk ga rki ije fcEc dsçfrfcEc dksçdk'k dgk ga gj olrqçdk'keku ga

ç'u %pf:ll; 'kfä; kadk çHkko fdruh nyi rd jgrk g%.

mùkj % vuljko dk çHkko | Eçsk.kk ds: i eanij nij rd tkrk gå | Eçsk.kk dk eryc gsiwkirk dsvFkZea0; ä gksukA ekuo dh tkxfr dk çHkko vI he nijh rd tkrk gh gå vuljko dsçHkko {ks= earksvki ¼/Hkh½ e> gh jgsgå 'kûn dsçHkko | s ml | sbæxr vFkZdksvfLrRo eavki | e> jgsgkå 'kûn dsvFkZ ea| R; dks| e> jgsgkå

ç'u % bdkbł, kadschp tksijLij çHkko gj mleaD; k dkbł oLrq, d Isnuljsrd tkrk gj.

mùkj % ugha tM+bdkbł ka ds chp plącdh; èkkj k dkbł oLrqughag) og çHkko gh gå ml h rjg vki tks'kCn l svFkłdks l e>rs gkj ml ea eq>l s vki rd dkbł oLrq tkrk ughag) og çHkko gh gå

ç'u %tM+vkj pfl; 'kfä; ka eaD; k ryyuk g%

mùkj % tM+ç—fr ea plicdh; rk gå pfl; ç—fr ea plicdh; rk %eu e½ vk'kk ds Lo: i ea dke djrk gå

tM+ç—fr eapticdh; cy ds vkèkkj ij Hkkj càku vký v.kqcàku gkrk g\$ ogh x#Rokd"kZk ds: i eaLi "V gkrk g\$ tM+bdkbZ, kadsçHkko {ks=tc,dnwljsdksçfrPNn djrsg&rksHkkj càku vký v.kqcàku dk çdk'ku gkrk g\$ p\$rU; ç—fr eax#Rokd"kZk dk Lo: i g\$ ofÙk eaU; k;] èke} I R; —f"V dsfopkjka dk fç;] fgr] ykHk —f"V dsfopkjkadksvkdf"kT djuk vký Lo; a eafoy; djukA

166@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

tM+ç—fr ealkekU; gLr{ki 'gksuš vkj 'jgus nsuš ds Lo: i eagA tjs,d >kM+gj mldsuhps,d ik6kk gA >kM+ik6ks dksjgus nsuk; k ughajgus nsuk j k ughajgus nsuk l kekU; gLr{ki gA tjsov o{k dsuhps de lsde ik6kk gkrk gA vke dso{k dsuhps vfèkd ls vfèkd ik6kk gkrk gA pjrU; ç—fr ea; slkekU; gLr{ki le>usle>kus ds: i eagS kipÜk ebA

psrl; ç—fr ealcy glr{ki cfi) ds: i eags IR; ckik guyk gsrksl cy glr{ki gs l cy glr{ki tM+ç—fr eaugha gkrkA l cy glr{ki dk çn'ku ekuo gh djrk gsle>nkjh dks, d lsnuljseavarfjr djusds: i eak

eè; LFk cy tM+ç—fr ea Hkh jgrk gß ysdu psrl; ç—fr ea eè; LFk cy lokfèkd jgrk gß eè; LFk cy le vks fo"ke lseqä gß bldk psrl; ç—fr ea fo"ke lseqä dk vFklgs Hke lseqä] vijkèk lseqä vks Hk; lseqäA

çpfyr foKku eatM+ç—fr dsvè; ; u eaigyspkj cyka %fo | r plicdh; cy] x#Rokd"kZk cy] I kekU; gLr{ki vkj I cy gLr{ki½dk uke fy; k tkrk gå bu çpfyr ukekadh eius ifjHkk"kk nh gå eè; LFk cy dk çpfyr foKku eauke Hkh ughagå

çpfyr foKku us 'ckişk' uke dh dkb/l pht ughaigpkuhAjkl k; fud Hkkfrd oLruykadk, d nuljsij çHkko gkrk gj\; g igpkuk gs\ çpfyr foKku us psrl; oLru ¼thou½ dks ughaigpkuk gs\ ckişk dks; gk; ½eè; LFk n'klu en/2psrl; oLru¼thou½ eaigpkuk gs\ bllsfdl foKkuh dksrdyhQ gs\

1/1 rEcj 2011] vejd1/d1/2

I e] fo"ke] eè; LFk

I e fØ; k ¾cukukA fo"ke fØ; k ¾ fcxkMukA eè; LFk fØ; k ¾cuk, j [kukA ekuo enyr%eè; LFk dksgh pkgrk gå cuk, j [kusdsfy, ge cukrsgå t\$ s?kj dkscuk, j [kusdsfy, ge ?kj dkscukrsgå èkku dkscuk, j [kusdsfy, ge èkku dksmxkrsgå xk; dkscuk, j [kusdsfy, ge xk; dksikyrsgå eè; LFk fØ; k dsfy, I e fØ; k dk mi; kx gkrk gå mI h rjg vè; ; u #ih I e fØ; k I s I ekèkku ½eè; LFk½ dksikusdsfy, ç; Ru gkrk gå eè; LFk çfr"Bk gksus ij I ekèkku dh fujæjrk gks tkrh gå fo"ke fØ; k dh I kFkdrk dk Lo: i g\$vuko'; drk dk R; kxA

1/4/DVncj 2010] ckmk] m-ç-½

vkpj.k gh fu; e gS

vkpj.k gh fu; e g&

n" våk dk ijek.kqHkh vkpj.k djrk g&

v.kqHkh vkpj.k djrk g&

v.kqjfpr jpuk; aHkh vkpj.k djrsgå

çk.k d"kk Hkh vkpj.k djrk gå

çk.k d'"kk I sjfpr jpuk Hkh vkpj.k djrk gå

xBuiwkl 1/mlm1/k ijek.kq1/thou1/kHkh vkpj.k djrk g**%**

tho ¼tho 'kjhj vkj thou dk lappr Lo: i½ oák vulkaxh; rk fofèk lsvkpj.k djrk gå

ekuo ¼ekuo 'kjhj vk¶ thou dk lapr Lo:i½

168@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½ Ladkjkutkakh; rk fofèk lsvkpj.k djrk gå

thou tkxr gʻdj ekuo ijEijk eaekuoh; rkiwkZvkpj.k djrk g\$\lambda

I g vfLrRo Lo: ih vfLrRo embruk gh gA VfnlEcj 2008] vejdVd½

fu;e] fu;æ.k] larqyu

vkpj.k gh fu; e g\$\(\) i nkFk\(\) volFk\(\) ea l \(\) &Bu&fo?k\(\) \\
\(\) \(

vkpj.k dh fujæjrk gh fu;æ.k gå, d, d ds: i eævkpj.k; k fu; e d" igpkuk tkrk gå ijEijk ds: i eæ fu;æ.k igpku eæ vkrk gå inkFkZ volFkk eæ ijEijk; k fu;æ.k dk Lo: i g\$ifj.kke vukkæh; rkA çk.k volFkk eæijEijk; k fu;æ.k dk Lo: i g\$cht vukkæh; rkA tho volFkk eæijEijk; k fu;æ.k dk Lo: i g\$oåk vukkæh; rkA Kku volFkk eæijEijk dk Lo: i tkæfr dsckn gh igpku eævkrk gå Kku volFkk eæijEijk dk Lo: i tkæfr dsckn gh igpku eævkrk gå Kku volFkk eæijEijk; k lædkj vukkæh; rk I sgh Kku volFkk dk fu;æ.k çekf.kr g"rk gå I ekèkku gh I ([k g] t" ekuo èkeZgå I ([kh ekuo ijEijk gh Lo;æQæZfu;æ=r g"rh gå

mi; "fxrk vkj i jidrk gh l royu g\$\lankfkl\volfkk

çk.k volfkk dsfy, i yid gå çk.k volfkk i nkfkl volfkk dsfy, mi; "xh gå çk.k volfkk tho volfkk ds fy, i yid gå tho volfkk çk.k volfkk ds fy, mi; "xh gå bl rjg vkxs vkj fi Nyh volfkk ds l kfk i yidrk vkj mi; "fxrk ds l kfk l rgyu çekf.kr g "rk gå ekuo ¼Kku volfkk½ dk l rgyu tkxfr dsfcuk çekf.kr ughag "rka tkxfr ds ckn Kku volfkk l rgyu ¼ yidrk vkj mi; "fxrk½ d" 0; olfkk ea thus ds lo: i ea çekf.kr djrh gå; gh l R; ¼ g vflrRo½ dk i je çek.k gå

bl rjg U; k;] èkeZ vk**j** l R; gh ekuo ds fy, Øe'k% fu; e] fu; æ.k vk**j** l **ry**yu dk Lo: i g**s**

1/2 xLr 2006 ½

ekuo eafu; æ.k

0; kid eaç—fr Mock goyk] Hkhxk goyk vkg f?kjk goyk g& Hkhxk goyk Isåtk! I Ei Uurk g& Mock goyk IsfØ; k'khyrk g& f?kjk goyk Isfu; a=.k g& Hkhxk goyk dsIkFk Mock goyk vkg f?kjk goyk cuk gh g&

ç'u %0; kid I sbdkb/I f?kjsgksus I sog fu; f=r d\$ sg\$.

mùkj %f?kjk gkuk gh fu; æ.k gå 0; kid I sbdkblf?kjk u gksrksml dk bdkblo då sigpku eavk, xk\ fu; æ.k dk eryc g\$fuf'pr vkpj.k dh fujarjrkA

ç'u %tM+ç—fr eafu; æ.k d\$ sg\$.

mùkj % gj tM+bdkbl 0; ki d oLrq l s f?kjh g) bl fy, fu; f=r g) tM+oLrqeavfu; f=r djusokyh dkblckr ughag)

ç'u %eut; Hkth rks 0; kid ea f?kjk g)\$ fQj og fu; fa=r

170@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr lookn ¼kkx&2½ D; ka ugha q\$.

mùkj % eut; ea ^dYiuk'khyrk* g\$ ^deLor=rk* g\$\text{A} eut; fu; = .k pkgrk g\$\text{A} ij viuh euekuh ds vut kj fu; = .k pkgrk g\$\text{ml ea og vl Qy gks x; k g\$\text{A} ij k ekuo tkfr bl ea vl Qy gks x; k g\$\text{A} vl Qy gksusdsckn ge i upfoipkj dj jgsg\$\text{A}

vfu; fi=r gkus dsfy, eut; usç; Ru fd; k] ij gks ugha ik; kA bl ds vkèkkj ij irk pyrk gß fu; fi=r jguk t: jh gå eut; dsfy, D; k fu; fi=r jguk t: jh gå lønuk, afu; fi=r jguk t: jh gå lønuk, afu; fi=r jguk t: jh gå lønuk, afu; fi=r då s jgæh bl dk 'kkèk djrs gå rks irk yxrk gå le>iød lønuk, afu; fi=r jgæh lùkk eage f?kjsgå; g le> eavkus ij lønuk, afu; fi=r jgrh gå lùkk ds fcuk pruk ugha gå pruk ds fcuk ekuo pruk ugha gå ekuo pruk ds fcuk lønuk, afu; fi=r ugha gå

ç'u %eut; Hkh rks0; kid ealnk Mnck Hkhxk f?kjk jgrk g\$ fQj vè; ; u inod vutko dsckn mlearkfRod : i ls, sk D; k gkstkrk g\$fd og fuf'pr vkpj.k dksçekf.kr djusyxrk g\$.

mùkj % vè;; u i wòd vulko djus I s thou dh çofùk cny tkrh gå; gh xqkkRed fodkl gå eul; ea rkfRodrk ml dh çofùk Hkh gå çofùk cnyrh gå rks vkpj.k i fjofrìr gks tkrk gå dYi uk'khyrk çofùk ds: i eagå dYi uk'khyrk dk rfir fcaq Kku'khyrk; k le> gå Kku i wòd I wauk, a fu; i=r gks tkrh gå I wak, a fu; i=r gks ti eul; }kjk fuf'pr vkpj.k i wòd 0; oLFkk ea Hkkxhnkjh djuk curk gå

1/wç\$y 2010] vejd\(\frac{1}{2} \) d\(\frac{1}{2} \)

ç—fr eafu;æ.k

I kE; Åtkl ½ Ükk½ ea gh ge ¼ kjh ç—fr½ fu; £=r jgrs gå I Ükk ea f?kjsjgus I s I Ei wkl ç—fr fu; £=r gå I Ükk bdkb², ka dks fu; £=r "djus okyk" ugha gå I Ükk ea bdkb², ki fu; £=r gå bdkb² ds fu; £=r jgus dk "dkj.k" I Ükk gå I Ükk ea bdkb², ki Much] Hkhxh vkj f?kjh gå f?kjsjgus dk çHkko g\$fu; æ.kå Mucs jgus dk çHkko g\$bdkb² dh dk; Z I hekå Hkhxsjgus dk çHkko g\$ åtk² I Ei Uurkå

I Ükk ea lai ärk o'k l Eiwki ç—fr ea 0; olfkk ea gksus dh eny çofük gå Åtki l Eilurk ds vkèkkj ij gh tM+ç—fr ea 0; olfkk ea gksus dh çofük gå Kku l Eilurk ds vkèkkj ij gh pfi; ç—fr ea 0; olfkk ea gksus dh çofük gå pfi; ç—fr ea ekuo Hkh gå ekuo ea Kku l Eilurk dk vkjælkd Lo: i gå dyiuk'khyrka dyiuk'khyrk ds vkèkkj ij ekuo us vHkh rd ftruk Hkh 0; olfkk ds fy, l kpk vkj fd; k og tho pruk ds værxir gh jgka tho pruk ea ekuo dk 0; olfkk ea thuk cuk ugha ekuo ds 0; olfkk ea thus ds fy, l e>nkjh dk ijaijk vko'; d jgka rHkh ekuo, d næjsdksl e>k i k; æssvkj 0; olfkk ea th i k; æså næjk dkbijklrk Hkh ughagå.

1/fnl Ecj 2008½

0; oLFkk eagksus dh eny çofùk

falh Hkh ptjach; inkFkZdsnksèkop aursgå èkjrh dsHkh nksèkop gåD; kaid èkjrh eaHkh ptjach; rk dksogu djusokysinkFkZ gå èkjrh dsnksèkopkadsahp] èkjrh dseè; ea, d ptjach; èkkj auk jgrk gå bl dsl kFk fofdj.kh; èkkrykadsahko dsQyLo: i èkjrh Bkd gkusvka Bkd ausjgusdk dk; byki gkrk gå èkjrh 172@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

dseè; plįcdh; èkkj dk çHkko ml dh ?kwkū xfr l sfo [kbMr gksus l sèkjrh dh l rg ij fo | pr èkkjk nf{k.k l smùkj dh vkj nkbMfk gå mlh vkèkkj ij geadpouek eaplicdh; l bpZ mùkj fn'kk dks fn [kkrh gå

ge èkjrh ij fo|qr dk ftruk Hkh mRiknu djrs g)\sim M dk L=kr èkjrh dh oLrqgh g\state fo|qr tksçokfgr gkrk g)\var ea og èkjrh ea gh okil tk dj lekrk g\state çokfgr gksus ds Øe ea èofu] rki vkfn ea ifjofr\r gkrs gq ; a=ka dks pykrk g\state

èkjrh viuh ?kwku xfr dsvkèkkj ij viuk , d okrkoj.k cuk dj j[kk g\$\alpha \cdot R; sd bdkb\real vius okrkoj.k I fgr vU; bdkb\real, ka I sfuf'pr nyih dkscuk dj dk; rdjrh g\$\alpha bdkb\real vius okrkoj.k I fgr g\$\alpha \text{èkjrh g\$\alpha t\$\sly r\k\$\siy r\k

çR; sd , d vius okrkoj.k I fgr I Eiwki gå okrkoj.k I fgr I Eiwki gå okrkoj.k I fgr I Eiwki gå sus dk eryc gå fuf'pr vkpj.k djuki eny olrq 1/4 g vflrRo½dksifj'khyu djusij eå sik; k I ùkk eal i ä gå sus I sçR; sd , d ~I Eiwkirk* vkå ~iwkirk* ea xflkir gå xBu i wkirk ds ind 1/4 tM+ç—fr½ ~I Eiwkirk* dks0; ä djrsgå xBu i wkirk ds ckn ½på lj; ç—fr ; k thou½ ~iwkirk* dks0; ä djrsgå tM+på lj; ç—fr i wki 1/4 ùkk½ea xflkir gå gå i wkirk ½kBu i wkirk] fØ; k i wkirk] vkpj.k i wkirk½ dsfy, dke dj jgh gå eut; rj ç—fr

I Eiwkirk ds I kFk "Ro I fgr 0; oLFkk" gå ekuo ç—fr iwkirk ds I kFk "Ro I fgr 0; oLFkk" gå bl ds v kèkkj ij I kjh ckr 0; oLFkk ds fy, I # c) gks t krh gå I # c) gks I s v è; ; u I q ke gks t krk gå bu pkj i kp eny I # kads v kèkkj ij gh e å v i uh I kjh ckr djrk gå ekuo ; fn bl dk v è; ; u dj i krk gå r ks m I e a Loku q kkl u Lo: i h Lo; a Q u r Z 0; oLFkk dh ç o f Ü k mn; gks h A Loku q kkl u Lo: i gh Lor = r k gå ckdh I c v kj ki gå; k r ks ge fd I h i j ç H kko M ky u s e a 0; Lr jgrs gå; k fd I h I s ç H kkfor gks us e a 0; Lr jgrs gå

vè; ; u dsfy, ç—fr ds0; oLFkk eagkus dh eny çofùk ds1R; dks~Lohdkjuk** gkxkA fQj ml dks1 (je 1 s1 (je Lrj ij ~tkpuk** gkxkA ml tkp eal rf("V gkxus dh txg feyrh g\$\lambda l cl segRoi wk2g\$Lo; aeabl dkstkpukA Lo; aeatkpus dk çofùk vki eavk x; k rks1c idM+eavk tk, xkA

1/fnl Ecj 2008½

p(cdh; rk

ç'u %pljcdh; rk D; k gs.

mùkj % jkl k; fud Hkkfrd lalkj rd gh ptjcdh; rk dh ckr gå gj tM+bdkbl ea vkd"klk vkj fod"klk ds l flefyr Lo: i dksptjcdh; rk dgk gå vkd"klk fod"klk ds vkèkkj ij gh laxBu fo?kVu gkrk gå Hkkfrd jkl k; fud lalkj ea 0; oLFkk ds vFkl ea gh vkd"klk vkj fod"klk gå

Hkfer pf:ll; eaogh plicdh; rk Hk; Miod"klk½vkj çyktlku %vkd"klk½dsLo: i eadk; ldj jgk g%

0; kid 1/eny Åtk1/2 ea Hkhxs jgus ds vkèkkj ij jkl k; fud

174@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

HMAGORI OLTQ > kjk ptjcdh; rk dh vfHAO; fä gå eny åtkil Eillurko'k tM+ç—fr en tkspsVk gkrh gå ml h I sJe] xfr] ifj.kke gkrk gå Je] xfr] ifj.kke gkrsl siqu%dk; låtkiçxV gkrh gå dk; låtki dk vkrdyu vkj x.kuk çpfyr foKku us Hkh fd; k gå I Eiwki ç—fr dk çxVu Je] xfr] ifj.kke ds vkekkj ij gå ifj.kke dk vejRo] Je dk foJke vkj xfr dk xrO; gh fodkl vkj tkxfr dk vkekkj gå

%/ç\$/ 2010] vejd\/d%

èofu] rki] fo | r

gj bdkbl vius çHkko {ks= dks cuk dj j[krh gå nks inkFkkåds çHkko {ks= tc ikl eavkrsgårks mueal åk"kl@?k"klk ls èofu gkrk gå mlls muds chp ok; qds d.k vuçkf.kr gks tkrs gå ftlls èofu rjæ gkrh gå

v.kg ijek.kq I Hkh olrqa I fØ; gå fØ; k ds Qylo: i rki gkrk gå rki foghu bdkblughagå volfkk ds vu (kj bdkbl ds Lolfkrk eajgus dh, d rki vofèk gå ml rki dks og bdkbl cuk, j [krk gå rki Lolfkrk ds vfkleagå

tM+ç—fr ea, d I hek rd rki dks I gus dh ckr jgrh g§ mI ds ckn mI eafodkj i shk gkrk gå p\$rll; ç—fr ¼tho vk§ ekuo½ earki dh vuqhyrk ds fy, ç; kI gkrk gå

tM+oLrqeav.kq/kaealadkpuvkj çlkj.k gksuk ik; k
tkrk gå mlh dsvkèkkj ij mueafo|qr xkfgrk gksch gå fo|qr
çokfgr gksusdh fLFkfr ea; gladkpuvkj çlkj.k c<+tkrk gå
gj çk.kdkskk ealadkpu çlkj.k ik; k tkrk gå blfy, gj çk.k
voLFkk dhjpuk fo|qrxkgh gå pkjcdh; rko'k fo|qr dk çlo

gå pficch; rk dseny ealkE; Åtkleal i ärk gå

1/fnl Ecj 20081/2

eofu] rki] fo | q dk eny Lo: i ijek.kqLrj ij g\$

ijek.kqesaxfr dsLo: i dksgeusl e>kA xfr dsQyLo: i èofu Hkh gkrk g\$ rki Hkh gkrk g\$ fo | r Hkh gkrk g\$ rki] èofu vk\$ fo | r dk eny Lo: i ijek.kqdsLrj ij g\$

I Ükk eal i ä gksus I sijek.kqvåk plįcdh; cy l i Uu gål i fjoškh; våkka vký ukflkd dschp ea plįcdh; èkkj curh gjsftldsukflkdh; ?kwku xfr }kjk fo [kåMu i noðd fo | r i ink gksch gål vdsys i jek.kqvåk eafo | r dh i gpku ughagål

ijek.kqvakkadsokrkoj.k eaijLij ?k"kZk dsdkj.k èofu gA nwijsoLrqdsokrkoj.k dslkFk ?k"kZk gq fcuk èofu dh igpku ughagA

mI h rjg nksolrqa0; olfkk eal kFk jgrsgårksrki i shk gkrk gh gå ts thlk vkj nkr dschp?k"kZk I srki i shk gkrk gh gå og bl dh Lollkko xfr gå 0; olfkk ea dk; I djrs rd Lollkko xfr gå v0; olfkk gksusij rki c<+x; k; k de gksx; kA

èofu] rki vkj fo|q ijLijrk eagh 0; ä gkrsgå bl kfy, budks l ki {k 'kfä; k; k dk; l Åtkl kkh dgk gå, ,d bdkbl }jk vius xqkkadks 0; ä djus ds fy, nuljh bdkbl dh vko'; drk g\$ghA

176@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

vkošk dksipkus dh 'kfä LoHkko xfr eagh gkrh gål ijek.kqeaèofu] rki vký fo | qr dks ¼, d I hek rd½ ipkus dk çkoèkku jgrk gål vkoś'kr bdkbZeaèofu] rki vký fo | qr LoHkko xfr I svfèkd gkrk gål ml dsikl eanwijh bdkbZtksigysvius LoHkko xfr eaFkh ml vkošk dksviuseaipkrh gj ftl I sml dh xfr igysl sc<+tkrh gål ijek.kqeagksusokyh eè; LFk fØ; k bl vkošk ½c<+ gþZxfr½ dks I kekU; cukrh gål

¼nlEcj 2008] vejd⅓d½

l Eiwk⁄rk ∨k**j** iwk⁄rk

lEiwkłrk ∨k§j iwkłrk çfl) g&l

HKFrd&jklk; fud låkj ¼tM+çÑfr½ÞlEiwkrkß dsvFkleafØ; k'khy gå gj HKFrd&jklk; fud bdkà vius okrkoj.k lfgr lEiwklgå QyLo: i Ro lfgr 0; oLFkk vkå lexz0; oLFkkeaHkkxhnkj gå; g, d fl)kr gå

p\$rU; I al kj ½thou½ Þiwkirk\$ ds vFkZ ea fØ; k'khy g\$\lambda tho volFkk ea thou xBuiwkirk I fgr oak vutkaxh; rk fofèk I s'kjhj jpuk dh 0; olFkk ds vut kj fØ; k'khy g\$\lambda Kku volFkk ½kuo½ ea thou fØ; kiwkirk vk\$\lambda vkpj.kiwkirk ds vFkZ ea fØ; k'khy g\$\lambda

tM+çÑfr ea Þi Eiwkrkß dh ckr gå pfu; çÑfr ea Þiwkrkß dh ckr gå

tM+çÑfr ¼kkqrd&jklk; fud lákj½ tho 'kjhj vkjekuo 'kjhj ds Lo: i ea Hkh gå bl rjg Hkqrd&jklk; fud lákj xBuiwkrk dk çek.k ¼thuse½ çLrq djrk gå thou tM+çÑfr d" mi; "x djrsqq viusg"usdsçek.k d" çLrq djrk

g**A**

t" Þg\$ mi h dk vè; ; u g\$ Þg\$ I soræku báxr g\$ Þg\$ k Fkk6] Þg" tk; sk6] Þg" I drk g\$ dk vè; ; u ugha g\$ Þg\$ ds vuþ kj gh Þçofùk6 igpkuh tkrh g\$ tM+çÑfr g\$ vk5 p\$rU; çÑfr g\$ tM+çÑfr eal Eiwkirk dh çofùk g\$ p\$rU; çÑfr eaiwkirk dh çofùk g\$ vfLrRo eaçofùk bruk gh g\$

tM+çÑfr eaek=kRed ifjorlu dsl kFk xqkkRed ifjorlu gA ekuo eagh xqkkRed ifjorlu inold fØ; kiwklrk vkg vkpj.kiwklrk d" çdkf'kr djusdk volj gA; g volj dYiuk'khyrk vkg deLorærk ds: i eagA

1/4 tuojh 2009 vejda/d½

l Eiwkirk ∨kj iwkirk

iwklealekfgrjgusdsdkj.k ç—freaiwkirk dhr"kk gål lùkk dksiwkldgk gåliwkllsvk'k; gåu ?kVuk] u c<+ukA iwklea lekfgrgksuslsç—freaifjorlu'khy gksus ¼iwkirk½ vkj 0; LoFkk ea gksus ¼ Eiwkirk½ dh çofùk gål 0; oLFkk ¼ijaijk ds Lo: i ea jguk½ Hkh fujarjrk ds vFkleagål

l Eiwkirk dsfy, çofùk tM+ç—fr eaga iwkirk dsfy, çofùk thou ½p\$rU; ç—fr½ eaga

i wkirk dk Lo: i g\$xBu i wkirk] fØ; k i wkirk] vkpj.k i wkirkA i wkirk dk eryc ^T; knk de I sepi**A

xBu iwkrk ¾ fuf'pr xBu ¾ tksijek.kqvåkkøds?kVus c<us;k T;knk de qkuslse@ q&

fØ; k iwkłk ∨k§ ∨kpj.k iwkłk eal ekèkku u T; knk g§ u

178@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

de gå lef) u T; knk gå u de gå vHk; ¼fo'okl½ u T; knk gå u de gå lg vfLrRo ¼ R;½ u T; knk gå u de gå

fØ; k iwkirk vkj vkpj.k iwkirk tks'kisk g\$ml ds fy, eè; LFk n'kiu ds vè; ; u dk çLrko g\$ ge l'ùkk es Hkhxsg\$ ml dsçfr tkxr gksuk] ml dk —"Vk gksuk] ml dks çekf.kr djuk vHkh 'kisk g\$ thou gh g\$tksLo; adksigpkurk g\$ vkj l oLo dksigpkurk g\$ vHkh Hkfer fLFkfr esthou Lo; a dks'kjhj Lo: i esigpkuk guyk g\$ftl dks^tho psruk** dgk g\$ Lo; a dksigpkuuk vkj l oLo dksigpkuuk gh rks dy feyk djds vè; ; u g\$ ftl ds QyLo: i 0; oLFkk dksigpkuuk vkj fuokig djuk curk g\$

fl.Fkfriwk/likk eafl.Fkfr'khy ç—fr liä gksus ds dkj.k gjsd olrqlo; aea0; olfkk g\$vk\$j lexz0; olfkk eahkkxhnkjh djrk g\$ ekuo eahkh; g gksus ds fy, vè; ; u g\$

%vç\$y 2010] vejd\d\%

lg vfLrRo dk çfr: i

0; oLFkk dk I k{kkRdkj ughagksk rks0; oLFkk eage ft; aks ds is 0; oLFkk ds vFkZ ea; fn vfLrRo dks I e>rs garks0; oLFkk ds vFkZ ea thuk curk ga 0; oLFkk ds vFkZ eagh tM+vkj psrU; ga og 0; oLFkk I g vfLrRo gh ga vullko gksusdsckn ekuo I g vfLrRo dsçfr: i eadk; Zdjrk ga I g vfLrRo dsçfr: i dk eryc gs pkjka voLFkkvka ds I kFk I arfyr Lo: i ea thukA eul; is i gys I sgh I arfyr ga ekuo dk I arfyr gkuk vullkoenyd fofèk I sgh I ilko ga

ç—fr dk fØ; kdyki Lo; aLQwrlgå ç—fr dksdkblink djds^, slk djks os k djks** funsk djrk gks, slk ughagå eut;

Hkh tkxr gkusij Lo; aLQwrZgkstkrk g&

, d ijek.kq vák I sijLijrk ea igpku 'kq gkrh gål igpku ds vkèkkj ij gh fuokåj djuk gkrk gål fuokåj djuk ¾ vkpj.k djukA ijek.kq I sgh Lo; a L Qwrl fuf'pr vkpj.k dh 'kq vkr gkrh gål nks vák dk ijek.kq, d fuf'pr vkpj.k djrk gål chl vák dk ijek.kq, d nu jk fuf'pr vkpj.k djrk gål xBu eaftrusijek.kqgå ml ds vu kj ijek.kqdh çtkfr; kj gål ftrus çtkfr ds ijek.kqgå mruh rjg ds vkpj.k gål, d çtkfr ds I Hkh ijek.kq, d gh rjg dk vkpj.k djrs gål

ç'u %, $\mathbf{1}$ k gkusdk D; k dkj.k g $\mathbf{3}$ i jek.kqdk vkpj.k D; ka fuf'pr g $\mathbf{3}$

 $vkxs \ ouLifr; \ ka \ vkj \ thoka \ ds \ vkpj.k \ fuf'pr \ gksus \ dk \\ D; \ k \ dkj.k \ gs.$

mùkj % dkj.k g\$ 0; oLFkk! nwljk] I g vfLrRo vius çfr: i dksçLrq djusdsfy, fujarj çxVu'khy g\$\lambda

I g vfLrRo I e> eavk; sfcuk; g D; kavk§ d\$ sgksrk g\$ I e> eavk ughal drkA dYiuk'khyrk dsvykok bl dksl e>us dsfy, eut; dsikl vk§ dkbZ vk\$tkj ughag\$.

ç'u %^1 g vfLrRo dk çfr: i** I s D; k vk'k; g\$.

mùkj %inkFkl volFkk ealg vflrRo dk çfr: i çlrqr gksus dh 'ko#vkr g\$A Kku volFkk ealg vflrRo ds çfr: i dh ifjiwklrk g\$A lg vflrRo vius çfr: i dks çlrqr djus ds fy, fuR; çxVu'khy g\$A inkFkl volFkk ek= ls lg vflrRo dk l Eiwkl çfr: i çxV ughagksrkA tho volFkk ds'kjhjkadh jpuk vk\$j thou dk çxVu blh Øe eagqvkA thou dk çxVu tkxr gksus ds fy, vk\$j tkxfr dks çekf.kr djus ds fy, gqvkA lg

180@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

vflrRo dk çxVu Øe iwkirk dh vkj çxfr gå xBu iwkirk ds ckn fØ; k iwkirk dk i Mko] fØ; k iwkirk dsckn vkpj.k iwkirk dk i Mko gå I g vflrRo dk çek.k fØ; k iwkirk vkj vkpj.k iwkirk eagh gkrk gå ~I g vflrRo; gh gå**, sl k çekf.kr djusokyk Kku volFkk dk ekuo gh gå iwkirk dk çek.k Hke I sehjä gå

flektriwki lükk eal iä flektrikhy ç—fr iwkirk dh vkj çxvu'khy gå ç—fr }kjk 0; ki drk ds vuqdj.k dk çek.k fofoèkrk I seqä ikuk gå 0; ki drk ea dkb I fofoèkrk ughagå I cds I kek I eku : i I sikjxkeh gå I cds I kek I eku : i I sikjn'kë gå vkå 0; ki d gå ghA i nkek volekk ea tkrh; fofoèkrk fn [krh gå çk.k volekk eahkh tkrh; fofoèkrk gå tho volekk eahkh tkrh; fofoèkrk gå tho volekk eahkh tkrh; fofoèkrk gå ku volekk; k ekuo ea tkrh; fofoèkrk ughagå ekuo tkr, d gå ekuo tkr ea tkxfr i bid I g vflrko i jik 0; ä gkrk gå bl dks leiwkirk* uke fn; ka ekuo tkr, d gkukj ekuo èke I, d gkukj gj 0; fä vkå gj i fjokj dk 0; loekk ea hkkxhnkj gkuka I o ekuo ds fy, kku; gh gå bl rjg I Ei wkirk ea çek.k gå I Ei wkirk I g vflrko gh gå

Lo; ALOwrZçxVu gh I f"V gA ÅtkZl Ei Uurk i nozd Lo; ALOwrZ çxVu gA ÅtkZl Ei Uurk dk L=kor 0; ki d olrqgA I g vflrRodk çfr: i Kku volfkk eagh i yik çekf.kr gkork gSvkJ nwi jsdgha gkork ugha gA i yik çekf.kr djuk Kku volfkk eagh gkork gA ml dsvkA kdrk eagh ckdh I kjh volfkk, a dk; Z dj jgh gA

1/4/vç\$y 2012] vejd\(\frac{1}{2} \) d\(\frac{1}{2} \)

dkyoknh Kku

fØ; k dh vofèk dk uke g\$dkyA t\$sl wkh; Isvxys I wkh; rd èkjrh dh ?kwku fØ; k dh vofèk dks^, d fnu** dgrs g\$k fØ; k dh vofèk dk foHkktu djusdk vfèkdkj ekuo dsikI

vk; k] dYiuk'khyrk dh cnkSyrA t\$1 s & ,d fnu ds 24 foHkktu djds 24 ?kN/\$ 1 ?kN/s ds 60 foHkktu djds 60 feuV] vkfnA ekuo us bl foHkkftr vofèk ea fØ; k dks igpkuus dk ç; kl fd; kA ~dky dh vofèk ea fØ; k gksjgh g\$*, \$1 k eku yrs g\$1 tcfd fØ; k foHkkftr gkrh ugha g\$1 fØ; k fujrj cuh jgrh g\$1 ~dky ds vuq kj fØ; k gkrh g\$* ekuo us ,\$1 k mYVk l kp fy; kA; gha l s cod fûh dh 'k#vkr g\$1 dky dh vofèk ea fØ; k dh x.kuk djus dk ç; kl djuk cŷ in u gw/k fd ugha; gh ~cf) eùkk** l kjs vuFkZ djus dk vkèkkj cuk g\$1.

dky dh x.kuk ekuo dh dYiuk'khyrk }kjk gå vfLrRo ea "dky** 'kûn Isbáxr dkblolrqughagå ge; g x.kuk ugha dj I drsgåinkFkldc gvk Fkk\ ge; g x.kuk ughadj I drsgåtho dc gvk Fkk\ ge; fn, ih dkblx.kuk djrsgårksog gekjh 'bPNk*; k 'dYiuk* dsvuq kj gh gkskl 'vutko* dsvkèkkj ij ughagkska vfLrRo èkeldsvkèkj ij dky dh x.kuk ughagå oåk vuq i thus dh vk'kk èkeldsvkèkkj ij dky dh x.kuk ughagå oåk vuq i thus dh vk'kk èkeldsvkèkkj ij dky dh x.kuk ughagå ge; gh dg I drsgå ekuo Isigys tho I å kj Fkkl tho I å kj fkk bruh ge x.kuk dj I drsgå

¼uoEcj 2009] ∨NkVh½

dky

ekuo usfalh vkorlu'khy fØ; k ds vkèkkj ij dky dk x.kuk 'kq fd; kA t\$ sèkjrh ds vi uh èkjih ij l w "h; l s l w "h; rd ?kwklu djuk , d vkorlu'khy fØ; k g\$\langle l w "h; l s l w "h; rd dh èkjrh dh fØ; k dh vofèk d" \langle, d fnuß dgkA ml ds vkèkkj ij fdrus l e; ea i \langle l + cMk g "rk g\rangle; g edku fdruk

182@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr l økn ¼kkx&2½

i ji kuk g\$; g I c x.kuk djuk 'kq fd; kA dky dh x.kuk enyr% èkjrh dh fØ; k dh x.kuk gh g\$\text{\$\text{m}\$ mI ead "\text{\$\tilde{A}\$ rdyhQ Hkh ughag\$\text{\$\tilde{A}\$}

fQ; ekuo usfo[kMu fofèk I sxf.kr djuk 'kg fd; kA t\$ sèkjrh d" Hkkx foHkkx djdsigpkuuk] fdl h cMh jkf'k d" ni 50 Hkkx aeackVuk vkfnA brusrd ead ÃrdyhQ ughaFkhA mI h fo[kMu fofèk I sxf.kr djusdsØe ea, d fnu ds24 Hkkx didsÞ, d?ka/kß d" x.kuk fd; kA, d?ka/sds60 Hkkx djdsÞ, d feuVB dk x.kuk fd; kA, d feuV ds60 Hkkx djdsþ, d I dMB dk x.kuk fd; kA ml ds Hkh Hkkx foHkkx djrs pys x,] var ea 'klu; or~I { ; k eadky d" ysx, A Bdky qSqh uqha dq fn; kA tcfd ftl vkèkkj ij le; d'igpkuk Fkk og fØ; k Yekjrh dk viuh èkih i j ?kneuk½fujar j py qh jqk q& èk jrh vukfn dky I s I w h; I s l w h; rd fØ; k dj gh jgk g\$ vHkh Hkh dj jgk g\$ vkxsHkh djrk jgxkA vkorlu'khy fØ; k dk vkèkkj N°M+dj t° okLrfodrk n§kus x, r Því uh pkgr ds vuð kjß foKkfu; "aus fu"d"kI fudky fy, A dky d" 'kll; or-djdsfoKkuh vfLrRo d" Hkaykok nsfn, A olrgd" N"M+fn,] xf.kr d" idM+fy, A xf.kr fy[kuseavkrk q\subseteq\subset ugha g&

141½ oLrqd" N"M+dj t" Hkh igpkuusx, og fujkèkkj gæyk fd ughà.

bl fujkèkkj l"p] dk; dyki d" djusokyk ekuo Þvkokjk i 'kn ts sgryk fd ughà.

183½ orðeku d" 'ktti; djdsfoKkuh I ti kj d" BI på c"yk fd B>BB c"yk\

1/wxLr 2006] vejd//d1/2

2-2 thou

thou] exkl] thouh Øe] tkxfr Øe

fu; fr fofèk I svfLrRo eaxBuiwkrk ?kfVr gwkA thou, d xBuiwklijek.kqgSftleaeè; ea, d ijek.kqvåk vk§ pkj ifjoskäea2] 8] 18] 32 ijek.kqvåk görsgå bl rjg thou 61 ijek.kqvåkä dk fuf'pr xBu gå xBuiwklijek.kq¼thou½ eavius eavk§ våkä dölekus rFkk vius eals våkä döcfgxrdjusdh ckr ughajgrhA blh dößifj.kke dk vejRoÞ dgk gå

thou ijek.kqv.kqàku vkj Hkkjcàku I selpr] rFkk vk'kkcàku I s; pr gʻrk gå thou ijek.kqthusdh vk'kk I sI illu gʻrk gå vk'kkcàku I s; pr gʻusdk eryc gj thou viusthusdh vk'kk dsvuq i ,d dk; Zxfr iFk cukus; "X; gʻrk gå dk; Zxfr iFk viusvki ea,d vkdkj gʻrk gå tscdjh dk vkdkj] ck?k dk vkdkj] ekuo dk vkdkj A I Hkh thou ijek.kqvkadk dk; Zxfr iFk ,d tsk ughagʻrkA xBuiwkirk gʻrsgh thou ,d dk; Zxfr iFk I fgr gh gʻrk gå gj thou ,d dk; Zxfr iFk dsl kFk gh gʻrk gå

fu; fr Øe fofèk I sgh fofoèk tho adh 'kjhj jpukvkadk çxVu gwkA ftI vkdkj dh 'kjhj jpuk g\$ mI h dk; Zxfr i Fk okyk thou mI 'kjhj jpuk d" thour cukus ea çoùk g"rk g\$ thou ea rnkdkj ræwi g"us dh 0; oLFkk g\$ A ftI tho ds xHkZ ea jfpr 'kjhj d" thou pykuk 'kq djrk g\$ mI tho d" pykus okys thou ds dk; Øe d" rnkdkj ræwi rk ea Lohdkj yrk g\$ bI h vkèkkj ij ck?k dk cPpk ck?k t\$ k gh vkpj.k djrk g\$ fcYyh dk cPpk fcYyh t\$ k gh vkpj.k djrk g\$

ç'u %D; k thou dk dk; lxfr iFk cnyrk Hkh g\$.

184@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr l økn ¼kkx&2½

mùkj %1 kekU; r%ogh dk; 1xfr iFk gh jgrk gå t\$ sck?k ds vkdkj dsdk; 1xfr iFk okysthou ckjEckj ck?k dk 'kjhj gh pykrk gå xqkkRed ifjorlu fofèk I sdk; 1xfr iFk dk cnyuk grk gå t\$ sck?k dk ekuo I s I å x1 grus ij] ck?k 'kjhj dr pykus okyk thou ; fn 'kjhj NïMrs I e; ekuo vkdkj dr Lohdkj y} rc ml thou eabl xqkkRed ifjorlu dh vko'; drk cu tkrh gå ejrs I e; thou I q i dq i] I ([k n\[\] k dr Lohdkjrsgq 'kjhj NïMrk gå ejrs I e; ; fn thou eaekuokdkj dh LohÑfr curh gå r" ml dk dk; 1xfr iFk cny tkrk gå

ç'u %D; k thou dh eu xfr vyx vyx tho aeavyx vyx g%

mùkj %thou eaviusLoRo ds: i eaeu xfr , d gh g&l 'kjhj jpuk ds vu(kj ml ds 0; Dr g us ea vUrj g tkrk g&l

tho "a ea thou oak vuljkakh; rk fofèk Is 0; Dr g "us ea vllrj g "tkrk gå

tho a ear thou oak vulkaxh; rk fofèk IsO; Dr girk gan thou }kjk tho 'kjhj di thoar cukusij I oonuk, açxV girh gan tho 'kjhj eari' I oonuk, açxV girh gan ospkj fo"k; "a½vkgkj] fuæk] Hk;] e5kqu½ dh I hek eal ehf{kr gi tkrh gan tho I al kj ear thou oak dsvul kj] ml 'kjhj dh vko'; drk dsvul kj dke djrk gan

fu; fr Øe fofèk Is ½kk.k I # a ea fufgr jpuk fofèk ds mùkj ùkj fodkl I ½ ekuo 'kjhj dk çxVu gyvkA ekuo 'kjhj ds I kFk thou eadYiuk'khyrk vkj deLorærk çxV g us dh ckr vk x; hA ekuo 'kjhj ea I ef) i wkZ eakl g us I s thou vi uh dYiuk'khyrk deLorærk d çxV djus; "X; gyvkA Kku dk 'ka#vkr dYiuk'khyrk g\$\ mllsigysthoaeapkj fo"k; adk Kku çekf.kr g" paplkA ekuo eadYiuk'khyrk vk\$ deLora⊨rk o'k laonukvkad" jkth j[kusdsfy, dke djusdh ckr 'kq ga¶A

ekuo 'kjhj jpuk ds vkèkkj ij gh thou viuh dYiuk'khyrk vký deLorærk d" 0; Dr djrk gå ekuo 'kjhj jpuk I si no I tho 'kjhj "a}kjk thou dYiuk'khyrk vký deLorærk d" 0; Dr ughadjrk tho "aeadYiuk'khyrk vký deLorærk d" 0; Dr djus dk d" A çkoèkku Hkh ughagå ; g eny ckr gå bl d" vkid" igpkuus dh t+jr gå

ç'u %D; k tho 'kjhj ad pykusokysthou aeadYiuk'khyrk vk§ deLor⊭rk d çxV djusdh Þpkgrß jgrh g\$.

mùkj %ughA Þpkgrß dh 'k#vkr ekuo ¼thou½ I sgh gA cdjh ds'kjhj d" pykusokysthou eacdjh ds'kjhj d" pykus I svfèkd dh ckr ughag"rh] u mI I sde dh ckr g"rh gA oåk vulkakh; rk fofèk I stho 'kjhj d" pykrsthou ea oåk vul i dk; dyki djus I sfHklu djus dh d"Ã 0; oLFkk gh ughagA

Hk@rdokn tho lalkj vkg ekuo lalkj d" t"Muk pkgrk ga Hk@rdokn ½cpfyr foKku½ ekuo d" tho gh ekurk ga tcfd okLrfodrk mllsfHklu ga

thou ft! tho 'kjhj d" pykrk g\ og tho 'kjhj Hkh
I!r ekkruvka!sr\kj g"rk g\ rFkk muea!e\) eekl jgrk g\
ekuo eaeekl !ef\) iwk\zg"rk g\rFkk!ef\) iwk\zeekl dsvuq i
ckdh !Hkh bflæ; k\ Hkh fodf! r g\ a\ P!ef\) iwk\zeekl eekl b!fy,
uke fn; k D; "\ ad b! ds\ kjk thou eadYiuk'khyrk vk\ de\zerk
cxV g" !drh g\ a\ ekuo !sigys tho a eadYiuk'khyrk vk\

186@eè; LFk n'kū ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

deLorark çxV güs dk dö çkoèkku gh ughaga bl dsçek.k ead A tho tkuoj viuk Ql y cörk ughaga viuk ; ku okgu rşkj djrk ughaga vius vkgkj dö rşkj djrk ughaga ekuo tcfd; glc djrk ga viuh dyiuk khyrk vka deLorark ds vkèkkj ija bldö pkgs vki udkj yö pkgs ldkj yö! fQj Hkh, ka ka ghaga

udkjusvký I dkjusdh ckr ekuo dsikI dYiuk'khyrk vký deLorærk dsvkèkkj ij gh gå ekuo eadYiuk'khyrk vký deLorærk dsçxV güsds I kFk mI dh rflr dh ryk'k ; k vlošk.k Hkh 'kq gë tkrh gå bu ç; kI ëads Qyu ea I ([kh gëus vký n([kh gëusdsijh{k.k djusdh Hkh ckr vk x; hA I ([kh gëuk vký n([kh gëuk ; g ekuo ds I kFk gh cuk gå

I ([k vk] new[k d" tho tkuoj ads l kFk t Melj ge dHkh ikj ughaik; sk! tho aeal ([k new[k dh igpku ughag rhA tho doy oak vulkakh; rk ino d fo k; adh l hek eathrs ga.

ekuo bfrgkl ea vHkh rd ekuo dYiuk'khyrk vkj deLorærk I fgr i gys Þoákß ds vuð kj ft; kA ml ds ckn Þdeß dsvuð kj ft; kA ml dsckn dYiuk'khyrk vkj deLorærk ds rflr fcUnd ds vkèkkj ij thrk gå ; s rhu I hf<+kj gå në I hf<+kj ekuo i kj dj pælk gå rhljh I h
rflr fcUndds vkèkkj ij thus ds fy, ; g ½eè; LFk n'kðu½ çLrko vè; ; u ds fy, çLrær gå Kku ¼ g vfLræn n'kðu Kku] thou Kku] ekuoh; rki wkð vkpj.k Kku½ i vðð thus ea gh I þíki vðð ; k rflri vðð thus dh ckr curh gå bl rjg Kkui vðð ¼vuðko ds ckn½ ekuo dh 4 fo"k; "a ea çl fDr 5 l vnukvka ea foy; gë tkrh gå vkj i kpë a l vnuk, a ¼ vnu khyrk½ l Kkuh; rk ea fu; ær gë tkrh gå

I Kkuh; rk i w la l w nuk, afu; = r g tkrh g ; ; gh ekuo

pruk gå ; g , d fl) kar gå

I ([k dk çek.k Kku dsvu() kj ekuo dsthuseagh vkrk gA , sthus dk çk: i gS l ekèkku l ef) i no7d thukA ; gh dYiuk'khyrk vk§ deLorærk dk rflr fcUnqgSA

dYiuk'khyrk dk rflr fcUnggSI ekèkkuA

deLorærk dk rflr fcUnqg\$l ef)A

mldk çek.k e§usLo; ad ?kïf"kr fd; k g\$A og ; fn vki vè; ; ui påd ik ysrs g r og , d Isnwijs 0; fDr ea varfjr gqvkA

¼nlEcj 2008] vejd⅓d½

p; u vkLoknu

His eathrs gq rd 'kjhj losnukvka ds vkLoknui od p; u djrs gå

tkxfrimd vullkoenyd fofèk IseN; "adsvkLoknuimd p; u djrsgN

1/fnl Ecj 2008½

thou] eskl vkj Lefr

thou, d xBuiwklijek.kqgA mlea61 fØ; kdyki gå të ijkorlu vk§ çR; korlu fofèk Is122 vkpj.k gå thou dk xfr eu ox dscjkcj gå eu xfr v{k; xfr g\$të xf.kr Isijs gå eu xfr Ispyrk thou çk.k dëf'kdkvkadseè; Ispyrk jgrk gå mldh xfr Iscuusokyk të okrkoj.k gå og, d rjædi ishk djrk gå eu eèkl ij d\$k læds nsuk gå o\$k rjæ

188@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

ishk girk gs ekkl ealuk; qra dk xqNk jlk; u ty earsrk
jgrk gs jlk; u ty eathou rjac çlkfjr djrk gs mu rjac'a
di Luk; qi<+ysrs gs ekkl ra eati lue raqa; k Luk; qcuh
gs muea; g vH; kl gs Luk; qiqu% ti jlk; u ty earjac ishk
djrs gs mudi thou i<+ysrk gs Luk; qra ds vkekkj ij eka
is'k; kj dke djrs gs ekal is'k; "a vks Luk; qra ds vuq kj
gsMM; kj dke djrh gs

gj dk; ld" le>us@lh[kus dk ræ thou gh g\$ rFkk ml lh[k@le> d" 'kjhj }kjk xfr'khy cukus dk L="r Hkh thou gh g\$ ekuo xfr'khy gkus dk ∨kèkkj thou gh g\$

Lej.k 'kfDr thou eag "rk g\$ eakl eaughag "rkA vHkh ds çpfyr foKku dh tcjnLrh g\$fd Lej.k eàkl eaj[kk g\$A eàkl eathou dsl drad xg.k djuk vkj thou dsfy, l drad çl kfjr djuk ; qh dke pyrk jqrk qå Lej.k thou dk dke ga thou ead Yiuk'khyrk ga dYiuk'khyrk I sthou cgr I kjh phtad dfYir djrk g\$ cgr | kjh phtad 'kjhj }kjk fØ; kUo; u djrk q\$\ t" fØ; kUo; u djrk q\$\ ml dk vkodyu djrk qSogh Lej.k q**S** dà ckrad I dkjk jgrk q**S** dà ckra d" udkjk jgrk g\$; gh Lej.k g\$ fpùk eafp=.k ds: i eal kjh Lefr; k; cuh qå fopkj ; kn vkuk ; g Hkh Lefr dk dke gå fo'ysk.k ofùk dh fØ; k gSml dk Lefr fpùk eags p; u eu dh fØ; k g\$ml dh Lefr fpùk gh cuk, j[krk g\$ eu t" vkLoknu djrk g\$ ml dk Lefr fpùk eagh cuk jgrk gs ofùk tksrayu djrk gs ml dh Lefr fpùk gh cuk dj i[krk q\$ mldsckn vkRek to vukko djrk q\$ mldh Lefr Hith fpùk eacuh jarh gå vullko dk Hith Lej.k fpùk eajgrk g\$ vkRek vkj c() fØ; k ds: i eadk; jr jgrs g\$A Lej.k Hkh , d fØ; k gh g\$A

Lefr; kjekuo ijEijk esvfr vko'; dh; Hkkx g\$\ I e>nkjh d" 0; Dr djus dsfy, Lefr pkfg, A \tilde{A}ekunkjh d" 0; Dr djus dsfy, Lefr pkfg, A ftEesnkjh d" 0; Dr djus dsfy, Lefr pkfg, A Hkkxhnkjh d" 0; Dr djus dsfy, Lefr pkfg, A

ç'u% bl l s i gys d@ul h 'kjhj ; k=k, a jgh] bl dh d Ã Lefr D; "aughajgrh\

mùkj%bl 'kjhj; k=k l sigysd@ul h 'kjhj; k=k,adh Fkh bl dk dñ eryc Hkh ughag\$\text{\$\text{ml l s d} \tilde{A} \tilde{c}; "tu Hkh ughag\$\text{\$\text{l kh ughag\$\text{\$\text{l kh ughag\$\text{\$\text{\$\text{l k} bl dk d} \tilde{c}} ekuo 'kjhj eat" thou vc dke dj jgk g\$\text{\$\text{ og i gyscg\$\text{\$\$\text{

%tuojh 2007] vejd\d%

<u>'kjhj ; k=k</u>

'kjhj d' thou eku dj to thrsgår"; g l'p cekis eath dj xyr g' gh thrh gå cpiu eavflklkkod'adslj{k.k eacPpsdå djrsgå fQj; pkoLFkk eada djrsgå çekoLFkk eaviuk tyok fn[kkrsgåvkj cekiseapkj"a[kkusfpr iM+tkrsgå of sgh tsv[kkMseaigyoku pkj"a[kkusfpr fxj tkrk gs

ç'u %c¢kiseapkjä[kkusfpr g¨usdsLFkku ij g¨uk D; k pkfg, \

mùkj % l scàk a dk fuokōg g uk pkfg, A ek&cki d vius ?kj ij gh ejuk pkfg, vLirky eaugha vLirky eamudsejus dk bartkj djusdsfy, mllghadscPpsystkrsg& vius?kj ea 190@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

vius fo'ol uh; tu'a ds l kfluè; ea 'kjhj R; kx djuk T; knk vPNk g\$\mathbb{A} D; k Bhd g"xk\ vki gh l "p dj r; dj"A

tc rd ej.kkllu o) dh l kl pyrh g vkl j [k A ml dh t l l l l kl vko'; drk g og dj n A t s c Pps full gk; g rs g mudh l l l kl djds muds ekrk firk mud c Ms cukrs g B Bhd ml h rjg c t k adh vkf [k h l kl ads l e; ea mudh vi kkvka d i gpku dj mudh l l l l kl djrsjgus ea D; k rdyh Q g s; g vki d djuk ughag S rks; g vki dh dk; j rk g s food i l l pk tk, r ml ds vykok c pus dh d A t xg ugha g s pkgs; g n s k g ; k d A vk s n s k g !

fparu vH; kl 'kjhj; k=k i; år pyrk jgrk gå ; g vius ?kj ifjokj ds y x adschp vk'ofLr i no d g rk gå ts svkids I keus e aus; g i njk fparu 0; Dr fd; kA vkids I keus bl fparu d cuk, j [kus e a e q s fo'okl g xk; k ughà.

thou enyd fofèk IsI "prsgår" ge ÞvPNh rjg thuß dh txg eaigprsgå 'kjhj dh vi uh e; khk gå mi IsI ekèkku; gh g\$Þvk; qdsvuþ kj dkeßA tåsdä cPpk ishk gërsgh ri ik; yV dk dke djuk ugha'kq dj nsrkA fdl h vk; qeagh dj ikrk gå vk; q'kjhj dh gh gërh gå vk; qdsvuþ kj 'kjhj dke djus; "X; gërk gå thou dh dä vk; qughagërhA thou ea dsy tkxfr; k Hke gh gërk gå

tkxfr dsfy, ekuo I nk I sgh ç; kI jr jgk gå igys Hkh Fkk] vkt Hkh gå vkxsHkh jgxkA ç; kI r" jgk gåfofèkor~g"; k fofèk d" N"M+dj g"A Þeè; LFk n'ku dk vè; ; uß fofèkor~ç; kI dsfy, , d çLrko gå

gj vfHkHkod viuseat" =fV; kj ekurk gja osviuscPp"a

eau g'a; g l'prk gå; g bl ckr dh xokgh g\$ekuo Lo; a tkxr u g'] r'' Hkh ml dh vkxsijEijk lstkxfr dh vi{kk jgrh gå

thou dsPl kj Kkuß d" lå kj eavkcaVr djds'kjhj dh; k=k d" ijk djuk gj 0; fDr pkgrk gå ftl d" Hkh og Pl kjß ekuk jgrk gå bl h l sekuo tkfr, d i h<\ l snv jk i h<\ l e) g"rk vk; k gå bl h fofèk l sekuo i gystho pruk eapkj fo"k; "a dh l hek l sikp l ønukvkadh l hek eavk; kå vc i kp l ønuk l sekuo pruk dk jkLrk ¼vè; ; u fofèk½cu x; k gå ekuo pruk ea l Kkuh; rk i våd l ønuk, a fu; å=r g"rh gå bl çLrko dh ekuo i jEi jk l stylko døy l ønukvkadsHkkx eagå l ønukvkadsHkkx eagå l ønukvkadsHkkx eagå l ønukvkadsHkkx eagå l ønukvkadsHkkx eagå l ønukvkadsHkkx eagå l ønukvkadsHkkx eagå l ønukvkadsHkx eagå l ønukvka

1/4tuojh 2007] vejda/d½

I ([k] n()(k , oa'kjhj ; k=k

vullko dsfy, Loh-fr T; knk g); ç'u de g), çekf.kr gkus dsfy, vullko g\$ vkj; I Hkh ç'uka dk mÙkj g).

okLrfodrk ¾ oLrq t\$ k g\$ eryc Ro I fgr 0; oLFkk] I exz 0; oLFkk ea Hkkxhnkj hA

ç'u %n**%**[k D; k dkb/lokLrfodrk g**%**

mùkj %nok[k oklrfodrk; fn glorh rksml dksl Hkh ekuo l Hkh l e; l ekir djusdsfy, dkf'k'k D; kadjrsg& l el; k ¾ nok[kA l el; k; k nok[k dHkh Hkh ekuo dksloh—r ughag& l el; k vkj nok[k eal dkjkRed Hkkx gh ughag& tho pruk eathrk guyk Hkfer ekuo Hkh l el; k vkj nok[k dksudkjrk g& nok[k dksHkyk

192@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr lookn Wikkx&2% dkSu Hkkoxuk@eksy ysuk pkgrk gS.

ç'u %rks^nq[k** 'kîn IsD; k bfixr g\$.

mùkj % i hMkA 0; oLFkk dk fojkèk gh i hMk g\$ n\${k g\$} l eL; k g\$ 0; oLFkk dk Lo: i l g vfLrRo g\$ 0; oLFkk dsfoijhr tks Hkh eut; ç; Ru djrk g\$ l kprk g\$ og n\${k g\$.

vkn'kōkn us dgk l (k vk) n&kk dks crk; k ugha tk l drkA tcfd; gk; dg jgsg&0; oLFkk eathuk l (k g) l ekèkku g& v0; oLFkk eathuk n&kk g) l eL; k g& ekuo tc 0; oLFkk eathrk gSrksrhukaçek.k gkrsg&vukko çek.k] 0; ogkj çek.k vk) ç; kox çek.kA bu rhukaçek.k dsl kFk l (kh ughagkoxk rksvk) D; k gkoxk

ç'u %fo; ksk gkusij n%[k rksgksrk g\$u\

mùkj %fo; kx gkrk dgk; g\$. fo; kx dk eryc g\$ukl e>hA 'kjhj I nk ds fy, curk gh ugha g\$\dag{s}, d \vk; q ds ckn 'kjhj fojfpr gkrk gh g\$\forall t\siùkk id dj fxj gh tkrk g\$\forall >kM+, d fnu ej gh tkrk g\$\forall tho tkuoj ej gh tkrs g\$\forall s gh ekuo 'kjhj Hkh ejrk g\$\dag{s}, d I kèkkj.k ckr g\$\dag{s}

ç'u % yfdu eR; qIs gksus okysfo; ksx ij 'kksd rks gksxk qh uh

mùkj %ijajk; fn curk g\$rksfo; kx gkxk gh ugha ejh ckr vki dksLohdkj gkstkrh g\$rksfQj gekjk fo; kx dgkj gw/k\thou enyd fofèk Isfo; kx ugha ga thou thou IsçHkkfor gkcdj jgrk g\$; g ijajk ga 'kjhj dk fo; kx gkrk ga thou 'kjhj dks Nkb/+nrk g\$ tc og mIdsdke dk ughajgrk]; k mIdsvu(kj dke ughadjrkA ijajk fofèk Isfo; kx gkrk ugha

gh 'kjhj; k=k eatksmís; viwkZjg x; k] ml dh i firZdjuk vkxs dh i h<k dk dke gh ekuo i jajk thou mís; dh vki firZds fy, gh vHkh thou mís; dks i gpkus fcuk ge nkM+jgs gh bl hfy; snek[k gh 'kkd gh leL; k gh thou mís; ¼ ([k] 'kkfl/r] larksk] vkuan½ vkh ekuo y{; ¼ ekèkku] lef)] vHk;] lg vfLrRo½ dks i gpkuus ds fy, vHkh rd bfrgkl ea dkh x; k\ D; k , s k bfrgkl ea vki us dgha i <k gh dkh ls lenk; dh i jajk us bl dks vi uk; k gh

thou mís; vký ekuo y{; ijajk ea Lohdkj gksus ij ml h dh vki fir Zdsfy, I Hkh dke djrsg) fQj ml ea fo; kox gyvk; k fujarjrk gloj bl fujarjrk dk Lo: i gs vuljko çek.k] 0; ogkj çek.k] ç; kox çek.kA bl dh vki fir Zdsfy, gh thuk] vkxs ih<h ds fy, gLrkarfjr djuk vký 'kjhj dks Nkb/+ nsukA bl ea fo; kox D; k gyvk\ ekuo ijajk ea 'kjhj i ywcurk gh jgrk gå i yw' 'kjhj xg.k djax}; gh dke djaxA dgk; fo; kox\ fdl dk fo; kox\ bl ea jksus èkksus dh txg dgk; gs nuljs ds 'kjhj 'kkar gksus ij l bonuk, a rks gkrh gå; fn vký thrs jgrs rks y{; ds fy, vký dke dj l drs Fk bl vFk ea 'kksd 0; ä djuk Bhd gå; g l cl s ekl fie; r dk Hkkx gå

¼I rEcj 2011] vejd⅓d½

n{kuk ∨kj le>uk

ç'u %ejusdsckn D;k thou ^n{k* ikrk g**%**

mùkj %ejusij thou 'kjhj dks NkM+nsrk gå thou ml fLFkfr eans[k vkj | u | drk gj fdUrqml fLFkfr eaekuo ijajk ea og çekf.kr ughagks | drk gå

ç'u %'kjhj NkM# gbZfLFkfr eaD; k thou ~1 e>** ikrk

194@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr l tokn ¼kkx&2½

g**S**

mùkj %ugha 'kjhj dksNkMusdsle; rd thou ftruk le>k jgrk g\$ mruk gh le> mlea'kjhj NkMu ghpZfLFkfr ea jgrk g\$ thou vk\$ ekuo 'kjhj dslg vfLrRo eagh le> dk çek.k gkrk g\$ ekuo ijajk eamidkj fofèk lsgh le>k tk ldrk g\$

thou "le>** dks nks fofèk; ka I s gkfl y dj I drk gål ¼½ 'kkèk] ½½ vu(àkku A ijājk I s tks feyrk gå mldks tkpuk ¼vè; ; u fofèk½ 'kkèk gål ijājk I s tks ugha feyrk gå mldsfy, vu(àkku gål

i wkłrk ds vFkł ea osnuk

tho pruk eaekuo ¼thou½'kjhj dks thou ekurk gål thou viuh vko'; drkvkadks'kjhj I sijik djus dh dks'k'k djrk gå tksijik gkrk ughagå bl fy, vrir jgrk gål'kjhj eagkrus okyh I onnukvkadk fu; æ.k gks I drk gå yådu mudks pij ughadjk; k tk I drkA I onnukvkadk pij gksuk I ekfèk dh volfkk eagkrk gå to vk'klå fopkj] bPNk pij gkstkrh gå ekuo ijajk dks I onnukvkadsfu; æ.k dh t: jr gå u fd I onnukvkadkspij djus dhA

I ekèkku ; k i w k i k i k clas v Fk i ea osnuk gh I osnuk g i osnuk ds fujkdj.k ea fopkj çofùk ds cnyrs cnyrs I Ppkb i ds i k I i gpp gh tkrs g i fu; fr fofèk I s ekuo I osnuk tks çd v g p i m I ea r i r gksus dh v i k k g i v k n 'k b k fn; ka us I osnuk v ka dks p i dj k us ds fy, dk i k fd; k og I Qy ugha g v k i Hk i fd; k og I Qy ugha g v k i k i k fd; k og I Qy ugha g i Qy Lo: i m I I s è k j r h g h chek j g k s x; h i k

vkRek eavullko dh I; kI g\s bl hfy, I oonuk gkrh g\s bruh gh ckr g\s I oonuk, agksus ds vkekkj ij gh ft KkI k, acurs g\s ftruh I hek ea eut; thrk g\s; k vH; kI djrk g\s mI I s vfekd dk fopkj djrk g\s ckr djrk g\s ve; ; u i ood vkRek dh I; kI coprh g\s vullko gkrk g\s tks thus ea çekf.kr gksus ij vkRek dh I; kI coph; g ekuk tkrk g\s

ç'u % vu**l**koi **b** d tks vkRek dh I; kI coprh g) D; k mIIs vkRek dk dk; I: i igys Is cny tkrk g).

mùkj %ugha vkRek dk dk; I: i ughacnyrkA vkRek dh I; kI copusij thou eadk; Idjusdh çofùk; k; cny tkrh ga bI rjg thou dh nI kafØ; k, i çekf.kr gkrh ga vHkh I k<ppkj fØ; k eaekuo th jgk gå bI hfy, mI eavuelko dk I; kI cuk ga I k<ppkj fØ; k ea thus earfir ughaga I k<ppkj fØ; k ea'kjhj enyd fofèk I sthrsgq rfir dsckjseatksHkh I kpk og xyr gks x; k] I Hkh vijkèkkadksobk eku fy; k x; kA

¼I rEcj 2011] vejd⅓d½

2-3 ekuoh; vkpj.k , oa 0; oLFkk

U; k;

U; k; dk $\vee$ FkZgSI ϵ àk %dh i gpku½ eW; ¼tuokg½ eW; kxdu $\vee$ k\$ mHk; rfIrA

n" le>nkj $\frac{1}{4}$ Vullko lilu $\frac{1}{4}$ 0; fDr; "a ds chp gh U; k; çekf.kr g"rk g $\frac{1}{4}$

n" Hkfer 0; fDr; "a ds chp U; k; çekf.kr g"us dh d"Ā I EHkkouk gh ughag**%** 196@eè; LFk n'kū ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

, d 0; fDr le>nkj g"] nwljk le>nkj ugha g"] ml fLFkfr eale>nkj 0; fDr vius earflr iwo2d U; k; djrk g\$\langle y\$du nwljk 0; fDr ½t" le>nkj ugha g\$\langle og çkekf.kdrk ds vHkko eaU; k; ugha dj ikrk g\$\vk\$ vius eavrlr gh jgrk g\$\langle bl fy, bl fLFkfr eamHk; rflr ugha g"xhA

le>nkj 0; fDr ds | kFk Hkfer 0; fDr ds | ccèk ea Hkfer 0; fDr dks | e>kdj rir g'us dk ekx/zurk g& | e>nkj 0; fDr Hkfer 0; fDr dh | e>nkjh ds fy, ekx/h'klu grqçj.kk dk L="r cu tkrk g&

I e>nkj 0; fDr }kjk U; k; djuk d'Ã vgl ku ughagsale>nkj 0; fDr viuh I rf"V d" çekf.kr djrsgq] ÞLokHkfods: i ea U; k; djrk gs fo'okl en; d" çekf.kr djrk gsale>nkj 0; fDr dsl kFk Hkfer 0; fDr Hkh d'Ã vfo'okl dk dke ughadj i krk gsaltsejs I kFk d'Ã 0; fDr pkgsvkxrqd fofèk I sD; "au g" vfo'okl ughadj i krk gsalejs U; k; djrsgq] ml çHkko en vki d'Ã vfo'okl dk dke dj gh ughaldravfo'okl dk vki d'Ã çLrko gh ughaj [k l dra

i'kqekuo; k jk{kl ekuo, d ekuoh; rk lilu ekuo ds l Eeq[k viuh i'kqrk vkj jk{kl h; rk d" 0; Dr ughadj ikrk gå ekuoh; rk lilu ekuo dk; g çHkko l kef; d jgrk gå D; äd bl l kfluè; l sckgj vkusij i'kqekuo vkj jk{kl ekuo çofluk; kj %nhurk] ghurk] Øjjrk% okil g" l drk gå fdarqt" {k.k ml us tkxr ekuo ds l kfluè; ea fcrk; s ml ds Lej.k ea og u; h ifjfLFkfr; "a d" tkpus yxrk gå tkpus ij t" ml d" T; knk en oku yxrk gå ml ea og l ayxu g" tkrk gå ml ds ifjokj ea U; k; i måd thus dh ppkgrß i gys l s gh cuh jgrh gå vMilimid ea U; k; i måd thus dh ppkgrß jgrh gh gå 'kus%' kus% 'kus%' kus%' kus%' kus%' kus% oku yxrk gå thus dh ppkgrß jgrh gh gå 'kus%' kus% oku yxrk gå thus dh ppkgrß jgrh gh gå 'kus%' kus% okus yxrk gå thus dh ppkgrß jgrh gh gå 'kus%' kus% okus dh ppkgrß jgrh gh gå 'kus%' kus%' kus% okus dh ppkgrß jgrh gh gå 'kus%' kus%' kus% okus dh ppkgrß jgrh gh gå 'kus%' kus%' kus% okus dh ppkgrß jgrh gh gå 'kus%' kus%' kus% okus dh ppkgrß jgrh gh gå 'kus%' kus%'
vè; ; u i và d og 0; fDr ekuoh; rk l i lu g üsrd i giprk gh gå

ekuoh; rk l i lu güsij ekuo viuseafle V ughaikrk gå ekuo Roçx V gük gh gürk gå xyfr; ävk vijkèk çofùk ds l kFk ekuo fle V tkrk gå U; k; ds l kFk ekuo dk folrkj c<rk tkrk gå thou viuh loh Nfr; äds vkèkkj ij gh viusfolrkj dk fuèkkj.k djrk gå vki vkj eå; fn U; k; döçekf.kr djikrs gå rög rhljs 0; fDr rdçl kfjr görk gh gå ge rhuä; fn U; k; i nod th x, röpækj fQj i kposrd; g i gprk gh gå U; k; vkj mHk; rflr dk lokxr görk gh gå

ekuo ijLijrk eafo'okl ghrflr fcUnqg& fo'okl d¨Æ Hk¶rd&jkl k; fud oLrqughag&; g p&U; çfØ; k g& l æàkïaea eW; ïad¨ çekf.kr djus ds vFkZeagh Hk¶rd&jkl k; fud oLrqa vfilr l efilr g¨rs g&¼kjhj i¨"k.k] l j{k.k vk§ l ekt xfr ds vFkZe&A

%vxLr 2006] vejd\d\d\%

l acak) U; k; vkj l kekftdrk

I æ ak D; "a gå. 0; olfkk ea thus ds fy, I æ ak gå. vkj d'Ã ç; "tu ughag\$I æ ak a dk! I æ ak a ea gh 0; olfkk ea g'us jgus dh xokgh feyrh gå. I æ ak a d'' N'M+dj ekuo ds 0; olfkk ea g''us jgus dh d'Ã xokgh ugha feyrhA

I scàk i wkłk 1/100; k i wkłk] vkpj.k i wkłk ds vfkłea vuchak g& vuchak dkeryc cfrKk g& i wkłk ds vfkłeagh l kjs I scàk g& pkgsog ek; cPpsdk l scàk g"; k càkąckàko dk l scàk g"A I g vfLrRo dh l e> eny ea j gus i j gh l scàk a ea rflr dh 198@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

fujrjrk cu ikrh g& vHkh t g FkMsle; rd læk fuHkk]
fQj VW x;k;g ijskkuh lg vfLrRo dh le> dsckn ny g
tkrh g& l kekftdrk eaijskuh Hkh;gh g& igysfnu ge nv js
ds l kFk t læk d igpkuk] o\$ s og fuHk ugha ikukA lg
vfLrRo eale> inod læk d l Vhd igpkuus dh; "X;rk
vkrh g& bl rjg le>nkjh inod læk ad l Vhd igpkuusij
læk fuHk ikrs g& muearfir dh fujrjrk curh g& bl rjg
v[kM lekt vk§ l koMke 0; oLFkk dh l # 0; k[;k g tkrh g&

U; k; g\$%½; kstu dsvFkZe½ l stàk adh igpku] e¾; "adk fuokǧ] e¾; ksdu vk§ mHk; rfIrA l stàk aeaU; k; i soʻd thuk gh ekuo ds0; oLFkk ea thus dk igyk l h<h@pj.k gå

14thou fo | k jk"Vh; I Eesyu 2006] dkui ji ½

Lacak a dhigpku

I ceàk a ch i gpku g'us i j gh I ceàk a ea U; k; i no 2d thus ch fLFkfr curh g& I ceàk a ea gh thuk g'rk g& I ceàk a ch 'N'M+dj thus ch d'Ã LFkyh gh ughag&

U; k; dsfy, Þlæákadh igpkuß vko'; d gå læákadh Þigpkuß dgk gå læákadk Þfuekíkß ughadgk gå ge læákaeagð gh geamu læákad" igpkuus dh vko'; drk gå

l æak a dh i gpku g us i j e N; a dk fuok g g rk gh g S læak a ds læeku; k uke r ge ik x, g a y s du muds ç; "tu a d ugha i gpkus g S ç; "tu a dh i gpku ds f y, gh vè; ; u g S

ge tgk;g&viuh mi; "fxrk] l nij; "fxrk vkj ç; "tu'khyrk d" igpku gh l drs g& de ls de vius ifjokj ea viuh

mi; "fxrk d" igpkuusdk vfèkdkj gj¢d dsikl j [kk gå lekt vk§ 0; oLFkk ifjokj dsgh vkxsdh dfM+k gå

1/fnl [cj 2008] vejd//d½

Kku Islef)

Kku I kjs vfLrRo ds I kFk g&

ekuo fdruk folrkj rd Kku : i eaQ\$y l drk g\$\vki l "p y"! vuar vk\$j vl he vflrRo fo'kky : i eale> eavkrk g\$\text{k} tcfd ml dsvk\fi'kd : i eagh ekuo dk thuk cu tkrk g\$\text{k} ; g \text{p}Kku l ef) \text{B} dh ckr g\$\text{A}

ç'u%bld fQj lsle>kb; sA

mùkj%bl èkjrh ij 700 dj"M+vkneh gå ge l Hkh 700 dj"M+ds l kFk thrs ughagå l hfer l {; k ds y "x "a ds l kFk ge thrs gå 700 dj"M+vkneh ds l kFk thus dk l ⊯ ged" vè; ; u i nod vulko ea vk; k jgrk g\$ tcfd thrs ge l hfer l {; k ds y "x "a ds l kFk gh gå ; g Kku l ef) gnyk fd ughå Kku l ef) g"us i j gh l jif{kr : i ea thuk curk gå

Kku lef) g'us ds ckn Þolrqlef) ß dh vkj tkrs gål Þolrqlef) ß 'kjhj i "k.k] 'kjhj lj{k.k vkj lekt xfr ds vFklea gål vkgkj] vkokl] vyædkj] njixeu] njiJo.k vkj njin'klu læakh olrqablh ds fy, ç; "tu'khy gål

pt" ftruk tku ikrk g\$mruk pkg ughaikrk] ftruk pkg ikrk g\$mruk dj ughaikrk] ftruk dj ikrk g\$mruk Hk"x ughaikrkA\$ vu#koinod ekuo dsÞtkuuß dk {ks= fo'kkyre g\$A

200@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kx&2%

vullkoinold pkgul djul Hkixus dk {ks= milkjilkj de girk gla; g Kku lef) gla Hkier volfkk eabl dsfoijhr flfkfr jgrh gla ekuo Hkixus ds {ks= di vfekdre ekusjgrk gla Hkixus dsfy, gh djuk] ml h dsfy, pkguka; g þtkuul rd igprk gh ugha gla bl fy, lo; a eaþ[ki[kykiuß cuk gh jgrk gla

Kku le) g'us ds fy, eè; LFk n'ku ds vè; ; u dk çLrko g&

1/4/vç**Sy** 2008] vejd**3/**d½

ifjokj ea0; oLFkk lekèkku lef) : i eag\$

lekèkku gh l ([k gs)

; a= dsikl lekèkku ughagAn ; a= deZ: i earlkèku gAn

fdrkc en lekèkku ughag A fdrkc lipuk g A lekèkku fdldsikl g"rk g S.

tkxr ekuo dsikl A

; g viuseale> eavkuslsviuseamRl kg Hkh tkxuk pkfg, A ge le> ldrsg&vkj le>k Hkh ldrsg& ge th ldrs g\$ thusnsldrsg& ge viusle>sg~usdk çek.k le>k ikus eaçLrq dj ldrsg& ge viusthusdk çek.k thusnsldus ds: i eaçLrq dj ldrsg&

ifjokj eagh thus ns dj thus dh 'k#vkr g\$\alpha ifjokj eagh iwkhrk Hkh g\$\alpha gekjh fu"Bk dh igpku Kku dk igpku] food dk igpku] foKku dk igpku

loçFke ifjokj eagh gå bliscgir cMk çHkko giykA locák a ea thuk gekjh çkFkfed vko'; drk cu tkrh gå

I ccàkʻa ea thus ds fy, Þfo'okl ß gh, dek Vkèkkj gå I ccàkʻa ea fuokòg fujarjrk dʻcuk, j [kuk gh Þfu''Bkß gå I ccàkʻa ds fuokòg ea eði; adk çx Vu g\$t\$ sokRIY;] eerk] ÑrKrk] x¶o] I Eeku] çe] Lug] J) k vký fo'okl A bI çdkj 9 eði; I Hkh I ccàkʻa ea çx V gʻus yx x, A

l ccàk a ea ea; a dk çxvu Kku dh l oçfke miyflèk ga

bl rjg gj txg eael/; "ad" fu"Bki nod fuokg djusds; "X; g" tkrk gM l ceak ad" to igpkurs går" l ceak ads l kFk ek" [kkekMh ugha g"rkA l ceak ad" ge Bhd igpkurs ugha går Hkh l ceak a ea xMeMh g"rh gå ekuo tgk; l ceak d" l Vhd ugha igpkurk ogha l kjk dople 2 gå foruk l kjk i "y [koy x; k!; gk; l si "y [koy tkrk gå gj txg l ceak adh igpku ds l kFk thuk gå; k ek" [kkekMh djrs gq gh thuk gå; vki r; dj"! U; k; i nod thus dk jkLrk cukuk gå; k ughå, d y "gkj tå k p" V gekjsflj ij vkrk gå

ysdu Þigerß güusikj isge fo}ku göx, ,sk don ughags igefr dsikfk fu"Bk tömusij ve;; u ea yxusij fo}ku göukj le>nkj göuk cu tkrk gs ve;; u ds}kj rd vki igp popsgsvc midsikj vkidö igpuk gs ve;; u dsfy, töçcek gsosvkidsiki ippuk ds: i eags ifjikkök fofek is 'kûn }kjk olrq dh dyiuk görh gs kJo.kka vflor ea olrq ds Lo: i ea igpku gā röge ie>nkj gq kkkkokj voekkj.kk&ckekka

202@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr lokn ¼kkx&2½

to vè;; u dj fy; k ½ vullko lilurk½ rë vè;; u djk l dus dh fLFkfr vkrh gå vè;; u djkus dk eryc gåge Kku dë to vius ea çekf.kr djrsjgrs gå rë ndijs ea ml dh vko'; drk cu tkrh gå tå seå fo'okl dk fuokå djrk gå rë ejh lirku a ea fo'okl ds fuokå djus dh vko'; drk cu tkrh gå bl <a k lslk fkå fofèk dë ge i dM+fy, A vl kekl; fofèk ls 0; oLFkk dë i gpkuus dh dë fofèk ugha gå l kekl; fofèk ls gh 0; oLFkk ea thus lsij Lijrk ea fo'okl gë uk Lok Hkkfod gë tkrk gå

%tuojh 2007] vejd\d%

lekèkku vkj lef)

dYiuk'khyrk dsvkèkkj ij gh ekuo us deLorærk dk
ç; "x fd; kA deLorærk d" vkthfodk dk vkèkkj cuk; kA
vkthfodk dsn" rjhdscusJethoh vký ch) thohA Jethoh ea
gkFk i pyk dj i k i shk djusdh ckr jghA ch) thoh eafcuk
gkFk i pyk; s khkk"kk dsvkèkkj i j½ i k i shk djusdh ckr jghA
þch) thohB dsikl d"Ã þc ekß jgk ugha þJethohB dsikl hkh
þc ekß ugha jgkA l ekèkku dsvhkko ea n "u"a rjg l svkthfodk
vftr djusdsrjhdslef) rd ugha i gpA

I ekèkku I Hkh dsfy, I eku gå I g vfLrRo ea vullko I i lurk gh I ekèkku gå I ef) dk 'vkdkj* I Hkh dsfy, I eku ughag\$fdUrqI ef) dk 'vFkZ I Hkh dsfy, , d gh gå tås, d vkneh nksj"Vh [kkdj rlr g" tkrk gå nuljsd" pkj j"Vh I sgh rflr gå I ef) dk eryc g\$ifjokj eafuf'pr vko'; drk I s vfèkd mRi knu djdsoLrqI srlr g" tkukA I ef) dk vkdkj

ifjokj eagh r; g"rk g&

ekuo us vi uh dYi uk'khyrk vkj deLorærk dk rflr fcUnq I fjoèkk I æg ea [k"tk og I Qy ughagaykA I fjoèkk I æg dk rflr fcUnq fd I h Hkh vkneh d" ugha feykA nul js dYi uk'khyrk vkj deLorærk dk rflr fcUnq [k"tk HkfDr fojfDr e) og Hkh I Qy ughagaykA HkfDr fojfDr jgL; ea Qal x; k] 0; ogkfjd ughagaykA ijEijk ea çekf.kr ughagaykA

ekuo dsikl ikp folkkir; kį gåftudsvkėkkj ij ekuo us thus dk ç; kl fd; kA os gå: i] cy] èku] in vkj chį) A igys vkneh Þ: iß ½ ax vkj uLy½ ds vkėkkj ij ft; kA ml ds ckn Þcyß ds vkėkkj ij ft; k ts s taxy ea tkuoj thrs gå ml ds ckn Þèkuß vkj Þinß ds vkėkkj ij ft; kA bu pkj ads vkėkkj ij thus l s rflr fcUnq ekuo d gkFk ugha yxkA vc day Þchį) ß cphA chį) ds vkėkkj ij thus ds fy, c ek l a Uu g uk vko'; d gå; g f'k{kk l a dkj ½ vè; ; u½ i no d gh g rk gå xqkkRed i fjor u fofèk l s gh l a dkj dh LohÑfr g rh gå chį) ds vkėkkj ij thus tkrs gå r i gys U; k; gh çekf.kr g rk gå fQj èke z çekf.kr g rk gå fQj l R; çekf.kr g rk gå U; k;] èke į l R; ekuo i j Eijk ea gh çekf.kr g rk gå

eè; LFk n'kū ekuo dsch) dsvkèkkj ij thusdsfy, vè; ; u dk çLrko gå

¼nlEcj 2008] vejd⅓d½

Lokoyacu vkg lef)

le>nkjh Islekèkku çekf.kr djusdsckn viusifjokj eaJe Islef) çekf.kr djuk Hkkoh g" tkrk gå ekuoh; 0; oLFkk 204@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

dk Lo: i fudyrk g\$pifjokj enyd LojkT; 0; oLFkk6] ftlea fo'o ifjokj rd dsn'k l "iku gå viusifjokj ealef) d" çekf.kr fd, fcuk d"Ã 0; fDr fo'o ifjokj ea Hkkxhnkjh ugha dj l dskkA p"jh] [khpk rkuh gh djskk! lef) ds vkekkj ij gh 0; fDr fo'o ifjokj rd viuh Hkkxhnkjh dj l drk gå bl <a lsekuoh; 0; oLFkk dk ijik <kpk [kkpk nfjærk lsepr g"xkA

lekèkku lej) çekf.kr fd, fcuk, d Hkh vkneh 0; oLFkk ea ugha th ldrkA le>nkjh ds lkFk 0; oLFkk dh LohÑfr gë tkrh gå vfLrRo eaçR; id, d Lo; aea0; oLFkk vkj lexz 0; oLFkk eaHkkxhnkjh djrk g\$; g Li "V gë tkrk gå ekuo eabl 0; oLFkk dk Lo: i g\$ifjokj enyd LojkT; 0; oLFkkA

'kjhj i"k.kj 'kjhj lj{k.k vkj lekt xfr dsfy, lef)
pkfg, A ftruh nj rd lekt xfr eaHkkxhnkjh djuk gj mrus
l këku pkfg, A lef) dsl kFk gh lekekku dk çek.k nj nj rd
igprk gj lkëku adsl kFk gh ge le>nkjh dë çekf.kr djrsg
l këku adë NëM+dj ge le>nkjh dë çekf.kr ughadjr
l kjhj
Hkh thou dsfy, , d l këku gj 'kjhj vkj thou dslapr: i
eagh ekuo gj ekuo gh le>nkjh dë çekf.kr djrk gj 'kjhj
iëk.k ekuo dh , d vko'; drk gj 'kjhj lj{k.k ekuo dh , d
vko'; drk gj ; snë u agë usij lekt xfr dh ckr gkrh gj , d
0; fDr xke ifjokj 0; oLFkk eaHkkxhnkjh djus dk vfHkykëkh
gj ftruh l hek rd të 0; oLFkk eaHkkxhnkjh djus dk vfHkykëkh
j[krk gj mruk ml dk l këku l i Uu gë uk ml dh vko'; drk gj
bl rjg gj 0; fDr vi uh vko'; drk dk fu'p; u dj l drk

g**A**

vko'; drkvka dk fu'p; u vko'; d g\$\ PIHkh dh vko'; drk, a l eku g'uh pkfg, \(\beta \); g tcjnLrh g\$\ t\$\ s, d \); fDr dk i \(\beta \) 2 j \(\beta \) I s Hkjrk g\$\ nu j s dk 4 j \(\beta \) I s gh Hkjrk g\$\ b l d' d\$\ s l eku cuk; k tk, \ ftrus ea t' rir g'] ogh ml dh vko'; drk g\$\ vko'; drkvkaeaPek=k\$\ dsvFkZeal ekurk ugha yk\(\beta \) tk l drh\(\beta \) ekuo dh vko'; drk, a \(\beta \); "tu\(\beta \) ds l kFk l hfer g'rh g\$\(\beta \) dkyZekDl \(Z \) us ukjk fn; k Fkk Pekuo viuh vko'; drk ds vu\(\beta \) miHk\(\text{x} \) dj\(\beta \) l keF; \(Z \) ds vu\(\beta \) dke dj\(\beta \) g\$\(\beta \) vi\(\beta \) yg\(\beta \) big dvko'; drk dk \(\beta \) eagh g'rk g\$\(\beta \)

blds vykok; g Hkh l "pk x; k Fkk] èkel ds dke djus oky adh t+jr adsfy, lekt oLræèku miytèk djk, xkA og l "p Hkh vl Qy g" x; hA lekt us, slsy "x ad" l j{k.k fn; k} ysdu mulslekt dY; k.k dk d"Ã l # fudyk ughA, slsèkel deldjusoky als0; fDrokn vks lenk; okn dsvykok vks dN fudyk ughA

Ikerdoknh vkj vkn'koknh n'u'afopkjekkjkvka ij pyus I sekuo Je I sdV tkrk gå t' ftruk i <kj og mruk gh Je I sdV x; kA Je dsfcuk I ef) g'rh ughagå

deInkl Ro I sefiDr Lokoyacu I sgh gå u°djh djuk Hkh , d deInkl Ro gå Lokoyacu I ekèkku I svkrk gå mi I sigys Lokoyacu vkrk ughagå vHkh då Hkh I akekjh tkuekjh yhvekjh 206@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr lokn ¼kkx&2½

djdsPLokoyacuB dh ckr dh tkrh g& Lokoyacu okLrfodrk ea gSI kekU; kdkakk ¼vkgkj] vkokI] vyadkj½; k egRRokdkakk ¼nyixeu] nyin'ku] nyiJo.k½ I acakh d¨A Hkh oLrqdk viusifjokj dsi¨k.k] I j{k.k vkj I ekt xfr dh vko'; drkvka ds fy, Jeinold mRiknu dj ysukA I ekekku dsfcuk Lokoyacu dk çofùk gh ugha vkrkA

mRiknu vkj fofue;

ekuo p**r**uk I s I **i** Uu g^{*}us ij 0; oLFkk dk t^{*} Lo: i fudyrk gSmI s Þekuoh; 0; oLFkk8 dgkA

ekuoh; 0; oLFkk ea%

- yay gj ifjokj lekèkku lef) d" çekf.kr djus ds Øe ea , d mRi knd bdkà g&
- mRiknd viuh Þvko'; drkß ds vuð kj mRiknu djrk gSpkgs [kr eð pkgs del'kkyk eð ekuoh; rk lilu g'us ij vko'; drk, a fuf'pr g' tkrh gð ekuoh; rk lilu ifjokj dh fuf'pr vko'; drk, a g'rh gð 'kjhj i'''k.k] lj{k.k vkð lekt xfr eð Hkkxhnkjh djus ds fy, A
- MRiknd viuh mRikfnr oLrqdk eN; kadu Lo; a djrk gA

Hkfer fLFkfr ea%

mRiknd 0; kikfjd laEFkku a ea, d depkjh ds: i ea jgrk g\$\frac{1}{2}\$.

www. cktkj vko'; drk ¼druk mRiknu djuk g‰dk fuèkkj.k djrk gŵ bl∣smRiknd dh mRiknu djusdh Lorærk ughagŵ

mRiknd viuh mRikfnr oLrqdk eN; kodu dj gh ugha ikrkA ifjfLFkfr ds vuq kj 0; kikjh ; k cktkj mRikfnr oLrqdh dher r; dj nsrk gS A blls gïus okyh vlsrf"V; kj dHkh dHkh ?kkrd Hkh fl) g"rh gN

vekuoh; fLFkfr eabl rjg mRiknd mRiknu djusvk§ eN/; kadu djus n"u"a eaijra= gN

ekuoh; 0; oLFkk ea%

eN; kodu vký fofue; l kekl; kdkákk vký egRRokdkákk l ceákh oLryvkadk g"rk g%.

Je eN; ds vkèkkj ij olrqeN; dk fuèkkj.k görk gA olrqeami; "fxrk vk§ dyk eN; ds vkèkkj ij ml ds Je eN; dk fuèkkj.k görk gA

Je eN; dsvkèkij ij n° mRiknd ifjokj°aenoLrupkadk ykHk gkfu eDr fofue; g°rk gN

fcuk çrhd eqek dsolryvkads I hèksfofue; dh ckr igys jgh Fkh ysdu ml ea Je eN; ds vkèkkj ij olrq eN; d' igpkuusdh ckr ugha FkhA bl fy, og olrqfofue; Hkh 0; ki kfjd fl) g'' x; kA ykHk fofèk ls; g vl Qy g'' x; kA

Je eN; fofèk I seN; kadu ekuo pruk inold gh g"xkA tho pruk fofèk I sughA

208@eè; LFk n'kū ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

tho psruk ea mRiknu vk§ fofue; ds uke ij døy 'kï"k.k ds vuçàk girs gå

vullkoenyd fofèk I s gh ekuoh; 0; oLFkk Li "V g"rh gå 'kjhj enyd fofèk I s ykHk enyd 0; ki kj gh g"rk gå

I#: i eaifjokj dh vko'; drk ds vuq kj mRiknu]

Je eN; ds vkèkkj ij fofue; A bl I# dh 0; k[; k ifjokj I eng

dschp eafQj xke dsLrj ij] fQj eMy dsLrj ij] fQj jkT;

dsLrj ij vkj varr xRok fo'o Lrj ijA

1/wxLr 2006] vejd/d/d/

ekuo HKK"kk dk Lo: i

Hkk'kk dk ç; "tu g\$, d 0; fDr Isni js0; fDr d" viuh ckr ignpkukA Hkk'kk dsrhu Lo: i ge ns[krsg\$141½ 'kjhj foll; kl Ishkk'kk] 12½ fyfi Ishkk'kk] 12½ c"yusokyh Hkk'kkA 'kjhj dsfoll; kl okyh Hkk'kk d" vkneh cgr Ie; rd ysdj pyk g\$ end cfèkj" a dsIkFk vkt Hkh bl Hkk'kk dk ç; "x g"rk g\$ ml dsckn 'kCn d" Hkk'kk Lo: i fn; k r" fy[kus dk , d vkdkj cukA v{kj" a dsI a "tu Is'kCn cukA 'kCn" adsI a "tu IsokD; cukA okD; "adsI a "tu IsxbFk cus ijEijk eagj çdkj dh Hkk'kkvka dsfy[kus dsvius vius vkdkj g\$ mPpkj.k djus dk , d rjhdk g\$ gj Hkk'kk d" Ie>us dh viuh fofèk g\$0; kdj.k ds: i es bu rhu" a d" feykdj vusd Hkk'kkvka dk ç; "x I i kj eapy jgk g\$ ml ea Iscgr I kjsHkk'kk, i fyf[kr g\$ dh vfyf[kr Hkk'kk, i Hkh g\$ esus tgk; 'kjhj; k=k 'kq fd; k ½gkl u] dukb/d½ ogk; Pl sdrh Hkk'kk\$ vfyf[kr: i eag\$ t\$ svke y"x fyf[kr Hkk'kk Isdke djrsg\$ os sos vfyf[kr Hkk'kk Isdke dj yrsg\$

ç'u %ekuo Hkk"kk dk eny $\vee$ k'k; D;k g\$\, D; k I e>us ds fy, Hkk"kk g\$\,

mùkj %dkj.kj xqkj xf.kr d' le>ukA gj fØ; k dslkFk dkj.k gs gj fØ; k dslkFk xqk gs gj fØ; k dk xf.kr dslkFk dkj.k ny rd læk gs xf.kr lsT; knk xgjkà eaxqk dke djrk gs fQj lEiwkZfØ; k dslkFk dkj.k lEc) jgrk gs bl vkèkkj ij dkj.kj xqkj xf.kr dslapr: i eaekuo Hkk'kk gs blsgj Hkk'kk ealekukUrj: i eaigpkuk tkldrk gs

tc vki d¨A Hkk'kk d¨ çLrr djrsg&r¨ fdl vk'k; Is fd; k] ml dk vureku erpeng¨rk gA og vureku ml Hkk'kk ds vFkZ d¨ Nrvk jgrk gA og vFkZ vfLrRo en fdl h fLFkfr] xfr] Qy] ifj.kke d¨ baxr djrk gA; g gekjh dYiuk en vkrk gA dYiuk ds vur kj tc vkxspyrsg&r¨ ml oLrq; k?kVuk rd igprsgA ?kVuk ?kfVr t¨ grvk og oLrqgh gA ?kVuk t¨ g¨us okyk gSog vureku gA ?kVuk t¨ vkpj.k en jgrk gS; k or eku jgrk gSml d¨ ge le> ikrsgA bl rjg ge dkj.k xqk xf.kr fofèk Isgj or eku Hkr Hkfo"; dh?kVukvkod¨ Lohdkj dj ikrs gA ml ds vur kj J\$Brk dsfy, ç; Ru djrsgA

ç'u%e&tc don Hkk'kk c'yrk gir ml çfØ; k eaD; k D; k g'rk g\$.

mùkj%dh vki c'yrsgh ml dseny eavkids thou ea bPNk gSviuh Lefr d'çxV djusdsfy, A vki dh Hkh c'yrs gh ml dk Lefr vkidsikl jgrk gh gh rhu rjg dh Lefr; ki jgrh gh?kVh gh ?kVuk ds: i eh çkfir ds: i en vkj vi {kk ds: i en t} svkius Þekekß c'ykA r' ml dseny ea ekek dk Lefr vkidsthou en jgrk gh gh; g fpùk I sofùk] ofùk 210@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

Iseu] eu Isekki] ekki Isluk; qræ] Luk; qræ Isxy rærd vk x; kA xy ræ ealoj xafk eami Isgypy gafA vkids mPpkj.k dk Li "Vhdj.k Loj xafk eagqvkA Loj xafk Isxy xafk rd] ml IsthHk] g BB] xky vkaj rkywds; "xQy ea'kCn cudj nu j ard igppkA; g gj Hkk"kk dsl kFk ga fQj Ikeusokyk bl ckr d Lohdkjrk g fd vki fdl ckr dsfy, 'kCn dk ç; "x fd, A

'kûn n" çdkj Isle> eavkrsgâilkk"kk ds: i eavkj èofu ds: i ea èofu ds, d rjhdsd" gh ge lkk"kk dgrsgâ èofu ea'kûn lkj g"rk gâl I wuseavPNk yxs, d h èofu d" I axhr Is t"Mk x; kA lkk"kk ea 'kûn n" çdkj ds gâl vFkkæd vkj fujFkdA vFkZI axr 'kûn n'kûl] fopkj vkj 'kkL= dsfy, mi; "xh gq A, d nwijsdsI kFk lkk"kk bI rjg Kku d" Li"V djusds vFkZeaç; pr gañA

%tuojh 2007] vejd\d\d\%

ekuoh; Hkk"kk

I Hkh ekuo I gt dk; dyki ja I "p fopkj vkj vullko d" ijLijrk eablaxr djkusdsfy, Þekuoh; Hkk"kkß gå

dkj.k] xqk] xf.kr dsl a Opr Lo: i ea Pekuoh; Hkk"kkß g&

x.kuk djusdsfy, xf.krkRed Hkk"kk gå le] fo"ke vkå eè; LFk xqk"a d" báxr djusdsfy, xqkkRed Hkk"kk gå lg vfLrRo eny l R; d" báxr djusdsfy, dkj.kkRed Hkk"kk gå bldsvykok vkå då báxr djusdh d"Ã okLrfodrk ughagå

bl I sigysve; kReokfn; "ausdkj.kkRed Hkk"kk dk ç; "x fd; k xqkkRed vk**j** xf.krkRed Hkk"kk d" udkj fn; kA ml dsckn

HkfDrokfn; "aus vfr'k; "fDr; "ads I kFk xqkkRed Hkk"kk dk ç; "x fd; k] dkj.kkRed vkj xf.krkRed Hkk"kk d" udkj fn; kA Hkfrdokfn; "a ½pfyr foKku½ us xf.krkRed Hkk"kk dk ç; "x fd; k] dkj.kkRed vkj xqkkRed Hkk"kk d" udkj fn; kA tcfd ekuoh; Hkk"kk dkj.k] xqk] xf.kr rhu"a vkèkkj"a i j gh fVdrh gå

eè; LFk n'ku dk vè; ; u djkusdsfy, ijEijkxr Hkk'kk ds'kûn adk gh ç; "x fd; k x; k gå 'kûn ad" ifjHkk'kk, anh x; h gå t' ijEijk I sughagå ifjHkk'kk, aKku dsvFkZeagå t'' I g vfLrRo eavukkoi vozd g''rk gå vè; ; u djusokyk viuh dYiuk'khyrk d'' bu ifjHkk'kkvkaeafu; "ftr djdsvfLrRo I gt okLrfodrkvka d'' igpkurk gå I Hkh Hkk'kkvka d'' bu ifjHkk'kkvkal s I f=r fd; k tk I drk gå I Hkh Hkk'kk, i fQj, d gh vFkZ ¼vfLrRo I gt okLrfodrk½ d'' båxr djæhå; gh Hkk'kkvka dks ydj cuh viusijk; s dh nhokj adk fujkdj.k g''us dk I #gå

14/xLr 2006] vejd\d\d\land

thuk vkj Hkk"kk

I kj : i eage thrsg) I kje I kjere folrkj eage I kprs gå gj 0; fä ea; g vfèkdkj cuk gå fo'yšk.k : i ea thuk ugha gkrkA fo'yšk.k Hkk"kk gå thuk I kj gå pkjka volFkkvka ds I kFk fu; e] fu; æ.k] I rgyu] U; k;] èke] I R; i nobl thuk gkrk gå I ekèkku rksbl I kj : i ea thus ea gh gkrk gå I pouk I kjere folrkj ea jgrk gå vukko ds vkèkkj ij ge I kjere folrkj ea fo'yšk.k djus; kå; gks tkrs gå ç; kstu ds I kFk; fn Hkk"kk dks tkå r gå rks Hkk"kk I a r gks tkrh gå ç; kstu dks Nkå dj ge Hkk"kk ç; ksk djrs gå rks qå fo [kj tkrs gå

212@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr l økn ¼kkx&2½

thuk lexz gA , d 0; fä dk ~lexzk ds l kFk thuk**
tkxr ijijk dh 'kq vkr gA lexzk ds l kFk thus ea ml ds
foigyhdj.k dh l kexh cuk gh jgrk gA igys thuk g} fQj
ml dksHkk"kk ds l kFk QSykuk gA thus ds fy, ftruh Hkk"kk pkfg,]
mruh Hkk"kk igys l s gh mi yCèk gA ml ds ckn fo Lrkj ds fy,
vkxs vkj Hkk"kk gS t\$ } nk'ktud Hkk"kk] fopkj Hkk"kk] 'kkL= Hkk"kk]
l tooèkku Hkk"kk bu pkj Lrjkaij Hkk"kk dk ç; kx gA; g l c Hkk"kk
vè; ; u dh l kexh curk gA thuk l kj : i ea gh gkrk gA pkjka
vo LFkkvka ds l kFk l z fyr : i ea thuk gkrk gA

%vç\$y 2010] vejd\d\%

{kerk]; "X; rk] ik=rk

 $\{kerk\ dk\ vFkZ\ gSogu\ f\emptyset; kA\}$

; "X; rk dk vFkZgSçdk'ku fØ; kA

 $ik=rk\ dk\ vFkZ\ gSxg.k\ fØ; kA$

thou ea(kerk); "X; rk vky ik=rk g"rh g%

vè;; u ¼'k{kk½ dk y{; g\$I g vfLrRo eavu**t**ko dsfy, ik=rk d" fodfl r djukA vHkh çpfyr f'k{kk dk y{; g\$i**\$** k i**\$**nk djus dh ik=rk d" fodfl r djukA vkn'kōknh f'k{kk dk y{; g\$fojfDr dsfy, ik=rk d" fodfl r djukA

vè;; u dk Qyu g\$ vullkoA t " 1/Lo; a vkj nul js dk½ I gh eN; kodu dj i kus ds fy, vko'; d; "X; rk gA vullko d " fujarj cuk, j [kus dh {kerk thou ea gA vullko ds vfrfjDr dN fujarj cuk jgrk Hkh ugha gA

vutkoxkeh fofèk Isthrsgq vè;;u djuk;k Ie>uk çR;korlu gå tåk Ie>sgåmld" thuk ijkorlu gå

vuljkoenyd fofèk I sthrsgq Lo; avkj vl; dk eN; kodu djuk ÞçR; korluß gA thuseavuljko d" vfHkO; Dr] I oçf"kr vkj çdkf'kr djuk ijkorlu gA

¼nlEcj 2008] vejd⅓d½

vfHk0; fDr] | Eçšk.kk] çdk'ku

vullkoenyd fofèk Isthou dh ni "a fØ; kvka ea vullko çHkkfor g" tkrk gå ni "a fØ; kvka ea vullko çek.k gh çHkkfor g"rk gå

vulkoenyd fofèk Is%

vk'kk foèkk IseN; "adk igpku vk" j fuok"gA fopkj foèkk Isletèk"adk igpku vk" j fuok"gA bPNk foèkk Islekèkku dk igpku vk" j fuok"gA c"èk foèkk IslR; c"èk dk igpku vk" j fuok"gA

vullko foèkk IsIg vfLrRo : i eat" ije IR; dk vullko fd, jgrsgji mldk igpku vkji fuokgA

vu**t**koe**n**yd fofèk Isekuo tö 0; Dr görk g**)** mIdk Lo: i gSvfHk0; fDr] I Eçsk.kk vk**3** çdk'kuA

IR; vkj lekèkku dslkFk 0; Dr g¨uk vfHk0; fDr g& cf) eat "lR; c¨èk gwk jgrk g\$ ml d¨ nw js0; fDr d¨ c¨èk djkus ds fy, to lekèkku ds vFkZ ea 0; Dr djrs g& ml s vfHk0; fDr

214@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

dgrsg& vH; n; ¼ o/reo[kh lekèkku½ dsvFkZea0; Dr giuk gh vfHk0; fDr g& lo/reo[kh lekèkku ds: i eagh lg vfLrRo vki di cièk girk g& leL; k ds: i ealg vfLrRo vki di cièk ughagirkA; g eo[; ckr g& vulkoenyd fofèk lstilR; cièk gyk] mldk ç; itu g\$lo/reo[kh lekèkku ds: i eaçekf.kr giukA vfHk0; fDr dk eryc lR; dk lo/reo[kh lekèkku ds Lo: i ea0; Dr giukA

I ekèkku vkj U; k; ds I kFk 0; Dr g¨uk I Eçšk.kk gå ; g fpùk eag usokysvutkoenyd fparu dk Qyu gå ; g vutkoenyd bPNk ds: i ea 0; Dr g¨rk gå I Eçšk.kk I acèk a ea I ekèkku d¨U; k; ds vFkZ ea thus ds: i ea g¨rk gå I R; vkj I ekèkku ds times ds ckn U; k; g¨rk gh gå I R; vkj I ekèkku heke ½ ds times fcuk U; k; dk ç'u gh ugha I Eçšk.kk dk eryc I R; vkj I ekèkku dk U; k; ds Lo: i ea 0; Dr g¨ukA

U; k; vk**j** lef) ds l kFk 0; Dr g"uk çdk'ku g**s** çdk'ku ea U; k; d" lef) ds vFkZ ea 0; Dr djrs g**s** U; k; d" çekf.kr djuk lef) ds l kFk gh g"rk g**s** çdk'ku dk eryc U; k; l ekèkku ½ke½ vk**j** l R; dk lef) ds l kFk 0; Dr g"ukA

bl rjg vutkoenyd fofèk ls,d gh 0;fDr }kjk U;k;] èke214 ekèkku½ vk§ lR; 0;Dr g"us yxrk g&

¼tuojh 2007] vejd\/d%

I e>nkjh] Ãekunkjh] ftEesnkjh] Hkkxhnkjh

ekuo dk Kku l**i**lu gʻtkuk gh **le>nkjh** g**%** Kku g\$ Ig vfLrRo n'ku Kku] thou Kku vk**ý** ekuoh; rkiwkl vkpj.k KkuA Kku l**i**lu gʻtkuk vFkkh~lg vfLrRo eavu**t**ko gʻukA

Kku ds $\vee$ uq i food $\vee$ k§ foKku lilu gë tkuk gh **Ãekunkjh** gå ekuo dk $\vee$ ius thus ds y{; %D; "a thuk gå% ds çfr i wkr% Li "V gë tkuk **foosd** gå ekuo dk $\vee$ ius thus dh fn'kk %d\$ s thuk gå% ds çfr i wkr% Li "V gë tkuk gh **foKku** gå

ekuo dk vius I scàk a dh I Vhd igpku I ai Uu gë tkuk gh ft Eenkjh ga I scàk a dë ekuo dë cukuk ughaga I scàk a dë igpkuuk ga ft I dk eryc ga I scàk a ea fufgr ç; ëtu a dë igpkuuk I scàk a dë igpkuuk I scàk a dë igpkuuk I e>nkjh vka Aekunkjh I ai Uu gëus ij gh I Qy gërk ga

ekuo dk vius læàkïa dk fuokÿ djuk gh Hkkxhnkjh gå

I e>nkjh vkj Ãekunkjh lilu güus ij ekuo dk ekuoh; rkiwklvkpj.k dsl kFk thuk curk gå fQj viuh ftEenkjh Lohdkj gïrh gå fQj viuh Hkkxhnkjh dsfoLrkj dir; fd; k tk l drk gå

I e>nkj g¨us ij ftruh I hek ea ge çekf.kr g¨rs gǎji ml I s T; knk dh I Hikkouk, a ged¨ fn [kkà nsus yxrh gáj gekjs Lo; a ds i yik i Mafcuk vkxs dh I Hikkouk, a dús i rk pyakl Lo; a Ro I fgr 0; oLFkk g¨us ij vi us I exz 0; oLFkk ea Hikkxhnkjh dh I EHkkouk fn [kus yxrk gáj eapd¨ Hkh , ú k gh gaykA ÞI exz 0; oLFkk dh I EHkkouk gáj; g eáus, d vdays0; fDr us kq fd; k FkkA vkt eajs I kFk bl d¨ ydj tabusokysni vkýj y¨x g¨x, A

1/wxLr 2006] vejd//d//

vH; q; vkj fuws I

lo*r*¨e([kh lekèkku gh √H; η; g\$

Ig vfLrRookn eadgk blke efpr ghe "{k gBA vius

216@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

ijk; s 1/2dh ekufl drk½ l sefDr gh e "{k g\$A vijkèk 1/4 3k"k]; \$\rightarrow\$ k g\$A ekuo ijEijk Hke eDr g "usl se "{k g\$V kA ekuo ijEijk vius ijk; s dh nhokj "a l s eDr g "usl s gh e "{k g\$V kA ekuo ykHkkbekn] dkekbekn] Hkkoxkbekn vk\$\rightarrow\$ ijEijk vijkèk eDr g "usl s gh e "{k g\$V kA

Hive equipper gh fully \$1 gs.

'kjhj ; k=k ea vH; n; vkj fu‰s I çekf.kr g¨us dh t+jr gå bl çdkj Þe¨{kß ; k Þfu‰s I ß 'kCn dh ifjHkk'kk ns ik; kA Hkk'kk t¨ foxr I s feyh gå ml ds çfr ejh ÑrKrk gå Hkk'kk ughag¨rh r¨ d@ulh ifjHkk'kk ns yrå Hkk'kk d¨ igys x<uk iMrk! foxr I s t¨ Hkk'kk feyhj ml dh I kFkdrk bl fofèk I s cuhA

vc I g vfLrRookn ds I kFk ge eu%LoLFkrk d" vH; n; vk§ fu%J\$ I ds: i eaçekf.kr dj I drs gå

¼vxLr 2006] vejd₩d½

ekuo pruk eaosoè; rk dk LFkku

tho pruk eathrsgq ekuo dsthuseaosoe; rk dgkj osk gs dgkj vosk gs; g r; ughags

ekuo pruk i nod ekuo ds thus dk y{; ¼ ekèkku] lef)] vHk;] lg vfLrRo½ vký vk'k; ¼ ([k] 'kkfUr] l r "k] vkunn½r; g i krk g¼; g y{; vký vk'k; gj 0; fDr ear; g us ds ckn Hkh vyx vyx 0; fDr; a ds le>us le>ku} l h[kus fl [kku] djusdjkusdk rjhdk vyx vyx g xkA gj d à 0; fDr, d gh tík rjhds ls c yu] dju] le>us yxs r ekuo vký

; a= ea QdlD; k gyrk\ ekuo ; a= ugha gsA ge fofoèk çdkj Is Ie>rsgli Ih[krsgli djrsgliviusy{; 1/4 ekèkku] I ef)] vHk;] Ig vfLrRo½ d" ikus ds fy, A ge fofoèk çdkj Is Ie>krsgli fl [kkrsgli djkrsgliviuh Ie> d" çekf.kr djus ds fy, A ; gh ekuo pruk ea thrs gq ekuo a ea osoè; rk dk LFkku gsA ; g osoè; rk ekuo ea fufgr dYiuk'khyrk deLora=rk dh efgek gsA

I e>usI e>ku $\$ I h[kusfl [kku $\$ djusdjkusdsrjhdsdk d"Ã e $\$ kvdu ughag $\$ A

I e>k fn; k] fl [kk fn; k] djk fn; k ml dk eN; kødu gA %vxLr 2006] vejdNd%

fdruk uki "xs

Ikigrdokn ukin. Miadi yodj pyk mldi bifokkuß eku fy; kA, dehVj dsvjc vák rd uki yous dsckn mlls Ikh live] [kjc vák rd ukius dh txg cuk ghjgrk gå niljsbllg elMy dsgj xg di uki yous dsckn vuor vký lg elMy] vuor vký xg cpk ghjgrk gå ftruk ukirsgjimllsvkxsvký uki ldrsgá; g cuk ghjgrk gå

fdruk uki "x) dgki rd uki "x)

gekjh vi (kk ; k vk'kk ds vu (kj ge ; g r; ughadj ik; kk vk'kk vk vi (kk thou 'kfDr; kj g) të v(k; g) muds vkèkkj ij fdruk ukiuk g); g r; ughagë I drkA vk'kk thou eav(k; 'kfDr g) ukiusdk dk; I thou vkj 'kjhj dsl a () r : i eag()

le>nkjh dsfcuk ekuo viuh vko'; drk d"r; ugha

218@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr l økn ¼kkx&2½

dj I drkA viuh vko'; drk d"r; djsfcuk vký vký ukius dh I; kI cuh gh jgxhA Hk@rdoknh fofèk I s vko'; drk dk èkophdj.k ugha g" I drkA vko'; drk, a vI hfer g"us I s I foèkk I axg ds fy, g"M+vo'; EHkkoh g" tkrh gå mI g"M+ea ekuo } kjk èkjrh dk 'k"k.k vký, d nu jsdk 'k"k.k Hkkoh g" tkrk gå

le>nkjh ino7d viuh vko'; drk dk èkophdj.k g¨usij gh viusukius dh lhek d¨ ekuo r; dj ldrk g\$\foatstar\text{ftruh vko'; drk g\foatsmruk uki gh ldrs g\foatsmrlsT; knk d¨ ukius fQj ge tkrs ughag\foats

%vxLr 2006] vejd\d\d\%

ç; kstu vkj dk; Z

ç'u % l Ùkk ea l Ei ärk o'k plįcdh; cy l idu i jek.kq vak , d nul js l s v kdj tlyl+D; ka ugha t krs. ^D; ka os fuf'pr vPNh nujh ds: i ea 0; oLFkk cuk, j [krs gls.

mùkj %0; oLFkk ç; kstu dsvFkZeagh nksijek.kqvåk tlylfs gå nksijek.kqvåk vPNh fuf'pr nyih dkscuk, j[krsgq dk; 1 djrsgj D; kad vusd çtkfr dsijek.kqvka dkscuuk gå vusd çtkfr dsijek.kqvka dsfcuk jkl k; fud fØ; k gh ugha gkskk 0; oLFkk ç; kstu ds vFkZ ea gh ijek.kq våk fuf'pr vPNh nyih cuk, j[krsgå

ç'u %~d¶ \$* fuf'pr ∨PNh nijh cuk, j[krsg¶

mùkj %ijek.kq∨åk ?kwkū xfr }kjk viuk çHkko {ks= cuk, j[krsgå viusçHkko {ks= dkscuk, j[krsgq nwljsijek.kqvåk ds l kFk tM+dj dke djrsgå ?kwkū xfr dsçHkko o'k os, d l hek

Is vfèkd ikl vk ughaldrá bl rjg ijek.kqvák dk opło cuk jgrk gå nksijek.kqvákkads lkFk gksusij mudk Lorærk leklr ughagks tkrkA

vfl.rRo dk ç; kstu g\$pkjkavolFkkvkadh fuj**r**jrk çekf.kr gkukA vfl.rRo dh gj fl.Fkfr xfr dk ; gh ç; kstu g**%**

ç; kstu dsfy, dk; 1 gkrk gå

fdlh fLFkfr dk dk; I^d\$ \$* gkrk g\$ bldk m\u00fckj mllsvkrk g\$vfLrRo dk ç; kstu ½ml fLFkfr d½fdl dk; Ilsfl) gksk\

ts sijek.kqvak; fn vPNh fuf'pr nyih esjg dj dk; l ugha djsks rks pkjka voLFkkvka dh fujsrjrk çekf.kr gksus dk c; kstu fl) gh ugha gkskl

I R; ki u

ç'u %; g tksvki gekjschp eatks[kkyh LFkyh g]; g ^1 Ùkk** gS, 1 k ep I scksyuk ughacu jgk gA

ç—fr tM+vk**y** p**s**rll; Lo: i e**a** g**S** tM+gSHk**y**srd vk**y** jkl k; fud fØ; kdyki A p**s**rll; gS thouA jkl k; fud fØ; kdyki

220@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kx&2%

gfj; kyh ds: i ear Fkk tho 'kjhjkavkj ekuo 'kjhjkads: i eagea çkir gå budkscukus ea ekuo dk dkbl gkFk ughagå ijek.kqea fodki gkdj xBu iwkFk ds: i eagj thou gå xBu iwkFk ds Qyu eagj thou "thus dh vk'kk" I slailu gå ekuo ijajk ea Hkh oj k gh "thus dh vk'kk" I slailu thou gå mi ds ckn gš fopkj] bPNkj I adyi] vkj mi ds ckn gšçek.ka vHkh I k<\$pkj fØ; k ea ekuo vk'kkj fopkj] bPNk dh I hek eagå; g I Eiwkl tM+pfl; ç—fr lùkk vo; ki d olrokeagh laiä gå 0; ki d olropka eakeap ficch; cy I Eillurk gå 0; ki d olroph pfl; ç—fr eakea olroph ekuo ijajk eakku: i eaçdv gå Kku gh ekuo ea åtklgå Kku dh rkdr ij gh ekuo vi usovako dks cuk, j [k I drk gå bl dks NktM+dj ekuo vijkèk dks fofèk eku dj uk'k ds dke dj vkk ghå laiärk dk eryc; g gå; g ckr le> ea vkus I s vkxs dh ckr gks I drh gå

tM+ç—fr ea Åtk/l Eilurk o'k fØ; k'khyrk gå pål; ç—fr ½thou½ dk ekuo ijajk eavk'kk I sfopkj] fopkj I sbPNk] bPNk I sladyi vkj I adyi I sçek.k rd igppus dh ckr gå bl rjg I k<\$ pkj fØ; k I s nl fØ; k rd igppuk gj ekuo dh ftEenkjh gå tc bPNk gksrc igpp I drsgå ml h dsfy, geus ekx/ç'kLr dj fn; k gå eåusfdl h pht dksfufeir ughafd; k gå day "tks gå ml dks Li"V fd; k gå Li"V gksus ij ge vPNh rjg I s th I drsgå Li"V gksus dh ifjiwkirk gh "vullko*" gå vullkoi od ge vPNh rjg I s th I drsgå vPNh rjg thus dk Lo: i gå ekèkku] I ef)] vHk;] I g vfLrRoA

ft I dks e is irk yxk; k g is b I dks I e>us ds fy, D; k gedks fd I h \cdot\kbi\text{LVhu}^* \% i\text{Kkud\% dks i < \fuk g is, cpfyr fo Kku

ds I kFk ge ft I txg igp x, g\$ fdruh foy{k.k ckr g\$ ÅtkI dks ge I e>s ugha g\$ vk\$ "ÅtkI" dk uke yrs g\$; s foKkuh ÅtkI dks, d "çfrfØ; k" ds: i eagh igpkusg\$ t\$ s, d ydMh dk tyukA blea tyus dks ÅtkI ekukA tcfd okLrfodrk g\$, d tykus okyh oLrq Fkh], d tyus okyh oLrq Fkh] bl fy, tyus dh ?kVuk g\$ tyus dks ÅtkI ekukA tyus I s igys tks ydMh vk\$ ok; q Fkh ml dks; s tM+¼ÅtkI foghu½ ekursg\$ foKkuh oBko dks ÅtkI foghu ekursg\$ uk'k djus dks ÅtkI ekursg\$ bl rjg foKku }kjk ÅtkI dks çfrfØ; k ekuuk dby okl dh vkj ys x; kA vki bl dks gj txg e\$ ftl dks ekursg\$ tkp djds n\$[k; \$ A

ftl Lo: i ea e bus Åtkl dks igpkuk] og çHkko: i ea fodkl Øe] fodkl] tkxfr Øe] tkxfr dks çxV dj pqkk gå ml Åtkl dks vkbbl. Vhu ugha igpkukA vki crkb; s D; k ea , sk dgus; kå; gjw; k ugha gja. Åtkl dks bl rjg igpkus fcuk ekuo vi uh igpku dj ugha l drkA; fn ekuo vi uh igpku dj ugha l drkA; fn ekuo vi uh igpku dj ugha l drk] rksft; xkk då å, sl s fcuk igpku ds ydMeX?kk tå sgh ft; xkk] vkå ml I s tks gkxuk gå og gks tk, xkA e bus vfLrRo dh fLFkjrk vkå fuf'p; rk dks tks Li"V fd; k gå og foKkfu; ka ds I keusçdV ughagå, sl h ckr ughagå yfdu tc ml h dksosn {ks rks då s ml dks vfLFkj vfuf'pr eku fy, \ ml I kp us ekuo tkfr dks dgk; igpk; k I kp ykå; fn foKku dh I kp gh pkfg,] rks vki foKku dks gh vi ukvkå; fn ugharks fod yi dk vè;; u djkå

ç'u % rks vki ; FkkfLFkfr dks crkrs g) vko'; drk dks crkrs g) fQj gekjh bPNk ij NkM+nsrs g).

222@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr l pokn Wakx&2%

mùkj %fodYi dksviukuk LoRNk Isgh gkskA ge fdIh dksvkxg djusokysughaga bPNk gksrksviukvk ugharkstksvki dj jgsgaogh Bhd ga minsk fofèk dkseausviuk; k ughaga tcfd vuq akku Isigyseaminsk ijajk %on ijajk½ Isgh FkkA

liärk dksle>uk bl ckr dk vkèkkj gå; fn liDrrk le> vkrh gå rksvkxslHkh diN le> eavk tkrk gå

%eb1 2007] vejd**⅓**d½

vè; **k**; **&**3

thou fØ; kdyki &çfØ; k I æákh Li "Vhdj.k

3-1 Jo.k&euu&Ik{kkRdkj&cksk 1/4/0ekkj.kk/&vukko&iæk.k 1/mkdkj rni ifØ;k½

vè;;u dh 'k#vkr

gj ijLijrk dschp të gekjh vkj[këal s [kkyh LFkyh t\$ kfn[krk g\$; g l ùkk gh g\$; g [kkyh ughag\$; g Åtkzg\$; g Åtkzg\$; g Åtkzl Hkh oLruvkaeaikjxkeh g\$ iRFkj e\$ feVVh e\$ ikuh eal Hkh oLruvkaea; g ikjxkeh g\$, d ijek.kqvåk l sydj bl fo'kky èkjrh rd l Hkh oLruvkaea; g ikjxkeh g\$

oLrøykadh Åtk/I Ei Uurk gh I Ùkk dh i kjxkeh; rk dh xokgh g\$A

ekuo ea; g Åtk/l Eillurk Kku ds: i eag rk gå; g Kku gs pkj fo"k; "a ½ kkgkj] fuæk] Hk;] eskup½ dk Kku] ikp lænukvka ¼ kcn] Li'k]: i] jl] xàk½ dk Kku] rhu , šk. kkvka ¼ fesk. kk] foùkšk. kk] y dšk. kk½ dk Kku vkj midkj dk KkuA bu rjg 'kh"kälea ekuo dsikl Kku Þdjuß ds: i ea vkrk gå bu rjg 'kh"kälds vykok ekuo vkj dín dj Hkh ughal drkA ftl dk Kku g rk gå ogh ge dj ikrs gå pkj fo"k; "a dk gea Kku gå bl fy, ge mu fo"k; "a dk mi; "x dj ikrs gå ikp lænukvka dk gea Kku gå rHkh mu lænukvka d" ge igpku ikrs gå le>uk gh Kku gå Kku gå ku gå kku gå ku gå ku gå kku gå kku gå ku gå kku gå ku gå ku gå kku gå ku gå kku gå ku
pkj fo"k; "a dh ckr tho l l kj ea Þdjuß ds: i ea gål tho tkuoj pkj fo"k; "a d" Hk xrsjgrsg\$ ml h ds v FkZ ea mudh ikp l onnuk, a dke djrh jgrh gål t\$ s v kgkj fo"k; ds fy, 'kj x àk b flæ; dk ç; "x djrk gål ekuo l onnuk v ka ds v kèkkj ij fo"k; "a d" i gpkurk gål t\$ s ekuo t Hk l s v PNk y x us ds fy, v kgkj < arrk gål ekuo v k§ tho tkuoj "a ea; g QdZgv kA ekuo

224@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

us loonuk v ka ds v kèkkj ij gh loiç Fke Kku d' Lohdkjuk 'kq fd; kA

ekuo usbflæ; "ad" jkth j [kusdsfy, Kku d" Lohdkjuk 'kq fd; kA D; "a'kq fd; k\ I ([kh g"usdsfy, A ekuo dk vè; ; u bl h fcllnq I s'kq g"rk g\$\)

bl fofèk lstc ge vè;; u djustkrsgår ; g foxr dsfdlh Hkh çLrko lstølfrk ughagå foxr eage t del Hkh fd, vPNkj cjikj [kjkj [kVk mldh ckr gh [kReA vè;; u dk vkèkkj; g gevkj u fd foxr dk d Ä vo'ksk!

foxr I svkidsiki ekuo 'kjhj gSvkj Hkk"kk ¼ kCn I i kj½ gå vkj foxr dk d"Ã vkekkj bi çLrko dsve;; u ds fy, vkid" ughapkfg, A 'kCn@Hkk"kk foxr I sgSifjHkk"kk, a bi çLrko dh gå ifjHkk"kk, a Kku dsvFkZ eagå.

; gk; I s v ki v è; ; u 'kq dfj, A

ekuo dk vè;; u eage pyar igyh ckr vkrh g\$; g 'k(n] Li'k] xàk]: i] jl bflæ; "adk Kku fdld" g"rk g\$, 'kjhj d"; g Kku g"rk g\$; k 'kjhj dsvykok fdlh vk§ pht+d" g"rk g\$.

foxreal/klkjrh; vè; kReokn½ ÞKku] Kkrk] K\$ ß cge d gh crk; k FkkA I kFk gh cge d' v0; Dr vkj vfuojouh; crkdj jkLrk cn dj fn; kA

ml dsfodYi ea; gk; çLrkfor g\$ Kku 0; Dr g\$ vk**j** Kku opuh; Hkh g\$\lambda\$ Kku d" ge le> l drsg\lambda vk**j** le>k Hkh l drs g\$\lambda\$ Kku dk eryc gh; gh g\$ftlsge le> Hkh l davk**j** le>k Hkh ik, \lambda\$ Kku 'kjhj d" ughag"rk\lambda Kku thou d" g"rk g\$\lambda\$ thou

gh Kkrk gå bflæ; "al shkh t" Kku g"rk gåog thou d" gh g"rk gå thou gh le>rk gå thou d" le>krk gå

ç'u%foxr usged D; k fn; k fQj\

mùkj%foxr eavkn'kòkn usged 'kûn Kku fn; k ft I ds fy, mudk èkl; okn gå fQj Hk¶rdokn usged dk; I Kku fn; k ml ds fy, mudk èkl; okn gå bu n'u'a I s ekuo d t Kku gyk og i; klr ughagyka då vkj le>usdh t jr cuh jgha bl dh xokgh gsèkjrh dk chekj g'uka èkjrh D; "avkj ds schekj g' x; h vkj; g Bhd ds sg'xh bl ds fy, t Kku pkfg, og vkn'kòkn vkj Hk¶rdokn n'u'a ds ikl ughagå; gh eè; LFk n'klu ds vè; ; u dk eny fclnqgå rdI lær g'us ds fy,] 0; ogkj lær g'usdsfy,] viusvki dk en/; kædu djusdsfy, vkj Lo; adk vè; ; u djusdsfy, ; gh eny fclnqgå vè; ; u ds fy, bl eny fclnqd viuseavPNsl sfLFkj cukuk pkfg,] ojuk ge ckjEckj ogh i jikuseaxh/l+x"cj djusyxrsgå.

bl rjg bl fodYi d" l"pusdsfy,] vè;; u djusds fy, gekjsikl, d vkèkkj Hkhe r\$kj gAA

¼vxLr 2006] vejd⅓d½

ekuo dk vė;; u

vè; ; u d¨ 'kq djusdsn¨ N¨j gå ekuo I sge vè; ; u d¨ 'kq dj I drs gå nu js I g vfLrRo I s'kq dj I drs gå ekuo I s'kq dj I drs gå ekuo I s'kq dj rs gå ekuo ea'kjhj vký 'kjhj eavæ vo; o dk g¨uk ik; k tkrk gå thoæ 'kjhj eaikp Kku bflæ; ¨adsvkèkkj ij ekuo vurphyrk vký çfrdhyrk d¨ 0; Dr djrk gå tc ; g 0; Dr djuk cæ q¨ tkrk qå r¨ erd 'kjhj ?kï kr dj nrs gå

226@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

thor 'kjhj }kjk t" dk; I g"rk g\$ ml ea thou dh vk'kk dk vka'kd : i gh 0; Dr g"rk g\$ 'kjhj 'kfDr; ki thou 'kfDr; "adh vi {kk ea ux.; g\$ ml dh xokgh g\$ thou ds'kjhj I si Fkd g" tkus ds ckn ge 'kjhj d" rjir fBdkus yxk gh nrsg\$

Pthou dsfcuk ekuo 'kjhj fujFkd gB; g ekuo eavkt Hkh LohÑr gA ysdu thou D; k gS; g ekuo d" vKkr gA D; k pht gSt" 'kjhj I siFkd g"rk gSr" ge ekuo d" erd eku yss gA; g ekuo d" vKkr gA

thour ds sgiuk 'kq girk gsvks eR; qds sgirk gs; g le>uk ekuo dk vè; ; u guykA tle vks eR; qdschp euti dN Hkh girk gsog ekuo ijEijk dk dke guykA

¼vxLr 2006] vejd\/d\/2

Lohdkjuk I e>uk vkj thuk

gj olrqd" I g vflrRo ealthuß ds vFkZ eale>uk g"xkA thus ds vFkZ ealquus ij vutko g"rk gh g\$\alpha rdZ dh vko'; drk vc de g" x; h] thus ds vFkZ eagh gj ckr d" vc I e>akA Lohdkjuk] I e>uk vk\$\alpha\$ thuk vyx vyx ughag\$\alpha\$

jpuk Øe eafodkl dh l o''l fj fLFkfr eagSekuo 'kjhjA

ijek.kqeafodkl dh loʻlifj fLFkfr gSthouA ekuo 'kjhj ds çxV gʻusdsfy, ihNsdh l Hkh jpuk, jgA

vfLrRo eaçxVu Øe eapkj voLFkkvkadk çxVu gwkA gj voLFkk dh ijEijk cuus dh fofèk jghA bl h Øe eaekuo dk çxVu èkjrh ij gwkA Þekuo 'kjhj , d ijEijk dsLo: i eacus jgus dsfy, èkjrh ij çxV gwk gåß; fn; g ckr vki dë eny: i eale> vkrk g\$rë vki eaÞthus dh bPNkß cu tkrh gå Þerpsthuk gåß; g vki eafu'p; u gë tkrk gå fQj ekuo ijEijk dsÞthuß dsfy, të Þle>ß dh vko'; drk g\$ml dë ÞLohdkjß djus dsfy, vki ç; kl jr gërsgëA

Lohdkjuk] le>uk vk§ thuk vyx vyx ughagA

%tuojh 2007] vejdNd%

vè; ; u ds pkj pj.k

esus I g vfLrRo eave; ; u fd; kA i gyshn'; ß d'n n [kkA n'; eaoLrqg'rk gh gs 0; kid Hkh Kku n'f" V I gt , d n'; gh gs 0; kid eal i Dr I Hkh , d , d Hkh , d n'; gh gs ea thou hn'kdß gwes bu n'u'a d'n n [k j gk g] bl d'esus i gpkuk i gyh ckr; g I e> eavk; hA bl ckr d'le>uk gj fo | kFkhZ dh t: jr gs

tc thou d" n{kk} thou fØ; kdyki d" n{kk} thou dsy{; d" n{kk} thou dsLo: i d" n{kk} thou 'kfDr cy d" n{kk pthou Kkuß ; gh g\$; g irk pyk vk\$ bl Kku dk Kkrk thou gh g\$ e\$gh gw; g irk pykA thou gh vfLrRo eapn"Vkß g\$vk\$ thou gh pKkrkß g\$.

228@eè; LFk n'kū ij vkèkkfjr l **b**kn ¼kkx&2½

I EiwkZ I g vfLrRo ÞK\$ ß gå ml h ds l kFk Þekuoh; rkiwkZ vkpj.kß ekuo ds Ro I fgr 0; oLFkk ea güus vkj I exz0; oLFkk ea Hkkxhnkjh djus ds Lo: i ea I e> vk; kA ekuo ds 0; oLFkk ea Þgüuß vkj Þjguß ds fy, Kku Hkh pkfg,] n'kæ Hkh pkfg,] vkpj.k Hkh pkfg, A bl <a lisebus i
kA vkxs i h <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lisebus i <a lis

vè; ; u ds igys pj.k ea fo | kFkhī d¨; g crkus dh t+jr gʃ rep l e>us; ïX; g¨! Þrep l e> l drsg¨!ß; g Hkj¨l k fnykuk vè; ki d dk igyk dk; Ig\$ vè; ; u dk; Idk igyk pj.k ; gh g\$

mI dsckn d¨Ã u d¨Ã Hkk'kk fofèk g¨xh ghA pkgsfgUnh ea i < kvks; k væxth ea i < kvkå Hkk'kk vè; ; u dk; I dsfy, , d Hkkx gå vHkh rd dh ; g voèkkj.kk ½ekU; rk½ jgh Þ0; kdj.k Hkk'kk dk fu; æ.k djrk gåA I å.Ñr Hkk'kk ea Hkh , s k gh ekuk x; k gå ejs vuþ kj bl ea ifjoru g¨uk pkfg, A bl ds fy, eåus çLrkfor fd; k ÞoLrqc¨ek i væð gh Hkk'kk dk fu; æ.k gåß oLrqc¨ek ; fn ughagʻrk gå r¨ vki fdruk Hkh 0; kdj.k yxkrsjg¨] D; k g¨ l drk gå 'kûn dk vFkloLrqgå oLrqc¨ek tc g¨ tkrk gå rc gekjk vè; ; u gækå ; fn oLrqc¨ek ughagæk gå r¨ 'kûn rd gh ge jg tk; æså

Pe&le > I drk gwvk of the dj çekf.kr g I drk g of to rd; g Lo; a ea Hkj I k ugha curk g or rd ge 'kûn rd Hkh ugha i g p i k; ax A vkneh gh, dek = o Lrqg of I e > I drk g of çekf.kr g I drk g of to rd mHkkjaxsugh or rd 'kûn Hkh vkneh < ax I s I quxk of , s k Hkj I k ugha fd; k tk I drkA

bl rjg vè;; u dspkj pj.k gå &

1/11/2 ijLijrk eafo'okl

1/2½ 'Kûn ds vFkZ dk Jo.k

#3½ euu çfØ; k] ftleaU; k;] èke] l R; : ih oLrqdk ^rgyu* gkrk gå

1/41/2 'KCn Isbfaxr oLrqdk 1/4 k{kkRdkj i no 2d1/2 c "èk

bu pkj pj.kïaeavè; ; u l kFkd g¨rk g& buealsfdlh Hkh pj.k d¨ N¨Mk ughatk l drkA

oLrqc'èk g'us ds ckn gh vullko I gt çekf.kr g'us ds fy, çofùk] ml ds fy, I zdYi] I zdYi ds ckn 0; ogkj ea çek.khdj.k g'rk gx

bl rjg eaus vè; ; u ds pkj pj.kïad" n{kk g&

1998% %tuojh 2007] vejd\d%

thou vkj I g vfLrRo ds tolles dh fofèk vullko gh gs

I quuk 1/Jo.k½ Hkk"kk gA I e>uk vFkZ gA vFkZ vfLrRo ea oLrqgA oLrqI e> eavkrk g} r" ge vFkZI e>A vFkZ t" I e>s ogh vutko gA vFkZ gh vutko gA 'kCn vutko ughagA gekjs cqtqc"ius 'kCn d" gh vutko eku fy; kA ekuo bfrgkI ead A txg ge Ntv&Ntv dj fudy x, gA mu I cds tt/Husdh fofèk vutko qh gA

thou vky I g vfLrRo ds tipleus dh fofèk vuilko gh gsanwijk dipa Hkh ugha gsaog fofèk gsavfLrRo ea oLrqds: i ea vuilko djuk vky çekf.kr djuk bruk gh gsab I sekuoh; rki wkz

230@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

vkpj.k vkrk gå ekuoh; rkiwkl vkpj.k vkus I s 0; oLFkk ea thus dk I # curk gå ge vHkh ftruk thrs gå ml I s vkxs dk I # vius vki thou ea çd V gkrk gå tå s vHkh d Yiuk'khyrk vkå deLorærk i nold eukdkj d' I kdkj djus dk I # vius vki I s thou I s fudyrk x; k] r Hkh ekuo vius b frgkl ea taxy; qx I s vkt ds; qx ea i gp x; kA oå s gh vu Hkoi nold eu % oLFkrk d' çekf.kr djus dk I # vius vki I s thou I s fudyrk gh pyk tkrk gå

I oir e (kh l ekèkku d' eu%LoLFkrk ds: i ea e ius vutiko fd; k g) l e>k g) ft; k g)

eu%LoLFkrk vki eagius ds fy, pkj gh ckr g\$%

1/41/2 'kCn ds vFkZ d" I quuk 1/40.k/2

1/2½ VFk2 I e>us ds fy, eu dks yxkuk 1/euu1/2

1/8½ VFW: ih oLrqd I e>uk 1/4 k{kkRdkj] ckèk ^; gh vè; ; u*½

14½ le> d" çekf.kr djuk gh lekèkku g&

bruk I jy g\$; gA vHkh e&t" dj jgk gNp bruk gh dj jgk gNA

itu % [kkkkdkj] c"èk vky vullko eq-sgryk gs; k ugha blak eq-salsirk pyxk\

mRrj %; g vkid gh irk pyxkA nu jkad r doy vkids thus eaçek.kal sirk pyxkA thou ealo; al sdn Hkh PNijkB ughagh to rd ge 'kjhj d' thou ekusjgrs gh thou Nijk gh jgrk gh thou d' Þekuß dj n{kuk 'kq djrsghr' 'ku%'ku%thou d' çekf.kr djusdh txg en

igp tkrsga

gj ekuo eavk'kk] fopkj] bPNk] lædyi "oavutko g"rh
gh gSml vk'kk dh Þrff'Vß ged" pkfg, A; g rff'V dSsg"xh]
bl dk mùkj gSl ekèkku i toð gh g"xhA eu eal ekèkku g" tk, A
gj fopkj eal ekèkku çxV g" tk, A gj bPNk eal ekèkku lek
tk, A bl rjg tc ge viusl" p fopkj d" i tjk bl eayxk
nssgår" vutko g"usdh l EHkkouk cu tkrh g\$

vu**t**ko g⁻usij] vu**t**ko dk çek.k gj fLFkfr e**a**cuk jgrk

%vxLr 2006] vejd\d\d\%

vè;; u vkj x# dh vko'; drk

ç'u%vè;; u D; k g\$ bl s, d ckj fQj l sl e>k nhft; \$

232@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½ djuk gh tkxfr gå

ç'u%x∉ ds l kfluè; dh vko'; drk dc rd g\$.

mùkj% tc rd le> eau vk tk,] rc rd! tc rd vullko u g¨ tk,] rc rd! vullko g¨us ds ckn l nk l nk ds fy, ge l eku gh gli l kFk gh gli , d gh vFkleagli.

¼nlEcj 2008] vejd⅓d½

ekuo tkir eneu%LoLFkrk dh fjDrrk d" Hkjusdsfy, ;g fodYi çLrr gr/k g\$

I e>usdsckjseaeq[; eqk; g gSbi<ukle>uk ughagAß i<usij bl ppukß ikir girk gA vFkZdh l ppuk to vkrk gSrimi vFkZdseny ea vfLrRo ea oLrqgirk gA vfLrRo ea oLrqigpku eavk; k rile> eavk; kA tS sbikuhß, d'kCn gA ikuh vfLrRo ea, d oLrqgA bikuhß'kCn I sl; kI cprk ughagA ikuh boLrqIsgh l; kI cprk gA bl h çdkj gj'kCn dk vFkZgA mI vFkZdseny ea vfLrRo ea oLrqgA oLrqIe> ea vkus I s ge I e>A

vHkh rd ekuo ds bfrgkl ea ekuo d\$ k g\$. D; "a g\$. bldk vè; ; u ugha gyvk FkkA ny js l exz vfl rRo d\$ k g\$. D; "a g\$. bldk vè; ; u ugha gyvk FkkA l exz vfl rRo vk§ ekuo dk vè; ; u u g"us l s l exz vfl rRo ea ekuo dh D; k Hkkxhnkjh g"]; g l e> ea ugha vk; k FkkA; g u Hk¶rdoknh fofèk l s l e> ea vk; k Fkk] u Ã'ojoknh fofèk l s l e> vk; k FkkA eè; LFk n'ku bu n'u a ds fod y i lo: i ea vk; k bll s ekuo dk vè; ; u vk§ vfl rRo dk vè; ; u n'u a l EHko g" x; kA

ekuo vký vflrko D; "ag\$vký d\$ k g\$ bl dk iýk Kku e£usçkir dj fy; kA D; "ag\$ bl I sþjgus dk mùkj vkrk g\$ d\$ sg\$ bl I sþgus dk mùkj vkrk g\$ ekuo d\$ sg\$ bl dk mùkj g\$ vflrko eaçxVu fofèk i od ekuo èkjrh ij çxV þgüks gykA ekuo D; "ag\$ bl dk mùkj g\$ ekuo dsþjgus dk ç; "tu g\$ l ekèkku] I ef)] vHk; vký I g vflrko i od þjguks Þgüks vký þjguks I e> ea vkus ds fy, gh vè; ; u g\$ vè; ; u Is I e> vký I e> I s thukA

blijç'u curk g\vHkh rd ekuo thrk ughajqk D; k\ bldk mùkj g\$vHkh rd ekuo tho pruk eaft; k g\$ ekuo pruk eaft; k ughaq& tho pruk eagirs qq Hkh ekuo thoial s vPNk thus dk I "pk] D; "fid ekuo d" dYiuk'khyrk vkf deLorærk fojkl r eafeyk gh FkkA dYi uk'khyrk vk§ deLorærk ds pyrs ekuo us I kekli; kakákk vký egRrokakákk I ceakh I Hkh olrykad çkir dj fy; kA bl rjg ekuo vius ifjHkk"kk ds vuq i eukdki d" I kdki djusdsp@TkV eavk x; kA eu%LoLFkrk dk p¶kV VV"yk r" irk pyk ohjku iMk q\$ eu%LoLFkrk dsi{k eaekuo tkfr fnokfy; k q& eukdkj d" I kdkj djus ds i {k ea ge le) gå ; g døy feykdj vHkh rd dsekuo dsft, gjus dh l eh{kk qÃA ekuo tkfr }kjk fcuk eu%LoLFkrk d" çekf.kr fd, eukdkj d'Ikdkj djusdsøe eagh èkjrh chekj gåA èkjrh dscheki g"uslst" ç'u fpllg ekuo tkfr dsl Ee(k yx x;k qSmI h dsmùkj eaeè; LFk n'ku dk fodyi qA; q fodyi ekuo tkfr dseu%LoLFkrk dh fjDrrk d" Hkjusdsfy, gh çxV gwk gA

¼tuojh 2007] vejd\/d%

vullkoenyd fofèk I sekuo thusen çekf.kr girk g§

I Eiwk vfLrRo I g vfLrRo Lo: i gå I g vfLrRo ea ç—fr pkj voLFkkvkads: i ea çxV gå I g vfLrRo ea tödlaga gå mudk þukedj.kå ekuo gh djrk gå uke döge ijLij I qursgå uke I qudj vfLrRo ea oLrqdö igpkurs gå; g çfØ; k gj 0; fDr ea dYi uk'khyrk ds: i ea fufgr gå ekuo us I ønu'khyrk dsfy, bl çfØ; k dk ç; "x fd; k vkå I Qy gqka vc I kkuh; rk dsfy, bl dk ç; "x djuk gå vkå I Qy gök gå bruk gh ckr gå I ønu'khyrk I sge I Qy göks; k I kkuh; rk I s I Qy göksigysbl döfu.kå dj yë! ftruk vki dördådjuk gå og dj yë! I ønu'khyrk I s I Qy ughagö I drs gå; fn ; g fu'd'k vki ea fudyrk gå rö I kkuh; rk vki dh vko'; drk curh gå

I ønu'khyrk dh I hek ea vkn'kökn o Hkkirdokn ds vuq kj vijkèk epr g'uk curk ughagi I ønu'khyrk dh I hek ea vius ijk; s dh nhokj a I s epr g'uk curk ughagi

I somu'khyrk i no'd thou ea Weu ea ½ vkLoknu girk g\$ %ofùk ebe fopkj girk g\$ vk\$ %fpùk ebe bPNk, agirh ga bli çdkj eu ea ti vkLoknu girk g\$ mlea loonukvkals look bHkkluß dhickrigirh g\$ ysdu mlea loonukvkals look bHkkluß dhickrigirh g\$ ysdu mlea loonukvkaea eu fvdk jgrk ga ckjEckj vkLoknu djusdsfy, loonukvkaea eu fvdk jgrk ga bli çdkj ofùk ea ti fopkj girs ga os fç; & vfç;] fgr& vfgr] ykHk& vykHk nf"V; als gh girs ga bli çdkj fpùk ea ti fp=.k girk g\$ og lookk laxg ds vFkZea gh girk ga

I sonu'khyrk I s; fn ge Nivrsgår "Bvè; ; uh i sold I hèks vullko eagh igpprsgå chp eadgha#drsughagå eè; LFk n'kludsçlrko I sigysril; k i sold vullko ea igppusdh ckr dgh

x; h FkhA; gk; esidg jgk gjl vè; ; u i notd ge vullko rd i gjp I drsgs vè; ; u i notd I kkuh; rk c'èk g'rk gs I kkuh; rk c'èk g'us ds ckn vullko g'rk gh gs I kkuh; rk gs vfLrRo esil; k;] èke] I R; : i h oLrq dk c'èkA 'kûn d' ge 0; fDr I s I qurs gs 'kûn ds vFkZ Lo: i esivfLrRo esioLrqgs vFkZ dk c'èk g'rk gs 'kûn dk Lej.k jgrk gs fp=.k esiLej.k gs; gh ßJo.kb gs 'kûn dk Lej.k vFkZ dk c'èk g'rs rd vko'; d gs

I sonu'khyrk i mid ge fopkj djrsgå; k vullkoi mid ¼ I kKkuh; rk i mid ½ fopkj djrsgå; sn" gh fLFkfr; kj g"rh gårhl jh d"Ã fLFkfr ughagå vullkoenyd fofèk I sekuo thuseaçekf.kr g"rk gå I sonu'khyrk i mid ekuo thuseaçekf.kr g"rk ughagå

1/wxLr 2006] vejd/d1/d1/b

IR; d" le>uk

gjekuo dsikl dYiuk'khyrk vk§ deLorærk Þvfèkdkjß: i eag Na bl dYiuk'khyrk vk§ deLorærk dsjgrsekuo Þije lR; ß d¨Hkh pkgrk gNa lPpkà dh Þpkgrß ekuo ealnk lsgNa lPpkà dk Hkkl vkHkkl g¨uk Hkh ekuo dsfy, lgt gNa ekuo d¨ lPpkà dk t¨ Hkkl vkHkkl g¨rk gNs mlh vkèkkj ij ekuo eaiBu dsckn vè; ; u dh çofùk curh gNa

PIR; gB] PI ekèkku gB] PU; k; gB; gh I kj: i eaeè; LFk n'ku dh I pouk, agB ; gh rhu çèkku eqìsgavflrRo eavè; ; u ds fy, A bu çèkku eqìsads vkèkkj ij gh I kjh I pouk, agʻrh gB bu I poukvkad I quus % Jo. k½ ij ged yxrk gSPIR; dà olrqgS % lkki gksuk% bi eavk§ vkxsvè; ; u eatkrsg§ r ged yxus yxrk gSPIR; , si k gh gB % vkHkki gksuk% bi h Øe ea i g vflrRo Lo: ih IR; ea Pvutko djuß dh txg ge i gp tkrs

236@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

gal I g vfLrRo Lo: ih I R; d" l e>usij ekuo Lo; ad" vius thus ea Þçekf.kr djuß ds; "X; g" tkrk gal

eè; LFk n'ku ds vè; ; u i nod ekuo ds fy, IR; d'' le>uk l nxe g'' x; k g δ

1/wxLr 2006] vejd/d/d/

vè; ; u ekuo dk ekuo ds l kFk gh g"rk g\$

vè; ; u ekuo dk ekuo ds l kFk gh g"rk g&

ekuo , d laosnu'khy vk§ laKku'khy bdkà gA laonu'khyrk vk§ laKku'khyrk dsçek.k dsfy, ,d lsvfèkd ekuo"adk g"uk vko';d gA

n" ekuo"adschp gh I Kkuh; rk çekf.kr g"usch fLFkfr curh gå I e>kusokysds I e>k nsusij vkj I e>usokysds I e> ysusij LokHkkfod : i eal Kkuh; rk çekf.kr g"rh gå

I e>usdsckn I e> d" çekf.kr djuseadghalkh vMpu ughag\$\lambda t\sepsviuh I e> d" çekf.kr djuseavlkh rd r" d"\tilde{A} vMpu ughavk; kA

Hkk"kk vè;; u dk vkjælkd Hkkx gå Hkk"kk dk ç; "tu gå I pouk nsukA fdrkc I sI pouk gå I quusij I pouk görk gå ns[kus ij I pouk görk gå ns[kus I s mils de vkå næjh I æsnukvka I s mils de I pouk I æs"kr görk gå Jo.k I s gh I oktèkd I pouk , d ekuo I s næjs rdigprh gå

I pouk I qu y sus i <+y sus ek= I s v è; ; u ugha g sa I pouk I s b saxr v Fk Z d'' Lohdkjuk ¼ k (kk Rdkj) ckèk½ v è; ; u g sa I Hkh ÞI h [ku sokyk Kku de Z v H; kI i no Zd , d I s nob j s 0; f D r ea

LFkkfir girk gå þle>uß okyk Kku vè;; u indð gh ,d ls nhljs0; fDr en LFkkfir girk gå

çkekf.kdrk dh LohÑfr ds l kFk gh ge vè;; u dj i krs gå ßvè;; u djkus okyk çekf.kr g\$; g Lohdkj g¨us ds ckn gh vè;; u g¨rk gå vè;; u , dkar eaughagå vè;; u çekf.kr 0; fDr ds l kFk ea gh gå bl ds çfr è; kukd "kZk djkusdjusdh t + jr gå vkt dh n fu; k dsfy, ; g , d cgr egRoi wkZ eqk gåp

Þe&içekf.kr gp ; g vki eaLohÑr g¨usij gh vki epls ÞçHkkforß g¨rs g& ; fn ; g vki eaLohÑr ugha g¨rk r¨ vki çHkkfor ughag¨rA çHkkfor g¨usl sigysvki ÞftKkl (cusjgrs gA çHkkfor g¨usl sigysvki vè; ; u dh ÞbPNkß çxV djusrd vk tkrs gA

vè; ; u djkus okys dh çkekf.kdrk dh LohÑfr ds I kFk gh vki vè; ; u dj i krs gå

Þ0; fDr çek.kß dk ; gh vkèkkj g&

1/wxLr 2006] vejd/d/d/

le> ogh g\$ t" thus ea çekf.kr g"!

; gk; vejda/d eal kèkuk djusvkusl sigy} eacukjl ea , d o"kll kèkuk dsfy, x; k FkkA rc eq-sgj fnu , l k yxrk jgk t\$ seans I Hkk eagh cBk gpA og D; k pht Fkh\ egiseu dk gh [ksy Fkk! çek.k dgk; gqvk ml dk\ dYiuk eage t" cl k ysrsga og ged" I keus vl yh t\$ k Hkh fn[kus yxrk ga, , l h d"jh dYiuk, j thus ea çekf.kr ugha g"rhA 238@eè; LFk n'kū ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

lekfêk la e i no 2 deps le> gkfly gÃ] ftllseq>s; g Lohdkj gnyk þeði ekuo Lo: i ea th ldrk gNAß] þeði no ekuo Lo: i ea th ldrk gNi $\vee$ kði þeði fn0; ekuo Lo: i ea th ldrk gNA; g le> eðis thus ea çekf. kr g"rh gða

thus eale> gh çekf.kr g"rh g&

Wee; LFk n'ku d½ ve; ; u fofèk es ifjHkk'kk Is vki 'kûn ds vFki d' viuh dyiuk en ykrs qn; qh Jo.k 14 quuk½g\$\ ifjHkk'kk vkidh dYiuk'khyrk dsfy, jkLrk qs ml dyiuk ds vkèkki ij vflrko ea olrą d" vki i gpkuustkrsq&vi useu dksyxkrsq&/euu/A vki dh dYi uk'khyrk olrqd" Nwldrk g& vflrRo eaolrqd" igpkuusij olrq I k{kkRdkj grykA ^oLrt ds: i eaoLrqI k{kkRdkj g rk g\$~kCn* ds : i eaughagirk q& Ik{kkRdkj dhoLrqIq vfLrRo Lo: ih vfLrRo gh g\$ I g vfLrRo I k{kkRdkj g"uk gh ekuo ea dYiuk'khyrk dk ç; "tu q& l k{kkRdkj g"usij c"èk gkrk g& Øe Is I Ppkb?, k; 1/4; k;] èke? I R; ½ I k{kkrdkj gkrdj cfj) ea Lohdki ½ckèk½ gkrs gå ; gh \voèkki.kk gå voèkki.kk ds vuri VkRe ckèk* qku ij vullko rRdky g"rk q& I kjh njh tc rd dYiuk eagli rHkh rd go vullko eadYiuk'khyrk inold fd; k x; k vueku foy; g" tkrk q& vukko gh fQ; cHkkoh g" tkrk gå i ijk thou vullkoenyd g" tkrk gå

bl rjg vè;; u fofèk lsthou eaÞle>ß çkir g¨rh gå ; g le> thus ea çekf.kr g¨rh gå

I e> ogh g\s t" thus ea çekf.kr g"!

1/wxLr 2006 vejd/d/d/

le> dsdj"!

gekjsino/t"aus_f"k] eg/fk] fl)] egki #"k"aus vusd rjg dh ÞvH; kl fofèk; kß l p-kà ftl ea Þdjds l e>"!ß okyh ckr d" çLrkfor fd; k x; kA bu vH; kl fofèk; "ad" Þriß ekukA Þriß ds y"dl nyHk g"us dk d"Ã jkLrk os fudky ugha i k; sA

vc mudsfodYi ea; gk; ejk çLrko g\$PI e> dsdj"!ß

blls Þxyrh dj djds lh[kkß dh dFkk gh leklr gks x; hA xyrh dj djds lh[kus okyk ekx2 egæk i M+ldrk gå Þle> ds djkß dk ekx2 læe gå

PI e> ds dj B okys ekx2 ea PN Meus i dMeuß] PR; kx oşkX; B dk d Ā >a>V gh ugha g& i gys I e> y] fQj fu.k; dj D; k N Meuk g& I e>usdsckn D; k vko'; d g& D; k vuko'; d gS; g Lo; a ea fo'y f "kr g "tkrk g& vko'; d d i dMeuk ; k i dMsj guk g "rk g& vuko'; drk d "N Meuk g "rk g& PR; kxB dh i f j Hkk'kk gh g \$P vuko'; drk dk fol t L L BA

rdz fofèk Is; g çLrko i yik i M+k g& 0; ogkfjd fofèk Is blds i yik i M+us ds fy, vki d" bls Ie>uk gh i M+xkA vk\$ nwi jk d"Ã jkLrk ughag&; fn Ie> eavk x; k r" vki Is Nwus okyh d"Ã ckr ughag&; fn Ie> eavk x; k g\$r" vki Is d\n D; "a Nwxk\

Ple>8 'kCn Lo; a¼thou½eatkxr g" tkusd" gh bfixr djrk g\$ mllsigysPlquh gq̃ ckrß gh g\$

Hkki] vkilkki] çrhfr] vutiknir gh Øe IsJo.k ¼ quuk¾ euu] I k{kkRdkj&ckèk ¼voèkkj.kk½, oavutiko g\$\ vutiko dsigys ge PIe> x; kß; g dguk curk ugha\ vutiko dsfcuk çek.k ugha

240@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr lookn ¼kkx&2½ gå

I g vfLrRo Lo: ih vfLrRo d" le>uk vkj thou d" le>ukA; sn"u"a; fn le> eavkrk gj r" ckdh l c mllsvius vki fudy vkrk gj

Bn"Vkb I e> eavkus ij Bn'; Þ Li"V g"rk gå thou gh n"Vk gå thou I k<ppkj fØ; k eafdrus Hkkx dk n"Vk gåvkj nI fØ; k eafdrus Hkkx dk n"Vk gå; g eè; LFk n'ku ea Li"V fd; k x; k gå I k<ppkj fØ; kvka}kjk thou I ønukvkadk n"Vk jgrk gå nI fØ; k ds I kFk thou I g vfLrRo ea n"Vk gå

1/wxLr 2006] vejd//d//

vè; ; u l que gS

mùkj% vè; ; u djuk gj 0; fDr ds fy, gj voLFkk ea I ke gå pkgs d'Ã 0; fDr , d : i; k dekrk g''; k , d yk[k dekrk g''; k [kkd dekrk g''A gj 0; fDr gj voLFkk ea vè; ; u dj I drk gå vè; ; u dsfy, d'Ã vfrokn djusdh vko'; drk ughagå

vki gh crkvks>kM+l siùkk r"Musvk§ >kM+l siùkk fxjus eafdruk vUrj g\$. iùkk to i&M+l sfxjrk g\$ r" id dj fxjrk g\$ ml h çdkj ekuo pruk l s l i Uu g "us ij gekjh l kjh fujFkdrk, a>M+tkrh g\$; g , d i jih rjg fcuk ?kk; y gq ; k ?kk; y fd; sgq pyus dh ckr g\$

ftl rjhdslsvki nkuk ikuh mikftl djrsg og BhdgS; k ughagS; g le>nkjh ds ckn lehf{kr g rk g\$\; ; fn og rjhdk vftl Kku dsvupdny g\r ged D; k rdyhQ g\; ; fn og rjhdk Kku dsvupdny ughag\r og leL; k; \sviusvki ls

Lo; aeamHkj vkrk gå og leL; k d'Ã nuljk vkneh vk dj ugha djxkA le>us ds ckn vius thus dk çk: i vius vki ls Lo; a eamHkj vkrk gå; g oå sgh gåtå å çk. k l # aeau; h jpuk fofèk vius vki ls lekèkku ds: i eamHkj vkrh gå

, d gh i k#i ea gj 0; fDr ft; skk; g Hkh cood no a dh dFkk g\$ I Hkh vkneh, d gh i k#i ea th ughaik; skA gj vkneh ds I kFk i k#i cnyskA gj i k#i ds I kFk Lokoy ocu dh fLFkfr èkop jgskhA gekjk vius ifjokj dh vko'; drkvka I s vfèkd vkor u'khy fofèk I s Jei no d mRi knu dj ysuk gh pLokoy ocu ß ekuoh; rk I a lu ifjokj dh vko'; drk, a g rh gå'kjhj i "k.k] I a {k.k vk} I ekt xfr ds v FkI e ak

Jeinod mRiknu djus dk ik#i le>nkjh lilu gjus ij vki eaviusvki lsfudyskA, d gh ik#i eal Hkh mRiknu djaks; g en[krk dh ckr gå bl rjg ekuo, d e'khu ughagå ekuo, d loonu'khy vkj lkku'khy bdkå gå lkku'khyrk ea loonuk, a fu; f=r jgrh gå QyLo: i ge 0; oLFkk ea th dj çekf.kr gjrsgå bruk gh rj l # gå bl dj ; fn ge l gh rjg lsmi; x dj yrsgå r lakj dsfy, midkj djusdh txg ea vk tkrsgå

1/wxLr 2006] vejd/d/d/

eè; LFk n'klu dk vè; ; u foxr ds ßè; kuÞ fofèk; ka ea fHklu gÐ

e Sus; g Hkh fu"d"k/ fudkyk gSe Sus t" ril; k fd; k; k I kèkuk fd; k] og foxr ea t"; rh] I rh] I r] riloh fd, gSi ml I s ÞcMk/S dN ugha gSA e Sus d"Ā Þvi noß?k"j ril; k]?k"j I kèkuk dh g"], sk dN ugha gSA I kekl); <a k l s t" ep l s cu i Mk] djuk cuk] mruk gh e Sifd; k gNA ftlea e p s y sk e k= Hkh 242@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kx&2%

d"V ugha guykA na k k ugha guykA vHkko dk ihMk ugha guykA u d"Ā çrkMuk ga A D; a ugha guyk\ 'kk; n e vius y {; Is I Ee fgr g x; k FkkA vius y {; ds çfr e jh , dkxrk e a; s I c foy; g x, ; k fu "çHkkoh g x,] , s k e s e kurk ga e sus t "vulkoxkeh fofèk ; k vè; ; u fofèk r s kj dh ml dk e jh I kèkuk ç f Ø; k I s d Ā ysı nsı ugha g A vè; ; u fofèk ml I c d Nurk Hkh ugha g A I a e ds ckn t "e p s mi y f Cèk g A og v ki ds g k F k yx j g k g A

ç'u%è; ku dh t" vuxd fofèk; k_i çpfyr g**j** mudk ç; "x D; k vè; ; u ds fy, I gk; d g**s**.

mùkj% os d'Ã Hkh bl d' Nurh Hkh ugha gå çpfyr è; ku vký vH; kl dh fofèk; k¡ 0; fDr dh vgerk d' c<kus ds fy, gh gå; k fl f) çklr djus ds fy, gå ; k , l h i fjfLFkfr; k¡ i shk djus ds fy, gåft l l s nul j adk l Eeku çklr g'A mul su Lo; a dk d'Ã ç; "tu fl) g'rk gå u l å kj dk d'Ã midkj fl) g'rk gå

foxr ds l ekfèk] è; ku çfØ; kvka ds ckjs eackr djus l s vè; ; u ead à l g; "x ughag& l e; d" cjckn u fd; k tk, A vè; ; u] vè; ; u ds ckn c"èk] c"èk ds ckn vullko] vullko ds ckn çek.k] çek.k ds ckn 0; oLFkk ea thus dh ckr l "pk tk, A

1/wxLr 2006] vejd1/d 1/2

d'À Hith vig den Hith beschijß ughags

I g vfLrRooknh I "p fopkj eafdI h Hkh oLrq; k 0; fDr dk frjLdkj; k mi {kk ughag\$\, d"\tilde{A} vkneh \text{Pcxdkj\$\, g\$; g bl I s fudyrk ughag\$\, d"\tilde{A} oLrq\text{Pcxdkj\$\, g\$; g fudyrk ughag\$\, d"\tilde{A} xfr \text{Pcxdkj\$\, g\$; g

fudyrk ughaga I g vfLrRooknh fopkj i mozd gj oLrqds I kFk mi; "x] I nij; "x vkj ç; "tu'khyrk d" t"Musdk I # fudy tkrk ga mldsfy, vè;; u i mozd I e>nkj g"uk gh , dek= mik; ga

0; fDr ds vd**s**ys dk le>nkj g" tkuk i; kIr ugha g**A** bl hfy; sle>nkj g"usij Lo; al smidkj g"uk Hkkoh g" tkrk g**A**

, dkUroknh vkn'kokfnrk I s; g fHkUu ckr gA ml eat riLoh g x; k og viusvki d þl e>nkjß eku yrk gA l l kj d l èkjusdh t+ jr g}; g Hkh eku yrk gA l l kj ughal èkjrk gSr og þikihß g} þLokFkhB g} þvKkuhß gS; g dgrk gA l l kj nb{k Hk xus ds fy, g}; g Hkh eku yrk gA vkn'koknh ijEijk , l h gh cuh gà gA

vkn'kōknh Hkh Þcsdkjß ughagða vkn'kōknh I èkjusds; "X; gða

1/wxLr 2006] vejd/d/d/

<u>ifjiwkirk dk leFkiu</u>

ifjiwkZ; k fcYdgy I gh g"us dh vi{kk I al kj ds gj 0; fDr eagaA; g vki I al kj eadghaHkh vktek y"! ifjiwkZrk d" udkjus okyk Hkh D; k d"Ã g"xk I al kj ea.

; fn vki ifjiwkrk dsvFkZeadke djrsg&r mldsfy, vkidslaidZeavkusokysy xadh lgefr viusvki lstM+tkrh g&fd Þ; g vkneh dN Bhd dg jgk gB] Þ; g vkneh dN Bhd dj jgk gBA bl lgefr dslkFk mudk lg; x Hkh tM+tkrk g&; g viusvki lsgrk g&

t\$ se8; gk; vejd\d eaviusLo tu~al sn\u00fc tc l k\u00e9kuk

244@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

djusigpk] r ejsmls; d l u dj; gk; dsyx dgusyxs b; g Bhd l p jgk g&A; syx ejsvfHkHkkod tssg x, A mudh vuqdEik] l g; x] l gefr eqd feyusyx x; kA; g viusvki l sg usyxkA

ijajkxr fofèk I sftruh vPNkb; kį ged I e> eavkrh gjamud çekf.kr djusdh bPNk I fgr] ml I svfèkd JßBrk ds fy, ; fn vkiea I adYi g rk g s r ml sudkjk u tk, A vius vu jakku ds I Qy g tkus ds ckn vkt ejk y x a d ; gh dguk curk g s

%vxLr 2006] vejd\d\%

vè; ; u , d mi yf Cèk gS

tc rd thou dh nl "afØ; k, afØ; k'khy ughag"rh rc rd Lo; aea [k" [kyki u cuk gh jgrk gå ge dghau dghalykLVj yxk dj pyrsjgrs gå lå kj ged" ç.kke djrk gå vkj ge vi us d" fl) eku yrs gå tcfd lp r" ; g gå; k r" ekuo lk<ppkj fØ; k ea Hkfer thrk gå; k nl fØ; k ea tkxfr d" çekf.kr djrk gå

ç'u %D; k l k<\$pkj $\vee$ k\$ nl fØ; k dschp eadkb $\mathbb{Z}$ fLFkfr ughag\$.

mùkj % I k<\$pkj vkj nI fØ; k dschp eadkbl^in* ugha gA chp ea^vè; ; u* gh gA I k<\$pkj I snI fØ; k eayk?kusg¨us dh ckr ojsgh gj tjscùkh tyk; k vkj çdk'k g¨ x; kA

vè;; u d'Ã Þle; c) çfØ; kß ughag\$; | fi vè;; u, d fuf'pr l kèkuk g\$\lambda vè;; u, d Þmi yflèkß g\$\lambda i Bu i noðd Lej.k ½Jo.k½ fQj vè;; u ds fy, çkFkfedrk cuuk ½euu½ ml ds ckn vè;; u ¼ k{kkRdkj] ckk½ g\$\lambda Lej.k i noðd vuð ko dh

j®kuh e) vfèk"Bku ds l k{kh eafd; k x; k ç; kl vè; ; u g&l

Pvè;; u g¨ukß eryc mtkyk g¨ x; kA vè;; u I sigys Pmtkysdh vi{kkß jgkA vè;; u dh i "BHkhe I k<ppkj fØ; k I s nI fØ; k eayk?kusdh r\$ kjh gå mI r\$ kjh eale; yxrk gå; gh 'Jo.k'] 'euu* çfØ; k gå

n" gh fLFkfr; k; gh i gyh Þvè; ; u dj jgk gh) nul jh Þvè; ; u g" x; kßA ; fn i yih ; k=k d" , d QhV dh nyih ekuk tk, r" 11-5 bp dh i "BHkhe g\$ ½Jo.k] euu½ doy vkèkk bp vè; ; u ½ckèk½ g\$ vè; ; u vký çek.k ea d"Ã varjky ughag\$ bl I s T; knk D; k dgk tk, \ xf.krh; Hkk"kk I s Hkh ckr dja r" bl I s T; knk d\$ s bl d" crk; k tk, \

%vxLr 2006] vejd\d\d\%

çc"èku fo | kFkh7, oe~çckèkd

çc'èku dh ifjHkk'kk g\$vU; 0; fDr ealR; c'èk djkus ds fy, ifjiwkrk dsvFkZea'kCn'adk ç; "x djukA ftld" c'èk gwyk og 0; fDr vulkoi noʻd çc'fèkr djxkA bl <a ls Kku volFkk dh ijEijk curh g\$\(\) ftruk ge vk\(\) y x ad c'èk djkrs g\(\) gekjk mRl kg\(\) çl Uurk vk\(\) c<fk tkrk g\$\(\) bl <a ls ekuo Fkdus okys xqk ls e\(\) r g'\(\) tkrk g\$\(\)

exy e\forall dsfcuk cc"èku I Qy g" gh ughal drkA exy e\forall h nh js0; fDr ea c'èk g"usdsfy, , d i fo=] i kou] fue\forally vk\forall 'k\rappa' vk\forall k\rappa' k\rappa' k\rappa' k\rappa' k\rappa' vk\forall k\rappa' k

246@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

I quus okyk Ãekunkjh I s I qu jgk g) bl s c ëk g xk ; g fo'okl I qukus okys ea g "rHkh ç c ëku I Qy g rk g), ; fn ijLij ; g fo'okl ughag rk r "ge craxM+ea Qa tkrs g), c ëk dh vi {kk ea gh fo | kFkh]; fn ft Kkl k dj rk g), r "ml d "c ëk g rk g), c ëk dh vi {kk d "N "M+dj ge vk) d "Ã vkèkkj I s; fn rd] dj rs g), r "jkLrs I s gV tkrs g), I Å dh u "d ds c jkcj I s Hkh; fn bl I s gV rs g), r "fd I h n u js gh fn'kk ea pys tkrs g).

PLoHko xfrß eajgusij gh eavy esh girk gs tive;; u ds fy, vko'; d gs vkos'kr xfr eajgusij ve;; u ughagirka csi'k jgusij Hkh ughagirka papyrk cusjgusij Hkh ughagirka eu ; fn HkVdrk jgsvks vki lursjgsri del le> ea ughavk, xka eu di , d gh le; ea rhu txg jgus dk vfekdkj jgrk gs bl fy, ve;; u dsfy, fo | kFkhz }kjk vius eu di fLFkj djus dh vko'; drk gs bl h dk uke gse; kußa ve; ; u dsfy, e; ku nsuk cgr vko'; d gs ve; ; u djuk gh e; ku dk ç; itu gs vkj[kaem ysuk diā e; ku ughagsml lsdā ç; itu fl) ughagyka

; fn geuse; ku fn; k r vfLrRo ea d Ā , I h pht ugha gS t ged c ek u g A vfLrRo ea fd I h pht ij ijnk ugha yxkA I EiwkZ vfLrRo I g vfLrRo Lo: i ea þ [kgykß g\$A b I h vkekkj ij vfLrRo ea vulko fd, gq vkneh } kjk nuljs vkneh d c ek djkuk I gt g\$A LoHkko xfr ea g usij gh nuljk vkneh mI d xg.k dj i krk g\$A t xg.k fd; k og ; fn rflr ughans i krk g\$ r mI fLFkfr ea og ft KkI k dj I drk g\$ I rhV g us dsfy, A b I rjg I uusokys vk\$ I ukusokys dschp eaxy e\$h i nod I kjh ckr Li "V g I drk g\$; fn I uusokys vk\$ I ukusokys ea ek i rkg ckys ea ek i l s Li "Vrk g tkrh g\$ r n u a ea, d: i rk g usokys ea ek i rk g

x; k fd ughàx; g, d: irk g"uk gh Þvull; rkß gå

çc"èkd vullko çek.k dk èkkjd okgd g"rk g λ vullko çek.k dk èkkjd okgd g"us ds fy, vullko çek.k dk n"Vk cus jguk vko'; d g λ

c'èk djkusdsfy, çc'èkd vk§ fo | kFkhZdschp | Eç\$k.kk g'rh g\$a og | Eç\$k.kk T; knk Lu\$gy g' r' çc'èku tYnh | Qy g' tkrk g\$a xf.krkRed Hkk'kk | \(\varphi\) kh g\$vk\$ xfr ds | kFk g\$a xqkkRed Hkk'kk Fk'Mk T; knk Lu\$gy g\$vk\$ ç; "tu ds | kFk g\$a dkj.kkRed Hkk'kk i\(\varphi\) kr Lu\$gy g\$vk\$ çek.k ds | kFk g\$a dkj.k xqk xf.kr ds | \(\varphi\) pr Lo: i ea ekuoh; Hkk'kk ds ç; "x | s çc'èku g'rk g\$a çc'èku Lu\$gy fofèk | sgh i Yyfor vk\$ i f'ir g'rk g\$a foj ëkkHkki h fofèk | s ughag'rkA

Hk@rd oLrw/kadk vkca/u fd; k tk I drk g\$A mudk
Hkkx foHkkx fd; k tk I drk g\$A mudk fofue; fd; k tk I drk
g\$A y\$du Kku dk vkca/u ughafd; k tk I drkA Kku dk Hkkx
foHkkx ughag"rkA fdrus Hkh 0; fDr Kku dk c"èk dja Kku ea
vutko dja Kku d" çekf.kr djaKku u de g"rk g\$ u T; knk
g"rk g\$A bI fy, Kku dk 0; ki kj ughag"rkA Kku dk nu js d"
c"èk gh djk; k tk I drk g\$A fdI h 0; fDr I s; fn ged" c"èk gw/k
r" mI dsçfr gekjk ÑrK jguk gh curk g\$A gekjh ÑrKrk gh
mI dk çfrQy g\$A mI I s T; knk ge d\$N ns Hkh ugha I dr\$A

%vxLr 2006] vejd\d\d\%

∨u**k**ko ?kVuk

vullko dh vi (kk gj ekuo eaga ekuo eavullko gʻtkuk , d l kekl); ?kVuk ga vullko u gʻus dk dkj.k g) ijEijk ea 248@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

bl dk çkoèkkfur u gükA ijEijk pkj Lo: i eagirh g\$%vkpj.k] f'k{kk] I fooèkku vkj 0; oLFkkA bu pkjätxg ea; fn çek.k I fgr çj.kk dk L="r cuk jgrk g\$r" ml fLFkfr eagj ekuo dsfy, vutko djuk d"Ã etf'dy ughag\$ ftl rjg ge Hkk"kk, d I s nutjsd" fl [kkrsg] ml I sT; knk vkl kuh I stkxfr, d I snutjs 0; fDr rd igprh g\$

%vxLr 2006] vejd\d\d\%

le> vkj vkpj.k

ekuo psruk lacakh Kku ged" le> eavkrk g\$ ij og vkpj.k ea ughavk, , 1 k g" ughal drkA ge le>nkj g"avk\$ Hkh[k ekax dj [kk,]a, 1 k g" ughal drkA ge le>nkj g"avk\$ nu j"adk 'k"k.k dja, 1 k g" ughal drkA ge le>nkj g"avk\$ ge èkjrh dk 'k"k.k dja, 1 k g" ughal drkA

ekuo pruk læàkh Kku; fn ged le> vkrk g\$r og Þekuoh; rki wkZvkpj.kB ds: i eagh çekf.kr g rk g\$\ ekuoh; rki wkZ vkpj.k ÞeN/; B] Þpfj=B vk\$\ Pu\$rdrkB dk la pr Lo: i g\$\ ; g Þifjokj enyd LojkT; 0; oLFkkB ds: i eaçekf.kr g rk g\$\

le> eavk; k r vkpj.k eavk, xk gh!

vkpj.k eaughavk; k] r le> eavk; k ugha

%vxLr 2006] vejd&d%

tkusgq d" eku y"] ekusgq d" tku y"

ç'u%vki dgrsg&Ptkusgq d" eku y"] ekusgq d" tku y"Aß vHkh dh fLFkfr eae&Lo; ae&Ptkußgq dk d"Ã vkèkkj r" ikrk ughagN e&dYiuk'khy gN; g Lohdkj gA e&dYiuk

inold bekurks gju; g Hkh Lohdkj gå fall dstkusgq d" esleku yjk

mùkj% I g vfLrRo eavutkoinod efus I eLr vfLrRo d' Ptkukß gå eavius tkus gq d'vius thus 10; ogkj] dk; I vkj midkj½ eaçekf.kr djrk gyl

ç'u%r" vkidsÞtkuß gg d" eßÞekuß yjk

mùkj% vkj fQj ml Þekuß gq d' vki Þtkuß y'A Þtkuuß dh oLrql g vfLrRo Lo: ih vfLrRo gå ekus gq d' tkuuk Þvè; ; uß gå vullkoi noð tkus gq d' ekuuk Þçek.kß gå çek.k dh gh ij Eijk curh gå

ç'u%; kuh esie; LFk n'ku lg vfLrRookn ds vkids çLrko d" Þekuß dj] ml I sbáxr okLrfodrkvkad" to vfLrRo ea igpku yrk gwr" ml I sejk Þtkuukß gwkA fQj vius ml tkusgq d" esivius thus 10; ogkj] dk; ZvkJ midkj½ eaçekf.kr djus tkÅxk r" og Þtkusgq d" ekuukß g"xkA D; k , s k gs.

mùkj%gkj, sik gh g&

1/4 tuojh 2007 vejda/d½

eaxy esh dh vkèkkij Hkhie I ozkhik gh gs

ç'u% vki lg vfLrRo ea vullko ea gh Þle>ß dö èkophÑr djrsgå vHkh vè;; u Øe ea ge ml fcUnqrd igps ughagå, , sea vè;; ujr lkffk; a ea ea ky e\$=h dk D; k vkèkkj g"\

mùkj%eaxy e\$=h dh ∨kèkkj Hkfie I oZktjk gh gå

250@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

1/41½; slc y"x 1/41/11; fo | kFkh1/2 lo 2 kt/k pkgusokysg) slo 2 kt/k ds dk; 2 ea yxsg8a o 3 sgh e 8 Hkh gyA

1 o Z ktik I sgh viusijk; sdh nhokj fxjrh g S v k j vijkèk e pr g"rh g S

181/2 bl hfy, ; sejsl kFkh gåvkj mudsl kFk e\$=h LokHkkfod gå

bleaD; k d"Ã vfrokn g\$

bleaD; k d'Ã [kV gs.

bleaD; k d"Ã 0; fDrokn gs.

bleaD; k d"Ã lennk; okn gs.

bld" vki rdz fofèk Isl"p yhft; A rdz Isvfèkd dYiuk g"rk gå bld" vki dYiuk fofèk IsHkh I "p dj ns[k; A

bl <ax lsge eaxy e\$=h dk jkLrk lkQ+n\$[k ikrsg&lcdslkFk ge th ldrsg&ljg ldrsg&lviuslkfFk; "adsçfr'kdkdkeuk 0; Dr dj ldrsg&lmudsloZkdk dk; "adh lQyrk dsfy, ge çllu vk\$j j"ekfpr Hkh g" ldrsg&l

1/4 tuojh 2007] vejda/d½

n'ku dk eryc

n'ku dkeryc þe&t\$kgAB thukghn'kug&

ts eğk thuk vkids fy, n'klu gs vkidk thuk eğs fy, n'klu gs eğs vkpj.k d'es fy, n'klu gs eğs vkpj.k d'es tkurk gip ekurk gip; g eğk eğs fy, n'klu gs eğs vkpj.k d't'vki ns krsg es vkids fy, n'; gipk og vkids fy, pçj.kks ds: i ean'klu gs bl çj.kk Isvki vè;; u djrs gis ft IIs; g

n'klu vkidk LoRo curk g\$\ vkidk tc; g LoRo cu tkrk g\$\ r"; g vkidk n'klu g" x; kA Qyu ea, d gh Lo: i ean" 0; fDr g" x,! bl rjg Kku volFkk ds vulkakh; rk dk vkèkkj cukA

vulkoenyd fofèk Is thou dh ni afØ; k, a vulko ds vkdkj eaçxV g"rh gå 'kjhj d" thou ekurs rd thou dh I k<\$ pkj fØ; k, agh çxV g"rh gå thou dh ni afØ; k, açxV g"us Is ge ekuoh; rki wkl vkpj.k eai Dds g" x, A ekuoh; rki wkl vkpj.k vki dsfy, çj.kk dk L="r gwkA ekuoh; rki wkl vkpj.k eathrk gwk eåvi us Lo: i ea, d n'; gi ftl n'; d" n{kdj vki ean'ku g"rk g\$vFkkir~ekuoh; rki wkl vkpj.k dh vki ea Lohñfr g"rh gå; g rnkdkj ræi fofèk Is g"rk gå ftl ds Qyu ea vki Lo; an'ku Lo: i g" tkrs g"A

ge ekus; k u ekus0; ki d oLrqeage HkhxsgaghA ræiirk dsçek.k: i eage gaghA güsdsçek.k dü gea [kituk ughag]s ek= vullko djuk g]s çekf.kr gük gas bl dü vullko djus ds fy, ve; ; u] ve; ; u dsQyu eacük] oLrqcük dsckn vullko] vullko dsckn vullko çek.k cükA bl h fofèk I sge çekf.kr gürs gas; g rkfdid] 0; ogkfjd vks rkfRod : i ea i jik gürk gS bl hfy; sekuo dü Lohdkj gürk gas

¼tuojh 2007] vejd¥d½

I kèkuk dk Qy] vè; ; u

I kèkuk djusokykadk lakj us l Eeku fd; k gå l kèkuk dk Qy fdUrqlakj dksughafeykA l kèkuk djusokysdks l kèkuk l sda feyk; k ughafeyk]; g irk ughapykA; g vc rd dh dFkk gå

252@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

I kèkuk dk Qy I il kj dksfeyuk pkfg, ; k ughà bl ij vki 'khèk dfj, A

eq>slkèkuk lstksQy feyk mldkse&uslakj dslEe([k j[k fn;k g& ;g mfpr fd;k ;k vufpr fd;k\

lekèkku lef) i nobbl thus dk çLrko lalkj ds l Ee([k çLrqr fd; k gå ml ds fy, vè; ; u fofèk crk; k gå vè; ; u ds fy, n'kū] okn] 'kkL= vký ekuoh; vkpkj l figrk : ih l fioèkku fn; k gå og vki ds voykdu djus ds fy, çLrqr gå

ç'u %∨è;;u I s D; k ∨k'k; g\$.

mùkj %vfèk'Bku ds I k{kh eavFkkr~vkRek ds I k{kh ea, oe~vutko dh jk\$kuh eaLej.k i no7d fd; k x; k ç; kl vè; ; u g\$\lambda; g i fjHkk'kk g\$\lambda bl dk fooj.k bl çdkj fn; k vè; ; u ds fy, tks 'kCn dk ge ç; kx djrsg\$\text{ml 'kCn ds vFk?Lo: i eavfLrRo ea oLrqgkrh g\$\text{ml oLrqdk Kku gtvk} eryc geus vè; ; u fd; kA oLrqdk Kku rnkdkj fofèk I sgkrk g\$\text{ml gj ekuo ds i kl dYi uk'khyrk g\$\text{ml dYi uk'khyrk ds vkèkkj i j rnkdkj gkrk g\$\text{ml dYi uk'khyrk ds vkèkkj u j rnkdkj gkrk g\$\text{ml dYi uk'khyrk ds vkèkkj u j rnkdkj gkrk g\$\text{ml dYi uk'khyrk ds vkèkkj u j rnkdkj gkrk g\$\text{ml dYi uk'khyrk ds vkèkkj u j rnkdkj gkrk g\$\text{ml dYi uk'khyrk ds vkèkkj u j rnkdkj gkrk g\$\text{ml dYi uk'khyrk ds vkèkkj u j rnkdkj gkrk g\$\text{ml dYi uk'khyrk ds vkèkkj u j rnkdkj uk'khyrk ds vkèkkj u j rnkdkj uk'khyrk ds vkèkkj u j rnkdkj uk'

ç'u %rnkdkj IsD;k vk'k; g**%**

mùkj %vHkh Hkh vki rnkdkj fofèk I sgh pysgA t\$ spkj fo"k; ka ds I kFk rnkdkj gks tkukA i kp I ønukvka ds I kFk rnkdkj gks tkukA l foekk I axg ds I kFk rnkdkj gks tkukA bI rjg dh gfoI ; k euksr Hkko I s rnkdkj gksus ij ekuo Q1 tkrk gA vc ; gk; I ekèkku ds I kFk rnkdkj gksus dk çLrko gA

ç'u %vutko dhjkskuh IsD;k vk'k; g\$.

mùkj %vè;; u djkusokysasikl vullko ah jkskuh jgrk

gA

ç'u %vè; ; u djusokysdsikl D; k jgrk g**%**

mùkj % vè;; u djus okys ds ikl vuæku jgrk gål eopdks le>k govk eku dj gh vki eopls vè;; u dj ikvkskå ugharkseopls vè;; u ughadj ikvkskå vkidk vuæku tgkird cu ikrk gåogkird vkidks le> vkrk gå vkidk vuæku tgkiughacu ikrk gå; k vkidk dyiuk'khyrk tgki dæßr gkrk gåogki l PpkbZ le> ea ughavk ikrk gå fcuk le>sdon Hkh djus tkrsgårksml I sxyrh gh gkski not jk don gksk ughi vkneh nks gh Lo: i ea jg l drk gå lekèkku ds Lo: i ea; k xyrh ds Lo: i ea

ç'u %dYiuk'khyrk bl rjg d**f**Br gks tk, rks D; k d**jà**

mùkj % mldsfy, eny lsiqu% ftKklk djuk pkfg, A vki i<+ldrsg&vkj le> Hkh ldrsg& vki if<+] tksle> ea ugha vkrk g\$ og eq>lsle> yhft; A; gh bldk fofèk gA le>k gqvk 0; fä blçdkj le>kusdh ftEenkjh ysvkj le>us okyk 0; fä le>usdh ftEenkjh ysrksle> ea vk tkrk gA

ç'u %; fn çLrko dh l pouk g) vkj ejh ftKkl k gSrks D; k og l e>usdsfy, i; klr ughags, ; k l e>kusokysdh fQj Hkh vko'; drk gs.

mùkj % day I pouk gkauk vkj ftKkl k gkauk I e>us ds fy, i; kir ughag& I e>kus okys ½ vutko I i lu 0; fä] x #½ ds fcuk I e> ea ugha vkrkA I e>kus okys ds fcuk I e>us ds fy, I ekfèk gkauk vko'; d g& I ekfèk ds ckn; fn I a e ea vki dk y{; fLFkj jgrk g\$rks ç—fr I s I hèks vki dks I e> ea vk, xkA 254@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

bl çLrko dh l pouk dk egRo bl dks l e>kus okyka ds l kFk gh g A

¼thou fo | k jk"Vħ; l Eesyu ∨DVrcj 2009] għjkckn½
l e>us eale;

ç'u %le>useacgr le; yxrk g\$rc rd tksLo;a eavlar("V g\$ ml dk D; k djak

mùkj % I r f V r ks v ki gh ea gksk A I r f V ds fy, dkb Z xksyh r ks g S ugha fd m I dks fuxya v k j I e> x, A v ki v H kh I e> uk pkga r ks v H kh I e> I dr s g janks o "k Z ea I e> uk pkga r ks n ks o "k Z ea I e> uk pkga r ks n ks o "k Z ea I e> uk pkga r ks n ks o "k Z ea I e> us o kys v k j I e> kus o k ys n ksuka dh H kkxhn k j h t: j h g ja d p y I e> kus o k y k i; k I r ugha g ja I e> us ds fy, A I e> us ea y x us o k y h v o f è k I e> us o k y s i j fu H k j g ja t j s e s v i uh c k r d k s 5 I # ka ea H k h dg I d r k g ja 25000 I # ka ea H k h dg I d r k g ja 25000 I # ka ea H k h dg I d r k g ja 25000 I # ka ea H k h dg I d r k g ja 25000 I # ka ea H k h dg I d r k g ja 25000 I # ka ea d g r k g ja 25 I # ka ea ugha I e> v k r k g s r k s e s 25000 I # ka ea d g r k g ja 25 I # ka ea ugha I e> v k r k g s r k s e s 25000 I # ka ea d g r k g ja I e; d k s y s d j i j s k u u g y k t k, A I e; f u j r j g s o g # d r k ugha g s k ç; k u u g y k t k, A I e; f u j r j g s o g # d r k ugha g s k ç; k t u d s v F k Z ea I a k t u g ks u s I s I e> n k j h Q f y r g k r k g s

¼thou fo|k jk"Vħ; I Eesyu ∨DVrcj 2009] għjkckn½

I pouk vè; ; u] vukko] çek.k

Placknik lapouk dk mís; gslg vfLrRo oLrądksns[kus ds fy, ^lapouk fey tk, A lapouk ds i Bu ds ckn vè;; u 1/1 k{kkRdkj ckèk½ ds vykok nuljk dkb/lekx/lughags vè;; u ds ckn vulko ds vykok vkj dkb/lekx/lughags vulko ds ckn

çek.k ds vykok vk§ dkb2 ekx2 ughag& efity; gh g& vè;; u dh vofèk gkrh g& vutko dh vofèk gkrh g& çek.k dh dkb2 vofèk ughag& vut rd çek.k g& vè;; u djuse vutko djus eale; yxrk g\$pkgs Nkb/k Is Nkb/k Ie; D; kau gk& çek.k ds fy, dkb2Ie; ughag& çek.k fujtj g& vè;; u eagh tksIe; yxrk g\$ og yxrk g& vè;; u dsckn vutko eaux.;] vR; Yi Ie; yxrk g& mI dsckn çek.k rksdHkh Ieklr gh ughagkrkA

vHkh rd Hkkirdoknh fofèk Is; k vkn'köknh fofèk Is vè; ; u ughagksik; k FkkA Hkkirdoknh fofèk eaigysi Bu gj fQj ç; kx gå vkn'köknh fofèk eaJo.k ; k i Bu dsckn I kèkuk gå I kèkuk eaeki vire ckr glpa bl rjg Hkkirdoknh; k vkn'köknh fofèk Isekuo dsthuseaçek.k rd igpusdk jkLrk ughafeykaç; kx dkbi thusdh txg ughagå eki dkbi thusdh txg ughagå

eè; LFk n'klu dsfodYikRed fofèk eag\$ I pouk] vè; ; u] vullko] fQj çek.k] miyfCèk çek.k gh g\$\frac{1}{2}

1/4 tuojh 20071/2

vu (akku) ve; ; u vkj çek.k

vè; ; u djusokyk ryvu ½ uu½ l k{kkRdkj vký ckèk fofèk l s n{krk ¼ e>rk½ g¼ vè; ; u djkusokyk vullkoenyd fofèk l s çLrf gkrk g¼ vullko dh jkSkuh ea gh l c n{kk ¼ e>k½ tk l drk g¼ vullko dh jkSkuh vè; ki u djkusokys ds ikl jgrk g¼ dYi uk'khyrk tc vullko dksLohdkjrh gSrc og rnkdkj gks tkrh g¼ vè; ; u dh çfØ; k rks; gh g¾

I g vfLrRo fofèk I s I e>nkjh vfLrRo ea gå mldks I e>uk gå vullko djuk gå çekf.kr djuk gå bruk gh ckr gå 256@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr l økn ¼kkx&2½

'kûn IsvFkZ dksvfLrRo eaoLrqdsLo: i eaigpkuusdsfy, eu dksyxkuk iMrk gS; g 'euu* çfØ; k gA 'kûn Isbaxr vfLrRo eaoLrqdksLohdkjuk gkrk gB rc rnkdkj gksusdh ckr vkrh gA; fn 'kûn IsdkbZoLrqvfLrRo eabaxr ughagkrh rks og 'kûn IkFkZd ughagA oLrqdksLohdkjrs ughag&rksrnkdkj ughagksikrA rnkdkj gksusij rævi gkrsgh gA mIdsfy, dkbZi ughagS og ijekFkZ gh gA rnkdkj gksuk gh vè;; u ¼ k{kkRdkj] ckèk½gA rævi gksuk gh vutkogA rævi gksusij çek.k gkrk gh gB mIdsfy, dkbZvyx Isç; Ru ughadjuk iMrkA çek.k rks0; ä gkrk gh gA t\$svki tksinNrsgk\$ mIdk mùkj ejsikI jgrk gh gA vutkoenyd fofèk Is0; ä gksusokyk ¼çckèkd] x#½vè;; u djk, xkA vutko dh jkSkuh eagh vè;; u djusokys¼ kgkrk gA fo'okI dsvkèkkj ij gh oLrqdk ckèk gkrk gA oLrqdk ckèk gksusij rnkdkj gykA

ç'u % thou fo|k f'kfoj eal qus çLrkoka ij viuh dYiuk'khyrk dksyxkuk vullko rd igpusdsfy, i;kIr g\$;k okaxe; dk vè;;u djuk Hkh vko';d g\$.

mùkj %okaxe; ½n'kū] okn] 'kkL=] I foèkku½ dk vè;; u djuk vko'; d gå vè;; u i noʻzd gh vullko gkrk gå

ç'u % rks D; k vè; ; u djus ds fy, i < k fy [kk gksuk vko'; d gS.

mùkj %ught le>usdh vgirk l cdsikl g\$dYiuk'khyrk ds vkèkkj ij pkgsi<sfy [ksgka; k u gkt le>kusokyk i<sfy [ks dksHkh le>k ldrk g\$ fcuk i<sfy [ks dksHkh le>k ldrk g\$ tks i<k fy [kk ugha g\$ og l\u03c4 rks ldrk gh g\$ ^i<\u03c4k* Hkh ^i\u03c4uk* gh g\$ mlls vfèkd ugha g\$ 14 \u03c4uk\u03c4Hkkl gksuk\u03c4Hkk'kk dk vFkZ dYiuk ea vkuk] fpf=r gksuk\u03c4

I quus i < us ds vkèkkj ij ge rdl djrs gla rdl I ttlV gkus ds ckn I e> us dh bPNk gkurh gla I e> us ds ckn 0; ogkj ela çekf.kr djus dh dklt'k djrs gla

fdrus Hkh rjhds I sge I kp) y{; I e>nkjh dk 0; ogkj ea çekf.kr gksuk gh g% bl y{; dks NkM+dj ge dsoy ckrka ea vi uh cgknjih dks crk I drs g% ckrka ea cgknjih crkus I s ekuo rjk ugh% ckrka ea cgknjih fn [kkus dh osnetrĒ ijājk I s e& Lo; a fudyk FkkA osnetir?; ka I s T; knk cksyus okyk I a kj ea dkb2 ugha g% ysdu ml I s dkb2 ç; kstu fudyk ugh%.

ç'u % tc rd ge vè;; u dsbl okrkoj.k eajgrsgarc rd gekjk eu yxk jgrk ga tc; gkil snaj tkrsgarks, i k yxrk gsts smyvk gh fx; j yx x; k gkil , i k D; kagabl ds funku dsfy, D; k dja

mRrj % ~ | wuk* vkj ~ i < wk* ~ l e > uk* ughaga to rd gekjk è; ku l wus vkj i < ws ea T; knk jgrk gj ~ l e > uš* ¼ kkkk½ ea de jgrk gsrc rd , i k gkrk ga l wus vkj i < ws ds l kFk l kFk ~ l e > uš* dk Hkh ç; kl fd; k tk, A l e > ea vkus i j og Hkmyrk ughag fQj ml l e > dks thuk gh gkrk ga l e > us ¼ k{kkRdkj] ckkk] vukko½ l s i gys ekuo tho pruk ea gh thrk ga

ç'u %vkidkstksn'klu guyk] og Hkurdky eabl èkjrh ij falh aksguyk ; k ughà

mùkj %e&i; g ughadg I drkA; fn gwk Hkh gksrksmI dk çek.k rksoræku ea ughag& ~eop I sigysfdI h dksvutko ugha gwk**; g dgusdk vfèkdkj ejsikI ughag& ijEijk ea çek.k ughagwk; g e&idg I drk gwk çek.k dsfy, gh e&usvut àkku 258@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr lookn Wukx&2½ fd; k] çekf.kr gksus dsfy, gh ge dke dj gh jgsg&k

ç'u % $\vee$ ki dks tksn'klu g ψ k] og Hkfo"; eafd I h dksgk $\times$ k ; k ugh λ

mùkj % vè; ; u djus okys l Hkh dks ; g vfLrRo n'klu gkxkA vè; ; u fd; s fcuk fd l h dks vfLrRo n'klu ugha gkxkA

ç'u %'kjhj NkMusdsckn thou dh Hke vkj tkxfr dks ydj D; k fLFkfr gkrh g%.

mùkj %thrsle; thou ftruk Hkfer jgrk g\$ mruk gh Hkfer 'kjhj NkMæsdsckn Hkh jgrk g\$ thrsle; thou ftruk tkxr jgrk g\$ mruk gh tkxr 'kjhj NkMæsdsckn Hkh jgrk g\$ thou 'kjhj NkMæsle; 'kjhj ; k=k dk leh{kk djrk g\$ bleatks Hkh og xyrh Lohdkjrk g\$ml dksHkny dj vxyh 'kjhj ; k=k 'kq djrk g\$ ekuo pruk] no pruk] fn0; pruk eathuk tkxfr g\$ tho pruk eathuk Hke g\$ tho pruk eatl; k; inod thuk curk ughag\$

ç'u %,d tkxr thou dksviuh vxyh 'kjhj ; k=k ea D; k fQj vu(akku ; k ve; ; u djusdh vko'; drk g\$.

mùkj % tkxr thou }kjk Hkh 'kjhj NkWesdsckn nækjk 'kjhj ysus ij le>uk rksfQj lsiMesk ghA ,dsthou }kjk ijajk ea; fn tkxfr gksk rksijajk lstYnh le>uk gkskljijajk eatkxfr ughagksk rksiøu%vuølakku djuk gkskkA

gj thou tkxfr dsfy, rf"kr gå ijijk ls; fn tkxfr ugha feyrh gårks tks ykHkkblekn] Hkkxkblekn] dkekblekn feyrk gå mlh ea thuk gkrk gå mlls thou dks lirf"V gkrk ugha gå thou lirf"V dk çkoèkku ekuo ijijk eagki mldsfy, eåus; g

çLrko ekuo tkfr ds | Ee([k j [kk gå | e>uk ; k vut|ko djuk gj 0; fä ds o'k dk gå i ja jk ea | e>nkjh dk çkoèkku u gksus ds dkj.k ekuo | ke ea j gus ds fy, foo'k gå

ç'u %, d ckj ekuo }kjk vuttko liilu gksus ds ckn mldk nut jh 'kjhj ; k=k eafQj ls vut akku D; ka vko'; d g\$.

mùkj %'kjhj dsl kFk rnkdkj gq fcuk l øsnuk, a0; ä gkrs ughagå nuljh 'kjhj ; k=k 'kq djusij dYiuk'khyrk 'kjhj ds l kFk gh rnkdkj gkxhA , sl sthou }kjk Kku dksLohdkjusdsfy, vuq àkku ; k vè; ; u dh vko'; drk jgxh ghA

vu() àkku rc vko'; d g\$tc ijājk eatkxfr dk çek.k igpprk ughag\$n ijājk eatkxfr dk çek.k ughag\$rksvu() àkku dsvykok vk§ D; k jkLrk g\$ t\$ sejs}kjk fd, x, vu() àkku dh; fn ijājk ughacurh g\$; k bl dksijājk eaLFkkfir djusdsfy, ekuo r\$ kj ughagkrsg\$vk§ e\$; fn bl h èkjrh ij ekuo dksenn djuk pkgpkk] rkse\$iqu%vu() àkku d: xk ghA , seavuklko Lo; a ½thou½ ea cuk jgxk] ij ml vuklko dks dYiuk'khyrk }kjk çdV djusdsfy, vu() àkku djuk gh gkxkA l ekfèk lae inod gh vu() àkku gkxkA

ijajk ea deh gkrh g\$rHkh vu() akku djusch ckr gkrh g\$A ft! ijajk ea e& tUek ml ea eq>s deh yxh] ml | se&i hfMf gy/k] QyLo: i rhoz bPNk | se&us | ekèkku dks pkgk] rHkh e&us vu() akku fd; kA

; fn ijajk eatkxfr dk çek.k igprk g\$rksgedksn¢kjk vu() akku djus dh vko'; drk ughag\$\(\), \(\) s ea i \(\psi \) 'kjhj ; k=k djrsle; eatksijajk Isçek.k feyrk g\$ml dksve; ; u vk\(\) vH; kI djus dh vko'; drk g\$\(\) 260@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

ç'u %vkiustks; g vuq èkku fd; k ml dksdjusl sigys vki D; k igysl svutko l i lu "Fks"; k "ugha Fks"\

mùkj % bl vu() àkku dksdjuslsigyse&vutko lilu "Fkk*"; k "ugha Fkk*"] mldk dkb/l çek.k ugha g&l ftl ifjokj ijijk ea e&i&nk gw/k mleaHkh fdlh usçek.k çLror fd; k ugh&l blhfy, e&viusç; kl dks "vu() àkku** dgrk gpA çek.k foghu dkb/l ckr e&dj ugha l drkA

ç'u % bl dk eryc D; k ; g gSijajk ; fn tkxr u gks rks pkgs ml ea vutko l a Uu 0; fä gks ; k u gk\$ i u % vu(akku djus dh vko'; drk gkskh\

mùkj %gkA 0; fä dkbZ tkxfr gkyk ; k ugha gkyk bl dks rc rd dgk ugha tk l drk tc rd ijajk ea çek.k u gkA vun akku djuk , d fgEer dh ckr gA l Hkh dkbZO; fä vun akku djxk ugha l Hkh dsfy, l kyHk vè; ; u fofèk gh gA bl h vkèkkj ij vc ge bækunkj ds l kFk ckr dj l drsga bl vkèkkj ds fcuk bækunkjh ds l kFk ckr djusdk dkbZrjhdk gh ughacurkA

1/4/DV1cj 2010] ckmk1/2

'kCn] vFk] oLrq

ç'u %vki viuh ckr Hkk"kk dk ç; "x djdsdgrsgålftld" eål "prk gål yådu ejsl "puseaHkh Hkk"kk dk ið/r" g\$fQj ejk 'le>uk* dc gæ/k\

mùkj %Hkk"kk l çs"kr g"us; k 0; Dr g"usdsfy, ekè; e gå gj ekuo thou eaml dsvFkZd" rnkdkj rævi fofèk l s l e>us dk vfèkdkj j [kk gyk gå l e> dh txg eaHkk"kk ughagå l e>us ea'kCn efpr gå 0; Dr g"usdsfy, 'kCn gå l e> ¼ k{kkRdkj]

ckik] vullko½ 'kûn ughag& le> d" 'kûn }kjk 0; Dr djrsg&

'kûn ds }kjk ge vFkZ d' igpkurs %Jo.k½ gå vFkZ ds }kjk ½euu ;k 'kkèk i nod½ oLrqd' igpkurs ¼ k{kkRdkj½gå oLrq ds I kFk ge rnkdkj g'rs gå QyLo: i I e> ea vkrk g\$½ckèk¼A `rnkdkj* g'us dk vfèkdkj gj ekuo thou eaj [kk gyvk gå ; g gj ekuo eaçÑfr çnùk fofèk I sgå bl d' ekuo d' cukuk ugha gå bl dk doy vè; ;u ds fy, ç; "x djuk gå

ç'u %vki dgrsg δ Ple>useardZughag δ AB bllsD; k vk'k; g δ

mùkj % I k{kkrdkj] c"èk] vullko] vullko çek.k c"èk] fQj fpru rd rd/din Hkh ughaga rd/yxkrsgi r" vullko d" ge udkj fn,] nji dj fn, A vullkoenyd fofèk I sU; k;] èke] I R; d" çekf.kr djusdsfy, to ryu eayk; sr" og Þrd/ I axrß g" x; kA bl rjg vlhe Kku d" rd/ I hek eaykuk curk ga ; g thou eafufgr fofèk ga thou eagh ; g fofèk gsvkj fdlh olrq eaughaga bl fofèk I svlhe Kku d" I qs"kr djusdsfy, 6 I # "aeaysvk, fu; e] fu; a=.k] I rgyu] U; k;] èke/ vkj I R; A D; "a ys vk, \ nulj "a d" vè; ; u djkusdsfy, A ftlls tkxfr dh ijEijk cu I da

le> d" çekf.kr djusdsfy, Hk¶rd&jklk; fud låkj dk d\$ s mi; "x djuk g\$ ml ds fy, rdlg\$\lambda 'kjhj Hkh, d Hk¶rd&jklk; fud jpuk g\$\lambda 'kjhj dk le> d" çekf.kr djusds fy, d\$ s mi; "x djuk g\$ ml ds fy, rdlg\$\lambda

thou ds I kFk d'Ã rdZughag& vki I "prsg"] e&Hkh I "prk g& bleardZD; k g&k\ 262@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

l ekèkku ds l kFk d®Ã rdZ ugha gå djds nf[k; s vki l ekèkku ds l kFk rd½ dín rdZ curk gh ugha gå l ekèkku d® døy Lohdkjuk vkj çekf.kr djuk gh curk gå

0; FkI dk rdI dBk rd gh ys tkrk gA

eè; LFk n'klu ekuo dsl ekèkkfur g''usdsfy, vfLrRo dh l e> dk çLrko gA bl d'' l e>us ea d'' Ā rdl ugha gA

¼nlEcj 2008] vejd⅓d½

N"MusidMusds>a>V IseQDr

Hkfer ekuo eaHkh ofÙk eaU; k;] èkeZ vkg | I R; dh Þl gt vi (kkß jgrh g)

U; k;] èke $\mathbb{Z} \vee k$ I R; dk eè; LFk n'k $\mathbb{Z}$ dk çLrko 'k $\mathbb{Z}$ n ds : i eafopkj eaigprk gå bl I sofùk eat "igys I sÞvi {kkß Fkh ml dh i f|'V gåA

I g vfLrRo ds çLrko dh I pouk dk ifj'khyu ½euu çfØ; k½djusdsfy, fpÙk eax, A fpÙk eaifj'khyu ½euu½djus I s I g vfLrRo I k{kkRdkj gq/kA

fpùk ealg vfl. rro lk (kkrdkj güusij rjir gh chi) ea U; k;] èke Z vkji l R; dk cëk gërk gå ; g Øe lsgkrk gå

c(i) eatc c"èk g"rk g\$r" Lor%vkRek eavu**t**ko g" tkrk g**%**

vkRek eavuttko güusij cti) eavuttko çek.k cüèk gürk gA bilsvuttko düçekt.kr djusdk ladyi curk gA vuttko çek.k cüèk dsvkèkkj ij fparu gtyk QyLo: i vuttkoenyd fp=.k

gykA ofÙk vullko çek.k fofèk IslartV göx;h QyLo: i vullkoenyd fo'ysk.k gykA bl fo'ysk.k dsvuq i eu eaeN; a dk vkLoknu gyk ftldsfy, vkfn dky Isekuo I;klk jgkA eu rîr gyk] QyLo: i viuh rfir döçekf.kr djusdsfy, p;u 'kq fd;k ftlealekèkku fufgr gyk] IR; fufgr gyk] U;k; fufgr gykA bl rjg U;k;] èkeZvkJ IR; rhuaçekf.kr göusyx!

ch) ea vullkoenyd I adyi vkj eu ea vullkoenyd p; u] bu nïuïads; "xQy eaçek.k ekuo ijEijk eaçokfgr gïrk gå vullko gïusdsckn çekf.kr gïusdk gekjk ti çoflik curk gj ml dsvul kj gekjk vkpj.k ekuoh; rkiwki curk gå ekuoh; rkiwki vkpj.k curk gj ri ml dsvkèkkj ij ekuoh; I foèkku curk gå ekuoh; I foèkku curk gå ekuoh; I foèkku curk gå ekuoh; f'k{kk dk Lo: i fudyrk gå ekuoh; f'k{kk dk Lo: i fudyrk gå ekuoh; f'kkk dk Lo: i fudyrk gå

vuljko gʻusdsckn vkpj.k cuskk ; k ugha vuljko gʻusds ckn eavkpj.k eau vk, , sl k dʻ $\tilde{A}$ ck $\hat{e}$ k ughagsl vuljko vkpj.k eavkuk gh gs

; g; fn ged" le> eavkrk g} bl dsçfr fu"Bk g"rk g}
r" bl d" vutko djus ea D; k rdyhQ g\$ bl ea vki dk D; k
undl ku g"rk g\$ D; k vki dk ?kV tkrk g} vki gh l "p y"!

brus d" vPNs I s vki vius ea I m>+cukvks; g; fn vkius çekf.kr djuk 'kq dj fn; k r" t" g"uk g\$ og g" gh tk, xkA Lo; aeaçekf.kr djuk 'kq djrsg&r" ml I s t" vkxsdh çfØ; k g\$ og g"xk gh vkxA ml ds fy, ged" vyx I s dN I "pus dh t+jr ughag& bl rjg N"Meus i dMeus dk >a>V gh

264@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

[kRe g" x; k! vHkh Pdj"! ughadj"!ß okysrjhdseaPbl d" N"Mij ml d" i dMij!ß okyk >a>V cuk gh FkkA og >a>V gh [kRe g" x; k vc!

> le> dsdjustkrsg&r" çek.k çokfgr g"rk gh g\$ %vxLr 2006] vejd\d%

ekli; rk i si k(kkRdkj) ckskj vutiko(vutiko çek.k gh ije g\$

vultko dsfcuk çek.k ughagā vultko dh vi (kk thou ea I nk jgrk gh gā tho psruk ea'kjhj enyd fØ; kdyki g'rk gā ml ea vultko rd igppus dk d'Ã olrqjgrk ughagā gj 0; fDr fç;] fgr] yklk i no'd royu djrk gh gā þ; g Bhd guyk]; g Bhd ughaguyks] þ; g pkfg,]; g ughapkfg,ß; g I c ge royu djrs gh gā; g royu djrsgā bl hfy; sged þekl); rks ds: i ea; g lohdkj g'rk gå l; k;] èkeļ l R; i no'd Hkh royu fd; k tk l drk gā li; k;] èkeļ l R; ea fo'okl rHkh g'rk gå tc ge bud çekf.kr djus yxa

'kûn ds}kjk Þekll; rkß ds: i eat "ge Lohdkja½Jo.k½ ml dk Lo; aeaifj'khyu ½fujh{k.k} ijh{k.k vFkok ßeuuÞ½g"usij fpùk eal k{kkRdkj g"rk gål lk{kkRdkj ds Qyu eacïèk] c"èk ds Qyu eavu‡ko] vu‡ko ds Qyu eavu‡ko çek.k c"èk] ftl ds Qyu eafpru i mb] ryu i mb ge çekf.kr djus; "X; g" tkrs gål

I g vfLrRo dk çLrko Lej.k ea vkus ds ckn bld" I e>uk vk§ çekf.kr djuk 'k\$k jgrk g\$A çek.k ds I kFk gh I e> i yik g"rk g\$A vul|ko ds fcuk I e> i yik g"rk ughag\$A vul|ko ds fcuk çek.k ughag\$A

fpùk eafp=.k rd 'kûn gâ fpùk dsckn vFkZgâ vFkZds I kFk rûkr gius ij gedi rijr I k{kkRdkj gksdj cièk girk gâ cièk gius ij rRdky fpùk eagq I k{kkRdkj dh rij" V gi tkrh gâ ci) ea, sis 'voèkkj.kk ckèk' gks tkus ds QyLo: i vuilko gi tkrk gâ vuilko dsckn ge dgha#dus okys ugha gâ vuilko nilijsfdI h fofèk I s girk ugha gâ

vkLFkk; k Þekuuß ds: i eage 'kq djrsgði vullko çek.k ds vkekkj ij ge çekf.kr g" tkrsgði; g thou eag "us okyh çfØ; k gði; g 'kjhj eag "us okyh çfØ; k ughagði thou eagh I kku'khyrk dh çfØ; k g"rh gði thou vkði 'kjhj ds I a "x eal onu'khyrk dh çfØ; k g"rh gði I Hkh 700 dj"M+ekuo bl h eax.; gði I kku'khyrk i oði gh thou rir g"rk gði rir g"us dk çek.k gh vullko gði

vultko çek.k gh Þijeß gå ije dk eryc; g u T; knk görk gå u de görk gå vultko dsvkèkkj ij gj 0; fDr dsniljs 0; fDr I sgj foèkk eð 1/dk; Zeð 0; ogkj eð 0; oLFkk eð vkpj.k eð I artiv göus dh fofèk cuha bl rjg Þekuoh; ijEijkß curh gå ekuoh; ijEijk ds èkkjd okgd gå f'k{kk} I boèkku] vkpj.k vkð 0; oLFkka

vutko Kku ea ekuoh; rki wkł vkpj.k Kku lekfgr gâl lg vflrko n'ku Kku] thou Kku] ekuoh; rki wkł vkpj.k Kku bu rhu adsla pr Lo: i ea pr Kkuß gâl vkpj.k tc çekf.kr grk g\$rc Qy ifj.kke Kku dsvuphy gyka vkpj.k dsvuq i tc 0; olfkk gál rc og Kku dsvuq i gála bl rjg ekuo dk ekuoko lfgr 0; olfkk ea gruk vký lexz 0; olfkk ea Hkkxhnkjh djuk gyka

¼vxLr 2006] vejd⅓d½

266@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

xf.kr vka[kalsvfekd vkg le> lsde girk gs

ekuo fdlh Hkh bdkà d" lEiwkrk ds Lo: i eale> Idrk gå

I e>uk vko'; d g\$; k ughà igys bl ckr d"r; djuk vko'; d g\$ bl dk mùkj gj 0; fDr pkgs Kkuh g"] vKkuh g"] foKkuh g" ds l kFk; gh vkrk g\$ bl e>uk vko'; d g\$ l e>us dh vko'; drk vfLrRo eadoy ekuo d"gh g\$ iRFkj] iM+i@k\$; tho tkuoj d"vfLrRo ds Lo: i d"le>us dh vko'; drk ughag\$ bekuo dsfy, vfLrRo d"le>uk vko'; d g\$ bl l # ds vkèki ij ge vkxs ckr djæ\$

d\$ sle>rsg\$ bl ij pyrsg\$ vka[kalsged" fn[kkā nsrk g\$ vka[kadslkeus t" 180 vak rd dh ifjfèk eavkrk g\$ mld" þnf"V ikVB dgrsg\$ dsy 360 vak ealsvfèkdre 180 vak gh nf"V ikV eavkrk g\$ bl rjg vkèkk n"; gh vka[kaij çfrfcacr g"rk g\$ bl nf"V ikV eagj nx fcUnq vkdkj vk\$ vk; ru ds: i eavka[kaij çfrfcacr g"rk g\$ k

P?kuß vk{ka}kjk I e> eavkrk ughagå rc ge xf.kr dk I gkjk yrs gå xf.krh; Hkk'kk}kjk ge ?ku d" Hkh tku yrs gå vkdkj vk; ru dh I Eiwkirk d" Hkh tku yrs gå vkdkj vk; ru dh I Eiwkirk ?ku eagh I e> vkrh gå ?ku ds vkèkkj ij olrupka d" igpkuus ds rjhdsge viuk poplsgå dk; 10; ogkj eayk popls gå vkdkj vk; ru ?ku d" I e>us ea ekuo I eFkZ gupk gå vkg ijEijk ds: i ea Lohdkjk gå

xf.kr vkj[k"alsvfèkd] le> lsde g"rk gå xf.kr le vkj fo"ke xfr; "ad" vkødfyr djrk gå þeè; LFk xfrß d" xf.kr Nw Hkh ugha i krkð ftl rjg vkj[k ls?ku d" ugha le>k tk

I drk] mlh rjg xf.kr I s Þeè; LFkß xfr d¨ ugha I e>k tk I drkA Þeè; LFkß xf.kr dh I hek I s ckgj dh ckr gå oLrqdk Þg¨ukß vkå ÞO; oLFkk eacusjgukß ml dk eè; LFk xqk g\$t¨ xf.kr ds o'k ds ckgj dh ckr gå

dkj.kkRed Hkk"kk dsç; "x l svè; ; u i wizd þeè; LFkß ekuo d" le> ea vkrk gå i yik n'klu þeè; LFk n'kluß gå eè; LFk n'klu dk eryc gsoræku d" le>uk ¾ vfLrRo l gt 0; oLFkk d" le>ukA vfLrRo earhu rjg dh xfr; ki gå le] fo"ke vkj eè; LFkA ts si snk g"uk ¼ e½ ej tkuk ¼ fo"ke½ vkj bu n"u adschp eaþthukß; g eè; LFk gå gj voLFkk eale] fo"ke vkj eè; LFk xfr; "ad" i gpkuk tk l drk gå fdl h voLFkk dh eè; LFk xfr ml voLFkk ds þfuß; cusjguß; k þ0; oLFkk ea jguß dk Lo: i gå; g ekuo d" le> eavkrk g\$r" ekuo d" Lo; a ds 0; oLFkk ea jgus dk Lo: i Hkh Li"V g"rk gå ckdh voLFkkvka ds cusjgus dk Lo: i Hkh Li"V g"rk gå

; gh og Þl e>nkjhß g\$ftl dh l Hkh ekuo ad vko'; drk g\$

1/wxLr 2006] vejd//d1/

vè; ; u fofèk eavullko çek.k

n'ku] okn] 'kkl= ds: i eat" e&usoka³e; fy [kk g]s og egik vullkoenyd fofèk Isfd; k x; k fp=.k gSt" vkidsfy, I pouk g& I pouk dk i Bu vè; ; u ugha g& i Bu vè; ; u dh i "BHkhie g& thou earnkdkj ræni g"usdk xqk j [kk gyvk g& ml dsvkèkkj ij vè; ; u fofèk eavflrRo dh oklrfodrkvkads I kFk rnkdkj g"rsg& oklrfodrkvkal srnkdkj g"uk gh I k{kkRdkj g& fpùk ea I k{kkRdkj gkcj ch) eackèk g"rsrd vè; ; u g&

268@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

I g vfLrRo I k{kkRdkj g ukA I g vfLrRo ea thou I k{kkRdkj g ukA I g vfLrRo ea ekuoh; rki wkZ vkpj.k I k{kkRdkj g ukA ve; ; u I s; srhu ahkkx dk I k{kkRdkj g uk g v kA I k{kkRdkj g us ds ckn c f) ea c ek g uk Lokhkfod g A I k{kkRdkj i wkZ g v k g b I dk ç ek.k g c f) ea c ek g ukA

Øe IsIk{kkRdkj gkrdj ckèk gkrk gå Ik{kkRdkj dsIkFk IkFk ch) eatek ½ ohdkj½ gkrstkrk gå vèknjsd ch) Lohdkjrk ughagå to dhkh hkh cëk gëxk inkirk dsIkFk gh gëxka inkirk ds ckjseavkid ork; k xBuinkirk] fø; kinkirk] vkpj.kinkirka thou xBuinkijek.kqdsLo: i eaIk{kkRdkj gëusdsigysdä cëk ugha gëxka Ikj : i ea xBuinkirk] fø; kinkirk] vkpj.kinkirk Ik{kkRdkj gëusdsckn ch) eaIg vfLrRo cëk gë tkrk gå

vè; ; u fofèk I schèk ghouk gh ßvoèkkj.kh gå ¼voèkkj.kh½ c'èk g'usdsch ¼vkRechèk ghouk½ rRdky gh vkRek eavut!ko g'rk gå mi ea d'Ã ngi ughayxrhA mi dschn vut!koenyd fofèk I s ctj) ea vut!ko çek.k c'èk] çek.k c'èk ds vhèkkj ij I tdYi] I tdYi ds vhèkkj ij fparu vhá fparu ds vhèkkj ij fp=.kA chèk guyk rhs vè; ; u guykA chèk ughaguyk rhs vè; ; u ughaguykA

vè;; u rd i #"kkFkZ g\$\ vullko ds ckn vH; kI g\$\ vullkoenyd vH; kI dk Lo: i g\$\ I ekèkku I ef\) i no`\d thukA vullkoenyd thus I spv [kbM I ektß Lo: i eavHk;] rFkk pI kobk@e 0; oLFkkß Lo: i ea I g vfLrRo çekf.kr g"rk g\$\

vullko güusdsckn vullko vkdk'k eat n{ku@le>usdk y{; curk g} mld n{kk tk ldrk gå ; g y{; vullko dsigyslkh cu ldrk g} vullko dsckn lkh cu ldrk gå t\$ sejk y{; cuk] thou ijek.kqdsvåkäd fxuuk] mldsvkpj.käd

vyx vyx igpkuukA

etps lekfèk laeinod vullko gyka lae dsigysetps d'Ã vullko ughagyka vullkoxkeh fofèk ¼vè;; u fofèk½eal ekfèk dk fodYikRed ekxIfn; sgå lhèks lhèks lae dky eaetps t'' vè;; u gyk] og vkid'' vè;; u djk jgsgå; g ckr vkid'' le> eavkrk g\$r'' vè;; u dsçfr vkidk xllkhj g''uk cu tkrk gå lekfèk lae dk t'' Qy etpsfeyk mld'' eåekuo tkfr d'' læf''kr dj jgk gyl

vullko eal Eiwki vfLrRo vk tkrk gå vullko dsvykok då cprk gh ughagå bl rjg vullko dsckn gj 0; fDr þlojkß götkrk gå lar hkkök eadgar vullkoenyd fofèk Isekuo U; k;] èkel IR; döçekf.kr djrk gå vullko djuk] vullko djukl vullko djukl gå vullko

ç'u%vullko djkusdsfy, D;k djæs.

mùkj%pruk fodkl eN; f'k{kk eN l} dsfy, vè;;u ds fy, çj.kk ik; xxx vius thus en vulko çek.k d" çlrr djxx çj.kk vkj çek.ki nod nN js0; fDr en vulko dsfy, ekxzç'klr g"rk ga çek.k ds fcuk çj.kk l Qy ugha g"rk çek.k ekuo ijEijk en 'kjhj dsl kFk gh g"xk bl fy, 'kjhj dh vko'; drk ga vdsys thou 1/cuk 'kjhj d½ çek.k çlrr ugha dj l drk vius en l rhv t: j jg l drk ga l g vflrro fur; çHkkoh ga 'kjhj Hkh l g vflrro en r\$ kj gnyk ga thou Hkh l g vflrro en r\$ kj gnyk ga

I g vfLrRo I lifer ughag& 0; kid oLrqI lifer ughag& I g vfLrRo vk\$ 0; kid oLrqdk Kku Hkh I lifer ughag& bleavullko djusdsfy, gj 0; fDr eal; kl g& dA eaftKklk g&

266@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

, I k e Si ekurk g NA bl I; kl $\lor$ kS ft Kkl k d mùkfjr djus ds fy, eè; LFk n'ku ds $\lor$ è; ; u djus dk çLrko g SA bl çLrko dh j kuh e a èkjrh e a çpfyr | Hkh jkT; $\lor$ kS èkeZ | Soèkku a dh fuj Fkdrk | e hf {kr g x; hA

¼nlEcj 2008] vejd⅓d½

Jo.kj euu] I k(kkRdkj) ckekj vukko) çek.k

ryu; k r@yusdh ckr ofùk eaj [kk gykk gå Hkfer fl.Fkfr eal; k;] èkez vkj l R; nf"V; "al s r@yus dk Þolrí, ofùk ea ugha jgrka 'kjhj enyd nf"V; "a ¼ç;] fgr] ykHk½ l s r@yus ij ; g Þolrí, ofùk ea vkrk ugha gå

Ig vfLrRo çLrko 'kCn"a ea I quus ½Jo.k½ Is bruk midkj g" tkrk gSI g vfLrRo Þg"uß ds: i eaLohdkj g" tkrk g\$\lank U; k;] èke] I R; Þd\n g\b]; g Lohdkj g" tkrk g\$\lank \lank \la

euu fofèk IsftKkIk inold PIR; ß 'kûn IsIg vfLrRo
t" báxr gSogk; ge igp tkrsgå bl rjg Ig vfLrRo fpùk
eafparu {ks= ealk{kkRdkj g"rk gå Ik{kkRdkj g"usij cfi) eac ëk
g"rk gh gå ckèk gkusij vutko gkork gå vutko g"usij cfi) ea
i up% vutko çek.k c"èk g"rk gå vutko çek.k c"èk g"usij cfi)
fparu ds fy, Þ[kujkdß çLrr dj fn; ka ftIIs vutkoenyd
fofèk Isfp=.k g"usyxka t\$ seå vHkh vki dh ftKkIk ds vkèkkj
ij fp=.k dj jgk gpl , \$ svutkoenyd fp=.k djusdk ç; "tu
gå Ikeus 0; fDr d" c"èk djkukA

ts e bus vulkoenyd fofèk Is fp=.k djrs gq vkids I Ee (k dn) 'k Chrad" ç Lr (r fd; k A mu 'k Chrads v Fk Zeatkus dh vkidh vko'; drk; k ft K k k cu x; h A ts s Pi k uh B, d 'k Ch g ft I s e bi dgrk g p B I; k I c p r h p g A; g I q dj i k uh o Lr q d i g p k u us dh v k i e a ft K k I k cu x; h A v c v k i i k uh o Lr q d i g p k u us dh v k i e a ft K k I k cu x; h A v c v k i i k uh o Lr q d v f Lr Ro e a i g p k u I dr s g A v i uh I; k I c p k I dr s g A m I h r j g I s P I R; ß, d 'k Ch g S t I g v f Lr Ro Lo: i e a o Lr q g A I g v f Lr Ro D; k g S. 0; k i d e a I i D r ç N f r g A I ù k k 0; k i d g A ç N f r , d , d v u r b d k b Z k; g A v u r Lo: i e a ç N f r v k S 0; k i d Lo: i e a I ù k k K k K R d k j g u s i j c è k v k S c è k g u s i j v u k k f l) g "t k r k g A

vu**l**ko Igt çek.k g&

cfi) eal ad Yi Lo; a 1/4 thou 1/2 d" cekf. kr djusdh 1/2 dath 1/8 gal cai) eal adyi gh çekf.kr djusdh þ'kfDrß gal 14vullko ds i'pkr½ vullko çek.k c"èk ch) ea g"us ij fpùk ea fparu 'kq g"rk gå fpru gh vutlkoenyd fp=.k dk i "BHkfie gå fpùk ea fpru fØ; k vko'; d jgk rkfd ofÙk l rtV g" l dsþ; gh U; k; q\$6] Þ; qh èke/q\$6] Þ; qh l R; q\$6 bl rjq ofùk ds l **r**tþV g'us ds fy, vkRek ea vullko vko'; d jgkA bl rjg vullkoenyd fofèk I sofÙk eal R; çHkkoh g'usyxkA èkeZçHkkoh g'usyxkA U; k; çHkkoh g'us yxkA QyLo: i lønu'khyrk Ist" fØ; kdyki g"rk jgk] og I c Þfu; £=rß g" x; kA lænnukvkædk ; g fu; æ.k Lo; LeQurz guykA bl ds fy, d'A ckgjh cy ugha yxkuk i MkA çkÑfrd: i ealonuk, avulkoenyd fofèk Isfu; fer götkrh q& U; k;] èkeZ vk\$ I R; enyd bu fopkj alst env; Li "V qq] mudk vkLoknu eu eag" x; kA eu eagg eM; "adsvkLoknu ds vul kj ge p; u djusyxA bl rjg Lo; ad" çekf.kr djusds fy, , d rjQ+cfi) eavutkoenyd bl tdYiß jgrk g\$ nul jh vkj

268@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

eu ea vullkoenyd Þp; uß jgrk gå ; s nïuïa feydj vullko çek.k dh i jEi jk curh gå

bl rjg %f'k{kk fofèk lsvè;;u] vè;;u fofèk lsc¨èk] c¨èk fofèk lsvullko] vullko fofèk lsçek.k] vullko çek.k fofèk lsc¨èk o ladYi] c¨èk o ladYi fofèk lsfparu o fp=.k] fparu o fp=.k fofèk lsryu o fo'ysk.k] vullkoenyd ryu o fo'ysk.k dsvkèkkj ij vkLoknu vký p;uA

dYiuk'ktyrk dk rflr fcUnq

Hkfer volfkk ealkh ekuo eall; k;] èkez vk; I R; ÞI gt vi (kkß gå Þl; k; ß] Þèkeß vk; ÞI R; ß 'kcn gekjsfopkj eagå ij Þl; k; ß D; k gå Þèkeß D; k gå ÞI R; ß D; k gå bl dk mùkj feyrk ugha gå Qyr% fç;] fgr] yktk ea ge thrsjgrs gå ofùk d' Þlej.k i voðdß; g I vouk feyrh gå ÞI g vflrko Lo: i eal R; gß] ÞI ekèkku Lo: i ea èkez gß] Þeð; "a ds fuokð; Lo: i eall; k; gßA bl I vouk dk ofùk ea i fj'khyu ½fujh(k.k i jh(k.k½ vFkok euu djusij ofùk ÞmRI forß g'rh gå Qyu ea fpùk eal k(kkRdkj g'rk gå fpùk ds bl çdkj ÞmRI forß ¼l k(kkRdkj½ g'usij cþ) ea c'èk g' tkrk gå vè; ; u fofèk ea, s s gh g'rk gå

ekuo dh dYiuk'khyrk dk rflr fcUnq I g vfLrRo ea vutko gh gA

dYiuk'khyrk dhj®kuh dsç; "x Isge Ik{kkRdkj inoid c"èk I illu g"usrd igp tkrsgå c"èk I illu g"usij vutko dh j®kuh çHkko'khy g" tkrh gå bl <ax IsdYiuk'khyrk dhj®kuh

vulko dhj®kuh eafoy; g" tkrh g&

vulko d" crk; k tk l drk g§

vè; ; u fofèk eall i Dr çÑfrß dk c'èk ch) eagh g'rk gh vè; ; u djusokysdsfpùk ea; g fpf=r ughag' i krk ; g ch) ea c'èk gh g' i krk gh

 $\varsigma'u\%fp=.k \lor k$ $g'u\%fp=.k \lor k$ $g'u\%fp=.k \lor k$

mùkj%cf) eat c'èk g'rk gSml dk vullkoenyd fofèk l s çek.k çLrf g'rk gA vkj fcuk c'èk fpùk eatksfp=.k g'rk gSog çekf.kr ugha g'rk] l øsnuk ds: i ea0; Dr g' tkrk gA fp=.k vkj c'èk ea; gh QdZgA

vè; ; u fofèk ea Malùk ea lai Dr çÑfrß½ dk rgyu ls lhèkk lk{kkRdkj] fQj c'èk gh g'rk gN bldk ¼ Rrk ea lai Dr çdfr dk½ fp=.k ughag'rkA

fpùk ealg vfLrRo I k{kkRdkj gius ij cfj) eaciëk gh girk g\$A ciëk gius ds ckn ½ vulko ds i 'pkr½ vulkoenyd fofêk I siqu% Þçek.k ciëk gir eagirk g\$A çek.k ciëk di çekf.kr djus dk ÞI ædyiß girk g\$A I ædyi gius I sml dk fpùk eafpæru girk g\$t fQj fpf=r girk g\$A bl rjg tc vulko I ælu 0; fDr ea fp=.k girk g\$r og thuseavulko di çekf.kr djus dk vkèkkj curk g\$ rFkk nuljs0; fDr eaciëk djkus dk L=ir curk g\$A bl rjg ÞI ùkk ea I æDr çÑfrß di vulko I ælu 0; fDr fpf=r djuk I æko g\$A; fn; g fp=.k djuk I æko ughagirk ri vulko di thuseaçekf.kr djus dk vk§ nuljs0; fDr di vè;; u fofèk I scièk djkus dk diễ rjhdk gh ughagirkA

266@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

foxresdgk x; k Fkk Þvullko dörk; k ughatk I drkAßes; gk; dg jgk gwvullko dörk; k tk I drk gs.; fn 'kkunkjh I scrkus dh dön pht gsrög vullko gh gs. bu nöu aeafdruk nujh gsvki gh I py!

%vxLr 2006] vejd\d\d\%

ladV e@Dr

thou viusLo: i ea, d xBuiwkZijek.kqgA bl dsikp Lrj g&eu] ofùk] fpùk] cq) vk\$ vkRekA thou bu ikpäadk vfoHkkT; Lo: i gA Hkfer ekuo eathou dh l k<\$pkj fØ; k, agh fØ; k'khy jgrh g&i'ksk fØ; k, al qr jgrh gA l k<\$pkj fØ; k, at fØ; k'khy jgrh g&ml h l sekuo eadYiuk'khyrk çxV gA vk'kk] fopkj vk\$ bPNk dk l a pr Lo: i dYiuk'khyrk gA Hkfer thou eafopkj %ofùk½fç;] fgr] ykHk nf"V; al sdk; Zdjrk gA Hkfer thou eabPNk %pùk½ eadoy fp=.k fØ; k'khy jgrk g\$ fpru l qr jgrk gA

fparu Hkkx thou earc rd lar jgrk g\$tc rd vuako çek.k vkRek eau g"! vuako çek.k dsfcuk fparu dh þ[kajkdß gh ughag\$

of Dik eatc ge fç;] fgr] yklk nf"V; "alsgh rgyu djrs går" og fpru eatkrk ughagå fç;] fgr] yklk i bod rgyu djdsge 'kjhj enyd fp=.k rd gh i gprsgå 'kjhj enyd ckrd" fp=.k Isvkxsc<k; k ughatk I drkA ml eafpru dh d"Ā oLrqughagå ml eadby I bonuk gåvkå I bonuk d" jkth j [kus dh çof Dik gå bl h d" Þl bonu'khyrkå dgk gå bl d" Þonukå bl fy, dgk D; "ád I bonukvka ea I ([k Þlkkl rkå gå þl ([k tå k yxrk gå ji ml dh fujrjrk ugha curh A; g þd"Vå Hkfer

thou eacuk jgrk g&

Hkfer ekuo dk; g Þd"Vß ml ds thou ea vrflr ds dkj.k gå Hkfer thou ea vrflr dh j{kk fpru vkj fp=.k ds chp cuh gå Hkfer thou to thrk gå r" ml d" l eL; k, a gh l eL; k, a vkrh gå Hkfer thou d" thus ea l ekèkku ugha feyrka l eL; kvka ds fcxkW+dk l ælr fp=.k ea vkrk gh gå ogh ekuo dsfy, ÞlædVß gå tå sèkjrh chekj g" x; hj fcxkW+dk; g lædr ekuo dsfp=.k ea vkrk gh gå bl lædV l s efpr vkj Hkfer dk; l djus l s r" ugha fey l drhA

bl ledV lsefDr rHkh lEHko gStc ekuo lk<ppkj fØ;k ½tho pruk½ dsLFkku ij nl fØ;k ½ekuo pruk½ ivoid ft,A mldsfy, gh eè;LFk n'kū lg vfLrRookn dsvè;;u dk çLrko gå

1/wxLr 2006] vejd1/d1/2

Hader thou each c ek dh vi (kk eajgrh g)

Hkfer ekuo ds thou ea t" c(i) gS og ÞHkferß ugha g"rhA Hkfer thou ea c(i) c"èk dh Þvi (kkß ea jgrh gA

Hater volfk ea Hat c() fpùk ea gius okys fp=.k dk n''Vk cuk jgrk gå tho pruk ea gius okys I Hat fp=.kadi c() n{krk jgrk gå yådu bl þHater fp=.kådi c() Lohdkjrk ughagå c() ti Hater fp=.kadi Lohdkjrk ughagå ogh þihmað gå I olekuo ea ti þihmað gå mi dk eny ; gh gå

tho pruk eathusokysekuo dsthou eadYiuk'khyrk fç;] fgr] ykkk dsvFkZeafØ;k'khy jgrk gå fç;] fgr] ykkk inold t" fp=.k g"rs qå mud" c(i) Lohdkjrk ugha gå bl

268@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

VLohÑfr Isbruk gh fudyrk g\$P; g Bhd ughag\$ß ij PBhd D; k g\$ß bl dk mùkj ughafeyrk] D; "id ci) eac "èk ugha jgrkA ekuo fç;] fgr] ykHk dh I hek eat "Hkh djrk g\$ og fp=.k Isvkxstkrk ughag\$¼ k<ppkj fØ; k eal hfer jgrk g\$A ci), s sHkfer fp=.k adk n "Vk cuk jgrk g\$ Hkfer volFkk eac) dk nf"V fp=.k dh rjQ+jgrk g\$ vk\$ vkRek Is çkekf.kdrk dh vi{kk eajgrk g\$ çekf.kdrk u g"us Is thou eafjDrrk; k vrflr cuk gh jgrk g\$

ç'u%r" bl dk eryc Hkfer vol.Fkk ea Þejihs ch) lads r" djrh g\$ n; g Bhd ugha g\$Þ ysdu og ejih rflr ds fy, i;kIr ugha g\$ D; "sid ÞBhd D; k g\$n bl dk mùkj ejis ikl ugha jgrkA D; k; g l gh g\$n

mùkj%gk]; g I gh g& Þ; g Bhơ ughag\$ß, d k vươd y xad yxrk g& ysdu Bhơ D; k g\$ I gh D; k g\$, ; g Lo; a eabvfèkdkjß ughajgrk g& mI dsfy, D; aç; kI ughadjr to vkid yxrk g\$; g Bhơ ughag\$r I ghiu dsfy, vki D; aç; kI ughadjr bI txg eal Hkh d çk.k I sdV g&

cf) }kjk fpùk eag "usokysfp=.k"ad " n{kusdk dke I nk jgrk g\$ I cdsikl jgrk g\$ cf) dsbl n"Vk cusjgus I sge; g r" fu.k", ysikrsg\$ fd ge fdlh ÞekU; rk\$ d" ysdj py jgs g\$ y\$du vlyh; r dk vfèkdkj Lo; a ea u g"us ds dkj.k ge ijEijk d" fuHkkrsjgrsg\$; gh ÞgB èkeh", rk\$ g\$

Hkfer thou each) to coek dhivi (kk eajgrh g) mi dh rfir i givfliche ea bive; ; uß i no di gh i EHko g).

vu**k**ko] çek.k

vultko gʻus ds ckn ekuoh; rki wkl vkpj.k gʻrk gh gå ekuoh; rki wkl vkpj.k dk Lo: i gʻs enl;] pfj = vkj uʻsrdrkA vkpj.k ds l kFk l ekèkku vkj l ekèkku ds l kFk l ef) gʻrh gå vkpj.k ls; k thus l sgh; g Li "V gʻrk gʻsoLrqcʻèk gqvk fd ughà.

O; ogkj ea; fn fdlh Isekuoh; rkiwkl vkpj.k feyrk g\$ r" ml ea'kødk djus dh D; k t: jr g\$ ekuoh; rkiwkl vkpj.k] lekèkku] lef) d" d"Ã O; fDr çekf.kr djrk g\$ eryc og tkxr g\$ t\$ sdy vki gh dg"xsfd Þge Ie> x, ßA vc ml ij vfo'okl djus dh d"Ã ckr gh ughag\$ fo'okl ds vykok vk\$ d\$ ughadjuk curk to rd vki Ismldsfoijhr ckr dk Iødr ughafeyrkA vki t" dg jgsg" vkids vu¶ kj og Bhd g\$; fn vkxspy dj irk pyrk g\$ vHkh ughale>} r" ml d" vè; ; u i nod i njk dj gh I drsg\$ bl rjg d"Ã ncko f[kpko g\$ gh ugha

bl èkjrh ij vuttko igysfalh d" ughagtyk ; g ebus ughadgk gå

vullko çekf.kr ughagıvk] tkxfr dk i jEi jk ughacuk ; g t"j Isdgk gå

1/4tuojh 2007] vejda/d½

vullko çek.k dh vko'; drk

eaml fnu rîr gkstkÅpk ftl fnu epdksirk pysk fd nl chl vkneh çekf.kr gksx,A epdksbllsT; knk din ughapkfg,A; gh pkfg,! mlh dsfy, ejk l kjk ç; kl gj ejh 270@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½ I kjh l kp ml h dsfy, g\$ ejk thuk ml h dsfy, g\$

ç'u %e%l kprk giji vuljko rd ge ; fn ughai giprsg%rks D; k djak%

mùkj % "ughaigpaks" dks D; kal kprs gks. "ds sigps."
ml dksl kpkt ughaigpusij rksogh vijkèk ijajk eajgaks. VHkh
bl èkjrh dks NksM+djds bl lks 0; ng eavks dksZxg ughags
tgk; "ekuo" cu dj th ik, A vHkh rd bl èkjrh ij Hkh eut;
i'kqekuo vks jk{kl ekuo dsLo: i eagh jgk gs.; fn eaky xg
ij Hkh tk dj jgusyxrsgsrksHkh i'kqekuo jk{kl ekuo cu dj
gh jgaks.

i 'kqekuo vkj jk{kl ekuo dh yMkb; kadh gh xkFkk, agji gekjs bfrgkl ea jgL; e; noh norkvka ds xkus xk; j mudks "fo'ksk" eku dj mudh HkkVfxjh dks gh fo}ùkk ekus ga tcfd gekjh fofèk I sekuo gh I e>nkjh i od nork Lo: i eagkrk ga

¼I rEcj 2011] vejd∛d½

vė; ; u] vH; kI] çckėku

vè; ; u djds Hkh ; fn tkxfr Øe ea gh jguk gS rks vè; ; u dk eryc D; k gwyk\ ; g Hkh , d I kpus dk fo"k; gA vè; ; u dk eryc gS tkxfr I i lu gksukA tkxfr I i lu gksus ds ckn çek.k gkrk gh gA çekf.kr gksus dh bPNk I Hkh ekuoka ea j [kk gwyk gh gA xjhc vehj] Kkuh] vKkuh] foKkuh I Hkh ea çekf.kr gksus dh bPNk j [kk gA vHkh tho pruk ea I dy dølæki dksdjus dks çekf.kr gksuk ekurs gA

vH; kI g\$tksIe>k g\$mIdksçekf.kr djukA I wusek= Isge vH; kIh gksx,], Ik dN ughagkrk g\$ vè; ; u dsckn

çekf.kr djusdsfy, tksifjJe g\$mldksvH;kl uke fn;kA ckèk gksusrd vè;;u g\$ckèk ½voèkkj.kk½ gksusdsvurj vutko gkrk g\$ vutko lsigysvè;;u gh vH;kl g\$ vutko rd i#"kkFkZg\$ mldsckn ijekFkZg\$ vutko dsckn LokHkkfod: i eavH;kl gkrk g\$t\$ sge lki yrsg\$ fny èkMdrk g\$ iyda >idrh g\$o\$ sgh LokHkkfod: i ea0; ogkj vk\$ dk; 1 çekf.kr gksuseadk\$ lk ilhuk cgk jgk gh doy l (k dk vutko djrk gh epeavutkoenyd fofèk lslekèkku cuk jgrk g\$vk\$ lekèkku dsvFkZeagh e\$ckr djrk gh lkFkdrk dsfy, ckr djuslsl (k ugharksvk\$ D;k gksk\ ^cckèku** mlhdk uke g\$ lekèkku lcdh t: jr g\$, \$ k eku djds e\$ çcksèkr djrk gh vki mldks d\$ s Lohdkjrs g\$ og vki ds vfèkdkj dh ckr g\$

¼thou fo | k j k "Vħ; l Eesyu] v D V ncj 2005]el ji h ½

I k(kkRdkj gksus es vMpu

I k{kkRdkj gksus ij vutiko gkrk gh gå vuteku eagedks fVduk iMfk gå rnkdkj gksus ij vuteku eafVduk gkrk gå rnkdkj gksus ds fy, gj ekuo eadYiuk'khyrk inth ds: i eagå viuh inth dksgh mi; kox djuk gå bl eamèkkjckth dipl ugha gå I k{kkRdkj ea vuteku i Ddk gkrk gå ml I sigys vuteku i Ddk ugha gkrk] xyrh gksus dh I EHkkouk cuh jgrh gå

I g vfLrRo I k{kkRdkj gksuk g\$ m1 dsfy, pkjkavolFkkvka dsckjseali"V gksuk g\$ vk\$ dip\ Hkh ughag\$\lambda 'kCn I sbfaxr vFkZ Lo: i ea olrqdksigpkuuk g\$\lambda

bl eang yxusdk igyk dkj.k g\$rd2 dYiuk'khyrk dksrd2 eau Q1 k dj oLrq1 srnkdkj gksus ea yxkus I s 272@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr l pokn ¼kkx&2½

I k{kkRdkj gkstkrk g\$

ngi yxusdk nul jk dkj.k gSfi Nyk tksi <k gS¼i nokkxg½ ml dsl kFk tkMusdk ç; kl djukA

ngi yxus dk rhljk dkj.k gSigys Istksth; sg&rkSj rjhd}; ekU; rk ¼ nokU; kl½ vkSj u, çLrkfor ea esy u gksukA

vė; ; u ¼ kkėk½ i no d I g vfLrRo dsfy, ½ uu fofèk I ½ vuneku cu gh tkrk gå I k{kkRdkj] ckèk en vuneku i Ddk gkrk gå ftl ds QyLo: i vunko gkrk gh gå vunko en foLrkj ugha gkrka vunko dks çekf.kr djus tkrs gå rks jškk&jškk Li "V gkrk tkrk gå ge i gys jškæjšks ds ckjs en Li "V gkrk pkgn rks ml en vVd tkrs gå vunko ds ckn tå k ftKkl k gkrk gå ge oå s 0; ä gks tkrs gå

1/2/vçSy 2010] vejdVad1/2

I k(kkRdkj) ckik vullko) çek.k

ç'u % l k{kkRdkj D; k g\$.

mùkj % vullkoxkeh ¼vè;; u½ fofèk ea'kCn ds vFkZ ea tks oLrqg} ml ds Lo: i ea fpùk rnkdkj gks tkrk g\$ ml dks l k{kkRdkj dgk g¼ 'kCn ds vFkZ Lo: i ea ½ckèk½ l k{kkRdkj gksck g¼ Øfed : i l s l k{kkRdkj gksclj ckèk gksck g¼ tks i wkZ gksus i j vullko gksck g¾

ç'u % ckèk vkj vutlko dh fLFkfr ea D; k vrj gs.

mùkj %¼voèkkj.k½ ckèk ea Loh—fr dh -<rk ¼ifjiţV vuęku] fu'p; kRed Loh—fr] vFkZ ds çfr -<rk½ curh g\$ tks vuţko ea fuf'pr gks tkrh g\$

ç'u %D; k vu**l**ko İsigysfu'p; rk uglag**%**

mùkj %ughA çekf.kr gkusch ; kK; rk vkusij gh fu'p; rk vkrh gA

ç'u %vullko eaD; k fuf'pr gkrk g\$.

mùkj %vullko ea; g fuf'pr gkrk g\$^geustksvè; ; ui nod I g vfLrRo I k{kkRdkj fd; k Fkk] og I gh g\$\(\mathbb{A}\)^** vullko i nod çekf.kr gksusdh fgEer cu tkrh g\(\mathbb{S}\) mI eadkb\(\mathbb{B}\) Hkh 'ksk ugha jg tkrh g\(\mathbb{A}\) tks I g vfLrRo I k{kkRdkj g\(\mathbb{V}\)k\) mI h ds I kj : i eackèk vk\(\mathbb{S}\) mI h \(\mathbb{C}\)kèk\(\mathbb{C}\) ds I kj : i eavullko gkrk g\(\mathbb{A}\)

I Ükk ealiä ç—fr pkj volfkkvkads: i eagksusdh I Eiwkirk geavullko eavkrh gå ftllseulj; rj ç—fr dslkfk fu; e] fu; æ.k] I rgyui noid thuk vk tkrk gåvkj ekuo ç—fr dslkfk U; k;] èke] I R; i noid thuk vk tkrk gå

%/cs/ 2010] vejd//d%

rnkdkj g"us dh fLFkfr

mùkj %eiuslekf/klae eat ns[kkog vkidsikl lipuk gi lipuk gi lipuk gi lipuk gi lipuk gi lipuk gi lipuk gi lipuk gi lipuk gi lipuk gi lipuk gi lipuk gi lipuk lis vkid rhkdkj gi usrd tkuk gi rhkdkj gi usij vkid ogh fh [kokk ti eqssfn [kk] 'ns[kus dkeryc 'le>uk* gi vullko dh jo kuh ealej.ki no ç; Ru djuslsge rhkdkj gi usdh fl. Fkfr ea i giprs gi libu ½Jo.k½ ds ckn 'euu* fofèk ea; gigkst gi ea uçfØ; k* ea U; k; ekel li R; nf"V; sryu gkst gi olri dk 'kkek gkst gi lo fujh (k.k gkst gi ekuoh; rki wkl vkpj.k ds vuqdj.k ea thrsgi 'euu* ea }kjk gekjh çk Fkfedrk fl. Fkj gkst gspNk] fopkj vk'kk(U; k; ekel li R; ih oki Nr olrqealar

274@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

gkrs gå blds i 'pkr~'Jo.k' ds lkj ea fpùk] ofùk dfUnz-r gksuk@gkrk gå bl fofèk lsgekjk çkFkfedrk gksus ls^rnkdkj* ds fLFkfr rd igp tkrs gå

dYiuk'khyrk vk§ deLorærk gj 0; fDr eainth ds: i eaj[kk gå; g gj 0; fDr eavè; ; u djus dk L="r gå blls T; knk D; k xkjå/h nh tk,\

esus, d feVVh I sydj ekuo rd Ro I fgr 0; oLFkk ea jgus ds Lo: i dk vè; ; u fd; kA 0; oLFkk ea gïus dk çofùk, d i jek.kq vak ea Hkh g\$ bl ckr dk es vè; ; u fd; k gpA rnkdkj fofèk I svki vè; ; u djæs r vki d Hkh os sgh fn [kxkA bl ds fy, d A ; a dke ugha vk, xk] d A fdrkc dke ugha vk, xk dsy thou gh dke vk, xkA thou dh I; kl vfLrRo lgt okLrfodrkvka ea rnkdkj g "us ij gh corh g\$A

rnkdkj rd igypkuk gh vè;; u dh eny pšVk g&

'KCn Is vFkZ dh vkj è; ku nsus Is vFkZ ds Lo: i ea vfLrRo ea t" oLrqgSml ds I kFk rnkdkj g"uk curk gh g\$\lambda ml dsckn ræin g"uk ½çekf.kr g"uk½ LokHkkfod g\$\lambda vFkZ vfLrRo ea oLrqds Lo: i ea I k{kkRdkj g"us rd i #"kkFkZg\$\lambda ml ds ckn c"èk vkj vutko vius vki g"rk g\$\lambda I k{kkRdkj ds ckn cf) ea c"èk] cf) ea vkRe ckèk* gksus ij vkRek ea vutko rjir gh g"rk g\$\lambda ml eanj ughayxrhA cf) ea voèkkj.kk ckèk* vFkok vè; ; u ckèk* ds vuarj gh vutko gkrk g\$\lambda

rnkdkj g"us dh fLFkfr eatc ge igprsgår" ged" Li"V g"rk g%

olrą olrą dk ç; "tu vkj olrą ds l kFk gekjk

I scakA; g gj olrqds i kFk g uk g A bi ead A Hkh dMh NWk r og dsy 'kCn gh i uk g A bi i økn eat i cis çcy çlrko g og ; gh g A

rnkdkj g"usdh fLFkfr døy vè;; u I svkrk gå ræi fofèk I sçek.k vkrk g\$; g vullko dsckn g"rk gå

rnkdkj ræii gjus dh fLFkfr gh Þn"Vk inß g&

bllsigys 1/eè; LFk n'klu dsçxVu lsigy 1/2 HkfDr earnkdkj rævi dh ckr dh x; h gå t\$ sukjn HkfDr I # eå vk§ dgharnkdkj rævi dh ckr ughagå mlea Ã"V nork ds I kFk rnkdkj rævi g"usdh ckr dgh x; h gå mldsfy, uoèkk HkfDr I # fn; k x; kA d@u mu u© I hf< † "a d" i kj dj i k; k] mldk d"Ã çek.k i jEijk eavk; k ughå

; gk; ½eè; LFk n'klu e½ dg jgsgåvfLrRo eal Hkh olrqa ½okLrfodrk, ½ gå olrq d'i igpkuuk Kku gå mlearnkdkj g'uk HkfDr gå Kku dsfcuk HkfDr g'rk ughagå

vfLrRo I gt fu; e a d i gpkuus ij rnkdkj ræwi Lo: i ea thus dh vg/rk cu gh tkrk g& I e>nkjh ds fy, I pouk g& I pouk dsckn vè; ; u g& vè; ; u i o d ge vullkoenyd fofèk I s thus ds fy, r\$kj g tkrs g&

Igh thus dk d à Lo: i g] m I < ax I s ge thuk 'kq dj n r s g å r m I < ax I s fopkjus dh v kg Hkh t k r s g å I gh thus dk Lo: i ogh 0; f D r g x k t I gh d I e > k g x k A I gh thus dk Lo: i g å l ekèkku I e f) i no ð d thu k A I e > s g q ¼ v u t k k r eku o p r u k ½ 0; f D r ds thus ds Lo: i dk ge v u p j . k v u t j . k d j r s q å m I ds I k F k 'k n d I t u r s q å 'k n I s v F k d h

276@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

vkj tkrsgå vuqdj.k vuqj.k djuk ve;; u dsfy, çj.kk gå vFkZdh vkj tkusij ml dsLo: i eavfLrRo eaoLrql srnkdkj g"us dk çofùk thou eajgrk gh gå ; gh 'euu* çfØ; k gå rnkdkj g"usij l k{kkRdkj g" x; k] c"èk g" x; k] vuţko g" x; kA vuţko g"usij ge ræi g" x, A ræirk çek.k gå

ç'u%çek.k: i eathus dk D; k ∨FkZg**%**

mùkj%çek.k: i eathuk vFkkir-gj e M+eqsij I ekèkkfur thukA Jeinoid viusifjokj dh vko'; drkvkaI svfèkd mRiknu dj ysukA 'kjhj i "k.k] I j{k.k vkj I ekt xfr bu rhu dsvykok Hk¶rd oLruvkadk vkj dghafu; "tu gh ughagA ekuoh; rk fofèk I s Hk¶rd oLruvkads I nuj; "x dh I hek ; ghard gA

¼nlEcj 2008] vejd⅓d½

rnkdkj rævi

çkir dk vullko vki çki; dk i kflue; görk gå i ükk 16; ki d½ ged " þçkirß gå mi dk ged " vullko djuk gå i i ikh ekuo i æak vki ekuorj i æak ged " þçki; ß gå mud " ge rnkdkj fofèk i si e>rsgåvki rænirk fofèk i sçekf.kr djrsgå ti svki dh ekrk ds i kfk vki dk i æak gå bi i æak d " vki rnkdkj fofèk i si e>rsgå i e>usdsckn þi; k; çekf.kr djuk gå; gh fu.ki, djuk curk gå fQj mi i æak d " vki rænirk fofèk i sçekf.kr djrs gå mi h rjg 0; olfkk i æak a " ikh rnkdkj rænirk fofèk i sçekf.kr djrs gå mi h rjg midkj djuseailkh rnkdkj ræni fofèk i sçekf.kr görsgå rnkdkj ræni fofèk dsvykok lo; ad " çekf.kr djusdk nn jk d " fofèk g " gh ugha i drka

ç'u %rnkdkj ræwi ughag" ik jgsg&r" D; k dj&

mùkj % ml ds dkj.k d [k tuk i MxkA; fn vi uh dYi uk'khyrk d ge vekuoh; ÑR; aeatho pruk fofèk lsç; x djrsgår ml ls NW ughaikrsgå bl rjg l foèkk læg cyorh g tkrk gå lekèkku lef) y{; dh çkFkfedrk uhps pyh tkrh gå; fn lekèkku lef) y{; çkFkfed curk gå r ckdh lc ml ds uhps pyk tkrk gå lekèkku lef) eatc ge i kjær g tkrsgå r ckdh lc ml ea?ky tkrk gå leL; k, alekèkku eafoy; g tkrh gå mudk d Ä vo'kk ughacprka l kjk vKku Kku eafoy; g tkrk gå

Kku dsi{k eage I Hkh gA Kku D; k gSmI d Lohdkjus dk I kgI ekuo eagA tho pruk d ge idMsjgsvkj ged Kku g tk,]; g g ughal drkA ekuo pruk eatho pruk foy; g rk gA

ekuo eathou I gt fofèk I srnkdkj ræwi gjusch fofèk gå tå svHkh: i] in] èku vkj cy ds I kFk rnkdkj ræwi gågh ekuo A I Ppkà ds I kFk rnkdkj ræwi gjuk 'kåk jg x; kA I Ppkà D; k gå mI ds fy, eè; LFk n'ku dk çLrko vkids vè; ; u ds fy, çLrq gå I g vfLrRo n'ku Kku ije I R; gå I g vfLrRo eathou Kku ije I R; gå I g vfLrRo eagh thou gå I g vfLrRo I s ijs då I hkh ughagå thou gh Kku dk èkkjd okgd gå I g vfLrRo n'ku Kku] thou Kku vkj ekuoh; rkiwkl vkpj.k Kku; s rhujads feyus I s Kku gækka

I R; 10; kid oLrikged" çkir gå çkir dk ged" vulliko djuk gå vulliko dsfy, vè; ; u vko'; d gå

rnkdkj rævi g¨uk gh vutko gå vutko mllsvyx

278@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr lookn ¼kkx&2½ ughag\$

ç'u%vHkh çpfyr f'k{kk eat" ge i<rsgi ml dh fofèk D; k bl l s vyx gi.

mùkj%vkt t" çpfyr f'k{kk eai<k jgsgåog bl lg vfLrRo Kku Isd"I ani gå vHkh dh f'k{kk Ist" ge vijkèk Ih[krsgåvk§ djrsgåog Hkh rnkdkj ræi fofèk Isgh djrsgå bl rjg vošk d" ošk ekuus Isthuseaxyfr; kjg"rh gå xyfr; kj IeL; kvkad" tfur djrh gå IeL; k, aihMk d" tfur djrh gå ; gh ihMk fQj þoškß dh vko'; drk d" Lo; aeatfur djrh gå I øsnu'khyrk Isg"us okyh enn bruk gh gå I øsnu'khyrki od g"usokyh ihMk I Kkuh; rk dh vko'; drk d" Lo; aeacuk nsrh gå

eè; LFk n'klu ds vè; ; ui no d ge likkuh; rk rd ig prs gå likkuh; rk eafQj lionnuk, afu; fi=r gë tkrh gå blils vPNk D; k gë lidrik g\$ vki gh crkvkå bleafdlih dk vk{ki ughagå vk{ki gërk rë çfr'këk gërkā liqkkj gërk g\$ rë vk{ki dgk; g\$.

¼nlEcj 2008] vejd√d½

vè;; u fofèk

gedks fu"d"k1 ij igppuk g\$ fd ugha igys bl dks r; fd; k tk,! 0; oLFkk pkfg, rks fu"d"k1 ij igppuk $\lor$ ko'; d g\$.

l ekèkku dkb2'kr2ughag\$\ 0; oLFkk dkb2'kr2ughag\$\ 1 ([k dkb2'kr2ughag\$\ vHk; dkb2'kr2ughag\$\ 1 g vfLrRo dkb2'kr2ughag\$\ 1 ekèkku] 0; oLFkk] 1 ([k] vHk;] 1 g vfLrRo ; s 1 c 'kr2 foghu g\$\

viuh 'krī yxkus Is dkbī ckr Li"V ugha gkrkA ~ge

gekjsrjhdslsle>ak4**; g Hkh, d 'krlg\$\' krlyxkrsg\' rks#d tkrsg\' oLrqt\' k g\' o\' k le>us dh ftKkl k djuslsoLrqLi"V gkrk g\' krlyxkuslsgh ge #drsg\' krlughayxkr\' rksge #drsughag\' krlugksvk\' ge #dtk, i, \ k gksughaldrk! le>us dsfy, ge viuh 'krlughayxkrsrksgekjsikl rnkdkj ræni gksusdsfy, tksdYiuk'khyrk g\' oq fu; k\' tr gks tkrh g\' k'rlyxkrsg\' rks dYiuk'khyrk

fu; kstr ughagks i krhA

dYiuk'khyrk }kjk | PpkbZ#ih vFkZdksLohdkj 1/1 k{kkRdkj½ ysuk gh ~rnkdkj gksuk** g\$ vFkZdks | e>rsg\$ rks'kjhj xkSk gks x; k thou çkFkfed gks x; kA rnkdkj gksus ds ckn gh ckèk gkrk g\$ vfLrRo pkj voLFkkvka ds Lo: i ea g\$ buds | kFk vius ~l gh | s thus* ds Lo: i dksLohdkjuk gh ckèk g\$ ckèk gksus ds ckn gh vulko gkrk g\$ vulko | PpkbZdk çek.k gkrk g\$ vulko i vold; g fu'p; u gkrk g\$ mijh ckr dkse\$ çekf.kr dj | drk gifA bl dks vulkoenyd ckèk dgkA ftl ds QyLo: i fpùk ea fpru gkrk g\$ ftl dk fQj fp=.k gkrk g\$ fp=.k i vy%ofùk vk\$ eu }kjk 'kjhj ds | kFk tlyFk g\$ | scèkka ea tkxfr dks çekf.kr djus ds fy, A bl rjg vulko thou e} çek.k eul; e\$

igys I pouk ds fy, ft Kkl k ½Jo.k½ gå fQj I pouk I s baxr vFkZdsfy, ft Kkl k g\$½euu çfØ; k eabPNk&fopkj&vk'kk] U; k;] èke] I R; : i h oLrqea I a r gksuk¼A fQj vFkZea rnkdkj gksus ¼ k{kkRdkj ckèk½ ds fy, ft Kkl k g\$½euu fofèk ea Jo.k ds I kjHkur Hkkx ea fpùk&ofùk daUnHkur gksuk¼A ml ds ckn çekf.kr gksus ds fy, ft Kkl k gå ft Kkl k ds; s pkj Lrj gå 280@eè; LFk n'kū ij vkèkkfjr l **b**kn ¼kkx&2½

le>kus okyk le>k gqvk gksuk vkg le>kus ds rjhds Is lilu gksuk] vkg le>us okys ds ikl lquus Is ysdj lk{kkRdkj djus rd dhft Kklk gksuk bu nks ckrka dh vko'; drk g\$ bu nksuka ds fcuk laokn lQy ugha gksrkA

; fn vkidks Lohdkj gkrk g\$fd vkidk y{; "I kollkke 0; oLFkk** g\$ vkj ml y{; dks i kus ds fy, vkids i kl "dYiuk'khyrk vkj dellorærk** i mth: i eag\$rksviusy{; dks i kus ds fy, ; g i jik çLrko Bhd g\$; k ughj ml dks 'kkik djuk! vkidksviusy{; ds fy, bl çLrko dh vko'; drk g\$; k ugha; g r; djukA fQj ml y{; ds vFkleatc vki thus yxrsgj rks cgr l kjh ckrali" v gkrh tkrh gåk

I kollikke 0; oLFkk dsfy, thus dk ge jkLrk cukrsg) rks I kollikke 0; oLFkk dsfy, I kpus dk jkLrk cu tkrk g.

%vç\$y 2010] vejd\d\%

I wpuk] rnkdkj ræwi] çek.k

"0; kid ç—fr eaikjxkeh g\$"; g I # I ko\$lkk\$e 0; oLFkk rd ig\$pkrk g\$A bI $\lor$ kèkkj ij e\$us Lohdkjk ; g I gh g\$

vullko ds vkèkkj ij elinkos ds l kFk dgrk gw ~l g vfLrRo ije l R; gli** fQj Hkh gj 0; fä viuseaLorU= gli; g dgus dgus ds fy, fd ~l R; vkj dli gs*A

"tkusgq dkseku ykj ekusgq dkstku ykj" çrkMuk vkj

dBk Isefjä dsfy, A

ç'u %vè; ; u fofèk ea "ekuus" dh D; k Hkfiedk g\$.

mùkj %igysge ekursgh g&fd; g ~1 p ckr** g& I pouk dksigys~ekuuk** gkrk g& mI dsckn ~tkuuk** gkrk g& thusIs gh ~tkuu\$* dh ckr çekf.kr gkrh g& çekf.kr djusdsfy, thus ds vykok vkj dkbZ fofèk ugha g& çek.k Lo: i ea thuk gh I ekèkku g&

ç; kstu gh vFkZgA tks I ppuk fn; k] mI ds ç; kstu ; k vFkZds I kFk rnkdkj gkukA ; fn ç; kstu ds I kFk rnkdkj ugha gkr} rks I ppuk Hkj jgk x; kA

I pouk dsvkèkkj ij rnkdkj ræwi fofèk I sikjær gksusij vutko gkork gå vutko I oirkæ ([kh I ekèkku dk L=kor gå vkids ikl bl çLrko dh I pouk gå bl I pouk earnkdkj ræwi gksusdh I Eink vkids ikl gå ml dk mi; kox djkt Hkk'kk] vfki vkg I Ppkbibu rhukadks, d I # eaykusdh dks'k'k djkt ckr cu tk; sch!

dYiuk'khyrk rnkdkj gksus ds fy, oLrqg& vkiea dYiuk'khyrk g\$; k ugha mldk 'kkèk djks dYiuk'khyrk earnkdkj gksus dk xqk g&

bl ckr eaitu@loky rks,d Hkh ughaga le>uk pkgrsgale>kuk pkgrsgabruk gh ga ge ftruk le>sgamruk le>krs garks vkxs vkg le> vkrk tkrk ga le>uk pkgrsgarks e> vkrk ga ughale>uk pkgrarks ughale> eavkrka

%vç\$y 2010] vejd\d\%

dYiuk'khyrk] | k{kkRdkj] ckèk

vè;; ui no d tkxfr dsfy, Øfed: i Is I Ppkbi, kadk I k{kkRdkj gksdj ckèk gkrk gå; g vk'kk] fopkj vkj bPNk dh "Li"V xfr** gå Li"V xfr dk vFki g\$ del djus ea LorU= vkj Qy Hkkxus ea Hkh LorU=A I k{kkRdkj ckèk dk; g Øe I g vfLrRo ea i wki gkrk gå I g vfLrRo ea I k{kkRdkj ckèk i wki gksus dk vFki g\$ ekuo pkj ka vol Fkkvka ds I kFk vi us vkpj.k dks fØ; ki wkirk vkj vkpj.ki wkirk ds: i ea fuf'pr dj i krk gå I k{kkRdkj ckèk ½voèkj.k½ i wki gksus ds QyLo: i vkRek ea vulko gkrk gå

ç'u % l k{kkRdkj dh oLrqD; k g\$.

mùkj % I k{kkrdkj dh oLrqg\$ I g vfLrRo] I g vfLrRo ea fodkl Øe] I g vfLrRo ea fodkl] I g vfLrRo ea tkxfr Øe vk\$ I g vfLrRo ea tkxfr A bruk i kp I # I k{kkrdkj gks dj ckak gkus ds QyLo: i vu‡ko gkrk g\$\(\) : i] xqk] LoHkko] èke Z dk I k{kkrdkj gkrk g\$\(\) LoHkko] èke Z dk cap èke Z vk\$\(\) I R; tkrk g\$\(\) bI fofèk I s I n=r gkrk g\$\(\)

ç'u %D; k eW; ka½ $\sqrt{VB}$ kjg l æàk eW; ½ dk l k{kkRdkj $\sqrt{k}$ ckèk gkrk g\$.

mùkj %½/VBkjg I ccàk½ eN; xqkkaeax.; gA tkxfr Øe vk5 tkxfr ds I k{kkRdkj eaeN; kadh I e> cht : i eajgrh gA vullko ea I c dlN cht : i eagh jgrk gA vflk0; fä] I Eçšk.kk vk5 çdk'ku Øe ea og folrr gkrk gA I f{klr gkcj vullko gkrk gA folrr gkcj çek.k gkrk gA vullko ds ckn ekuo dh dYi uk'khyrk vullkoenyd gks tkrk gA vullko dh jk5kuh eagj ckr dksli"V djusdk vfèkdkj cu tkrk gA cht : i ea~gkuk**

le> eavk tkrk g& ^jguk** ml le> dh 0; k[; k g&

ç'u %D; k eN; ekuo thou ea ~LoHkko** ugha gå.

mùkj %LoHkko vutko vký etv; kadk l a të : i gå LoHkko ds, d vký vutko dk l kj gå nut jh rjQ çdkf'kr gksus dsfy, etv; gå vè;; u Øe ea etv; kadks ydj l upuk Lohdkj gks tkrk gåvký ogh l f{klr gkdj vutko eacht : i ea vof LFkr gkrk gå

ç'u % $I k \{kkRdkj \text{ Øfed } : i \text{ Is gksrk g}\}$ D; k ckèk Hkh Øfed : i $I s gksrk g\}$.

mùkj % gkA l k{kkRdkj gkdj cfj) eackèk tek gkrk gå vutkoxkeh ¼vè;; u½ fofèk eacfj) eackèk dks^voèkkj.kk* dgk gå ; gh ^çrhfr* gå

ç'u %vè; ; u Øe eajgrsgq Lo; adh x.kuk tho pruk eadh tk, ; k ekuo pruk eadh tk, $\$

mùkj %vè;;u Øe ea tho pruk I s NhVus dh Loh—fr vk $\mathfrak s$ ekuo pruk dks viukus dh Loh—fr gks tkrh g $\mathfrak s$; g mI chp dh fLFkfr g $\mathfrak s$

ç'u %Øfed : i eal k{kkRdkj gkrsgq] e ϕ sfdu i{kkadk l k{kkRdkj gksp ϕ kkgvkgfdudk ughag ϕ k gvbl dh igpku dvs dh tk,v

mùkj %vutko I sigysml dk diN fuf'pr ½çek.½: i eairk ughapyrkA vutko dsckn çekf.kr dj ik, ;k ughadj ik, ml I sirk pyrk gå çekf.kr dj ik, rksvutko fd;sgå çekf.kr ughadj ik, rksvutko ughafd;sgå bleadkb/IfNiko ntjko ughagå pkjkavoLFkkvkads I kFk çekf.kr gksus ds fy, 284@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

vullko vko'; d gå vullko fLFkfr eal # gå thusea0; k[; k gå l k{kkRdkj dYiuk'khyrk eaxqkkRed fodkl gå dYiuk'khyrk dk l kèku gj 0; fä ds ikl gå ftldk mi; kx djus dh vko'; drk gå

¼I rEcj 2009] vejd⅓d½

0; at uk vkj vukko

ç'u %^0; atuk** IsD; k ∨k'k; g\$.

mùkj % gj ekuo e n gj vk; q en dYiuk'khyrk gsh dYiuk'khyrk en tks din hkh vkdkj vkrk gsh og 0; atuk gsh ogh lk{kkrdkj gkrsk dk vkèkkj curk gsh gj 'kn dk vFkZgkrk gsh vFkZdsc: i en tksolrqgsml dk vkdkj; fn dYiuk en vk x; k rks 0; atr gks x; k shkkl] vkhkkl ½ ml ij fo'okl gks x; k rks lk{kkrdkj gks x; k A 0; atuk dk vfèkdkj fpùk en fp=.k ¼ oe~lk{kkrdkj½djusds: i engsh ch) en ckèk djusds: i engsvksh vkrek en vutko djusds: i en gsh

ç'u %vu**t**ko D;k g**%**

mùkj %vupe I sgkusokysmn; dksvutko uke fn; k gsa I g vflrko ea pkjka volfkk, a ds s mn; ghz gs bl dks tkuukj ekuukj i gpkuuk vks fuokg djuk bl dk uke gsvutko ; spkjka ckr ¼tkuukj ekuukj i gpkuuk vks fuokg djuk½ vkrk gs rks vutko gs vl; fkk ugha gsa vutko gh en; vutkor dk vfèkdkj gs ftl dks 0; ä djuk Øe I s gkrk gsa en; vutkor dk dkbz Øe ugha gsa vutko ea I Hkh en; I ek; k gsa

ç'u %^vullko Isvfekd mn; gh vuleku g\$* bIIsD; k vk'k; g\$

mùkj %U;k;] èkeļ IR; i wold thuk ejs vultko eaga ea, i k th gh I drk gju I kFk ea ea vuleku djrk gju I kKh ejs t\$s U;k;] èkeļ IR; i wold th I drs gå bl rjg vuleku vultko Is vfèkd guvk;k ugha\

¼uoEcj 2009] ∨NkV/h½

vu**k**o] vkj çek.k

ç'u % ckèk vk§ vutlko ea D; k nyih g.\$.

mùkj %nijh diN ughagâ ckèk gksus dsckn vullko gkrk gh gâ Øfed : i I sI k{kkRdkj gksdj ckèk gkrk gâ I k{kkRdkj ckèk Øe eavuplj.k : i eavkpj.k I ar gksus yxrk gâ ch) ea~voèkkj.kk ckèk** dsvurj vullko gkrk gâ

; g l c l ùkk eal a ùk ç—fr ds: i eagkerk g\$ gks
jgk g\$ vkg gkerk gh jgskk; g vukko dh efgek g\$ vukko
ds fcuk, d k dguk curk ughag\$\text{A} vukko l sgh çek.k gkerk
g\$\text{A} vukko dk gh çek.k gkerk g\$\text{A} vukkoenyd fofèk l s thus ij
ge çek.k ds vfèkdkjh curs g\$\text{f} ftl l s U; k;] èke}\text{l R; thus ea
çekf.kr gkerk g\$\text{A}

çekf.kr gksus dh I hek g\$vè;; u I sysdj vullko rdA çekf.kr gksus dk eryc g\$nul jsdksvi us t\$sle>k nsukA bl h rjg vullko, d I svusd eavarfjr gkrk g\$l; fn vullko, d I s nul jseavarfjr ughagks I drk rks, s svullko dk eryc gh D; k g\$l nul js 0; fä ea gekjs vè;; u djkus I s vullko gksus ij ge çekf.kr gq A

%/csy 2010] vejd\/d%

286@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kx&2½

vuęku] vu@e] vu**k**o

vuęku Isvuęko rd igprs gal vuęko gkrk glirks vuęku Igh gal vuęko ugha gkrk] rksvuęku Igh ugha gal vuęku djus dh rkdr dyiuk'khyrk ds Lo: i eagj 0; fä ds iki gal mids Igkjs vuęko rd igp Idrs gal thus ea tks çekf.kr gks Idliog vuęku Igh gal thuk çek.k gh gkrk glivuęku ugha gkrk athus ds vykok vkj fd Ih pht dks çek.k djis ekuk tk,\ "esi çekf.kr Lo: i ea th jgk git bi txg vkidks vkuk gal

vurpe I s vutko gkrk gå tksdin Hkh gksik gryk g\$vkj tksdin Hkh gksik gsog vurpe gå vurpe dk vFkZg\$, d I s, d tinh ghpZJå[kyk fofèkA bl fofèk dksi jik I e>us I s vureku gkrk gå I oʻçFke] euu i roʻd "vureku** ml dsi 'pkr} I k{kkRdkj ckèk i roʻd "ifji tiv** vureku ; gh "voèkkj .kk**A "voèkkj .kk gh vureku dh i jkdk"Bk , oe~ vutiko ds fy, mller[krk gå voèkkj .kk ds vurj gh vutiko gkrk gš vureku gksisdsckn vutiko gkrk gå vutiko gksisdsckn vutiko gkrk gå vutiko gksisdsckn ç; kstu fl) gkrk gå çek.k gkrk gå ekuo ds I èkjus ds fy,] I ti fTtr gksisds fy, ; gh fofèk gå

vè;; u ea; fn eu yxrk g\$rksvullko gkstk,xkA vè;; u eaeu ughayxrk g\$rksvullko ughagkxkA

vulko ds igys çek.k ugha gå vulko ds igys vulj.k vulj.k fofèk i s~vPNk yxus* dh fLFkfr eavk tkrsgå ~vPNk gksuk* ughagkrk A dsy vulj.k vulj.k i; kir ughagå thus eaçekf.kr gksus ij gh ~vPNk gksuk* gkrk gå

vu**d**ko

vulko 0; kid eal Ei Drrk] 0; kid eal i Dr tM+pstl; iz-fr dk girk gå vdsys0; kid ughagå vulko djusokyk ughagi ri 0; kid dgk@fdldile> eavkrk gå vulko djusokys dslkFk eagh vulko girk gå vulko djusokyk 0; kid eagh gå vulko djusokyk vius I svfèkd dk vulko djrk gå lekurk vkå de diigpkurk ¼n'ku djrk½gå leku vkå leku lsde dslkFk 0; ogkj vkå dk; ½girk gå leku lsvfèkd dslkFk vulko gh girk gå

vullko fLFkfr ea girk gå vullko dk çek.k 0; ogkj ea I stàkia ea çekf.kr girk gå

ge vullko d" çLrf ughadjrsgå vullko gyvk] bl dk çek.k thuseaçLrf djrsgå

vuljko 'kk'orh; rk dsvFkleagAvuløe I sg¨usdsvFkleagA, d I s, d tlyl+dj g¨usds: i eagA bl dk uke gSI g vfLrRoA I g vfLrRo ea tM+çÑfr g¨uk vuløe gA vuløe g¨usI svulçkf.kr jguk glykA I Ei Drrko'k vulçkf.kr jguk g¨rk gA vulçkf.kr jgus I spkj Lo: i ea0; Dr g¨ x; k fodkl Øe] fodkl] tkxfr Øe] tkxfrA

¼tuojh 2007] vejd**½**/d ½

vkRe Kku

ç'u %∨kRek dk —"Vk dkGu gS.

mùkj % I g vfl r Ro fofèk I sgh vkRe Kku gkrk gå nuljh folih fofèk I s vkRe Kku gkruk gh ugha gå I g vfl r Ro ea gh

288@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

thou Kku g) I g vfLrRo eagh vkRe Kku g) thou eavkRek vfoHkkT; g) thou I s vkRek dks vyx djus; kk; dkb2 Hkk3rd jk1 k; fud rkdr ughag)

vultko vkrek eagkrk g\$ blfy, vkrek lg vflrro ea -"Vk g\$ vultko dsckjseacrk; k eu ofùk ea ofùk fpùk ea fpùk ca) ea ca) vkrek eavks vkrek lg vflrro eavultkur gkrk g\$ vultkoenyd fofèk lsvkrek ca) dk -"Vk g\$ ca) fpùk dk -"Vk g\$ fpùk ofùk dk -"Vk g\$ ofùk eu dk -"Vk g\$ vks eu la kj dk -"Vk g\$

"VkRek dk —"Vk dkSı g\$.** bidksikpus ea vfr0; kfirnk \$\forall kg \text{VkRek dk —"Vk okLro ea dkb? gkrk ughag\$\forall \text{VkRek dk —"Vk okLro ea dkb? gkrk ughag\$\forall \text{VkRek dk —"Vk ig vfLrRo g\$"], \$\forall k rd? ea dgk tk idrk g\$\forall \text{yfdu rkfRod : i ea; gh dguk mfpr g\$"\text{VkRek ig vfLrRo ea —"Vk g\$\forall \text{** i ea; gh dguk mfpr g\$"\text{VkRek ig vfLrRo ea —"Vk g\$\forall \text{** i ea; gh dguk mfpr g\$"\text{VkRek ig vfLrRo ea —"Vk g\$\forall \text{** i ea; gh dguk mfpr g\$"\text{VkRek ig vfLrRo ea —"Vk g\$\forall \text{** i ea; gh dguk mfpr g\$\text{VkRek ig vfLrRo ea —"Vk g\$\forall \text{** i ea; gh dguk mfpr g\$\forall \text{VkRek ig vfLrRo ea —"Vk g\$\forall \text{VkRek ig vfLrRo ea \text{VkRek ig vfLrRo ea \text{VkRek ig vfLrRo ea \

vè; ; u dsfy, è; ku] çkFkfedrk

vullko dsfcuk Lo; e~dlsfo}ku ekuuk gh xyr gks x; kA nf[k; se&i < k fy[kk ughag]v; fn eps; g ckèk gksl drk g\$ rks vki dks D; ka ugha gks l drk\ vki i < pgk fy[ks gk]s l c dN fd; sgks; g eku dj gh rkse&usbl svè; ; u dsfy, çLrp fd; k gA; fn e&; g ekurk eul; l e> gh ughal drk] rks; g ç; kl gh D; ka djrå eul; l e>us okyh oLrqg\$ vkj eul; ds ikl l e>us dh l; kl g\$, i k eku djdsbl s0; ä fd; k gå ~eul; ea l e>us dh l; kl g\$; gk; rd rks çpfyr gå ysdu l; kl dks copkus ea vkukdkuh djrs gå 0; ä djus ea yx tkrs gå

vulko fcanqrd igpus dks Hkny tkrs g\$ I cdks I e>uk gh gkxk nw jk dkb/jkLrk ughag\$ I e>us dsckn gh çek.k g\$ çek.k I oirke([kh g\$ vulko I s I oirke([kh I ekèkku vkrk g\$ fQj dks. I h txg g\$ Qa us dh\ vulko gj 0; fä dk vfèkdkj g\$; fn vki vulko djrs g\$ rks vki gekjs t\$ s; k ge I s vPNs gh gkx\$ e\$ de I s de vPNs gksus dk çek.k çLrr fd; k gy\$ vfèkd I s vfèkd vPNs gksus dk çek.k çLrr djus dh txg vki ds fy, j [kk gh g\$ eşk I Hkh çek.k ekuo pruk dk g\$ ns pruk vk\$ fn0; pruk ds çek.k çLrr djus dk LFkku j [kk gh g\$

gekjk dguk I pouk gå "vki gelsvPNsgksldrsgå"; g Hkh I pouk gå gekjk thuk gh çek.k gå I pouk dsfcuk vullko rd igpous dk dkb/jkLrk ughagå I pouk rksfeyuk pkfg, I ghiu ds fy, A I ghiu dks0; ä djus dsi{k ea dkQh ykx I ger gksx, gå I ghiu dks vullko djus dsi{k ea de ykx gå di\n ykx I ghiu dks vullko djus dsfy, Hkh tinggå

ç'u %dHkh dHkh ,1 k yxrk g\$fd vu\u00e4ko dsfy, tks'k\u00e4k ç;kI vko';d g\u00e3 mudsfy, d\u00e4\u00e4 è;ku fofèk;kadh vko';drk g\u00e4-

mùkj %vè;; u djuk gh è; ku gå vè;; u djuseaè; ku ughagå bl hfy; svutko eatkrsughagå i Bu eaè; ku gå vè;; u ea è; ku ughagå l ùkk fufoidkj Lo: i eajgrk gå l kjh tM+påt; ç—fr l i ä Lo: i eajgrk gå; gh vutko gkrk gå

1/1 rEcj 2011] vejd\/d\/2

fulkkich I s ve; ; u

Pi Bu fofèkß $\lor$ k§ P $\lor$ è; ; u fofèkß ds Hkn d $^{\circ}$ l e>us dh t+ jr g&

290@eè; LFk n'kū ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

PiBu fofèkß ea Hk; çy"Hku gekjh ifjdYiuk ea LFkkfir jgrk gå çy"Hku ½gedks tks vPNk yxk½ ds i {k ea t "iBu gå ml d" Lohdkj yrk gåckdh d" udkj nrk gå vè; ; u fofèk ea Hk; çy"Hku vkrk ughagå vHkh tå sviuk gh mnkgj.k yavki gekjsla, "x eage Mkå/ QVdkj ds l kFk Hkh pysgål; kj i ppdkj l sHkh pysgå D; k vki d" d"Ä Hk; çy"Hku gvk\ Þvki d" pkfg, ughapkfg, \ß] Þvki l e>sughal e>åß blghan" [kkdkaeaejh l kjh çLrir gå bl h vFkZeaejk l kjk rdZgå

çpfyr foKku dk rdludkjkRed [kavslscèkk jgrk gå Ä'ojokn dk rdljgL; ds [kavslscèkk jgrk gå ;gk; rdlldkjkRed [kavslscèkk jgrk gå ldkjkRed [kavslscèksfcuk vki d'Ä fuf'pr txg igp Hkh ughaldrå

bl fy, ; gki igyk ifj'khyu ; gh g\$Þvki d¨ tkxr g¨uk g\$; k Hkfer gh jguk g\$ß ekuo tkfr tkxfr d¨ udkj ughaikrk g\$

fQj ekuo dsrhu Lrj crk; s¼1½ pkj fo"k; ¼vkgkj] fuækl Hk; vkj efkqu½ ½½ ikp lænuk, a¼ kCn] Li'kj: i] jl] xàk½ vkj ½½ U; k;] èkeļ I R; A bueal svki fdl Lrj ij thuk pkgrsgå; g inNkA bl dk mùkj ÞU; k;] èkeļ I R; eatkxr g"uk gåß; gh fudyrk gå tkxfr dsigysn" [kkdsÞtkxfr Øeß eax.; gå rhljk [kkdk U; k;] èkeļ I R; dk Þtkxfrß eax.; gå tkxfr çekf.kr g"us ds rhu Lrj gå ekuo pruk] no pruk vkj fn0; prukA

; g rdlle> 1/4Kku] foord] foKku½ dsfo#) g\$; g Hkh dguk curk ughag\$\(\); g rdlle> 1/4Kku] foord] foKku½ dsfo#) g\$; g Hkh dguk curk ughag\$\(\); g rdlfu; fr foj "èkh g\$\(\) rflr nk; d ughag\$\(\); g rdlfu; fr foj "èkh g\$\(\) rflr nk; d ughag\$\(\); k; vk\$\(\)

lef) is timfk gå propkj çek.kß ea lekèkku is timfk gå pvulko çek.kß ea i R; is timfk gå

day feykdj ekuo eatkxfr dh I gt vi (kk ij eè; LFk n'ku dk I kjk rdZta/lk gayk ga tkxfr dh vi (kk ekuo eavkfn dky I sga þgj 0; fDr I e>nkj g I drk gaß; gk; I s; g ckr 'kq ga; gh bI çLrar dk vkèkkj ga

I nokn] çc"èku vk§ ifj'khyu i nozd ge 'vè;; u d{k* ea igprsgå 'vè;; u d{k* ea igpuk] eryc olrqdsçfr fulkhzd: i ea dYiuk'khyrk d" n@MkukA ml ds ckn U; k;] èke] I R; nf"V I sryvu g"ukA; gh 'euu* g\\$ 'kkèk g\\$ ml dsckn I k{kkRdkj g"ukA

viuh dYiuk ea oLrq ds çfr të vki igys Is ifjdYiuk cuk j[ksgå ml ds vkèkkj ij ryu ughadjuk gå; fn i vlefr; avkj ifjdYiukvkads vkèkkj ij ryu djrs gå rë og þvþnk yxuð ds vkèkkj ij gh gërk gå foxr dh I Hkh Lefr; avkj ifjdYiukvkads vkèkkj ij ryu ea Hk; vkj çyëku ds çfr foo'krk jgrh gh gå; g çLrko þvþnk yxuð ds Lfkku ij þvþnk gëuð ds fy, gå þvþnk gëuð ds fy, Hk; vkj çyëku I s eð r gë dj ryu djus dh vko'; drk gå

èk\$ [1] I kFkdrk dh p Vh I s ckèk dj gj dne j [kk tk, A vkrjrk djrsg] r og Þç; xß gh gykA èk\$ [l s pyrsg] r Þi) frß gå vc vkxs dh ftanxh eageaç; x ugha djus gå i) fr ij pyuk gå gj 0; fDr d 'k èk i væli i) fr ds l kFk i j [kuk gå

ç'u%Þç; "xß vkj Þi) frß eaD; k varj gs. mùkj%ç; "x g"rk gsvKkr d" Kkr djusdsfy, vkj 292@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

vçkir d' çkir djus ds fy, A ijEijk ea t' çkoèkkfur ughag\$ rc ç; "x ; k vuq àkku djus dh vko'; drk g''rh g\$\frac{1}{2}\$

Pçkfirß d" ysdj ge ns[krsg\$1 kekU; kdkfkk ½vkgkj] vkokl] vysdkj½ vkj egRokdkfkk ½nnjJo.k] nnjn'ku vkj nnjxeu½ 1 stakh I Hkh oLrqa ekuo d" ç; "x inod çkir g" poph gå ; s I Hkh eukdkj d" I kdkj djusds: i eagå vçkfir d" ysdj vc t" ç; "x g\$10s0; ki kj d" coyan djusdsfy, gh gå vkj d"Ã ç; "x èkjrh ij 'ksk ughajg x; kå vçkir d" çkir djusdk d"Ã [kkdk vc 'ksk cpk ughagå

vKkr d' Kkr djus dk i {k vHkh rd [kkyh jgk gå vKkr d' Kkr djuk eu%LoLFkrk d' çekf.kr djusdsvFkleagå ml dsfy, gh eè; LFk n'klu dk vè; ; u djusdsfy, çLrko gå vè; ; u djuk d'Ã ç; "x ughagå vè; ; u ,d fuf'pr i) fr gå bl çLrko dsvè; ; u djusdsckn ; fn vki ikrsgå; g ijik ughaiMfk] r' i ų% 'ç; "x* ½vu(àkku½ fd; k tk,!

1/4 wtuojh 2007] vejda/d½

Hkk'kk ,oaLoh—fr eavarj

U; k;] èke] I R; ds I kFk fç;] fgr] ykHk dks rksyuk ugha curkA U; k;] èke] I R; eafç;] fgr] ykHk dk foy; gkrk gå fç;] fgr] ykHk ds foy; gksus rd vè; ; u gå ¼vè; ; u ¾ I k{kkRdkj ckèk¼ tc foy; gks tkrk g\$rc vukko gå

vultko dsigysl;k;]èkellR; Hkk"kk ds: i eajgrk glysdu thuk fç;] fgr] ykllk eagh cuk jgrk gly "U;k;]èkellR; Bhd glys", sk llkk"kk ds: i eavk tkrk glyij og "Loh-fr" ughagly Loh-fr fç;] fgr] ykllk dh gh jgrh gly "I pouk" gky tkuk "Loh-fr" ughagly

VHkh ykx viuh vuphyrk 14/PNk yxu½ ds vu kj le>usdh bPNk 0; ä djrsgå l Ppkbldksle>usdh bPNk dk jx gh din vkj gkrk gå viuh vuphyrk ds vu kj le>us dh bPNk lsç; kl djrsgårks, d 0; fä din le> ysrk gå ni jk 0; fä din vkj le> ysrk gå l Ppkbltå k gå oå k le>us dk ç; kl djrsgårks vki tå k le>rsgå oå k gh eå Hkh le>rk gå l PpkblvPNk yxus vkj cjk yxus dh txg ea ughagå

"eq>s tho pruk eaughathuk g) ekuo pruk eagh thuk gs to; g fu'p; gkrk g) ro I Ppkb I dks I e>us dh bPNk I s ç; kI gkrk g) ekuo us vHkh rd thoka I s vPNk thuk pkgk g) d) ek; ukaeathoka I s vPNk ft; k Hkh g) ij tho pruk dks Nkb/Hk ughag) bI h txg eaekuo tkfr djkg jgk g).

¼vu**l**ko f'kfoj] tuojh 2012] vejd****

ftKklkj euuj ve; ; u 1/c ek/2

Hkfer volfkk ealkh ch) fpùk eag usokysfp=.kadk n"Vk cuk jgrk gå eè; lfk n'ku ds vflrko lgt çlrko dk fp=.k tc fpùk eag rk gå r ch) ml lsþl gerß grh gå ; gh dkj.k gåbl çlrko d luus lsþjækparkß grh gå jækpark dk eryc ; g ughagåþah cëk g x; k!ß bl jækpark lsþrfirß ughagå

 $\varsigma'u$ %rflr dsfy, fQ_j D; k fd; k tk, \

mùkj %fç;] fgr] ykHk i wZd t " ge rgyu djrsg\$
ogk; U; k;] èke] | R; d " çèkku ekuk tk, A U; k;] èke] | R;
dh Þpkgrß Hkfer ekuo ea Hkh cuh gh g\$, d Hkh {k.k , 1 k ugha
g\$tc ge U; k;] èke] | R; d " ughapkgrsg" a gj 0; fDr dsekul

294@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kx&2%

iVy ij U; k;] èke] IR; dh pkgr gå bl çLrko d" l wusds ckn] ml ds vkèkkj ij ge ÞftKkl kß 'kq djrsgå; g dgk; rd U; k; gå dgk; rd l ekèkku gå fdruk ge I Ppkå d" I e>sgå vkå çekf.kr dj jgs gå ÞU; k; ß] Þèkeß] Þl R; ß 'kûn"a I s ge ea I gefr gå U; k; D; k gå èkeZD; k gå IR; D; k gå; g ftKkl k gå; g ftKkl k Lo; aea'kq g"usij vær"xRok gekjh çkFkfedrk U; k;] èkeZ vkå IR; ds fy, fLFkj g" tkrh gå; gh 'euu* çfØ; k gå U; k;] èkel IR; (bPNk) fopkj] vk'kk eaßfLFkjÞ gksuk gh euu gå 'vFki dsfy, dYiuk'khyrk dånh; —r djuk gh 'euu* gå

ç'u%; g ftKkl k d\$ sdke djrh g\$.

mùkj%ge tgk; Hkh jgrsgå ogk; I "prsgåghA **oghage PLo; adh tkpß 'kq dj nrsgå**U; k; I "pjgsgå; k vU; k;
I "pjgsgå; g tkp g"usij U; k;] èkeZvk§ I R; dh çkFkfedrk
d" ge Lo; a ea Lohdkj yrsgå ; g çkFkfedrk Lohdkj ysus ds
ckn ge U; k; D; k g\$vU; k; D; k g\$, èkeZD; k g\$, vèkeZD; k g\$,
I R; D; k g\$, vI R; D; k g\$, bI þ'k ëkß ea yxrsgå.

bl 'k'èk ½euu½ ds QyLo: i ge bu fu"d"k'àij igpprs gå

1/411/2 I g vfLrRo Lo: ih vfLrRo gh Þije I R; ß g&

1/21/2 | oth etitle gill be etitle g

1/8½ eN; "a dk fuokg gh PU; k; ß gA

bu rhu fu"d"klij vkusij rRdky lk{kkRdkj g" dj c(j) eacëk ¼voèkkj.kk½g"rk g¼ c(j) eatc; g Lohdkj ¼U; k;] èke] l R; ckèk½g" tkrk g\$r" ^vkRe ckèk* gksdj; g rjjr vu‡ko

eavk tkrk gå I g vfLrko eavullko g" tkrk gå

c"èk rd vè; ; u gå ml dsckn vullko Lor%g"rk gå

bl dsckn vullkoenyd fofèk lsch) eavullko çek.k c'èk g'usyxrk gå çek.k c'èk tc ch) eavkrk går gekjk vkpj.k Þekuoh; rki wkå g'usyxrk gå vki gh crkvksbl d' eaKku ekuw ; k vkå fdl h pht d' ekunk

foxr eadgk x; k Fkk I R; I ekfek ea I e> eavkrk gå eè; LFk n'ku ds vuq ekku I s fudyk þft KkI k i noð ge I R; c''èk g''us dh txg ea I hèks pys tkrs gåß

1/wxLr 2006] vejd/d/d/

mi; "x fofèk] dk; 1 fofèk] g"us dk fofèk \$ | quuk] | kpuk] | e>uk

pkjävolfkkvka¼inkfklvolfkk] çk.k volfkk] tho volfkk vký Kku volfkk½dk þmi; "xß fofèk vyx gå þdk; ß fofèk vyx gå þg"uß dk fofèk vyx gå mi; "x fofèk vký dk; lfofèk ¼ i & xqk½ fpùk I sfp=.k rd gh jgrk gå þg"uß dh t" ckr gå lollkko èkel½ og I k{kkrdkj] c"èk] vulko rd tkrk gå þg"uß dk vulko vfkkr~vflrRo dk vulko ekuo d" gh g"rk gå ekuorj I å kj eami; "x rd igpku fuokå rd jgrk gå

bl ij vki [knc l pukA vius ea l puk iMakk bld"A; g Hkk"kk dh l hek ea ugha cBrk]; g vius ea l pus l s v Fk Lo: i ea gh cBrk g \$1

ç'u%vkt dh fLFkfr eaeq>svk'kk] fopkj vk§ bPNk rd r" Lo; a ea d(N d(N l e> ea vkrk g(N l k(kkRdkj) c"èk vk§ 296@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr lækn ¼kkx&2½ vullko le> ea ugha vkrkA vc D; k djå

mùkj%fl yfl ysl spyrksr" I c i dM+eavk tk; xkA ge gj fnu thrsgh gh thuseaç; kftr djusdh ckr gh è; ku nsus dh ckr gh ekuo gh è; ku ns l drk gh fdrkc è; ku ughans l drhA fdrkc I sl wusrd i gp tkrsgh I wus 1 o. k½ dsckn I "pus 1 eu 1½ dk t" Hkkx gSog fdrkc ughagh bl "pB gj 0; fDr eal ekfgr gh I "p fopkj ds I kFk tc ge th 1 "pB gj 0; fDr eal ekfgr gh I "p fopkj I s ge mi; "fxrk] I nij; "fxrk vkj ç; "tu'khyrk rd i gp x, A mi dkj ds I kFk gh ge ç; "tu'khy gh; g I e> eavkrk gh; gh 'euu* çfØ; k gh ft I eal; k;] èke] I R; nf" V I s royu gkrk gh bl ea gekjk bPNk] fopkj] vk'kk 'U; k;] èke] I R; * ea fLFkj gksuk gkrk gh euu fofèk eal; k;] èke] I R; dk dke i jik gksus I s ge I k{kkRdkj ds txg ea i gp tkrs gh

vurpe I sijis pht di geus n{k fy;k] I e> fy;k] çekf.kr djus; "X; gq bl dk uke g\$vutkoA þe&çekf.kr gius; "X; gf bl txg eaughavk,] eryc vutko gtvk ughag&

I e>usdh rhu fLFkfr; k¡g&% [k{kkRdkj] c¨èk vk§ vutlkoA i #"kkFkZdk t+j [k{kkRdkj rd i gppusdsfy, g& [k{kkRdkj ds ckn c¨èk vk§ vutlko dsfy, d¨Ã i #"kkFkZdk t+j ughag&

I k{kkRdkj rd igpruseamruk gh le; yxrk g}ftruk ge my>u eajgrsgå 'kûn dk tc rd i v jgrk g\$rc rd I k{kkRdkj ughagqvkA t\$sikuh d" vki n{krsg"A ikuh d@u l k 'kûn g\$ ikuh r" olrqgh g\$ t" viuh oklrfodrk d" 0; Dr djrk g\$ ml h rjg gj olrqoklrfodrk ds I kFk g\$ WJ; k;] èke} I R; ¼A thou Hkh, d oklrfodrk g\$ thou d"Ā 'kûn ughag\$ ekuo, d oklrfodrk g\$ ekuo I æàk"a ds I kFk thuk g"rk g\$

letak adsuke Isletëku girk gå

okLrfodrkvka ds Þg¨uß dk lk{kkRdkj g¨rk g\$\ oLrqvkad¨ igpkuusdsfy, ge uke nsrsg\$\ uke dseny eat¨ oLrqg\$mld¨ igpkuusdk dke gh vè;;u g\$\

¼tuojh 2007] vejd\/d%

ekuo y{; ds vFklea Lo fujh{k.k

Lo fujh{k.k fofèk l sgh ge fu"d"klij igp l drsgjinnijs foll h fofèk l sugha foruk Hkh ç; Ru djkj nnijsfofèk l sfudysk ugha Lo fujh{k.k dh vkj è; ku ugha tkuk gh Hkny gå pkj fo"k; vkj ikp l øsnuk, a 'kjhj l ki {k gå thou ds fy, 'kjhj mij** ¼ijk; k½gå 'kjhjenyd l kp ij l ki {k gå thou ds fy, 'kjhj mij** ¼ijk; k½gå 'kjhjenyd l kp ij l ki {k gå thou ds fy, 'kjhj mij** ¼ijk; k½gå 'kjhjenyd l kp ij l ki {k gå thou ds fy, 'kjhj mij** ¼ijk; k½gå 'kjhjenyd l kp ij l ki {k gå thou ds fy l kughagå Lo fujh{k.k l s i r k pyrk gå Kku thou dk gå Kku ds foll h u foll h Lrj dksçekf.kr djrk gnyk gh euh; feyska Kku u gkj, i k dkb/l thfor vkneh vki dks feysk ugha thou Kku gksuk cgr vko'; d gå l g vflrko Kku gq fcuk thou Kku gkrk ughagå l kjsykskauscgr lj dhv fy; kj l kèkuk dj fy; kj; K dj fy; kj ri dj fy; kj; ks dj fy; k— euh; us D; k ughafd; k\ ij ml l cl s thou Kku ughagnyka

pkjka volfkkvka ds l kFk l Ùkke; rk dks l a çā : i ea vuṭko fd; sfcuk thou Kku gksgh ughal drkA thou Kku gksus l sigysekuo pruk dk 'k#vkr gh ughagkskA

Lo fujh{k.k fofèk I s I g vfLrRo n'klu Kku rd igprs gå I g vfLrRo n'klu Kku gksusdsckn Lo Lo: i Kku gkrk gå Lo Lo: i Kku gh thou Kku gå QyLo: i Åtkl I Ei Uurk dk 298@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kx&2%

Kku gkrk gå tM+ç—fr ea ÅtkI l Ei Uurk gå på l; ç—fr ea Kku l Ei Uurk gå; g Kku gkrk gå; g nksuka L i "V gkrk gå rks ml ds vuq i thus ds fy, r Rijrk gkrh gå rks ekuoh; rk i wkZ vkpj.k dh 'k#vkr gks x; hA 0; o L Fkk ea thuk 'kq gks x; kA

Lo fujh{k.k i what thou — "Vk in çfr"Bk dksikrk g&la—"Vk in çfr"Bk ea igprs garks Lo fujh{k.k govkA — "Vk in çfr"Bk ea ugha igps rks Lo fujh{k.k ugha govkA — "Vk in çfr"Bk Lo fujh{k.k dk çek.k g&la—"Vk in çfr"Bk i what I g vfLrRo I e> ea vkrk g&la pkjka volfkkvka ds I kfk ekuo dk gkouk I e> ea vkrk g&la ekuo dk 'kjhj vkoj thou ds I a eja : i ea gkouk I e> ea vkrk g&la 'kjhj dk egRo vkoj thou dk egRo I e> ea vkrk g&la 'kjhj ekuo i jajk ds: i ea g&la thou dk egRo 'kk'or: i ea g&la bl h vkèkkj ij çfrikfnr fd; k g\$^cã I R;] txr 'kk'or**A

 $\varsigma'u %Lo fujh{k.k dh \varsigma fØ; k D; k gksch}$

mùkj %ge D; k dj jgsgå ge D; k I kp jgsgå; gh Lo fujh{k.k gå; g fcydy I gt gå eå D; k djrk gw vkj D; k I kprk gwbl dksfeykvkå; fn "djuš" vkj "I kpuš" eaesy ugha cårk rksog "gksuš" I stlyfk ughagå deldjrsle; dly vkj gkj Qy Hkksrsle; vkj dly gksrksrflr dgkj feyh ekuoh; rk i våd eul; deldjrsle; Hkh Lorl= gåvkj Qy Hkksrsle; Hkh Lorl= gå vè;; u çfø; k eai Bu ¼Jo.k½dsckn "euu çfø; k" ea"Lo fujh{k.k" I ek; k gå; g vè;; u ea" kkšk" dk, d Hkkx gå "Lo; a dk ell; kædu" djus ds I kFk gh "euu" çfø; k i jk gkrk gå

Lo fujh{k.k y{; I Eer gksuk çèkku ckr gå fdl y{; I s Lo fujh{k.k dj jgsgå; g eny eqk gå ekuo y{; 14 ekèkku]

lef) ½ dsvFkZealo fujh{k.k djrsgårksidM+eavkrk g} ugha rks idM+ ea ugha vkrkA y{; dks idM+ ysus ij l kjs fQl yus ds jkLrs gV tkrs gå tkxfr ds fy, jktekxZ'kq gks tkrk gå Hkfer volFkk ea Hkh eu\(\bar{q}\); ftl l fjoèkk l axg y{; dks Lohdkjk jgrk g} ml dksog l gh ekus; k xyr ml dsl kjsç; kl ml h ds fy, jgrs gå ml h rjg l ekèkku l ef) y{; dks Lohdkjusij l kjsç; kl ml h dsfy, gkstkrsgå bl ckr dksge l Hkh 'kkèk dj l drs gå

n'klu eabl ckr dksLi"V fd; k g\$ I pouk fn; k g\$ tho pruk I sekuo pruk J\$B g\$ ekuo pruk I sno pruk J\$Brj g\$ no pruk I sfn0; pruk J\$Bre g\$ eut; eaJ\$Brk dsfy, pkgr g\$gh! bl hfy, ekuo pruk I Eer y{; ¼1 ekèkku I ef)½ I cdksLohdkj gkrk g\$

Hkkfrdokn ealo fujh{k.k dh ckr ughagf Lo fujh{k.k dh ifjdYiuk vkn'kōkn eadh x; h gf "Lo fujh{k.k gkuk pkfg, **, 1 h vk'kk 0; ä dh x; h gf Lo fujh{k.k fd I y{; dsfy, fd; k tk, ; g vkn'kōkn eali "V ughagrykA ekuo y{; dk gh ogk; i rk ughapykA

; g_i ekuo y_i ; i ekèkku] i ef)] v_i ; i g v_i i y. Lo fujhik.k djus dk i nsk g_i

1/wç\$y 2012] vejd\(\frac{1}{2} \) d\(\frac{1}{2} \)

l ekèkku dk vuqdj.k

ç'u %^1 ekèkku dk vuqdj.k** IsD;k vk'k; g\$.

mùkj %'kûn ; k y{k dsvkèkkj ij vuqdj.k iBu ds: i eAk mldsckn vFkZdsvkèkkj ij vuqdj.k vè; ; u ¼ k{kkRdkj] 300@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr l økn ¼kkx&2½

ckèk½ ds: i esh vè; ; u ds Qyu es vuttko ds vkèkkj ij LoRo gks tkrk gsh vutdj.k dk fofèk vk§ ç; kstu ; gh gsh

osn K ka ds i fjokj ea t lleus ds ckn e fus mudk vurplj.k fd; k] mudk Hkk"kk ç; kox fd; k] ml ds ckn ml ds v Fk Z ea x; k A v Fk Z ea x; k rks l kj k for Mkokn gks x; k A v ut ko rks n ji jg x; k! bl d"V dks fe V kus ds fy, vur l lèkku fd; k] ft l l s e è; L Fk n'k u mi y Cèk gryk A

tc eè; LFk n'kū eai Bu] euu] vè; ; u ¼ k{kkRdkj ckèk½ vký vulko dk Øe lèk x; kA vulkoenyd fofèk ls thus okys ¼ e>k gryk tkxr 0; fä] xr ½ dk vurdj.k djus ls'kūn ds vFkZ ea tkus ½ euu ½ ds ckn ¼ k{kkRdkj] ckèk i roðð½ vulko ea thuk cu tkrk gå vulko ea thuk cu tkrk gå vulko ea thuk curk gårks çek.k gkrk gh gå vè; ; u ¼ kkèk½ dks NkbM+dj doy vurdj.k djus ls din le; rd rflr gå ij rflr dh fujrjrk ughacurh ; gh vè; ; u vký vulko dh vko'; drk gå

I pouk dksnkgjkus I svFkZdh vkj è; ku tkrk gh gå vFkZ dkstc 'kkèk djrsgårksviuk LoRo gksusdh txg eaigp gh tkrsgå vè; ; u dksvkReI kr djusdh fofèk g\$vupdj.kA

ç'u %^1 pouk dksnkgjkuk** vdsysea; k ijLijrk ea

mùkj %fdlh dslkFk ge cksyrsgh gå fdlh dslkFk ge 'kCnkadkscksysugha, slk dkbZvkneh gksrk ughagå, d xakk Hkh nuljkadslkFk vius dks vfHkO; ä djus dk ç; kl djrk gå vfHkO; fä vè; ; u Øe ealclsl'kä Hkkx gå igysi<+dj fopkjkadk vknku çnku djdsvPNk yxrk gå fQj mlls; g fudyrk gh g\$fd bldksle> dsthuk fdruk vPNk yxsk\ gj

eut; ead Yiuk'thyrk de Lorark g) blfy, ;g Lo; a Qurl gkrk g)

%vç\$y 2010] vejd\d\%

eW; kadu vkj leh{kk

ijh{k.k| fujh{k.k vk**j** lo**{**k.k dsvkèkkj ij e**N**; k**z**du gk**r**k g**N** fujh{k.k dk eryc gSoLrqd**s** k g**S** ijh{k.k dk eryc gSc; kstu D; k gS%oLrqD; kag**S** lo**{**k.k dk eryc gSfdruk g**S**

fdlh Hkh olrqdk fujh{k.k fd; s fcuk mldk eN; kadu ughafd; k tk ldrkA oS s gh Lo; a dk vkS lkeus 0; fä dk ijh{k.k fd; s fcuk ge mldk eN; kadu ughadj ldrA Lo; a dk ijh{k.k djus ds ckn gh Lo; a dk eN; kadu gks i krk gA oS k gh nN js 0; fä ds l kFk Hkh gA

Lo fujh{k.k] ijh{k.k eaviuh mi; ksxrk vks ç; kstu dks le>us dh ckr g& ç; kstu gh ijidrk g& viuh mi; ksxrk vks ijidrk ½; kstu½ dks le>s fcuk ge nilijka dks D; k le>k; xx ; fn ç; kstu ughag\$rksvkMEcj g& ; fn vkMEcj g\$rks lakj ds fy, gkfuçn g&

ç'u %eN/; kndu ∨k§ leh{kk enaD; k ∨arj g\$.

mùkj %vuko'; drk ¼i jidrk mi; kfxrk dsfoijhr dk; l dyki½dh l eh{kk gkrh g} vko'; drk ¼i jidrk mi; kfxrk l gt dk; l dyki½dk eh/; kædu gkrk g\$\ vuko'; drk dh l eh{kk ugha gkxh rks vuko'; drk de d\$ s gkxk\ vko'; drk dk eh/; kædu ugha gkxk rks l gh ds fy, mRl kfgr d\$ s gkxs\ eh/; kædu vk\$\ l eh{kk nkxuka gkxuk vko'; d g\$\ vko'; drk dks yædj çk&l kfgr dj fn; k] xyrh dks Nijk fn; k; g egku vijkèk g\$\ Fkkb/k Hkh 302@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

xyrh gks rks ml dks mtkxj djuk pkfg, A mtkxj djus dk eryc ftl us xyrh fd; k] ml dks voxr djkukA nwljs dh xyrh dk çpkj djus dk dkb/ Qk; nk ughagA

ç'u %ge to nılı jsdk eN/; kıdu djarks; fn ge dəy ml ds^l gh* dkscrk, ja ml dh 'xyrh* dksu crk, arksbl eaD; k i jskkuh gS.

mùkj %xyrh djusokyk viuh xyrh dksHkh ^1 ght ekus jgrk gå bl fy, vki ; fn døy ml ds^1 ght dkscrkrsgårksog eku yrk gåfd og tksdå Hkh dj jgk gåml dksvki çkæl kgu dj jgs gå vc vki bl rjg fdruk Hkh flj dåv ykj D; k ifjoru vk, xk ml I sml eå ml dh xyrh dk I ekkj gkxk då å, ,1 k gksjgk gå; k ughå bl fy, nå js dk eå; kædu djrs ga ml dh xyrh dksml svoxr djk; å fQj I gh dksHkh ml scrk, å

¼vuʧko f'kfoj] tuojh 2012] vejd⅓d½

vuqueu vkj fparu

vuokeu dk eryc g\$vuope Isxfr gksukA vuope g\$ Ie>]; kstuk] dk; 1; kstuk] Qy ifj.kke] ftlea Qy ifj.kke Ie> ds vuq i gkA nwijs tho pruk Is ekuo pruk dks igpkuuk vuope g\$ ekuo pruk Is no pruk dks igpkuuk vuope g\$ no pruk Isfn0; pruk dks igpkuuk vuope g\$ rhljs vuoko Isfopkj] fopkj Is0; ogkj dh vkoj xfr gksuk vuokeu g\$ vuokkoenyd fofèk IsbPNk dk uke g\$fpruA

vunkeu vkj fpru dsfy, crk; k gSLFkny ¼tM½ l sl ve ¼thou½ l ve l sdkj.k ¼ g vfLrRo½ dkj.k l segkdkj.k ¼0; ki d

I Ùkk1/£A

èkjrh LFkny g\$ ijek.kql (ve g\$ ijek.kqvåk vfr l (ve g\$ thou l (ve g\$ vut)ko "ije l (ve** g\$ l l l l ke* al i ä l Eiwkl ç—fr ds: i ea l f" V LFkny g\$ l l l kk "ije l (ve** g\$ ekuo 'kjhj LFkny g\$ ekuo 'kjhj ea tksfØ; k, ag\$ os l (ve g\$ ekuo 'kjhj dk tksç; kstu g\$ og "ije l (ve** g\$ og ç; kstu g\$ 'kjhj ds } kjk thou l gt tkxfr dksçekf.kr djuk A bu rhu fofèk; kal s "ije l (ve** dksigpkuk tkrk g\$ ç—fr dh l Hkh bdkb l; k LFkny] l (ve) vfr l (ve: i ea g\$ y\$du "ije l (ve** oLrq0; kid l l l k gh g\$ bl "ijerk" dksl e>usdsckn ekuo dgk; xyrh; k vijkèk dj l drk g\$ vki l kp yks

U; k; le> eavkus ds ckn vijkèk g\$gh ughA tks yks vijkèk djrsg\$ os Hkh U; k; gh pkgrsg\$A

I gh I e> eavkus ds ckn xyrh g\$gh ugha\ tks ykx xyrh djrsg\$j os Hkh I gh gh djuk pkgrsg&

"dkj.k* g\$ I g vfLrRoA "egkdkj.k* g\$ I ùkkA I Hkh fØ; kdyki dk] Kku dk] vKku dk] foKku dk, dek= dkj.k g\$ I g vfLrRoA I g vfLrRo eagh I kjk vKku g\$ vk\$ I kjk Kku ¼Hkh½ g\$ tho pruk eathuk vKku g\$ ekuo pruk eathuk Kku g\$ I ùkk gh tM+ç—fr dks Å tk² ds: i eavk\$ p\$rU; ç—fr ¼thou½ dks Kku ds: i eaçkIr g\$ I ùkk eagh I Eiwk² tM+p\$rU; ç—fr g\$ bI hfy, I ùkk dks "egkdkj.k* uke fn; kA

vHkh rd fdl h Hkh ijajk ea ~egkdkj.k** dk mn?kkVu djuk ughacukA ~dkj.k** dkscrkuk Hkh ughacukA ~LFkny** dkscrkus okyscgr ga thou dksle>sfcuk ~lue** dksle>kuk

304@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

cusk ugha I we dks I e>usij gh -"Vk in I e> eavkrk ga -"Vk in I e> eavkrk ga -"; I e> eavkrk ga -"; I e> eavkrk ga -"; I e> eavkusij ç; kstu I e> eavkrk ga ç; kstu I e> eavkuk gh mije I we** ga; g Kku gks tkuk gh ifjiwkrk ga bflæ; xkpj fofèk I sekuo ifjiwkl ugha gkrk ga Kku xkpj fofèk I sgh ekuo ifjiwkl gkrk ga bflæ; xkpj fofèk I sI Eiwkrk I e> eavkrk gh ughaga rksml ds I kFk ft; aks da s Kku xkpj fofèk I sI Eiwkrk I e> eavkrk ga rHkh mI ds I kFk thuk curk ga

¼vxLr 2010] ljnkj'kgj]jktLFkku½

thou eal we vkj dkj.k fØ; k, i

I (le fØ; k, i le fo"kekRed g\$tksi {k foi {k ds l kFk eag & dkj.k fØ; k, i fcuk i {k foi {k dsg & l (le fØ; k l sdkj.k fØ; k ds fy, i gyk tks [ki g\$og g\$cfi) eackèk gksukA cfi) eackèk gq fcuk vkRek eavutko gkrk gh ughag & ; gh eqi; ckr g & cfi) eackèk gksus ds fy, L=kr g\$vk'kk] fopkj vk\$ bPNkA bu rhukads vkèkkj ij gh ekuo l k<ppkj fØ; k eathrk g & l k<ppkj fØ; k, i ckèk ds fy, L=kr g u fd; s Lor U= jgus ds fy, g vkh ekuo buds Lor U= jgus ds fy, py jgk g u ; gh ykhkktlekn] hkksktlekn vk\$ dkektlekn g u l (le fØ; k, i keu) of uk vk\$ fp uk kt gkrk g krkads fy, L=kr g u b ughads } kj k cfi) eackèk gkrk g u ckèk gksus ij vutko Lor gkrk g u vutko ds fy, vki dks vyx l s d u ughadjuk g u ckèk rd gh i #"kkFkZ g u kt kr u kt g u kt kr u kt g u kt kr u kt g u kt kr u kt g u kt kr u kt g u kt kr u kt g u kt kr u kt g u kt kr u kt g u kt kr u kt g u kt kr u kt g u kt kr u kt g u kt kr u kt g u kt kr u kt g u kt kr u kt g u kt kr u kt g u kt kr u kt g u kt kr u kt g u kt kr u kt g u kt

I We fØ; kvkadks I der feyrk g\$ 'kjhj I & ch) ½dkj.k fØ; k½ dks I der feyrk g\$ I We fØ; kvka I & ch) dks I der feyus I s vkRek ea vulko gkrk g\$ fl akq I s fcanqrd i gapus dk dke; gh g\$ vk'kk] fopkj vk\$ bPNk ½dYi uk'khyrk½gh ckak ds fy, L=kr g\$ vk'kk ds fcuk ge fdI h dh ckr I waxs gh ugha I waxs ugharks; g fopkj vk, xk gh ugha fopkj ea ughavk, xk rks fpùk ea mI dk ¼1 Ppkb² ds çLrko dk½ fp=.k cu ugha i k; xkA fpùk ea I Ppkb² dk fp=.k I osnu'khyrki obd rnkdkj rævi fofèk I s gkrk g\$ bI rjg rnkdkj gkus i j I Ppkb² dk ckak gkrk g\$ 'kjhj I s I osae t ks Hkxx q\$ og fp=.k rd gh jg tkrk q\$

¼I rEcj 2011] vejd⅓d½

vkLoknu vkj Lokxr

I omu'khyrki od eu ea ÞLokxrß fØ; k vký ÞvkLoknuß fØ; k gå Lokxr fØ; k I e>us ds vFkZeagå I e>us i j vkLoknu fØ; k çekf.kr djus ds vFkZeagå Lokxr fØ; k Q\$yrk gå

Lokxr fØ; k lønu'khyrk dksvutko fcUnqrd ystkrk g\$\text{y}\text{vutko dkseN}; kødu djuseaystkrk g\$\text{A}\text{lønu'khyrk ds fcuk l Kku'khyrk ½ k ckèk½ gkrk gh ughag\$\text{A}\text{lønu'khyrk ds fcuk l Kku'khyrk gkrk gh ughafdl h dksughagkok! bl èkjrh ij rksD; k] vur èkjfr; kaij fdl h dksughagkokA

ç'u % e**s** igys l kprk Fkk] l **o**snu'khyrk vius e**s** dkb2 ^VPNh** oLrqughag**s** ysdu vki ; gk_i dg jgsg**s l o**snu'khyrk ds fcuk ckèk gksgh ughal drk!

mùkj % thou to ekuo 'kjhj dks thor cukrk g\$ rks

306@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kx&2½

I onu'khyrk çdV gkrh gå ekuo ea I onu'khyrk "rflr* ds vFkZeadke djrk gå rflr dks'kjhj ea [kkstrk g\$rksog feyrk ughaga 'kki u ea [kkstrk g] rksHkh rfir feyrk ughaga f'k{kk ea [kkstrk q] rksHkh feyrk ughaqA bu rhu txg earfir ughafey ikusdsdkj.k ekuo eku yrk qSfd thusearflr feyrk ughaq& ; fn thus earfir ugha feysk rks dgk; rfir feysk\ I onu'khyrki od eu ealokxr fØ; k gå lokxr fØ; k I onu'khyrk dksckik rd ystkrk gå I Kku'khyrk i vold vullkoenyd fofèk I s rfir ds I kFk thuk curk q& bl rjg thus dksfodfir pruk 1/2 // Wekuo pruk no pruk fn0; pruk dak ak bl rja // j u fofèk 1½ vk'kkl fopkj vkj bPNk inold ge ckèk rd igp x, I Kkuh; rk dsfy, A I Kkuh; rk dk gh ckèk gkork gß fuj Fködrk, a fp=.k rd gh jg tkrk g\$ftudk ckkk ughagkrkA bl rjg 1/ek=1/2 fp=.k] fopkj vk\$ vk'kk dsl kFk çxVu eackèk ughag\$ vutkoenyd fofèk Isckèk gkodj dsçek.k: i eathuseaçxV dj I drsg& çek.k thuseaqh qA eaustksdA okxe; ds: i eafy[kk q] lc og ¼/ki dsfy,½ I pouk gh gå ejk thuk gh çek.k gå vè;; u] ckèk] vuttko vk; çek.k ; q Øe q&

1/1 rEcj 2011] vejd1/d1/2

3-2 vè; ; u Øe eaçkFkfedrk] ckèkk, i fujkdj.k I R; I e>us ds fy, çkFkfedrk] ft Kkl k

ç'u %ejh ftKkl k Bhd g\$; k ughabl dk e&d\$ sfu.k; dj ldrk gjk

mùkj %vulko'khy 0; fä gh bl dkscrk, xkA vulkoenyd fofèk Is thus okyk 0; fä lkeus 0; fä dh ftKklk dks le>

I drk gå ftKklqdkstcle> eavkrk gå rHkh mldksirk pyrk gåfd mldksvutko lilu 0; fä usmlsle>k fn; kA, d nuljsdsfy, i jid gksusdk fofèk blrjg cu x; k; k ughå; gh, d NkVh lh nhokj gå ftldksQkmusdht: jr gå

ekuo eal (k dh fujarjrk dh pkgr l ekb2gh2gh M R; **
uke rks l c tkurs gh cPps Hkh tkurs gh M R; eal (k dh
fujarjrk g\$* bl ifjdYiuk ds vkèkkj ij ftKkl k gh M R; **
'kCn ds vkèkkj ij l Hkh l R; dks pkgrs gh gj cPpk tUe l sgh
U; k; dk; kpd gkrk gh I gh dk; 20; ogkj djuk pkgrk g\$ vkh
I R; oäk gkrk gh I R; ckèk djkuk f'k{kk dk dke gh I gh dk; 2
0; ogkj fl [kkuk f'k{kk dk dke g\$ vkh U; k; çnk; h {kerk dks
LFkkfir djuk f'k{kk dk dke gh tcfd vkt dh f'k{kk eni < krs
gh dkekhekn ds I kFk Hkkskhekn vkh ykhkhbekn th/k gh gh ekuo
dh pkgr vkh vkt dh f'k{kk ds chp enijLij fojkèk gksk ; k
ugh.

IR; dksle>uk g\$; k ughale>uk g\$; ; g igyh ckr g\$\text{1} R; dksle>usdsfy, ojh; rk g\$; k ugha; g nh jh ckr g\$\text{1} R; dksle>usdsfy, ftKklk g\$; k ugha; g rhljh ckr g\$\text{1} bu rhu ckrkadksvki viuseavktek ldrsg\$\text{1} R; dks le>usdsfy, ojh; rk \foralle\text{Fkfedrk\foralle}g\$rksftKklk g\$\text{1} R; dksle>usdsfy, ojh; rk ughag\$rksftKklk ughag\$ dsy 'kCn dsvkekkj ij ckrphr g\$\text{1}

ckrphr rks'kûnkaeagh gkrh gå fQj Hkh ckrphr rhu Lrj ij gksldrh gå igys'kûn dsvkèkkj ij ckrphr gksuk ¼1 quk gqvk¼A nuljs'kûn lsbaxr vFkZdsvkèkkj ij le>usdsfy, 308@eè; LFk n'kū ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

ckrphr gksuk 1/4 kksekt/La rhljsle> dsvkèkkj ij viuk LoRo cuk dj thusdsfy, ckrphr gksuk; k vukko dsvkèkkj ij ckrphr gksukA bu rhuka ea varj gS; k ugha. vukko ds vkèkkj ij gh ~! kl ax** i jik gkrk gLa 'kln dsvkèkkj ij l Rl ax ekuo vkfn dky l sdjrk jgk gLa 'kln dsvFkZrd ekuo vHkh rd x; k ughagLa 'kln dsvFkZrd tkuk gLa vukko dsvkèkkj ij thuk gLa

 $ftKkl k nks ckrka ds fy, igyk] ds sesle> tk ~xk \ nw j ~ le> us ds ckn cekf.kr ds sd: xk vullko ds ckn cekf.kr djuk LokHklfod gkrk gh gs ~ le> tk ~xk \ vullko ds ckn cekf.kr djuk LokHklfod gkrk gh gs ~ le> tk ~xk \ vullko ds ckn cekf.kr djuk LokHklfod gkrk gh gs ~ le> tk ~xk \ vullko ds ckn cekf.kr djuk LokHklfod gkrk gh gs ~ le> tk ~xk \ vullko ds ckn cekf.kr djuk LokHklfod gkrk gh gs ~ le> tk ~xk \ vullko ds ckn cekf.kr djuk LokHklfod gkrk gh gs ~ le> tk ~xk \ vullko ds ckn cekf.kr djuk LokHklfod gkrk gh gs ~ le> tk ~xk \ vullko ds ckn cekf.kr ds ~ le> tk ~xk \ vullko ds ckn cekf.kr ds ~ le> tk ~xk \ vullko ds ckn cekf.kr ds ~ le> tk ~xk \ le>$

vukko ds fy, vè;; u gh vH; kl g\$\ l ([k dh fujrjrk ds fy, ç; kl gh ekuo dh LoHkko xfr g\$\ bl rjg vukko lsigysvè;; u gh LoHkko xfr g\$\

oLrqdksle>usdsfy, dYiuk'khyrk vkxsfudy tkrk g\$ rdZihNsNw tkrk g\$ oLrqdksle>usdsckn rdZdgk;jgk\ oLrqdksle>usdsckn vullko gh g\$ fQj gedksvullko gwk g\$ bldsçek.k rdZinod çLrq gksuk 'kq gkrk g\$ "ge Bhd u gka vk\$ nwijslc Bhd gkstk, i* oreku enjkT; dk\$ ekeZdk\$ f'k{kk dksn{kusij, sk gh yxrk g\$ jkt xíh] ekeZxíh vk\$ f'k{kk xíh encBsykx viusdkslgh ekursg\$ osLo; al ekjuk ughapkgrsg\$ 0; kikj xíh encBsykx viusvki dksbu l Hkh dk l ja{kd ekursg\$ osrksviusdkslclslgh ekursg\$

vullko dsfcuk le> eavk; k ughA vullko dsfcuk ge fdrusHkh i k#i cuk yaog nuljkadsfy, gh g\ gekjsvius thus dsfy, ughag\ vullko fofèk eaigysLo; ale>uk g\ fQj gedks vullko guyk g\ bl dsçek.k eanuljsdksle>kuk g\

ftKkl k dh rflr dsfy, vè; ; u gâ l e>k gqvk 0; fä gh vè; ; u djk, xka fdrkc vè; ; u djk, xk ughā ; æ vè; ; u djk, xk ughā bu nksfofèk; kal svkneh vHkh rd pyk gâ tcfd ; æ dHkh fdl h dks l e>krk ugha gâ fdrkc dHkh fdl h dks l e>krk ugha gâ fdrkc dHkh fdl h dks l e>krk ugha gâ fdrkc dHkh fdl h dks l e>krk ugha gâ ekuo tksftKkl k djrk gå ml dsfy, l kjh ckr dks, d LFkku ij l atksdj çLrq djus dk dke u fdrkc dj l drh gå u ; æ dj l drk gå dkbē, d ckr dks l e>kus ds fy, 200 l UnHkkā ds l kFk çLrq gksus dh ckr l e>k gqvk vkneh gh dj l drk gå ; æ ugha dj l drka fo | kFkê }kjk ftKkl k dk mùkj nsuk bu nksuka ds l a ksc ea vè; ; u gå bl hfy, \utlkoenyd fofèk l s l e>kuk* vkå \utlkoenyd fofèk l ex \utlkoenyd fofèk l ex \utlkoenyd fofèk l ex \utlkoenyd fofèk l ex \utlkoenyd fofèk l ex \utlkoenyd fofèk l ex \utlkoenyd fofèk l ex \utlkoenyd fofèk l ex \utlkoenyd fofèk l ex \utlkoenyd fofèk l ex

ç'u % vkidh ckr Is yxrk g\$ vè; ; u dh ftEenkjh fo | kFkÊ dh de vk§ vè; kid dh T; knk g\$.

vè; ; u dh ftEenkjh vè; ; u djus okys vkj vè; ; u djus okys nksukai {kka dh gå f'k"; eavè; ; u djus dh bPNk Hkh t: jh gå x¢ eavè; ; u djkus dh rkdr Hkh t: jh gå bu nksuka ds; kxQy eavè; ; u gå dYiuk'khyrk dsvkèkkj ij ftKkl k gå ftKkl k gh ik=rk gå ftKkl k dh çkFkfedrk ds vkèkkj ij gh xg.k gkrk gå ftKkl k dh çkFkfedrk gå; k ugha bl dks I Vhd igpkuuk vè; kid dk dke gå çkFkfedrk dks Lohdkjuk vkj ml ds fy, ç; kl djuk fo | kFkf dk dke gå

ikp o"kI dh vk; qrd cPpka ea vius vfHkHkkodka ds çfr

310@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

viuh ftKklk i jih gksus ds çfr i jik fo'okl jgrk gå y sdu mudh ftKklk v flkklkkodkadsu i gpku i kusls v k§ muds } kjk mlsi jik u dj i kus dh fLFkfr ea cPpkadk fo'okl ?kVrk tkrk gå èkhjs èkhjs og ?kVrs?kVrs'kbj; gks tkrk gå, d vk; qds ckn cPps n ji gks tkrs gå.

"I ([k dh fujarjrk** ekuo dk ç; kstu gå lønukvka ea l ([k Hkkl rk gå ij l ([k dh fujarjrk cu ugha i krhå "] R; ea l ([k dh fujarjrk gå fujarj l ([k dh fujarjrk gå fujarj l ([k lønukvka ea ugha gksrk gå l ekèkku l sgh fujarj l ([k gksrk gå ; g vu (l akku i vå ea usirk yxk; k] vc l ekèkku dsfy, l Hkh ekuoka dk jkLrk cuk fn; kå

%tuojh 2007] vejdNd%

vè; ; u ds fy, çkFkfedrk] ckèkk, į

Hkfer ekuo eaHkh J\$Brk d" Lohdkjusdk I gt xqk g\$AftI d" og viuh dYiuk ea vfèkd J\$B ekurk g\$ ml d" Lohdkj yrk g\$A t\$s T; knk i\$k LohÑr g"rk g\$ de i\$k LohÑr ugha g"rkA I q i Lohdkj g"rk g\$ dq i Lohdkj ugha g"rkA Hkfer 0; fDr ea Hkh ryu g"rk g\$A Hkfer 0; fDr ea Hkh dYiuk'khyrk vk\$ deLorærk g\$ ftl ds dkj.k og ryu djikrk g\$A ryu ds vkèkkj ij ekuo ea J\$Brk dh vkj xfr; kq g\$A tho aea; g ckr ugha g"rhA muea t" ¼T; knk de½ g\$ og vkgkj rd gh g\$A bl þdkYifud J\$Brk\$ d" Lohdkjusdsøe ea ekuo vius bfrgkl ea eukdkj d" I kdkj djrk vk; kA

vc; gk; çLrkfor gSÞekuo pruk eathuk tho pruk ea thus Is T; knk JSB gA ekuo pruk inold ekuo I ([k dh

fujrjrk vkj v[kM lekt d" çekf.kr dj ldrk gå tho pruk eabud" çekf.kr ughadj ldrkAß to ekuo pruk ds fy, çkFkfedrk cu tkrk gå r" og vkpj.k eavk gh tkrk gå

dYiuk'khyrk vkj deLorærk dsvykok ekuo dsikl vkj d'Ã vkjtkj ughaga mlh dsvkekkj ij ekuo ftld JsB ekurk gamld Lohdkjrk ga to vkid; g Li"V g'rk gsfd ekuo pruk inold thuk þije vko'; dß gs ro; g vkidh çkFkfedrk cuha þekuo pruk eathuk vko'; d gß; g vkidh dYiuk ear vk x; ka bldh vko'; drk to vki eabruh cutk, fd 'bldsfouk ge th gh ughal drs r bldh çkFkfedrk cuha

dYiuk'khyrk ind igys ekuo pruk d" yslj

PJ\$Brk dk Loluß cukA ogh pht ged"; fn tkxrsl"r

[kkrsihr

mBrscBrsut

vkusyxsr" vki bl fu"d"kl

ij igprsgSPbl dsfcuk ejk thou vekjk g\$\bar{s}\bar{b}\bar{b}\bar{b}\bar{c}\bar{k}\bar{c}\bar{k}\bar{c}\bar{k}\bar{c}\bar{c}\bar{k}\bar{c}\bar{k}\bar{c}\bar{c}\bar{k}\bar{c}\bar{c}\bar{k}\bar{c}\bar{c}\bar{k}\bar{c}\bar{c}\bar{k}\bar{c}\bar{c}\bar{k}\bar{c}\bar{c}\bar{c}\bar{k}\bar{c}\ba

I kèkuk] I ekfèk] I a e i no d e sus ç Ñfr I s I hèkk I hèkk t'' i < k m I s v ki d'' fdrkc I s i < tus ea D; k rdyhQ g.S.

tc rd; g fLFkfr Lo; a ea ugha curh fd Þekuo pruk fcuk ejik thuk cuxk ugha rc rd ge l k<spkj fØ; k eagh thrsga

vejdå/d en I kèkuk djus vkus I s igys viuh dYiuk'khyrk dsvkèkkj ij ghr en JSBrk d pkgrk jgkA I k<+

312@eè; LFk n'klu ij ∨kèkkfjr løkn ¼kkx&2½

pkj fØ; k eathrsgq ftl ijEijk eae&Fkk mleat" J&B ekurs Fk} mllse&lrtV ughag" ik; kA lkèkuk lQy g"usdsckn irk pyk fd nl"afØ; kvkadslkFk gh lrtV inod thuk curk g&

Pekuo psruk ds çkFkfedrk ea vkuß ds ckn lk(kkRdkj) c"èk vkg vutko gå ½çkFkfedrk ¾ euu fofèk lsU; k; &èkeÆlR; : ih okanr olrqeafpùk&ofùk lar gksuk), oa Jo.k ds lkjHkar Hkkx ea fpùk ofùk dsUntkur gksuk½

iBu IsI pouk %Jo.k% Isekuo pruk dh J\$Brk dsçfr gekjh dYiuk eaçkFkfedrk vk tkrh g\$ %euu%A ogk; Isvè; ; u 'kq g¨rk g\$\text{A} bl Isigysekuo pruk I te\text{a}kh çLrko vkidh Lefr eavkrk jgk] bl rjg varr xRok viuh dYiuk eaekuo pruk dsfy, çkFkfedrk d¨ LFkkfir dj yrsg¨ %, gh euu çfØ; k g\$\text{A} mI dsckn I k{kkRdkj] c¨ek vk\$\text{V} vu‡ko g¨rk g\$\text{A} I kjk \vert vk\$\text{S} ih\text{N}\text{S} n\text{j}k\text{Y}nh* tc rd dYiuk eaQa sg\$\text{j} r†kh rd g\$\text{A}

blea, d vkj ckr è; ku nsusdh gSbl çLrko dsvuq i thusdk Lo: i vHkh vki tisth jgsg mll sfHklu g xkA vki vHkh dh ijEijk eaftl ik#i eath jgsg os sgh thrs jg vkj; g Kku vkids thus ea çekf.kr g tk,], ik lEHko ughaga bl Kku dsvuq i thusdk ik#i g lekekku lef) i obd thukA ekuo pruk lilu g us ds fy,; g çLrko vkids vfèkdkj ea u vkus ea vkuk&dkuh djus dk, d cMk dkj.k g gekjk tho pruk dsvius thus ds d lika d lgh ekus jgukA tofd ekuo pruk vkj tho pruk ea d A Hkh i k ea lekurk ughaga ekuo pruk d tho pruk ds lkFk t M&r M+i obd cBk; k ughatk ldrkA

tc rd ve; ; u 'kq ugha gqvk] rc rd gekjh

dYiuk, j gekjs I kFk ckèkk, a Mkyrk gh gå enyr% ckèkk Mkyusokyh dYiuk gSp'kjhj d" thou ekuukßA vè; ; u ea I oçFke; gh fo'ys"kr g"rk gSthou vkj 'kjhj n" fHklu okLrfodrk, a gå thou vej gå 'kjhj u'oj gå thou 'kjhj d" pykrk gå fu; fr Øe ea èkjrh ij ekuo 'kjhj ijEijk LFkkfir g"rh gå thou ea, d ckj ekuo psruk ds fy, çkFkfedrk LFkkfir g" tkrh g\$r" og I nk ds fy, g" tkrh gå vkxs'kjhj; k=kvka ea Hkh fQj Lo; a d" çekf.kr djus dh vgirk cuh jgxhA

ekuo ds thus dh n" gh in gál k<ppkj fØ; k ea thuk ½tho pruk½; k nl fØ; k ea thuk ½ekuo pruk¾A budschp ea Þvè; ; uß gá vulko ds ckn gh ekuo pruk gá vHkh rd ds bfrgkl ea ekuo us t" Hkh vè; ; u fd; k og l k<ppkj fØ; k d" lartv djus ds vFkl ea fd; kA eè; LFk n'ku dk vè; ; u l g vfLrRo ea vulkoi nod thou dh nl "afØ; kvkad" çekf.kr djus ds fy, gá

vPNh I s vPNh dYi uk Hkh ekuo ds thus ea çekf.kr g¨us dk vkèkkj ugha g¨ I drhA I g vfLrRo ea vullko gh ekuo ds thus ea çekf.kr g¨us dk vkèkkj g¨ I drk gå thus ea çekf.kr g¨us dk eryc g\$U; k;] èkeZ vkj I R; d¨ çekf.kr djukA

ç'u % $\lor$ flrRo dslo: i dsbl çlrko ealekèkku $\lor$ k§ loZkt|k dh l EHkkouk r" Li"V fn[kkà nsch gå y\$du bl d" $\lor$ ius thus l s t"M+ughaikus l seopeaihMk c<h gh gå eåÞT; knk l ([khß g" x; k , \$l k dg ughaikrk gµå

mùkj %ftl ijEijk ea vki ishk gq] cMagq mlea ftld" vPNk ekuk tkrk gs mld" Lohdkj dj gh vki ft;sa 314@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

blead "A vk'p; lughag A ts s Hkh vki thrs jg k mlds l kFk vkidh fujarj l (k i obd thus dh pkgr Hkh t Mh jghA vc vkids I keus; q çLrko I pouk ds: i eavk; k ml d Lo; ads I kFk thus eat "Mus eavHkh I ke ughaqkyk q\$; q vki dq jqs q'A bl çLrko ea dgk x; k g\$ l fjoèkk l axg l s T; knk vPNk lekèkku lef) i obd ft; k tk l drk gå lekèkku lef) vHkh qkFk uqha yxk q\$ bl dkj.k lsvkiea ihMk c<h q\$r" vkidk; q c; kl lqh fn'kk ear q bl i hMk l seDr q us dk fuf'pr dk; De vki ealsgh mnxfer g'xk mldsfy, ; fDr gS çLrko ds vè; ; u inold vius en ifjiwklick d' çklr djukA mldsckn lef) i nobd thus dk i k#i vius vki ls cukukA lef) indd thus dk ik#i gj ekuo ea tkxfr indd vius vki IsçxV girk gå lekèkku likh tkxir ekuojae aleku qA lef) dsik#i vyx vyx jgxA eAusftl ik#i lslef) d" çekf.kr fd; k] vki Hkh ogh ik#i eaçekf.kr dja, 9 k d"Ã fu; e ugha q&

pcge t\$ h ije ifo= pht I sfeF; k d\$ si\$nk g"rk g\$\B\$; g e\gin i hMk dk dkj.k g\vk FkkA mI i hMk dsfujkdj.k dsfy, e\undersitus I k\u00e9kuk fd; kA vki e\u00ea t" bI çLrko d" vius thus I su t"M+ikus ds dkj.k t" i hMk g\u00e4 mI dk fujkdj.k v\u00e9; ; u i \u00e4dg g\u00e4 g\u00e4

1/wxLr 2006] vejd/d/d/

Lo; a çekf.kr gksus dh vgirkj rhork

Hkk"kk Is vFkZ ea igppuk gj 0; fDr ea Lo; b OwrZ g"rk g\$\lambda \"kkkk* i no Zd gkrk g\$\lambda ; g vfLrRo I gt g\$\lambda vfLrRo ea I Ei wkZ

oLrqfufgr gå oLrqds: i eageaoLrqc"èk g"usij gh eu Hkjrk gå ml dsfy, ç; Ru djuk pkfg, A l g vfLrko då sgå D; "a gå bu n"u"a ç'u"a dk mùkj ckjEckj vius eu ea igpuk pkfg, A; g 'euu* gå 'kkèk gå Qyr%vutko ea vkdj Lo; a d" çekf.kr djus dh vgrk LFkkfir g"uk pkfg, A QyLo: i eu Hkjxk] ughar" dkgs d" Hkjxk\

I kku'khyrk dh vgirk ge fdruh tYnh gkfl y dj l drsgi og gekjh i rhorks ds v kèkkj ij gå gekjh l kil ysus dh , d xfr gi l "pus dh , d xfr gi fu. ki, ysus ds fy, çki kfedrk cuus dh , d xfr gå l kku'khyrk dh çki kfedrk tc Lo; a ea cu tkrh gi r "dke g "tk, xk! vius v ki ij llkj "l k r "djuk i Maxka vius ij llkj "l k n "M+dj thuk r "cuaxk ugha ; k r "ge fdl h d "gkadrs jgaxs; k n i j k d "å ged "gkadrk jgaxk! vgirk gkfl y djus ds fy, vè; ; u gh , dek= v kl j k gå èkhj s èkhj s èkhj s vius ea fo'okl vtl djus dh ckr gå vgirk c< r s c< r s , d fnu i w kirk r d likh i gip rh gå fQj c "èk g "uk v ki vulko g "uk g "r k gå ml ds ckn ge ekuoh; r ki w ki r jhds l s thus i; "X; ß g "tkr s gå

¼vxLr 2006] vejd⅓d½

fo} Ukki wki c() dh ckr] le>us ds fy, i kFkfedrk

b; g dj]; g er dj !! B; g ewx+cf() dh dFkk gA PD; k
g "uk pkfg,] D; k ughag "uk pkfg, B; g fopkj cf() dh ckr gA
b; g vko'; d gB; g vuko'; d gB; g fo}rki wkZ cf() dh ckr
gA; gh eny eU= gA

Pvko'; d D; k g\$ vuko'; d D; k g\$ bl ds vkèkkj ij

316@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

Þg¨uk D; k pkfg, vk**j** D; k ughag¨uk pkfg,ß dk fuèkk**j**.k g**ß** fQ**j** ÞD; k djuk g**ß** ; g fuf'pr g¨ tkrk g**ß**

ç'u% Pdju} ughadjuß dh I "p eaD; k ijskkuh g\$.

mùkj%Þughadjukß dN g"rk ughagN ÞD; k djuk gB; g Hkfer fLFkfr eaLi"V ughajgrk gN Þg"ukß to Li"V g" tkrk gN ro D; k ßdjukÞ gN; g fuf'pr g" tkrk gN

igys ÞKkuß y{; ds çfr Li"V g"uk vko'; d gå igys çfØ; k ½dj"] ughadj"½d" Bhd djus tkus I s dke ughapyskA; gh yk²kuk gå Kku tc Lo; a ea fuf'pr g" tkrk gå r" ml ds Qyu ea Þdjukß Hkh fuf'pr g" tkrk gå Þdjukß fuf'pr djds Kku g"rk ughå ij Eijk gkrh ughå

vHkh rd vkn'kōkn vk¶ Hk@rdokn ust" Hkh crk; k ml eadgk Þdjdsle>"!ß eå; gkj dg jgk gwÞle> dsdj"!ß

fl) kar; gh gå le>usdk vfèkdkj gj 0; fDr dsikl gj ifjfLFkfr eaj [kk gå pkgs Nkb/k g"] pkgs jktk g" le>usdk vfèkdkj lealeku gå

le>usdk volj; qx~adsckn vkt vk; k g\$\frac{1}{2}\$

le>usdsfy, l Hkh ifjfLFkfr; k_i vu**r**dny g**å** ifjfLFkfr; "a d" igyscnyus tkvkxsr" c[kb/lseagh i M+xs

e fus Hkh; gh fd; k gå lekfèk lae rdeafojfDr fofèk ls gh jgkA lekfèk lae i no d le>us ds ckn ghe fus lekèkku lef) i no d thus dhi) fr d t "Mk A Kku Li"V g "us lsi) fr Þfuf' prå g "tkrk gå i) fr d "cnyus ls Kku Li"V ughag "rkA

l ekèkku l i lu g usdsfy, gj 0; fDr dsikl v fèkdkj g} dYiuk'khyrk ds: i e la l e>usdsfy, gj i fjfLFkfr vuqdny ga e è; LFk n'ku dsvu e èkku dsl Qy g usdsvkèkkj ij ml ds l kFk l ekèkku l i lu g usdk L="r Hkh t ly+x; k ga bl L="r ds v kèkkj ij gj 0; fDr dsikl] gj i fjfLFkfr e i l ekèkku rd i gpusdk jkLrk cu x; k ga

l ekèkku l**i**llu g'us ds ckn lef) ds fy, i**k**#i gj 0; fDr eavius eals gh mnxfer g'xkA

Plekèkku çkFkfed gß bld Lohdkjus ea u d à i Sk tkrk gß u in tkrk gß u d à i j skkuh g rk gß Plekèkku çkFkfed gß bld Lohdkjus ea u nfjærk vMpu gß u vehjh vMpu gß u ntVrk vMpu gß u fuÑ "Vrk vMpu gß blls T; knk D; k crk; k tk, \

gj ifjfLFkfr; ki lekèkku lilu g'us d' l Qy cukus ds fy, l g; "xh gh gå bl ckr dh efgek; gh gå; fn ge lekèkku dh vkj xfr'khy g'rsgår" ifjfLFkfr; ki gekjsvuphy curs tkrs gå çfrdny cursgh ughagå dsy Lo; aea; g çkFkfedrk d'' r; djus dh ckr gå þvuþko çek.k gh lekèkku gåß tc þvè; ; uß dh vko'; drk Lo; aeafuf'pr g'rh gå r'' è; ku yxrk gh gå tc rd; g fuf'pr ughag'rk è; ku ughayxrkå

1/wxLr 2006] vejd//d//

I ekèkku y{; dh çkFkfedrk] vè; ; u dsfy, 'è; ku*

ç'u%l ekèkku y{; dh çkFkfedrk d $^{\circ}$ Lo; a eafLFkj djus dk D; k mi k; g\$.

318@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kx&2½

mùkj%bl dsfy, lgt mik; g\$ÞJ\$Brk çdj.kßA J\$Brk d" Lohdkjuk ;k Þekuukß iMfk g**%**

tho pruk eage t" daN Hkh djrsg&ml dk xE; LFkyh Placekk laxg& gh g& igysLo; aea; g fu"d"kZfudyukA

I tipekk I axg ea ged" vPNk yxrk r" g) ysdu bl dk d"Ã rflr fcUnqugha g) I tipekk I axg dk rflr fcUnqvkt rd fdl h d" feyk ugha g) vkxs fdl h d" feyus dh I EHkkouk Hkh ugha g) bl fu"d"k ea i gipukA

; fn vki bl txg eaigp tkrsgår ekuo pruk dh vki eavi{kk cu tkrhgå

ekuo psruk dh vi {kk cuus ds ckn ml d i kus ds fy, t gekj k eu yxrk g\$ml d þè; kuß dgrs g\$l yxkus ds fy, gekj s ikl ru] eu vk\$j èku g rk g\$l bleals eu yxkus dk t Hkkx g\$j ml d þè; kuß dgrs g\$l vè; ; u ds fy, è; ku nsus dh vko'; drk g\$l ml dk eryc; gh g\$eu yxkukA; gh 'euu* g\$l 'kkèk g\$l

vè; ; u ea; fn vkidk eu yxrk g\$r" 'ku%'ku%vki ekuo pruk dsckjseali"V g"rstkrsgå, d fnu ml h Øe ea og fcUnqvkrk g\$ tc ekuo pruk vkid" ÞloRoß ds: i ea Lohdkj g" tkrh gå ml h fcUnq I stkxfr çxV g"rh gå ogh thou dh nl "afØ; kvkadk çek.k gå vè; ; u ea eu yxuk ; fn i jih Ãekunkjh I sg" tkrk g\$r" og ekuo pruk ea çoùk g"usdk i jik jklrk cuk nrk gå

vè; ; u djus ds fy, vki d d Ā vfrokn djus dh

vko'; drk ughaga vki vHkh t" dj jgsg" ml dsçfr R; kx oşkx; dh d"Ā ckr vkrk ughaga vki vè; ; u djrsjg" d"Ā, d txg@{k.k, sk vk, xk tc ekuo psruk vki dsfy, Lohdkjg" tk; xhA ml fcUnqrd vè; ; u ga

%vxLr 2006] vejd\d\d\%

vė; ; u ea, dkxrk

vè;; u ea, dkxrk dh vko'; drk gå, dkxrk dsfy, vè;; u dk y{; fuf'pr djuk vko'; d gå fcuk vè;; u dk y{; fuf'pr gq], dkxrk ughavk | drh] vè;; u eaeu ughayx | drkå

eè; LFk n'klu dsvè; ; u dk y{; g\$Lo; aeafo'okl l i lu g'uk vkj l o'l klik l # 0; k[; k Lo: i ea thukA bl y{; ds l kFk vè; ; u djrsgå r' eu yxrk g\$A

½/ç\$/ 2009½

Lo; a çekf.kr gks l drs gå & bl fLFkjrk ds l kFk vè; ; u l kko g\$

vkn'kōkn us'kCn d" çek.k ekukA ml dsckn vklr okD; d" çek.k ekukA ml h dsvrxir çR; {k] vuæku vk¶ vkxe d" çek.k ekukA vrr"xRok 'kkL= d" çek.k ekukA bl rjg vkn'kōkn cuke Ã'ojokn us thfor ekuo d" çek.k ughaekukA

Hk¶rdokn ; k çpfyr foKku us ; æ d° çek.k ekukA thfor ekuo d° çek.k ugha ekukA

ekuo d'A I PpkA dk çek.k g' I drk g\; ; g vkn'kbkn

320@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

vk**y** Hk¶rdokn n¨u¨ausughaigpkukA n¨u¨a0; fDrokfnrk dh vk**y** gh ystkrsgå 0; fDrokfnrk dsjgrsnøjsekuo d¨ çek.k ekuuk curk gh ughagå

Ig vfLrRo gh ije IR; g\$\(\) Ig vfLrRo eavutko gh IR; dk ije çek.k g\$\(\) ije dk eryc ftIIsT; knk ughag" Idrk] u mIIsde eadke pyxkA Ig vfLrRo eavutko ekuo gh dj Idrk g\$\(\) vur ekuo"a ds vutko djus dk L="r Ig vfLrRo gh g\$\(\) Ig vfLrRo ds vykok vutko djus dh d"\(\) oLrq ughag\$\(\) tkxr ekuo gh IR; dk çek.k vius thus ea çLr\(\) djrk g\$\(\) ; g nt js 0; fDr; "a ds ve; ; u ds fy, çj.kk L="r curk g\$\(\)

gj ekuo çek.k l gt dk; Z dks ekuus ds QyLo: i gh vè; ; u l EHko g\$\(\) &vè; ; u djkus okyk çekf.kr g\$\(\) vè; ; u i w\(\) d çekf.kr g" l drk g\(\) tc rd ; g Lo; a ea fLFkj ugha g"rk] rc rd ; g vu\(\) akku gh g\$\(\) t" v\(\) v\(\) kjs ea gkFk ekjus okyh ckr g\$\(\) ekuo d" çek.k dk v\(\) k\(\) kkij ekuus ij v\(\) kkjs ea gkFk ekjus okyh ckr ughajgrhA

vflrko Lo; alg vflrko Lo: ih gå ; g flfkfr [R;] olrqflfkfr [R; vký olrqxr [R; ds] apr Lo: i eagå; s rhu afeydj [g vflrko gå flfkfr [R; [s 0; kid olrq ea lai Drrk baxr gå olrqflfkfr [R; [s fn'kk] nsk vký dky baxr gå në èkopë ads [kfk fn'kk dhigpku gërh gå rhu èkopë als nsk dhigpku gërh gå fø; k dh vofèk gh dky gå olrqxr [R; [s:i] xqk] Lohkko vký èke I baxr gå

foKku dk vkèkkj I g vfLrRo Lo: ih I R; g'uk pkfg,

vfLrRo enyd ekuo dfUnr fpru @321; k vHkh t" l "pk tk jgk gSog g"uk pkfg,\ vki gh l "p y"!

Vfnl Eci 2008½

vullko djuk gj 0; fDr dsfy, lehphu gS

vultko djuk gj $\,0$; fDr dsfy, I ehphu g $\,$ A I ehphu dk eryc fudVorh $\,$ I g $\,$ A

vulko djuk mruk gh nji g\$ ftruk rhork I sge vulko djuk pkgrsgå pkgr eaojh; rk vkusdsckn nji ughayxrkA ßvulkoi vod gh eaekuoh; rk dë çekf.kr dji I drk gip tc; g fu'p; u Lo; aeagë tkrk g\$rc vè; ; u dsfy, eu yxuk 'kq gërk gå tc rd; g fu'p; u ughagërk] rc rd çLrko eadeh fudkyuseagh eu yxk jgrk gå deh fudkyuk dë vè; ; u ughagå

I Ppkà dã ekuo I s nji ugha gå bl hfy; s I Ppkà ea vutko djuk ekuo dsfy, fud VorhŽgå I Ppkà dë Lohdkjusea ekuo vkukdkuh djrk gå ml dsfy, bèkj mèkj dk HkVdko j [kk gtyk gh gå vè; ; u dsfy, eu yxkuk gh i Mfk gå vè; ; u dsfy, eu yxkuk gh i Mfk gå vè; ; u dsfy, eu yxkuk gh i Mfk gå vè; ; u dsfy, eu yxkuk gh i thr kgå vfl ckèk½; fn vfl ca ea ol cq dslo: i ea I e> ea vk tkrk gå kkkkdkj] ckèk½; rë vkneh i kj i ktrk gå eåus Hkh; gh Hkj fd; k gå vfl ca ea eåus okl chod kvka dë igpkuk gå ml hds vuq i i fj Hkkëk, a nh gå i fj Hkkëkvka I s vfl ca ea ol cq båxr gërh gå ekuo dë a båxr gëus dk vfèkdkj gj 0; fDr ea dYi ukëkhyrk ds: i ea j [kk gå gj ekuo thou dYi ukëkhyrk dë çxV djrk gå; g gj ekuo dh e gydrk gå Å'oj okn us mi nëk fofèk I s bl e gydrk dk voeti; u fd; ka Hkgrdokn us Hkëxokn dë yk dj ekuo dh bl e gydrk dk

322@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½ fuell; u fd; kA vc lkFkldrk D; k g\$vki l"p y"!

vullkoenyd fofèk I svullkoxkeh i) fr ½vè;; u fofèk½dörs kj djusdk dke e&usfd; k gA ; g I la kj eavlikh rd ughagök; k FkkA I pouk] I pouk dk i Bu ½Jo.k½ i Bu I seuu i noðdvè;; u] vè;; u ds ckn oLrq I s mkdkj* ¼ k{kkRdkj} ckèk½göuk] oLrq ds I kFk vius I æàk dh i gpku göuk] fQj thus ea I æàkädk fuokåg göuk; gh day feykdj Øe gA

ç'u%ge tc eè; LFk n'klu dsvki dsçLrko d' l ursg) l'prsg&r" dHkh ged" yxrk g) Bd(N l e> eavk x; kPA og D; k g).

mùkj%og vkidh bl çLrko dsçfr LohÑfr g\$ t" lexz dslkFk vHkh Øec) ughagqvk g& lexzdslkFk Øec) g"usdk flyflyk vHkh 'kq ughagqvkA og flyflyk cuusdk rMi vki eaj [kk gqvk gh g& og flyflyk cuusdsfy, , dek= fofèk vè;; u gh g& , d , d ckr dk t" vki vè;; u djrs g"] mldk , d nu js dslkFk læàk l # Q\$yrk g& og læàk l # vutko eatk dj fLFkj g"rk g& vè;; u* dk rkRi; Zlk{kkRdkj gkus eag&; gh rnkdkj* gkrk g&

vurpe Isvutiko görk gå ekuo tho volfik dslkfk då svurpkf.kr gå lætiekr gå tho volfik çk.k volfik dslkfk då svurpkf.kr gå lætiekr gå çk.k volfik inkfil volfik dslkfk då svurpkf.kr gå lætiekr gå i up% bu pkjä avolfikvka dk D; k virj lætik gå 'kjhj dk thou dslkfk lætik] thou dk thou dslkfk lætik; slc till gå dfM; "ad" i gpkuuk gh vurpe gå

ç'u % l k{kkRdkj gryk g} bl dk D; k çek.k g\$.

mùkj %1 k{kkRdkj dk eryc g\$vè;; u i nozd Lo; a ea ghp? Loh-fr ds vuq i vfLrRo ea okLrfodrkvka ds 1 kFk rnkdkj gksukA

le> eavkuk gh l k{kkRdkj g`usdk çek.k g\$\ vfLrRo ea okLrfodrkvkadsç; "tu d" igpku ikuk vk\$ fuokb dj ikuk gh l k{kkRdkj g`usdk çek.k g\$\

vkRel kr djuk, d vH; kl g\$

vkRelkr djuk, d vH; kl gA ; gh vè; ; u eaè; ku nsus dk eryc gA vkRelkr gïus dk eryc gB thou ea; g Þl kè; ß gï tkukA lg vfLrRo n'ku Kku] thou Kku] ekuoh; rki wkZ vkpj.k Kku ; g thou eA lsçekf.kr gïuk gA ; gh vkRelkr gïus dk eryc gA èkhjsèkhjs vki bld vH; kl djak} D; k blij e&fo'okl d: \

1/wxLr 2006] vejd/d/d/

Kkuxkpj fofèk

Kku 0; kid olrqg& Kku dsvkèkkj ij gh pruk g& tho pruk eaekuo 'kjhj dksthou eku djdsthrk gSftllsekuo VWrk g& ogh ekuo thou dksle>rk g& thou eagh Kku gkrk g& ÞKkuxkpj fofèkß lsgh thou le> eavkrk g\$ l R; le> eavkrk g\$ l g vflrRo le> eavkrk g& Þdk; Zfofèkß ls; g le> eaughavkrk g& Kkuxkpj fofèk lsgh thou dksle>k tk,] l g

324@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½ vfLrRo dksle>k tk,] fodkl Øe] fodkl] tkxfr Øe] tkxfr dksle>k tk,A fQj ft;k tk, Bldsl\$

ç'u %Kkuxkpj IsD;k ∨k'k; g**\$**.

mùkj % tks lænukvka ds idM+ea u vk; } ij fQj Hkh le> ea vk; s og Kkuxkpj gå Kku le> ea vkrk gå p{kq ea ughavkrka tå sfollholrqeaHkkj gå og le> ea vkrk gå j og fn [kkbz ughanrk gå Hkkj bl rjg Kkuxkpj gå; ghals'k#vkr gå tå sl [k] fo'okl] lekèkku] 0; olfkk]; g lc Kku&xkpj gå

1/2 vulko f'kfoj] tuojh 2012] vejd//d½

ÞKkuxkpjß dksçkFkfedrk nh tk,

I e>usdh I; kI ge I Hkh ea, d th ga I e>usdsfy, dan ckra-f"Vxkpj vkj Kkuxkpj I a ea : i ea ga dan ckra day Kkuxkpj I sgh rir gkrh ga "Kkuxkpj Hkkx dks I e> x, ga b l ckr dk çek.k day 0; ogkj ea gh vkrk ga 0; ogkj ea I ekèkku çekf.kr gksuk gh v[ka I ekt dk i gyk I # ga Kkuxkpj I Hkh dk LoRo cuusdh vko'; drk ga "b I dks D; k ea day eku ya k ', d k 'kadk djuk ; gk mfpr ugha ga "; g eqs I e> ea vk; k ; k ugha I e> ea vk; k b I rjg vè; ; u Øe ea pyuk ga Kkuxkpj dks vi uk LoRo cukusdsfy, è; ku nsuk gh i Mrk ga b I ea na js } kjk Lo; a ij da vkj ki .k dk eryc gh ugha ga ei h I e> nkjh ej k gh LoRo ga mI dh I pouk vki rd i gaprk ga I pouk ga sea b I dks i k x; k da sea b I dks I e> x; k da s s b I dks th x; k ejs thus I s vki I ger gks x, A

I e>useaHkh vki I ger gksx, A I e> dksvkidk viuk LoRo cukuseadghau dghangh g& Kkuxkpj dksLoRo cukusdsckn vki nuljkadks I e>kus dk rkuk ckuk cukb; & i gys nuljkadks I e>kus dk rkuk ckuk vkids I e>useavMpu cu tkrk g& ekuo dh dYiuk'khyrk ea I e>us dk rkuk ckuk Hkh vkrk g& i e>kus dk rkuk ckuk Hkh vkrk g&; s nksuka I kFk I kFk jgrk g& bI ea I e>us ds i {k dks çkFkfed cuk; k tk, A *e& bflæ; xkpj I i lu gly Kkuxkpj I i lu gks I drk gjy bI fo'okI ds I kFk py k rksè; ku nsus i j ckr cu tk; xhA bI ea dkb2 dkyh nhoky vk, xk ugh&; g I cI s ekI ne I cI s çkFkfed] I o çFke I e>us dh pht g&; g I e> ea vkusdsckn I c gy gks tkrk g&

ikjxkeh; rk dk eryc g\$1 c eafuckek çošk inoid pys tkukA foxr eacã dsckjseacrk; k Fkk ~; g l c ealek x; k qA** I ekusokyh ckr xyr fudy x; hA ^1 ekus* dk eryc , sk fudyrk qSftlalek; k mleajgk] ckdh eaughajgkA ; gk; crk; k qScã ¼ Ùk½ tM+pfl; oLrqeaikjxkeh qA ejsvu() àkku dk igyk çfriknu ; gh g& tM+p&U; eaikjxkeh gkus I s tM+ea ÅtkI Eilurk ∨k§ p\$rU; ea Kku I Eilurk gå tM+ç—fr ea eny ÅtkZ; qh q& I kE; ÅtkZmI dksuke fn; k q& pSrU; ç—fr ea Kku ; gh gå Kku tho lakj ea pkj fo"k; ka ea çofùk vk\$ I onuk ds: i eaçdV q& ekuo eal onuk, açcy qwk rFkk dYiuk'khyrk vk§ deZLorærk Kku Lidu gkusdsfy, çoÙk gyzkA Kkuxkpj dksLoRo cukusdsfy, ekuo dsikI dYiuk'khyrk vk¶ dellor≢rk LokHkkfod : i eaç—fr çnùk g& dYiuk'khyrk vk§ del Lorærk dhrflr ds fy, ghiyik Kkuxkpj vk§ bflæ; xkpj dk ç; kx gå bflæ; xkpj dk ç; kx djus ea ekuo ikjær gå vc Kkuxkpj Hkkx dks tkMes dh vko'; drk gå

326@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kx&2½

ml dkstkMusch vko'; drk D; kags. I ([kh gkukA l ekèkku i no2d l ([kh gkuk gkrk gs. l eL; k i no2d n([kh gkuk gkrk gs. vc çkkl kgu gsKkuxkpj dksçkFkfedrk nh tk, A l kjk mllekn bflæ; xkpj fofèk l sgs. ekuo dk vè; ; u bflæ; xkpj fofèk l sgksugha i krkA l likk ea l i ä ç—fr dks l e>uk] thou dks l e>uk] l koækkærk dks l e>uk] v [kb/lrk dks l e>uk] çci) i wk/ gkuk ; g Kkuxkpj fofèk l sgh gkskA

ekuo tksdiN Hkh ckrphr djrk gSog Kku dh vi (kk ea gh djrk gA ekuo cgr I kjsHkkx ea Kkuxkpj fofèk I sthrk gh gA fo"k; ka vkj I øsnuk vka ea Hkh ekuo tks vHkh thrk g} og Hkh Kkuxkpj fofèk I sgh thrk gA i gysdYi uk I sigpkurk g} fQj ml dks 'kjhj }kjk djrk gA dYi uk'khyrk vkj del Lorærk Kkuxkpj gh gA dYi uk'khyrk vkj del Lorærk dk ç; kx pruk fodki ds fy, gksus dh vko'; drk gA bi ij yxus dh t: jr gA; gh eny eqk gA

1/fnl Ecj 2008½

vè; ; u dsfy, bPNk cgr çcy gkuk vko'; d g\$

ekuo viuh bPNk Isgh HkVdrk gSvk§ viuh bPNk Isgh Igh ekxZij py nsrk g\$

vè;; u ds fy, vki dh bPNk cgr çcy gksuk vko'; d g\$ rHkh vè;; u gks i krk g\$ "vullko gkrk g\$" bl ckjseavk'oLr gksus dh vko'; drk g\$ vullko ds ckjs eavk'oLr gksx, vkj vè;; u dh bPNk çcy gksx; h rks og çek.k rd igpsk gh\$ çek.k ij igp x, rksog ije g\$ ml I s vkneh ds fgyus okyh dkbZ txg ughag\$ çek.k I s T; knk

efgek fall holradh ughaga

ryu I k{kkRdkj dh i "B Hkfie gå çekf.kr gksus dh vi {kk eage ¼k; k;] èke} I R; —f"V I ½ ryu djrsgå ½ euu çfØ; k½ rks I k{kkRdkj gkrk gå; g vi usean {kus dh ckr gå fdrkc; gk; I s i hNs Niv x; kå çekf.kr gksus dh vi {kk ugha gå rks I k{kkRdkj gksk ughå ~ge vè;; u djæ; ckn ea Lo; a çekf.kr gksus ds ckjs ea I kpækå**; g I c 'k{kh I eklr gks tkrh gå vuttko gksus ds i gys Lo; a çekf.kr gksus dh bPNk ds fcuk gea I k{kkRdkj gh ugha gå sekf.kr gksus dh bPNk ds fcuk gea I k{kkRdkj gh ugha gå rks gekj h xfr då sgkskå çekf.kr gksus dh vi {kk; k bPNk ds I kFk ryu ½ euu çfØ; k½ djus ij I k{kkRdkj gkrk gh gå I k{kkRdkj gkrk gå rks gksus dh vko'; drk ds vkèkkj ij gh vè;; u gksrk gå çekf.kr gksus dh vko'; drk ds vkèkkj ij gh vè;; u gksrk gå

vè;; u dh ifjHkk"kk gh g\$vfèk"Bku dh I k{kh, oavutko dh jk\$kuh ea Lej.k I fgr fd; k x; k I Hkh ç; kI vè;; u g\$\langle vutko dh jk\$kuh I s vk'k; g\$ çekf.kr gksus dh vko'; drkA vè;; u gkrk g\$rHkh I k{kkRdkj gkrk g\$\langle I k{kkRdkj gkrk g\$\langle rk\$ g\$\l

1/4tuojh 2007] vejda/d½

è; ku nsus dk eryc

700 djkM+ekuokads I Hkh ç'ukadsfy, , d gh pkch gå

328@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

le>uk g\$vk\$j çekf.kr djuk g\$rks|Hkh ç'u gh leklr g\$A le>uk ughaq\$çekf.kr ughadjuk g\$rksç'u gh ç'u g\$A

le> ea vkrs rd ekuo }kjk vè;;u djuk ;k vu() àkku djuk gh ml dh LoHkko xfr g\$\lambda le> ea vkusij %vu()ko gkusij% çekf.kr djuk gh ekuo dh LoHkko xfr g\$\lambda

le>uk ¾ 'kfä; kadk varfut, kstuA çekf.kr djuk ¾ 'kfä; kadk cfgxeuA le>us ds fy, è; ku nsus dk vFkt g\$ dYiuk'khyrk dks yxkukA ijijkxr è; ku fofèk; kals blok dkblysu nsu gh ughagå dYiuk'khyrk dk lg vflrRo "olrt" ea ¼u fd "lg vflrRo** 'kûn elærnkdkj gksuk gh vè; ; u ds fy, è; ku nsuk gå lg vflrRo olrqgSpkjkavolFkk, a"Ro lfgr 0; olFkk vkj lexz 0; olFkk ea Hkkxhnkjh** Lo: i ea gksus ls gå 'kûn dsvFkZearnkdkj gksuk gksrk gå è; ku nsus dk eryc bruk gh gå

rnkdkj gkrsgårks¼ k{kkRdkj½ckèk gkrk g\$ ckèk gkrk g\$ rksvuttko gkrk g\$ vuttko gkrk g\$ rksçek.k gkrk g\$

I quuk] I e>uk 1/4 k{kkkdkj] ckikk½vk§ çekf.kr djuk 1/4/utiko i no 1/2 ; g Øe gå ckj Eckj my> tkrsgå eryc I e>sughagå l e>sughagå eryc I qus ughagå çekf.kr ughagą gå eryc I e>sughagå eny ea 1 ([k dh fujarjrk* dsfy, ; g Øe gå I ekèkku gą fcuk I ([k dh fujarjrk gkrk ughagå I ekèkku gksusij çek.k gkrk gh gå

le> iyik gksus ds ckn f'k"; Lo; a vius le>s gksus dk

IR; kiu djrk gå xø viusf'k'; dsle>nkj gkusdk IR; kiu ughadjrkA dkbZ, d 0; fä nø js 0; fä dsle>nkj gkusdk IR; kiu djs; g tho pruk dh ckr gå ejsfo}ku gkusdk vki çek.k i = fy[k dj næ; g tho pruk gå; g I c døy feyk djdsl fjoèkk I æg eægh I ehf{kr gkrk gå

1/vç\$y 2011] vejd\(\frac{1}{2} \) d\(\frac{1}{2} \)

U; k; dh Þpkgrß vkg U; k; dk Þçek.kß

VHKh dh fLFkfr ea bl; k; ß pkfg,] ij fç;] fgr] ykHk Is NWs ugha gå fç;] fgr] ykHk 'kjhj I øsnukvka Is tiph rgyu nf"V; k; gå bl fy, ge bl; k; ß d" Hkh ¼l øsnukvkæfç;] fgr] ykHk ds I kFk t"Musyx tkrsgå fç;] fgr] ykHk nf"V; "ads I kFk Hk;] çy"Hku vkj I Ee"gu tiphk gh jgrk gå fç;] fgr] ykHk nf"V; "ads I kFk ll; k; dipl g"rk ugha gå ge jkth xkth I s fd, x, foll; kI d" ll; k; eku ysrsgåij dipl I e; ckn og xyr fl) g"rk gh gå

U; k; I e>k6rk ughagsA

PU; k; ß 'kûn }kjk U; k; okLrfodrk dh 'kk'orh; rk bfixr ga bfixr g'us ds ckn ml dk dYiuk] ml ds fy, fopkj] vkj ml dk fpùk eal k{kkRdkj ; g Øe ga ; g rhu'ag''us ij c'èk vkj vutko g'rk gh ga ml ds ckn U; k; çekf.kr djus dh ; "X; rk vkrh ga

I **D**snukvka dksjkth j [kus; k mudk neu djus ds LFkku ij I **D**eak aij è; ku nsusij U; k; dh fLFkfr curh g\$\mathbb{A}\] I **D**eak vfLrRo ea okLrfodrk g\$\mathbb{A}\] I **D**eak ads uke ysuk r gekjs 330@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

vH; kI eavk poplk gå tåsekrk] firk] HkkÃ] cgu] x# vkfnA læàkadsç; "tu ad" igpkuusdh ckr vHkh 'ksk gå læàkadk ç; "tu gå0; olfkk eathukA

ftl {k.k | s ekrk firk us viuh | l rku | s | ccèk d'igpkuk] eerk vkj okR| Y; muea vius vki | l s meMfk gå mldsfy, d'Ã vyx | s | h [k@f'k{kk ysus dh t + j r ughagå eerk] okR| Y; elv; thou ealFkkfir@fufgr gå rHkh r'' | ccèk'a dhigpku g'us ij os çxV gå

vfLrRo ea0; oLFkk dk Lo: i le> eavkusij læàkïadh igpku gïuk vk§ fuok§ gïuk LokHkkfod g¨ tkrk gå lekèkku lef) inold ge vfLrRo dh 0; oLFkk eath ldrsgå Hkkxhnkjh dj ldrsgåvk§ midkj dj ldrsgå

¼tuojh 2007] vejd¥d½

vè; ; u dky eaekuoh; vkpj.k dk egRo

thou Kku vk§ I g vfLrRo Kku] ekuoh; rki wkł vkpj.k Kku l i Uu g us i j ge Þle>nkjß gqA le>nkjh ds l kFk ekuoh; rki wkł vkpj.k d "t "Muslsge ÞÃekunkjß gqA bl rjg Ãekunkjh t "Musij ÞftEenkjhß vk§ ÞHkkxhnkjhß vkrh gh g&

ge 'kjhj I sJe din Hkh u djavkj I foekk I axg dh cgr I h phta bdBBk dj ya bl dk uke gs Þch) thforks ch) thfo; "ad" I e>nkjh ds vuq i Aekunkjh LFkkfir djus eagh I kjh nj yxrh gs Aekunkjh dsfcuk I e>nkjh i jik g"rk ughags

Ple>nkjhB; fn LohÑr g"rh g\r" mldk çek.k Pvkpj.kB eagh g"xk vk\rangle dghag"uk ughag\rangle; fn vkpj.k eale>nkjh vk

tkrh g\$r" ge Ãekunkj gqA

fç;] fgr] ykkk i nod thuk ekuo eappruks dk, d Lrj gå ftl d" ptho pruks dgka U; k;] ekeļ l R; i nod thuk ekuo eappruks dk nu jk Lrj gåftl d" pekuo pruks dgk gå bu n"u"adschp eave;; u gå tho pruk I sekuo pruk eal Øe.k g"us dh ckr gå tho pruk eal nonukvkadso'khkur thuk g"rk gå ekuo pruk eal Kkuh; rk i nod thuk g"rk gå I kkuh; rk ea I nonuk, afu; f=r jgrh gå

fç;] fgr] ykHk i no'd tho pruk en thrs gq ekuo dk y{; Pl qoèkk l xxgß jgrk g\nadach ml ds L Fkku ij Pl ekèkku l ef) ß d" y{; cuk; k tk, A l g vfL r Ro Kku vk\nadach thou Kku ged" Lohdkj g"rs gq Hkh ge D; "augha vkxs c < + i k jgs g\nadach ; g l "pus ij irk pyrk g\nadach bl dk dkj.k g\nadach ge ekuoh; rki wk\nadach vkpj.k d" t"M+ugha i k jgs g\nadach fopkj fofèk l s l ekèkku l ef) d" y{; cukus l s vkpj.k dk t"M+c\nadach tkrk g\nadach

geat irk yxrk gSpge le>sr gjij çekf.kr ugha gAß bl [kkà d hkjusdh fofèk ,d gh gS& ekuoh; rkiwkZ vkpj.k d oʻpkfjd : i ea Þekuoh; rkiwkZ vkpj.kß d bl çdkj t huslsge rkdky Ãekunkjh dsi {k eag tkrsgA bl dk fofèk ; gh gSl foèkk laxg y{; dslFkku ij lekèkku lef) y{; d bl co; a ea lFkkfir dj ysukA tgk; ekuoh; rkiwkZ vkpj.k fopkj ea tMrk gSge mlsçekf.kr djusyxrsgA ekuoh; rkiwkZ vkpj.k dh vuqdj.k] Loh—fr ,oa vH; kl lsgh vè; ; u l Qy gkrk gA

Aekunkjh ds I kFk gh I e>nkjh i yjh çekf.kr g"rh g&

332@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

l e>nkjh vkj Ãekunkjh vkusij ftEenkjh vkj Hkkxhnkjh vkusea nj ughayxrhA

gj oLrqdk vkpj.k gh ml dse¶yd : i eaþg¨uß dk çek.k gå ml h rjg ekuoh; rkiwkl vkpj.k gh ekuo dse¶yd : i eag¨usdk çek.k gå

%tuojh 2007] vejd\/d%

ykHk'lekn] Hk'x''lekn] dke''lekn dspØ0; mg'al senDr

LoHkko xfr d"cuk, j[krsgq vè;;u dsfy, è;ku nsus dh vko'; drk gå vkos'kr xfr eavè;;u ughag"rka vkosk i hMk i shk djus dk L="r gå vkt dh fLFkfr eat" f'k{kk nh tk jgh gå og vkos'k i shk djus ds vFkZ ea gå ykHk"llekn] Hk"x"llekn] dke"llekn }kjk vkos'kr djkus dsfy, gh vktdy dh i yih f'k{kk gå mllekn , d vkos'k gh gå ;srhu mllekn fdrus cMspØ0; ng gå vki I "p y"! bu pØ0; ng a I s cp dj ged" 0; ogkjoknh I ekt 0; oLFkk] vkor'u'khy vFkZ0; oLFkk vks ekuo I psrukoknh ekufl drk dh rjQ+vkuk gå

ç'u%bu pØ0; mg"alsge dssNW ldrsg&

mùkj%gekjs thou eavrfir; k [k [kykiu gå pkgsyktk dk vkosk g] pkgs dke dk vkosk g] pkgs tlk x dk vkosk g A vkosk d ge viuh ekufi drk eaink dsfy, Lohdkj ughaikrs gå tå syktk dk vkosk þi ghå g\$; g ge falh u falh txg vk dj udkj gh nrsgå rhu aeais d A tkh vkosk þi ghå g\$; g ge falh u falh txg vk dj udkj gh nrsgå rhu aeais d A tkh vkosk þi ghå g\$; g ge falh u falh txg vk dj udkj gh nrsgå rhu aeais d A tkh vkosk þi ghå g\$; g ge i nk dsfy, eku ughaidri; g thou

eafufgr PIPpkà ds'këkß dk L="r g\$\mathbb{3}; g PIPpkà dh'këkß dk L="r t" thou eacuk g\psik g\mathbb{3} mIh vkèkkj ij ge bu p\(\mathbb{O}\mathbb{0}; \mathbb{m}\) al scp dj fudy I drsg\(\mathbb{A}\) d\(\mathbb{S}\) sfudyak\(\mathbb{S}\) fcuk ?kk; y gq ; k ?kk; y djdsge t" I foekk I axg fofek I sth jgsg\(\mathbb{S}\) mIIs I ekekku I ef) fofek I sthuk T; knk J\(\mathbb{S}\mathbb{B}\) g\(\mathbb{A}\); g ged" Hkh Lohdkj g"uk] gekjs ifjokj tu"ad" Hkh Lohdkj g"uk vko'; d g\(\mathbb{S}\mathbb{A}\)

1/wxLr 2006] vejd//d//

vè; ; u eaxfr i w I fLFkfr; ka dks NkW-dj è; ku nsus I s curk gS

ç'u%ge le>useavVd d $\mathbf{S}$ stkrsg $\mathbf{S}$ lhèkslhèksle> D; "aughavk tkrk\

mùkj%bl dk dkj.k gSiwLefr; kA ekuo dsikl thou ea iwLefr; kj jgrsgh gå ge to ekuo psruk læakh ckr dk vè; ; u djuk 'kq djrsgå ml ea to dHkh Hkh foe@krk vkrh gSog iwLefr; "adsbl dsfoijhr g"uslsg"rh gå iwLefr; "adsbl dsvuphy g"usij ; g l rr~g"rk gå

ç'u% tho pruk eath gà i no Lefr; k i bl ds vu qday ds s g" l drh gå

mùkj%inoLefr; "aeagekjh 'ktk dsfy, Þigt vi{kkß d"
ydj Hkh Lefr; kj gå gj 0; fDr dsiki 'ktk dsiki tkus dk
jkLrk] pkgsN"Vk g"] i ryk g"] lædh.kæg" i j cuk gtvk gå læden
djrs gq] 'kttk i gt vi{kk i sttlh Lefr; "a i j è; ku
fnykus dh vko'; drk gå çfrdty inoLefr; "a d" vkxs

334@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kx&2½

fcNkus I sge vVd tkrsg%

bl vkèkkj ij ebus; g fu"d"kl fuckyk; fn ge ekuo pruk l bakh ckr 'kq djrsgb r" i hNs dh tho pruk l bakh ckr ad ydj ftruh Hkh Lefr; kj gb mud Fki Mb nj dsfy, j d dsj [kk tk, A bl dks l kFk feykus dk ç; kl ugha fd; k tk, A bl dks l kFk r yusdk ç; Ru u fd; k tk, A D; bd , sk djus l sekuo pruk l bakh ckr dk voxkgu djus en voj ek g rk gb i blefr; ad Ni Medj; fn olrqij è; ku fn; kj olrqds ç; tu ij è; ku fn; k r ml l s vi uk xfr curk gb bl fod i ds ç Lrko l s d A ok Lrfodrk bbxr gb vki dh d i uk; fn ml rd i gpk nrk gb r ml d Lohdkjub c'èk djub vubko djus vko thus dh dfM; ads l kFk l e> en vkrk gb; fn , sk ughadjrsgb r doy l pusokyh ckr g x; h l prsgbfQj Hkby Hkh tkrsgb bl rjg ç; tu ds l kFk ge t Mrs ughagb.

, d fl) kar g\rightar quk gwk pht Hkny l drk g\rightar le>k gwk pht ged Hkny ugha l drkA

ç'u %vius thus eage vkt rd xyfr; k¡fd, g&fQj vc u, fljsls'k⊯vkr d\$sdj& mudk çHkko r" g\$gh eo ijA mld" d\$svyx djdsj[kk tk,\

můkj %Hkfer volfkk eathrk gyk vkneh xyfr; kj djus eafoo'k g"rk g) fxj¶r eaughag"rkA D; äd I Ppkà dsfy, f[kMelh dghau dghagj 0; fDr ea[kyh gh jgrh gå I ghiu dh vi {kk eagh ge xyrh djrsgå I ghiu dh Lo; aeavi {kk gh vè; ; u dk vkèkkj gå ; g I # gå vkid" eåus d(; kr Mkdw noh flø dsckjseacrk; k Fkk ftl I seåfeyk FkkA ml us chfl; "a

[kww fd, grack mllse wisinNk D; k vius cPprad ; gh djokuk pkgrack mlus mùkj fn; k Þugha; g okfg; kr dke gå egih etcijh gå treðiblsdjrk gå ; fn eðimud ugha ek: pak rros enpsekj næråß

Vki viuh ftUnxh eacgr din igys I s I ws gi i < \$ gi Lohdkis gi v Lohdkis gi din ckraea vki foo'k gi din ea ç I Uu gi; s I c ds I kFk vki x qt js gh gi bu x qt jh gi ckrads I kFk vki i yik I r qv ughagq gi i yik I r qv g'us ds fy, vki ds I keus; g eè; LFk n'ku dk ç Lrko gi i yik I r qv g'us dk t'; g ç Lrko g mi d' Bhd I s I quuk g'xki thus dh dfi i ea I quik g'xki I e> i k; axi b I ckr d' vki d' Lo; a ea r; djuk g'xki tc; g r; g'rk g s rc i v Lefr; k L Fkfxr g'rh g i

I Ppkà d" I e>rsgq vi uh foo'krk d" ckj Eckj jkLrsea yk dj fcNkuk mfpr g"xk; k vufpr g"xk\ bl rjg foo'krk d" ckj ckj vkxsykuk I e>useayxusokys I e; d" c<k nrk gå bl fy, ; fn 'kt?krk I s I e>uk g\$r" vki bl mik; d" vi uk I drs gå vi uh foo'krkvka I s I æåekr t" ckra gå mud" LFkfxr djdsj [kk tk, A çLrko d" I e>us ds ckn fQj I "på pkgr ds: i ea ge I Hkh us 'ktk d" gh pkgk gå vPNi u dh r"kk pkgr ds: i ea gj 0; fDr ea gå tc vPNi u d" Lohdkjus tkrs gå r" i toLefr; ki i j s kku djrh gå ßgeus, s k I "pk Fkb) ß, s k fd; k Fkb) ßnu js us, s k fd; k Fkb) vkfnA; s xfr ea voj "èk djrs gå

lozktık dk Lo: i tcle> eavk tkrk g\$r foo'krk,i viusvki IsfeV tkrh g**%** iÙksdk rusIsfpidsjgusdk rkdr 336@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

tc rd jgrk gS og fpidsjgrk gA tc dHkh Hkh og rkdr leklr g" tkrk gB i Ùkk viusvki lsuhps>M+dj fxj tkrk gA bl rjg t" gekjsijkusfujFkd l"p fopkj t" fpÙk eaLefr; "a ds: i eagB osle> Lo; aeaLFkkfir g"usij viusvki >M+tkrs gA mudk d"Ã uke"fu'kku ughajgrkA

tho pruk ea geus ftruh Hkh foo'krkvka dk vEckj yxk; k g og , d dkxt+dsVi jst\$ k gh g\$ bl Vi jsd <j djus ds fy, , d fpækjh gh i; kIr g\$ Hke Lo; a ea i ræk t\$ s fgyrk gh jgrk g\$ Hke ea thrk vkneh vi us l (kh g us dk çek. k çLrr ugha dj i krk g\$ bl fy, ml dk tM+gh fgyk jgrk g\$ bl hfy; s l e> ea vkus i j og m [kM+tkrk g\$ Hæ I s cuh g\$ ftruh Hkh LohÑfr; k; g\$ os Hk;] çy Hku vkj vkLFkk ds: i ea gh g\$ bl ds vykok Hke dk vkj dgha i gp ugha g\$

vki , d ckj | llekx/dsfy, | l neft) dsfy, | l neft)kdsfy, , d ckj dYiuk djdsr" nf[k; s 'kCn"alsbaxr olrq gekjh dYiuk eavk tk, | ml d" vullko çek.ki nd vius thus eaçekf.kr g"us dh dfM; "a ds | kFk dYiuk djds nf[k; s dYiuk r" thou eajgrk gh gs bl eafdl d" D; krdyhQ gs le>usdsckn | "fp; s le> dsvul kj thuk gs; kugha

¼tuojh 2007] vejd\/d%

ppk/djuh gs; k ikjar g"uk gs. & rd/, d I keku gs

Pppklde] ikjær g¨uk T; knkß bl ckr d¨ ydj pyar¨
le; dh cpr g¨xkA

ikjær göusdsfy, le>uk vko'; d gå ppkleage rdleatly tkrsgå le>uk vkj ikjær göuk ojh; rk ½kFkfedrk½ ea uhpspyk tkrk gå rdlikjær cukuseal gk; d gå rdlikjær

g"us dk d"Ã y{k.k ughag&

rdZea'k(n çèkku g), oLrq'kti; g),

le>useaoLrqçèkku g\$'kCn x®k g\$

ts spikuhs, d'kûn gs ikuh ughajgusij D; k g"rk gs ikuh g"us I s D; k g" x; k\ ughajgus I s D; k QdZ i M $\neq$ k gs ; g I c ge rdZ dj gh I drs gs

 $e^{\phi}yd \; rd \text{\it IgSPi}\; kuh\;, d\; \text{\it IkCn}\; ughag\$ i kuh\;, d okLrfodrk g\

ikuh d" le>usdsfy, bruk rdlvko'; d gA; g rdlikuh dh rkfRodrk rd igppkusdsfy, ,d l rqgA

rdz, d c@) d l kèku g& l kèku l kè; ughagʻrk g& ç'u% ekuo dsikl rdzdk l kèku dgk; l svk x; k\

mùkj%rdZdk | kèku ekuo dsikl dYiuk'khyrko'k vk x; kA ekuo dsikl d(N c(F)) d | kèku g&vk\$ d(N HkFrd | kèku g& 'kCn fofèk | sc(F)) d | kèku g& t" dYiuk'khyrk o'k vk, A HkFrd oLryvkadsLo: i ea t" | kèku g&os ekuo dsç; Ru ; k i#"kkFkZ | svk, A

¼nlEcj 2008] vejd⅓d½

iBu eave; ; u] ve; ; u dsfy, çkFkfedrk] vukko çek.k dh vko'; drk

i < uk vk tkus; k fy [kuk vk tkusek= I sge fo] ku ugha gq A I e> ea vkus ij ; k i kjær ½vu‡ko½ gksus ij gh vè; ; u 338@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

gykA I e> eavkusij ghçekf.kr gksusdhckr glpA çekf.kr gksusdk eryc g\$v[kM I ekt] I koMkke 0; oLFkk I # 0; k[; k eath i kuk] ekuoh; rk i wkZ vkpj.k eath i kukA vè; ; u dk eryc g\$'kCn dsvFkZearnkdkj ræwi gksuk 1/4 k{kkRdkj] ckèk!/A vki dsikI tksdYi uk'khyrk g\$ mI ds I kFk I g vfLrRo earnkdkj ræwi gkyk tk I drk g\$ I g vfLrRo jgrk gh g\$ I g vfLrRo u gk\$, \$ k dkbZ {k.k ughag\$

dYiuk'khyrk u gkb, , 1 k dkb2 ekuo gkrk ughag10 gj thrs gg ekuo ea dYiuk'khyrk vk§ del Lorærk gå vc rnkdki ræni gkrus en vki dgk; vVds gn mldks igpkuus dh vko'; drk q& vko'; drk egl # gkrk qS%rhozbPNk%rksrnkdkj qkrk qh q\$ ræii qkrk qh q\$ tc vu(àkku fofèk I srnkdkj ræii qkrk q\$ rksve;; u fofèk I sD; ka ugha qkxk Hkkbå rnkdkj ræii fofèk Isghirkse&Hkh blidksik; kign vki farka Is; kirka Is ç—fr earnkdkj ræii gkusrd tkvkxA fdrkc døy lipuk gA farkc eafy[ks'k(n lsbfxr vFkZdslkFk rnkdkj ræwi gksusij "I e>** eavkrk q\(\text{igysJo.k } \text{if Bu}\) fQj euu ind rnkdkj dh fLFkfr ea pys tkrs qå to lekekkul fu;el fu;a=.kl Loèku] Loukjh Loi#"k] n; kiwk dk; 10; ogkj , d "Vko"; drk* 1/2 hoz bPNk½ ds: i ealohdkj gkrk g\$ rHkh rnkdkj rævi gkrk g\$ QyLo: i vu**k**ko gkrk g\$ vU; Fkk ugha glork qs fdl h dh vko'; drk cus fcuk ml s l e>kus ds fy, tksge ç; kl djrsgli og minsk ghgkrk gli pouk rd gh igprk g&

vè; ; u I sgh gj 0; fä i kjær gkrk gå vè; ; u dsfcuk dkb2 i kjær gkrk ughagå vullkoenyd fofèk I sgh ge çekf.kr gkrs ughagå ; g ckr ; fn

340@eè; LFk n'klu ij ∨kèkkfjr løkn ¼kkx&2½

I e> vkrk g\$rksvutko dh vko'; drk g\$; k ught vki n{k yks vutko dh vko'; drk vk x; h g\$ rks vutko gks dj jgxkA vko'; drk ds vkèkkj ij gh gj 0; fä dke djrk g\$ vkidh vko'; drk cuus dk dk; De vki ealo; aeagh gkrk g\$ nutjk dkblvkidh vko'; drk cuk gh ughal drkA; gh e(; ckr g\$ gj 0; fä dh ftEenkjh dh ckr; gh g\$ vutko gj 0; fä dh vko'; drk g\$, s k eku dj gh bl çlrko dksçlrf fd; k g\$ vutko dks0; fä gh çekf.kr djxkA tkuoj rksdjxk ught i M+ i k6ks rks djxs ught i RFkj rks djxs ught-

I Hkh tho oakkuqkr fof/k I s dke djrs gå ekuo Kku volFkk dk gkrsgq vHkh u i yik thokats k thrk gå u i yik ekuo ts k thrk gå bl rjg ekuo vHkh u bèkj dk gå u mèkj dk!
, s k vfuf'pr thus I s èkjrh gh chekj gks x; hA

ç'u %ekuo , 1 k ~u bèkj dkj u mèkj dk** D; kagks x; k\

mìlkj % mì dk dkj.k g\$ thoka ea tks ~vko'; drk* g\$ mì ea ekuo dk i rtiv gksuk cuk ugha vkj ekuo pruk i si rtiv gksus dh txg ea ekuo vk; k ugha ekuo pruk dh ~vko'; drk* dks egi vi djus ij gh ekuo vutiko djxk vkj ekuo pruk dks vi uk, xkA gj 0; fä ea bi vko'; drk dks cuus ds fy, mì s vè; ; u #ih i #"kkFkZdjuk gkxkA i vik i e> ea vkuk vkj çekf.kr gksuk gh i jekFkZg\$ ogh I ekèkku gå fQj i #"kkFkZds I kFk I ef) gksuk gh gå I ekèkku I ef) gksus ij vHk; gksrk gh gå I ekèkku I ef) vkj vHk; gksus ij I g vfLrRo ea vutiko çekf.kr gksrk gå, , i k 0; oLFkk cuk gvk gå

ç'u % bleafnDdr fQj dgkj g\$. Vftlls gedksle; yx jgk g\$2 milkj %fnDdr g\$ ge nuljkadksBhd djuseavius dksT; knk yxk nsrsg\$ Lo; aBhd gksusdsfy, ge yxrs ughag\$ nuljsiBu I sge viusdksfo}ku eku ysrsg\$ og xyr g\$ thusI sgh ge fo}ku g\$ og vkusij gkstkrk g\$ bl eavki epsgh tkfp; \$ e\$ i<usfy[kuseagh fo}ku ughag\$ fQj e\$ bl s d\$ s i k x; k\ 'kCn dk vFkZ I e> eavkusij ejk "thuk* cu x; k] mI h dksge çek.k dg jgsg\$ çek.k ds: i ea e\$ vki ds I keus mi yCèk g\$ vu(lèkku fofèk I s pyrs gq] ejs I kFk ,\$ k d\$ ughaFkkA vki ds I kFk I pouk Hkh g\$ çek.k : i ea 0; fä Hkh g\$

ç'u % rks vki dg jgs g**ş** gekjh vu**l**ıko çek.k dh vko'; drk ughacu ik jgh g**ş** bl fy, geavu**l**ıko ughagksjgk g**\$**.

mùkj %vko'; drk vutlko djusdh vkoj çekf.kr gksusdh ugha cuk gå nut jka dks crkus dh vko'; drk cuk gå nut jka dks crkus; kk; vki gksHkh x, gå Jo.k ¼ quuk] Lej.k½ dsvkèkkj ij xfr gksuk gh i; klr ughagå le> dsvkèkkj ij xfr gksuk gh i; klr gksrk gå le> dsvkèkkj ij xfr gksuk vutlko ds l kFk gh gksrk gå vutlko ds l kFk gh gksrk gå vutlko dsfy, rnkdkj ræit gksus dsfy, oLrqdYiuk'khyrk ds: i eagj 0; fä dsikl j [kk gå dYiuk'khyrk #ih bl 0; fäxr L=ksr dksudkjk Hkh då stk,\dYiuk'khyrk dk L=ksr thou gå thou dk vè;; u ugha gtyk gå 'kjhj dkstc rd thou ekursjgrsgårc rd vutlko gksuk ughagå thou dksthou ekuk] thou eavutlko gksusdh l EHkkouk dks le>k] ml dsckn viuh mi; ksxrk dkstkb/l+fn; k rksvutlko gksrk gå gekjk mi; ksx vutlkoenyd fofèk l sgh gå vutlko, d fcanqg\$çek.k, d flèkqgå

Hkk"kk eage cgr fo}ku gkstkrsglivullko dksydj ge

oghadsoghacusjgrsgå blhfjärk dksHkjusdhvko'; drk gå çek.k vutko Isghgkrk gå I pouk Isçek.k gkrk ughagå I pouk I pouk gh gå Hkk'kk Isge I pouk rd igp ikrsgå I pouk dks çek.k eamrkjuk gj 0; fä dk ftEenkjh gå

I qukuk gekjk LoRo ughag& I qukuk nul jkadsfy, gh gkrk g& thuk gekjk LoRo g& ; gh ftEenkjh dh ckr g& bl dks igpku ykuk , d iq; dh ckr g& vPNh cq) dsfcuk ; g igpku ea ugha vkrk g&

0; ä gkus dsfy, vki usç; Ru fd; k rks LoRo cukus ds fy, vko'; drk cuhA LoRo cukus dh vko'; drk cuh rksml ea l Qy gks tk; **x**A

bl dk l kj ckr g\$~vutko LoRo g\$\text{a} crkuk gekjk o\$\text{ko}\text{gko} g\$\text{\$\text{s}}\text{ko} dsckjseami \text{\text{kk}} jgrk g\$\text{\$\text{g}}

Lo; aeaekuo psruk dh vko'; drk Lohdkj gksuk] rnkdkj] ræin gksuk] Lo; a dh mi; kfxrk fl) gksuk] fQj midkj fofèk lsinjd gksuk; s, d ls, d yxh dfM+kj gå injdrk fofèk lsgh i jajk gå fcuk i jajk dsdkb/lçek.k ughagå i jajk dsfcuk rksdby "?kVuk* ds: i ea, d 0; fä dksvuhko gksx; k] og pyk x; k & mldk dkb/leryc ughagå

¼I rEcj 2011] vejd₩d½

vukko f'kfoj

ç'u % gj o"kl tks; g $^{\sim}$ vu**t**ko f'kfoj** $\vee$ k; kltr fd; k tkrk ql ml dk l0; k $\vee$ k'k; ql3.

342@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

mùkj % vuṭko f'kfoj dk vk'k; g\$ vuṭkoeŋyd fofèk I s ft; k tk, A eq[; ckr bruk gh g\$\ bI h vk'k; dks0; ä djusds fy, gj o"k\ vuṭko f'kfoj dk vk; kstu fd; k tkrk g\$\ bI vk'k; dks0; ä dja; k u dja\ bI dsfy, db\ yksk I ger gkrsg\ db\ yksk I ger ughagks i krsg\ a\ T; knk yksk 'k\ c : i ea I ger gks i krsg\ ak; \ l: i ea T; knk yksk I ger ughagks i krsg\ ak vfèkdkak yksk bI ds i {kèkj g\$\; g rks i rk pyrk g\$\ cek.k gksuk vHkh 'k\ kk g\ ak, \ sh fLFkfr eage vHkh g\ ak çek.k gksus dsfy, db\ lyksk r\ sk gksuk vHkh 'k\ kk yksk ejs vuṭ kj A I ger \ Jo.k l HkkI \ gksk rks Lohdkj gksk \ Weuu] vkHkkI \ k Lohdkj gksk rks vè; ; u \ l k \ kk\ k\ k\ ckl j \ ckèk\ gksk bruh I hf< \ f k g\ f\ tudks i kj djuk g\ ak dkb\ l tynh ughag\ sèkhjsèkhjsgk\ f\ dUrq I qh qk\ ak\

ç'u %vu**k**koenyd fofèk Isd**s**sft;k tk,\

mùkj %ml dsfy, lùkk eal i ä ç—fr: ih l gvfLrRo dksvulko djuk gå l gvfLrRo Lo: i eavfLrRo dksle>usls fodkl Øe] fodkl] tkxfr Øe] tkxfr vulko ea vkrk gå vulko dk Lo: i bruk gh fcanq: i eagå bl dkstc 0; ä djus tkrs gå rks flükq: i ea gks tkrs gå vulko ds l kFk vius fu'p; u dks tkå djds ge brus foLrkj gks tkrs gå l cdks l e>kus; kå; gks tkrs gå fdruk Hkh l e>k; a vkj l e>kus ds fy, oLrqLo; a ea cuk gh jgrk gå eåus vulko dkslekfèk l a e fofèk l s ik; kj ml dks vè; ; u fofèk l s çLrq fd; kå ns[k; s vc då s gks i krk gå.

ç'u %; fn ejisvkxsvè; ; u fofèk I svullko çkir fd; sgq dlN ykx [kM+gkrsrks'kk; n ejik mRI kg vkj fu"Bk bl ekxids

çfr dghaT; knk gkrkA

mùkj % ml 0; fä dks vullko D; ka ugha guyk bl fy, gedks Hkh ugha gkxkA** bl fopkj dks ysdj pyrs gârks ge Q\$y tkrs g\$ ml I s dkb? Qk; nk ugha g\$ Qk; nk gksus okyh ckr g\$ "; fn , d 0; fä vullkoenyd fofèk I s th I drk g\$ rks e& Hkh th I drk g\$ rks e& Hkh I e> I drk g\$; fn , d 0; fä çekf.kr guyk g\$ rks e& Hkh çekf.kr gks I drk g\$; fn , d 0; fä çekf.kr guyk g\$ rks e& Hkh çekf.kr gks I drk g\$ th i gys I e> tk, i ml ds ckn ge I e> xx\$; g 0; Fk? dh ckr g\$ ft Eenkjh dks > Vdkjus dk dkb? e\$; ugha g\$ ft Eenkjh Lohdkjus dk e\$; g\$ m, d 0; fä I e> k g\$ ft; k g\$ çekf.kr g\$ o\$ s gh e& Hkh I e> I drk g\$ th I drk g\$ çekf.kr gks I drk g\$ th I rd? I s ge i g\$ I drs g\$ h

"I keus okyk 0; fä l qkj; rc esil qk: xk* ; g fopkj çkphu dky Isga bih vkèkkj ij 0; fäokn vks lennk; okn iuik ga 0; fäokn vks lennk; okn dgk; ignp x; k mldk vki gh en/; kndu dfj, A

ç'u %vè;; u eaviuh fu"Bk dksd\$sc<k; à

mùkj % çkFkfedrk fofèk l & vè;; u djuk g\$; g
çkFkfed gks tk, rks vki vè;; u djæx vkj dø ; fn
çkFkfedrk eag\$ rksml h dks vki djrsjgksx ; fn vki dks
vè;; u ugha djuk g\$ vkj dø HkkM+ >kaduk g\$ rks HkkM+ gh
>kad; & blls fdldks D; k rdyhQ g\$. HkkM+ >kadk} vè;; u
djk\$; k l kèkuk djks; s gh rhu jkLrs gå vkneh ds i kl A

ç'u %vkidsçLrko dsvu() kj ekuo ; k rks~Hkfer** g\$

344@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½; k ~tkxr** gå Hke vkj tkxfr dschp D; k gå

mùkj % Hke vký tkxfr dschp dMh gSvè;;u;k fQj gSvuq àkkuA tksdjuk gJ ogh dj ykA Hke ¾ leL;kA tkxfr ¾ lekèkkuA lekèkku pkfg,;k ughà lekèkku çklr djusdsfy, nks gh fofèk;kj gå fodYikRed vè;;u vFkok vuq lèkku ¼ ekfèk&la;e¼ lkekU; :i eavè;;u fofèk loke gJ vuq àkku fofèk dfBu gÅ

ç'u %vkiusvuq àkku dsfy, tksç;kl 'kq fd;k Fkk] ml le; ekuo tkfr dh D;k fLFkfr Fkh\

mùkj %eius to 'kq fd; k ro Hkh vkneh my>k givk gh FkkA dbłykskausejh ftKkl k dksmfpr ekuk] dbłykskausmfpr ugha ekukA ftUgkaus mfpr ugha ekuk mudks eius udkjk ughja ftUgkaus mfpr ekuk mudks èkU; okn nirs gq eii; gk; pys vk; kA bl vuq ikku eaeil Qy gks x; kA vo eius tks i k; k ml dks uhp I s uhp vkneh] nitV I s nitV vkneh Hkh udkjrk ughagia

%vuNko f'kfoj] tuojh 2012] vejdNd%

vè; k; &4 **vu dàkku 1/1 ekfèk& 1 a e1/2**

vud liekku fofek vkg vė; ; u fofek

ç'u % vu(lèkku i no'd vki ds l e>us dh çfØ; k vk) vè; ; u i no'd gekjs l e>us dh çfØ; k enD; k Hkn g.S.

mùkj %çfØ; k rksnksukaeavè; ; u gh gå eåus l hèkk ç—fr ea vè; ; u fd; k vki ç—fr ea ft l us vè; ; u djds vu‡ko fd; k] ml dk vu¢dj.k djds vè; ; u dj jgs gå

ç'u %vki tks'kûnka}kjk çLrq djrsgjiml dsl kFk ge viuh dYiuk'khyrk dk ç; ksx djds ~vFk/* Lo: i eaoLrqdks igpkuus dk ç; kl dj jgsgji vkids vè; ; u ea'kûn rks ugha Fkk\

mùkj % eops Hkh o's sgh vè; ; u guyk gå tks Hkh xfr ; k
-'; ge n{krsgå og igys'kin eagh ifjofrir gkrk gå tks'; dkse susn{kk ml dk ukedj.k fd; kå ukedj.k djrsgq e sus
-'; ds: i eav Fkldks Lohdkj fy; kå , sk e sjslk Fk guykå vkids
ikl dYiuk'khyrk gå ftlls vki 'kin] ifjHkk'kk ds ekè; e ls
ml vFklrd ig p gh ldrsgå

I k{kkRakj i noża vFkZckiek gksuk] vFkZckiek ¼voèkkj.kk½ gksus asckn vuttko gksuk] fQj vuttko çek.k ckiek gksuk] fQj çek.k aks I nçs"kr djuk ; g i jekFkZg& i d#"kkFkZl k{kkRakj rd gh g&

ç'u %D; k vki usç—fr dh , d , d oLrqdsckjseal kpkj fQj vè; ; u fd; k\

mùkj %ughalae dky eaç—fr viusvki IstksçLrq gpzmIh dk e Susve;; u fd; k tsse SusiRFkj dksughal kpk FkkA iRFkj Lo; al keusvk; k vks fc[kj x; kA fc[kjrsfc[kjrsLok; ùk fofèk Isdke djrk gyk fn[kkA mldkse Sus~ijek.kt uke fn; kA 346@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

fQj t\$siùkk vk; kA iùkk fo?kfVr gkrsgkrsçk.kdk\$kk rd dks fn[kk fn; kA

 $\varsigma'u \%, sds sn\{kk \lor kius^n\{kk^* 'kkn dk \varsigma; kx fd; k ^n\{kus^* dk D; k eryc gs\}$

mùkj %n{kusak rjhak , 1 k i kjn'k£ cu tkrk g\$fa fn[k tkrk g\$ thou 'kjhj as I kFk eq>ea; sLoh—fr; kj g\$p} bl fy, e\$us ^n{kk* 'kûn ç; kx fa; kA n{kusak eryc I e>uk g\$ I e>k ugh} rksn{kk ughag\$

bl rjg n{kusdsfy, ejk ^vi{kk* diplughaFkkA vius vki lsqrvk 1/1 a e ejkA

ç'u %vkiean{kus dk vi{kk u gkrs gq Hkh n{kuk d\$ s
cuk\ fcuk vi{kk ds ^n{kus oky** dk D; k vFkZ gq/k\

mùkj %~ns[kusokyk** thou 1/e86 gh FkkA bleajgL; dlN Hkh ughag\$\ M\ R; IsfeF; k d\$\ si\$nk gkrk g\$**; g ftKkI k eq>eaigys IsFkk ghA mIdsmùkj ea; g Lo; aLQurl?kfVr guykA egh ftKkI k dsvkèkkj ij ; g vè; ; u guyk 1/1 ekfèk&Ia, e fofèk e86A

vki tks eq>ls vè; ; u djrs g\mathbf{s} ml e\mathbf{s} vi\{kk Hkh g\}\frac{1}{2} \text{ftKkl k Hkh g}\text{ke hkh g}\text{ke hkh g}\text{hkh hkh g}\text{ke h

ç'u % vkids vè; ; u eaftKkl k cuk jgk] ij vkius viuh dYiuk'khyrk dksfn'kk ughafn; k--

mùkj %gkA ejih dYi uk'khyrk delLorærk ejih ftKkI k dsfy, I ekfgr gksx; kA bI h dk uke gSfpùk ofùk fujkèk gksukA fpùk ofùk fujkèk gksus dsckn; g vè;; u gkyk glå I ekfèk eafpùk ofùk fujkèk gkrk glå I ekfèk dsfcuk I a e ughagkrkA vkt Hkh; fn dkb2 lae eave;; u djuk pkgrs garks mlh ekx2 ij pyuk gkxkA nuljk rjhdk gsvki ; g ekua~ç—fr fdlh dks; g le>ns fn; k*A ç—fr çnùk ; g oLrqve;; u xE; gs; k ughags IPpkb2gs; k ugha bldksvki 'kkek dja; fn vki ; g ekua~ç—fr ughafn; k* rksvki igysftl rjhdslsjg jgsgs os sghjfg; s; g jkLrk rksvki dsfy, j[kk gh gsa

thou easftKklk] ftKklk dslkFk thou }kjk ç;kl] ç;kl dsQyu eaç—fr }kjk mùkjA bl rjg e&usbl ckr dksik;kA ^1 R; lsfeF;k d\$si\$nk gkrk g\$.**; g rhozftKklk thou ½ep½ eaFkk] ftldh vkifirZdsfy,; g lc gwkA

ç'u % rks vkidh ftKkl k eny en jgh] l kèkuk ¼ ekfèk l n e½ l s vkidh i kjn'kÉ; rk i no 2d n {kus dh fLFkfr cuh vkj ç fr vkids l Een[k çLrn ghp] ftl dk vkius vè; ; u fd; k D; k , s k gs.

mùkj % gkA eq-dks Hkh igys I k{kkRdkj] fQj ckèk] fQj vutlko gtykA vutlko gksus ds ckn e fus bl s I Ei wkZekuo tkfr dk I Ei nk ekukA , t k I kp dj bl dks ekuo ds gkFkka ea I kā us dk dkt'k'k fd; kA t\$ s t\$ s; g fd; k] bl dke dsfy, ifjfLFkfr; k; vk\$ vutlty gkrk x; kA bl dksHkh e iç—fr dk nsu vk\$ ekuo dk iq; ekurk gpl

ç'u %rks $\vee$ ki eatks?kVk ml dks $\vee$ ki usuke fn; kA ^; g tks?kVk* ; g ^1 k{kkRdkj** g\$\ ^*; g tks?kVk** ; g ^ckèk** g\$\ D; k , \$\ g\$\/k\

mùkj %gkj ogh gå tks?kVk mI h dk ukedj.k eåusfd;kA

ç'u %D; k ; g Hkh vki dksfn[kk ^; g ?kVuk thou ijek.kq dsbl ifjosk eagksjgh g\$~A

348@eè; LFk n'kū ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½ mùkj %gkA thou Kku dsckn gh?kfVr gæ/k FkkA

thou Kku dsckn ?kfVr gksus I sfdI ea ¼thou ifjosk½ D; k gksrk g\$; g Li"V gksrk x; kA; gh e&us n'klu ea fy [kk Hkh g\$ e&us tks fy [kk g\$ og onka ds vkèkkj ij I s ugha g\$ onka ea tks crk; k x; k g\$; g og ughag\$ onka ea thou $\frac{1}{2}$ xBuiwklijek.k½ dh ppklughag\$

I k{kkRdkj] ckikk] vutlko gksus ij çek.k dks esify [kk gyAml çek.k I svki dksckik gksuk gji vutlko gksuk gji i uji %çek.k gksuk gsAn, sls, d I snut js esivtrijr gksus dhockr gksch gsAn; fn genut js dksI e>k ugha i krsgji rksgekjh I e> dk çek.k dgk; gyuk

Jh , - ukxjkt th dk | kèkuk fofèk **Vulj àkku fofèk FkkA tks mllgkus nu jka ds fy , çlrif fd; k gj og **Vè; ; u fofèk** gj tks fliklu gå½

ç'u %D; k vki dh l kèkuk fofèk vk $\mathfrak{g}$ gekjh vè; ; u fofèk dk Qy , d gh g $\mathfrak{s}$.

mùkj %ejh l kèkuk fofèk okyk i #"kkFkZdkbZfcjyk 0; fä gh dj l drk gå l Hkh tksdj l drs gåml vè; ; u fofèk dkseåus çLrr fd; k gå l kèkuk fofèk vkj vè; ; u fofèk dk Qy , d gh gå l kèkuk fofèk l s ~T; knk** vullko gkrk gkj vè; ; u fofèk l s ~de** vullko gkrk gksog Hkh ughagå vullko dsckn vkidksHkh oå k gh fn[ksk] tå k eqsfn[krk gå ; g oå sgh gå tå sykb/s l s Hkh i kuh yk; k tk l drk gå l kèkuk fofèk l s i kuk gårksml h ij py ds nå kkå vè; ; u fofèk l s i kuk gårksml ij py dj nå kkå

ç—fr t\$kg\$ o\$k ejs | Ee@k çLr@r gwkA

vc ç—fr t k g) o k vki dks vè; ; u djusdsfy, e u s c c fd; k g).

tc fd I h dks vultko gksk rks eqs t\$ k guyk] o\$ k gh gksk pkgs I ekfèk I a e fofèk I sgks; k vè; ; u fofèk I sgks bI h vkèkkj ij ~I e>nkjh ea I ekurk* dh ckr e&us I kpkA e& tks I e>k gwvk§ t\$ s thrk gwbl dksI e> dj vki eq>I s de ugh) eq>I s T; knk vPNs gh ft; kscA vkxs dh i h<+ vkx\$, ,\$ k vki ds I kFk gh gksk] nuljs ds I kFk ugha,\$ k ughag& I cds I kFk ,\$ k gh g\$, d viax 0; fä ds I kFk Hkh; gh fLFkfr g& bI hfy,] bI ckr ds yksd0; ki hdj.k dh r"kk ea ge vHkh dke dj jgs g&

ç'u % $\vee$ u $\not$ lko dsckn D; k $\vee$ k $\not$ s d $\not$ N tkuusdks'k $\not$ sk jgrk g $\not$ S.

mùkj % ugha vullko dsckn le>usdks^u; k** d(N 'ksk ughajgrkA

ç'u %D; k vu**l**ko ds ckn] mnkgj.k ds fy,] 'kjhj dks LoLFk j[kus ds ckjs ea tks ea tkuuk pkgrk gip og Hkh çklr gks tk, xk\

mùkj %ugha og dyk g\$ tks^l h[kuš* dh oLrqga dyk vutko dh oLrqughaga dyk dr0; kavkj nkf; Rokadksitjik djus ds vFkZ eaga I h[kus eaç; kox djuk i Mookla jkl k; fud Hkkard I ti kj I teakh I Hkh Kku vtlu ds fy, ç; kox vko'; d ga deZ vH; kl ml h dk uke g\$ ftl ds vutd vk; ke ga mnkgj.k ds fy, xk; dh I sok djuk deZ vH; kl g\$ —f'k djuk deZ vH; kl g\$ vk\$kfèk; kadks i gpkuuk vk\$ cukuk deZ vH; kl ga vutko ds ckn qj dyk dks tynh I h[kk tk I drk qa

350@eè; LFk n'kū ij vkèkkfjr lækn ¼kkx&2½ ç'u %vuŧko iæð tYnh d\$slh[kk tk ldrk g\$.

mùkj %vutko dhjkskuh eatynh I h[kk tkrk g] D; kad gekjk eu Qalk ughajgrkA Hk; çyktku ; k I fpoèkk I axg ea eu Qalk ughajgrk] bl dkj.k vutko i nobl tynh I h[kk tkrk g)

de I v H; k I dks v u Hko I s u t k M k t k, ! de I v H; k I i # "k k F k I dh I hek e a g & e & s v u Hko f d; k g i j e & I Hkh v k; k e ka e a de I v H; k I l i U u g w , i k u g ha g & e & f t u v k; k e ka e a de I v H; k I djuk p k g r k g i v og dj I dr k g w , i k v f è k d k j c u k g & d Y i u k 'k h y r k v k j de I Lor = r k d s v k è k k j i j ; g v f è k d k j c u k g & a

1/wç**Sy** 2010] vejd\(\frac{1}{2} \) d\(\frac{1}{2} \)

ląe

ç'u % lekfèk rd igppus ds Øe ea vki "fu"kèkuh* fofèk Is pys ftlea vki I Hkh "xyr* ij fu"kèk yxkrs pys x, A lekfèk ea igppus ij vki ds vk'kk] fopkj vký bPNk pij gks x,] ysdu mlea Kku ugha gykA "I gh* dks Lohdkjus vký çekf.kr djus ds fy, vki us lae fd; kA vHkh ge tks py jgs gsimlea I gh ds l kFk I kFk xyr Hkh gekjh dYi uk ea vk tkrk gså, d sea gekjs fy, vutko rd igppus dk D; k mik; gs.

mùkj % mlh ds fy, rks vè;; u gâ ^1 ght ckr dks le>us ds fy, gh vè;; u gâ vè;; u ea ^xyr* dk dkbl çLrko gh ughagâ vè;; u fofèk ls, d, d eqsij rdleklr gkrk gâ, d eqsij rdleklr gkrk gâ rks nuljs eqsij rdleklr gkrk gâ, d syksdj ds vè;; u iujk gkrk gâ vè;; u iujk gkrk gâ vè;; u iujk gkrk gâ vè; ; u iujk gkrk gâ vè;

vflrRo ealEiwkZç—fr vutlko eavkukA lEiwkZç—fr fodkl Øe]fodkl]tkxfr Øe vk§ tkxfr Lo: i eaçekf.kr g& bruk le> eavkrk g\$rksve;; u gqvkA bruk gh ebusviuslae ea n{kk g&

ç'u % l ekfêk eavkidks'kjhj dk vê; kl ughajgrk FkkA D; k l a e ea'kjhj dk vê; kl gkrk Fkk\

mùkj %gkA lekfèk ea'kjhj lsdkbZlønukvkadk Kku ugha jgrkA lae ea'kjhj lønukvkadk Kku Hkh gkrk gå thou dh nlkafØ; kvkadh vfHkO; fä lae eagå

l ekfèk dsckn y{; dk è; ku] tksèkkj.kk eafoLrr gwpkA y{; Fkk viuh ftKkl k dk mùkj ikuk] fd "I R; I sfeF; k ds s i snk gwpk***

¼nlEcj 2011] vejd⅓d½

I ekfèk ds vkxs

ç'u %l ekfèk eavkidh vk'kk] fopkj] bPNk pi g tkus dsckn Hkh vkxsdh ckr dsfy, vki eafdl rjg bPNk txh\

mùkj % lekfèk dh fLFkfr eae § 12 I s 18 ? kæ/k rd jgrk Fkklj barthj ea vc Kku g xklj vc Kku g xkA; g ckr 'kæ/vkr I sgh jgkA I ekfèk ea egh vk'kklj fopkj] bPNk pq g x; h; g ckr eqs Li "V g x; h FkhA pq g us ds ckn 12 I s 18 ? kæ/s ckn eq d tc 'kjhj vè; kl vkrk Fkklj rc e § vi uh I ekfèk dh fLFkfr dk Lo; a e N; kædu djrk FkkA ¼ ekfèk ds ckn t oki I 'kjhj dk vè; kl g rk g og Lo; a ds } kjk fy, x, I æd yi ds vkèkkj ij gh g rk g fd ge bruh ng I ekfèk ea jgæk ml I e; ds ckn vi us vki 'kjhj dk vè; kl g rk g f kælu djusij; gh fudyrk Fkk

352@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

fd Kku ughaguykA; g ckr gj fnu g"rh FkhA fQj Kku dsfy, gj fnu fQj I sI ekfèk dh fLFkfr eatkuk] i up%'kjhj vè; kI g"us ij eN; kudu fd Kku ughaguykA; g g"rs g"rs tc cgr fnu eghuschr x, r" I a e dsfy, çofùk cuhA I ekfèk g"usdsçek.k dksikusdsfy, e&usl a e fd; kA viusfe="ad" viusl ekfèk g"us dh xokgh t" nsuh FkhA

etps; g r dYiuk Hkh ugha Fkh] lae Isge d Ā pht ik tk; axā; g ckr r Fkh gh ughā I ekfèk dh xokgh nsusdsfy, esus lae fd; kā ftldsQyLo: i vè; ; u guykā; g Kku guykā og vè; ; u I Ei wkī ekuo dh laink gS, sh esih Lohn fr gā A mlds vkèkkj ij ekuo dsgkFk aeavfi ir djusdk ç; kl esidjjgk ga

I ekfèk dh fLFkfr ea 'kjhj dk Kku ughajgrk g\$ n\$k %LFkku%dk Kku ughajgrk g\$vk\$ I e; %dky%dk Kku ughajgrk g\$; s rhu ackr yhr jgrk g\$; k Nijk gyvk jgrk g\$ bld e\$ vPNsl sn{kk gyh l ekfèk dsl æak eagekjsonkUr 'kkL=aeaHkh , l k gh fy [kk g\$ gekjs'kkL=kaeafy [kk g\$ p; fn cge Kku gë tkrk g\$ rë ml 0; fDr ea pkgr [kke gë tkrk g\$ han; ea gekjs të l ak; jgsos l c [kke gë tkrsg\$ xkbs të jgsos l eklr gë tkrs g\$ detèku l eklr gërk g\$ ml dë 0; k[; k nørsga , l k dgk g\$ tho ea të detèku g\$ fopkjcèku g\$; s l c l s Nhv tkrs g\$ l ekfèk fLFkfr ea , l k gërk g\$ fy [kk g\$ l

I ekfêk dsckn eq-d" t" gqvk] og g\$Hkur vkj Hkfo"; dh i hMk ughag\$vkj orëku dk foj ëk ughag\$\formalfont{1} f'kdk; r I seqir g us dh fLFkfr ea e\formalfont{2} vk x; kA I ekfêk I s D; k Qk; nk gqvk\ I a kj ds çfr ejk f'kdk; r ughajgkA I ekfêk ea y\formalfont{2} du Kku ughagqvkA I ekfêk dsckn I a e djusij tksve; ; u gqvk] ml I s Kku gqvkA

1/4/DVncj 2005 elijh] thou fo k jk"Vh; l Eesyu½

lekfèk dsckn lae vkj vè;;u

ç'u%lekfêk dsckn lae fdl çdkj gq/k\

mùkj% lekfèk dsigys në Hkfie; kj gå èkkj.kk vkj è; kuA èkkj.kk dk eryc g\$fdl h nåk dky vkj olrqdh l hek eafpùk ofùk fujëk gëukA è; ku dk eryc g\$ml ½nåk] dky vkj olrt¢ dsfuf'pr fcUnqeafpùk ofùk fujëk gëukA lekfèk dk eryc g\$ è; ku dk të vFkZgj\$ og Hkj jgsvkj ml dk Lo: i dt/l Hkh u jgå, , i k i ratfy; "x l # eal f=r Hkh gå.

èkkj.kk] è; ku vkj lekfèk ; srhu ads, d= g uslslae gA lae dh t ç.kkyh foHkhrikn xblFk ¼i kratfy ; ksxl ⊭½ ea crk; h x; h Fkh ml d e usmyvk; kA vKkr d Kkr djusds fy, A ml h Øe ea eopsvubko goykA

ç'u %D; k gj 0; fDr d lekfèk lae djuk l EHko g\$.

mùkj % eq>d" lekfèk gã gā lekfèk d" eðus n {kk gā lekfèk ds ckn la e d" n {kk gā mldk Qy Hkh ejs ikl gā blds ckn dā g"rk ughagā mlds ckn ; fn vki eq>ls ið n ged" lekfèk g"xk ; k ughā r" eð ughacrk ldrk fd vki d" lekfèk g"xk ; k ughā vkids lekfèk g"us dhdkeuk gh eð dj ldrk gā ejs xæ th Hkh ejs fy, oð s ghdkeuk gh fd, Fkā

I ekfêk güus ds fy, vkids ikl düñ fuf'pr eqîk u güvkş vkid lekfêk gütk, şi k eşîçLrkfor ughadjildrkA og fuf'pr eqîk i kuk fdruk lozi yytk gsvki ghip yü! Þfuf'pr eqîks pk; dkQh i hus tşik rügürk ughaga tüve;; u eş uvk; k gü, şi seqîs düvkid ryk'kuk güxkA og ; fn güikrk gsrüesidgakk] i ekfêk i Etko gsişe ikh i Etko gsi

354@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

ç'u %vkiusviuh 'kjhj ; k=k ds80&90 o"klbl ckr ds fy, yxk; kA D; k gekjs fy, vkidh miyflèk d $^{\circ}$ i kus dk d $^{\circ}$ NkVk jkLrk gs

mÙkj %bl ds NkVs jkLrs ds fy, vki l s fuonu fd; k gS eè; LFk n'ku l q vfLrRookn dk vè; ; uA

vè; ; u vk§ i Bu ds l UnHkZeae Sus n{kk gj 'kCn dk vFkZ g"rk g\$\ ml vFkZds: i eavfLrRo eaoLrqg"rk g\$\ oLrqdk c"èk g"uk ¾ ged" l e> eavkukA bl d" eSus dgk g\$vè; ; uA

t\$ spikuh\$, d 'kCn g\$\ vk\$ ikuh , d oLrqg\$\ pikuh\$ 'kCn ikuh ughag\$\ ml h çdkj gj 'kCn dsvFkZea, d oLrqg"rk g\$\ oLrqLo; avfLrRo eag"rk g\$\ vfLrRo eaoLrqc"èk g"usij e\$ve; ; u ekurk g\$\ ; g ejk fu'p; g\$\ bl ea; fn vki l ger g" ikrsg\$r" igysiBu fQj þve; ; uBA

vè;; u dsfy, efusifjHkk"kk fofèk mi Øe çLrr fd; kA gj oLrqd" ifjHkkf"kr djusij oLrqc"èk g"usdh l okerk cuschA

ts bèkeß, d'kûn gå èkeld ifjHkkf"kr fd; k ftlls ftldk foyxhdj.k l EHko u gïa ekuo dk èkell (k gå ekuo thdj vius l (kh gïus ds èkeld" çekf.kr dj l drk gå mlh vFklenekuo y{; g\$l ekèkku vkj l ef) a ekuo y{; en thou vkj 'kjhj nïuïadk y{; lekfgr gå thou en doy thou ds l (kh gïus dk y{; gå ekuo en l (kh gïus dk Hkh y{; gå 'kjhj dh vko'; drk Hkh y{; gå l ekèkku] l ef)] vHk;] l g vfLrRo çek.k l fgr ekuo y{; ijik gïrk gå då å l liñfr] l H; rk] fofèk] 0; oLFkk ds: i en çekf.kr gï ikrk gå

; fn ge ekuo bl ckr d viukrsg ij Eijk cukrsg ir , d v [kM lekt dhjpuk g xhA lennk; pruk eaekuo leL; k lsen prik; skk ugh v [kM : i eaekuo lekt d igpkuuk gh , dek= mik; g n lozk kk dsfy, ; fn l paksr ; gh fudysk vè; ; u fofèk gh bl dk jkLrk g n vè; ; u dsfy, ijik oLrqvkids fy, çLrq g n

1/4/DVncj 2005 elijh] thou fo | k jk"Vh; l Eesyu½

lekfèk vkj lae

ç'u %l ekfêk dsckn vkidh dYiuk'khyrk eaD; k gayk\

mùkj % lekfèk dh volfkk eaejsvk'kk] fopkj] bPNk pij gks x, A lekfèk dsckn eqs Hkurdky dh ihMk] Hkfo"; dh fpark vkj orèku ls fojkèk ugha jgkA ejh dYiuk'khyrk bl flfkfr earnkdkj gksx; hA; g lekfèk dsckn vkj lae lsigysdh flfkfr fkhA bleaeny ftKklk ¼ R; lsfef; k d\$ sishk gkrk g\$½ dk mùkj ikuk 'kšk jgkA; g flfkfr lae djusdsfy, vkèkkj cuhA lae eairk pyk lg vflrRo g\$ fuR; g\$ lnk lnk g\$ lg vflrRo eatM+p\$rU; ç—fr Hkhxk g\$ Muck g\$ f?kjk g\$; g n\$[kkA —"Vk in ea gkrs gq tks fp=.k ejs lkeus vk; k] mldks e\$ Lohdkjrk jgkA

ç'u %-"Vk in dk D; k ∨FkZg**\$**.

mùkj % esin {kus okyk gwvks enps din fn [krk gs]; g -"Vk in gs] vkRek -"Vk in ea gksrk gs] laje dky ea vkRek ea -"Vk in vks] ch) ea ckèk ds; ksvQy ea esin {krk jgkA ft I ds QyLo: i vullko gn/kA

lae dsckn Lej.k tM+x; kA Lej.k tMuslsmldks

356@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kx&2½

0; ä djuk cuk A vk Rek ds I k (kh ea Lej.k i no 2d fd; k x; k dk; 2dyki vè; ; u gå Lej.k fpùk ea gkork g s 1/4p=.k ds: i e 1/4 I kèkuk I ekfèk I a e fofèk I s gks; k vè; ; u fofèk I s gks nkouka fofèk; ka ea vk Rek ea – "Vk in vk 5 c 6) ea ckèk ds; kox Qy ea gh I e>k tkrk gå

cf) dsvuq i vk'kk] fopkj] bPNk gkusij —"Vk in gA %vukko f'kfoj] tuojh 2012] vejdX/d½

Lo; adh I ar ("V dsfy, ve; ; u

I a e eatc eq>s-'; fn[kuk 'kq gqvk] igysfnu I sgh eq>s; g Lohdkj gksx; k fd; g eqisLo: i dk gh vè; ; u gå; g eqis Lo; a dh I rf("V ds fy, vè; ; u gå, s k eqih Loh—fr gqpA I a e dky eavè; ; u iyik gksus ds ckn eqih Loh—fr gqpI fd; g eqik gh ugha I o I ekuo ds vè; ; u dh o LrqgA

ç'u %vkidk bruk -<+fo'okl d\$ sg\$fd vè; ; u fofèk I sHkh vullko dksik; k tk l drk g\$ ftl dksvkiusbruh l kèkuk ds QyLo: i ik; k\

mùkj %D; kád eáus Lo; a vè; ; u gh fd; k g\$ eáus I kèkuk I ekfèk ¼vuq àkku½ fofèk I s py dj vè; ; u fd; kA eáus tks n{kk ml dh I pouk nsus; kX; gks x; k ml vkèkkj ij ejik fo'okl g\$fd ml I pouk I s vki Hkh vè; ; u dj I drs gå I ekfèk I s dsy ejih I a e ds fy, vgirk cuhA ml ds vkxs vè; ; u ea ge vkj vki I eku gå t\$ s vu‡ko ea eáus n{kk} vu‡koxkeh fofèk I sml dks vè; ; u djusdk 0; oLFkk ½ekuo dk½nsfn; kA vu‡koenyd fofèk I s nh x; h I pouk I s vki dks vuæku gksrk g\$ tks vki ds vu‡ko ea tkdj I q~; egs tkr gå bruh gh ckr g\$ tks vuæku

I Vhol cu ikrk g\$ mleavkidh fu"Bk curh g\$ vk\$ og vkxs vutko eavkrk g\$ tks vuteku I Vhol ughacu ikrk g\$ mlos fy, vkieaft Kklk curh g\$ ftlok mùkj vutko libu 0; fä nrk g\$

1/fnl Ecj 2008½

ląe dky eave;;u

ç'u %^1 a e dky eavki dsl Ee([k ç—fr çLrqr g\pi?*, !k vkilsl quusij ,!k yxrk g\$fd ç—fr ea^drk! Hkko** g\$.

mùkj % ç—fr eadk; I Hkko gå drkI Hkko ds fy, pruk pkfg, A pruk tho ç—fr vkj ekuo ç—fr eagå tho ç—fr dk; I Hkko ds I kFk drD; Hkko eajg x; kA ekuo ç—fr eadk; I Hkko] drD; Hkko vkj Qy ifj.kke Hkko; s I Hkh gå tj k eðus çLræ fd; k gå of s gh ç—fr ejs I Ee(k çdV gþa eðus mi eadkbI tkM+?kVko ugha fd; k gå mi h dks vki dks vè; ; u i noðd I k{kkRdkj djuk gå ckèk djuk gå vulko djuk gå vulko gkrk gå rks çek.k gkska çek.k dk Loh—fr cði) eagkrk gå çek.k dh Loh—fr ds ckn çekf.kr ~djus* ds fy, fpllru gkrk gå fp=.k gkrk gå røyu gkrk gå l; k;] èkel I R; ds røyu ds I kFk; fn gekjk eu tøl+tkrk gå rks dk; I 0; ogkj ea en ; en; kødu fofèk I s ge ft; æs gha

ijijkxr | kèkuk fofèk | sefusç—fr dks | hèks | hèks n{k
fy; kA n{ks gq dks efus v{kj c) dj fn; kA og vki ds fy,
vè; ; u dh oLrqg% vc vè; ; u* gh 'l kèkuk* g%

ç'u % l $\mathfrak{p}$ e dky ea vki ds l Ee([k tks èofu] fp= vk $\mathfrak{g}$ Hkk"kk ds: i ea ç—fr çLr $\mathfrak{p}$ gks jgh Fkh , $\mathfrak{g}$ k d $\mathfrak{g}$ s gks x; k\

358@eè; LFk n'kū ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

mùkj % ejih ftKkl k vfLrRo ds l UnHkl eagh jgkA ejih ftKkl k vkj fdl h ckr dk ughajgkA ; g ijik vè; ; u tks eops gyvk og ftKkl k dsgh Qy eagyvkA

ç'u %e&tc ftKkl k djrk gwrksvki ml dk mùkj djrs g&rksejsfy, ç—fr drklin eag&vki dsfy, le>kusokyk drkld&u Fkk\

mùkj % I g vfLrRoA I g vfLrRo Kku volFkk dsekuo dks I e>k gh jgk g\$taxy; qx I svc rdA taxy; qx I sik"kk.k; qx dsfy, ekuo dks I g vfLrRo us I e>k; k g\$fd ughà i k"kk.k; qx I sèkkrq; qx rd ekuo dks I g vfLrRo us I e>k; k g\$fd ughà èkkrq; qx I s ck: n; qx rd ekuo dks I g vfLrRo us I e>k; k g\$; k ughà vHkh ck: n; qx eaekuo th jgk gå vc ejh ftKkI k vfLrRo ds ckjs ea Fkh bI fy, I g vfLrRo: i ea og çdV gks x; kA; gh rks gqvk gå vfLrRo ds ckjs ea ejk ç'u Fkk m'I R; I sfeF; k då si shk gkrk gå vfLrRo dk mùkj ea; g I c gqvkA

Ig vfLrRo ekuo dks thokal s vPNk thus dh çɨj.kk nɨrk gh jgk gɨ thokal s vPNk ekuo th Hkh jgk gɨ ekuo dk vHkh rd dk bɨrgki Ig vfLrRo dh çɨj.kk Isgh gɨ Ig vfLrRo dh ; g çɨj.kk ñig vfLrRo ds çɨr: i** gksus ds vFki ea gɨ ekuo tkɨr thokal s vPNk thus dh txg ea vk dj #d x; k Fkki thokal s vPNk thus ds fy, gh ekuo I hpoèkk I axg vkɨ I ak ki ea jr gɨ ekuo tkɨr ds bi rjg #d tkus Ismi ds vkxs dh dMh tkɨ/h fn; ki Ig vfLrRo us the ep dks tkɨ/h og Kku : i ea jgki mi dks Hkki k : i ea e is tkɨ/h bi rjg Kku dks Hkki k ea dgk tk I drk gɨ, i kɨl) gɨpki vè; ; u fofèk dksx < es se jɨk dy i uk khyrk tɨ/h gɨ.

ç'u %D; k lae dky eatksvkius n{kk} mleavkidh dYiuk ç; kx gþ\lambda

mùkj %ugha eaus—"Vk in Isvè;; u fd; k g\$ dYiuk Isvè;; u ughafd; k g\$ I ekfèk] è; ku vk\$ èkkj.kk bu rhukads, d= gkausij Iaje gkark g\$ bleavl; Fkk dYiuk dsgkausdh I EHkkouk gh ughag\$ tkseausn{kk og ckèk ds: i eavk x; kA vk'kk] fopkj vk\$ bPNk ca) dsvual kj dke djusdsfy, r\$ kj gavkA —"Vk in ea—'; dsIkFk gh I acèk g\$ vk\$ chp eada\ %dYiuk½ ughag\$

vc vkidksve; ; u fofek IsIk(kkRdkj ckek vk5 vutko dh txg igpuk g\$\forall ve; ; u eavk'kk] fopkj] bPNk dk ç; kx g\$\forall vk'kk fopkj bPNk ds fcuk ve; ; u d\$\forall s djak\$\forall ve; ; u ; fn vkieagksuk 'kq gksrk g\$rksvk'kk] fopkj] bPNk xk\$k gksx, A 'kCn dk vFkZgksrk g\$\forall vFkZdsLo: i eavfLrRo eaoLrqjgrk g\$\forall oLrq dk Lo: i tc Ie> eavkrk g\$rksml Ie; eavk'kk] fopkj] bPNk cf() ds vuq i jgrs g\$\forall a

ckèk dsimolrd dYiuk'khyrk ignprk gå Hkfer fLFkfr ea vk'kk] fopkj] bPNk dk vLi"V jguk gh dYiuk'khyrk gå vLi"V jgus I sgh onuk g\$mI h dk uke g\$I monukA onuk dk eryc g\$nn] nnldk eryc g\$ç'u] ç'u dk eryc g\$vKkrA vkn'kökn us Hkfä fojfä fofèk I s~vKkr** ds çfr vkLFkk dks tkb/lk Fkk] tcfd vKkr ds çfr vkLFkk fLFkj gksugha I drkA Hkbsrdokn us I foèkk I axp ea yxk fn; k] ft I dk dHkh i firl gkrk ugha gå

dYiuk'khyrk gh ekuo ea vkxs fodkl dk vkèkkj gå dYiuk'khyrk ughagksrksvkxs fodkl då s gkå vè;; u fofèk l s pyrsgq] vulko eadYiuk'khyrk foy; gkrk gå fQj vulko ds ckn vulko ds vkèkkj ij dYiuk'khyrk dke djrk gå vulko

360@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½ gkus dsi'pkr vki tc çdV gkæksrksmleævk'kk] fopkj] bPNk fQj lstMækhA

¼vu�ko f'kfoj tuojh 2012] vejd�/d½

lae dky eavullko

ç'u %vkidksvuttko lae dky dsigysgtyk] ckn ea gtyk]; k lae dky eagtyk\

mùkj %etpsikp o"kādslae dky eave;; u ¾ k{kkrdkj} ckèk gks dj vutko gkrk jgkA pkjkavoLFkkvkadk vutko gkruseale; yxrk gå lg vfLrro ea gh fodkl Øe] fodkl] tkxfr Øe vkj tkxfr vutko gkrusealclsvfèkd le; yxk] milsde fodkl Øe dk vutko gkrusealclsvfèkd le; yxk] milsde fodkl ea milsde tkxfr Øe ea mils de tkxfr ea vutko djuseale; vkidks Hkh yxxkA ftlrjg eaeu yxk; k og sgh vki eu yxk, arksvkidksmils de le; eavutko gkrusealcky, vè;; u eaeu yxuk vko'; d gå

i yih ckr dks vullko djus ds ckn e lius Lohdkjk ; g e js vdsys dk LoRo ughag ji l Ei wk Zekuo tkfr dk LoRo g la

vki dks Hkh "fodkl Øe** vkj "fodkl ** dks l e>us ds Øe eal g vfLrRo vuljko gkskl] rFkk "tkxfr Øe** vkj "tkxfr** dks l e>us ds Øe eaekuo dk Kku volFkk eagksuk vkj ; g Kku ekuo dk LoRo gksuk vuljko gkskA

vè; ; u dsfy, eu yxkuk i M+k g\$\lambda vu\text{\textit{lko}} dsckn eu yxk gh jgrk g\$\lambda

ç'u %D; k vki us Hkh l a e dky ea vè; ; u ds fy, eu yxk; k Fkk\

mùkj %gkA eu yxk, fcuk lae gksgh ughal drkA

ç'u %ge ftl fofèk lsvè;; u dj jgsgji mldksvki vkidh fofèk lsvfèkd lake D; kadgrsgji.

mùkj % vki vè;; u fofèk I s fu"d"kl fudky I drs gål fu"d"kl fudkyus ds ckn vullko djuk cgr I jy gål ejs i kl dkbl fu"d"kl ugha Fkål

eè; LFk n'ku dsvè; ; u I s leuu] I k [kkRdkj] ckèk i no dla fu"d"kl rks fudyrs gå ; g rks vusd 0; fä; ka us I R; kfir dj fn; k gå fu"d"kl fudky ysus dks "Våre ckr* u ekuk tk, A vulko dks gh våre ckr eku ys sgårks Hkk"kk eayx tkrsgå vulko dks våre ckr ekurs gårks çek. k eayx tkrsgå bruk gh I lie i fjorlugå

ç'u %D;k ∨u**l**ko gh fØ;k iwk⁄rk g**%**

mùkj %vullko dksthuseaçekf.kr gkusij fØ; k i wkirk gå çekf.kr gkus dk Lo: i Hkh eåus çLrf dj fn; k gå fodfl r pruk dk vullko gkrk gå vullko eal e> dk i ath i jik jgrk gå ml dsckn thusea'k#vkr ekuo pruk l sgå fQj no pruk vkj fn0; pruk gå

ç'u %D; k vè; ; u dsfy, tks vki us ok ^{3} e; fy [kk g] ^{3} og i; kIr g ^{3} .

mùkj %ejsvu(kj l kjh ckr ok³e; eavk podh gå diN

362@eè; LFk n'ku ij vkèkkfjr løkn ¼kx&2½

cpk gkxk rksvki crkukA fy[kk gkyk tksgSog døy løpuk g§
ml dksle>kus dk dke vukkoenyd 0; fä gh djxkA

WillrEcj 2011] vejdWd%

váre ckr le> ea vkuk pkfg,

O; kid D; k g\$ bl dsmùkj eavkn'kòkfn; kaus dgk ^cā cā ea0; kid g\$ l ksuk l ksus ea0; kid g\$ yksgk yksgs ea0; kid g\$ x*; g fdl h dksLi"V ughagqvkA l e> eavkrk gh ughag\$ ejs onkUr ij bl rjg ç'u djusl sgh ejs ekek ij\$kku gq A ejsk ejs ekek ds l kFk cgq yxko FkkA rHkh rksge bl rjg vare ckr dg ik,] vare ckr l kp ik,] vare ckr ds fy, ftKkl qgks ik, A ^vare ckr l e> eavkuk pkfg, ** bl eaejs ekek Hkh l ger jgs vkj e\$ Hkh l ger jgkA; gk; rd ejs ekek l kFk jg\$ fQj vKkr dks Kkr djus ds fy, ftKkl k dks i jk djus ds fy, d gh fofèk g\$ l ekfèkA ml eal kèkuk i nobl l ekfèk gksus ea eqs chl o"kl yx\$ ml ds ckn l a e ea i kp o"kl yx\$; g rks ckr l gh g\$ l ekfèk ds fcuk l a e gkrk ughag\$ ml h rjg vè;; u fofèk ea vutko fd; s fcuk l on ukvka i j fu; a= .k ughagks l drkA

ç'u % $\vee$ uq èkku D; k l ekfèk l $\mathfrak z$ e fofèk l $\mathfrak s$ gh gks l drk g $\mathfrak s$

mùkj % lekfèk lạe fofèk lsgh vu q àkku gks ldrk g&l lekfèk eadh ¼Kku½ ughagkskA lekfèk eavk'kk] fopkj] bPNk pqi gkrsg&l lekfèk dsckn lạei noð gh vu q lèkku ¼Kku½ gkrk g&l

ç'u %Hkk§rdoknh fofèk IsD; k vuq àkku ughagks I drk\

mùkj %Hkk§rdoknh fofèk I srksd(N Hkh ughafey I drkA Hkk§rdoknh fofèk I sfor".kk, a gh feyrs g&

ç'u % rks D; k $\vee$ kn'k δ kn Hkk δ rdokn I s $\vee$ kxs dh I kp i k; k $\setminus$

mùkj %vkn'kōkn Hkk6rdokn Iscgr vkxsdh Ikp ik; kA bleadkbZ'kadk ughag\$\)

¼1 rEcj 2011] vejd⅓d½

I akn dh váre ckr

ckckth %^VHkh gekjsbrusfnukads lækk eavk**j** lækk"k.k eatksvkidksckèk gksuk Fkk og gæyk fd ughagæyk**

f'k"; dk mùkj %eq>ls; g dguk ughacu ik jgk g) fd eq>s^ckòk** gksx; k g)

ckckth %I e>nkjh dksydj Hkh tksdgk tkrk g\$ ml dk Hkh dkbZ'kûn gksk ghA I e>nkjh dks0; ä djusdsfy, Hkh Hkk'kk gkshA ml Hkk'kk dsvFkZeavfLrRo eaoLrqgkshA oLrqds l kFk rnkdkj gksuk LokHkkfod g\$ oLrqKku gksuk gh ckèk gkrk g\$; fn ckèk gkrk g\$rks vutko gkrk gh g\$ ml dsfy, vius dksvyx I sç; Ru ugha djuk g\$ rnkdkj gkrk g\$rks ræti gkrk gh g\$ rnkdkj vkj ræti nksuka, d I kFk g\$ eut; dsikl rnkdkj ræti gksus ds fy, g\$ dYi uk'khyrkA vè;; u I kKku'khyrk ds fy, g\$ l kKku'khyrk gtyk dk eryc g\$ckèk gksx; kA ckèk gksus ds ckn i kjær ½vuttko½ gksus dh ckr vk; hA i kjær gksus ds ckn çekf.kr gksus dh ckr vk; hA; g vki dks ckèk gkrk g\$ fd ughå; gh I økn dk være ckr g\$ bl rjg foLrkj I sge, d fcmq rd i gprs g\$ vuttko og fcmqg\$ ml fcmqdk çdk'ku Q\$yrk pyk tkrk g\$ Q\$ykus ea gekjh çoftik T; knk g\$ fcmq rd i gpus ea gekjh çoftik de g\$; gh vuttko dh deh g\$

364@eè; LFk n'klu ij vkèkkfjr løkn ¼kkx&2½

ç'u %QSykusdh gekjh tksçofùk gSD; k ml dksgeafu"kek djusdh vko'; drk gS

mùkj % ml ds fy, vki dks crk; k] I PpkbZ dk Hkh Hkk"kk qkrk q& I PpkbZdk Hkk"kk vyx qkrk q& og Hkk"kk de q& 0; Fkirk dh Hkk"kk T; knk q\$ 1 kFkdrk dh Hkk"kk de q\$ 1 kFkdrk dh Hkk"kk dsvFkZdsLo: i eavfLrRo eaoLrqqkrk qS; FkkFkrk] okLrfodrk vk§ I R; rk ds: i est ml olrqds lkFk ge rnkdkj gkrsg§rks ge rævi gkstkrsgå 'kûn dsvFkZdksNkM+djds'kûn dksydj py nrsql blh eale; yxrk ql vkieale>us \vullko fcmq rd igpoux vks, çekf.kr djus 1/2 Sykux nkukadh çofùk cuh g& bueal svki eacekf.kr djusdh cofùk T; knk q&; gh #dkoV q\$ LoRo : i ea çekf.kr djus dh bPNk dks cyorh cukuk g& vulko dsigyscrkustkrsglinks og vulko dh vko'; drk ds fy, vki eaihMk ishk djrk gs og rksvki eagksghjgk gs vullko dsfy, ihMk ishk gkrh qsrksvullko dsfy, fu"Bk cuxhA vHkh tgk; ekuo [kMk g\$ og T; knk crkusdsi{k eag\$ I e>usds i {k eaughaga bl hfy, eadqrk gwl gh ckr dkscrkvk; mlls èkhjsèkhjsml dksLoRo cukusdsfy, ftKkl k gkxhA vHkh vki ge ml h ftKkl k ds vkèkkj ij ckr dj jgsgå LoRo cukus dsfy, ftKkl k #ih ihMk c<+tkrh q\$ rksml dk fujkdj.k LokHkfod qks tkrk g&

vultkoenyd fofèk I sfparu djusdk vfèkdkj i kusdsfy, vkRel kr djuk i Mrk gå fjd,fMåk ¼vkl¶M; kly fofM; k½ I c I ppuk gå eåustksdin ok³xe; ds: i eafy [kk gå og I c Hkh I ppuk gh gå I ppukvkadksydj ml dksçxV djusdsdke eavki ykxikjær gå çekf.kr ekuo gh gkrk gå çekf.kr gksusdsfy, vkivkRel kr djkxs; k ughadjkxå.

e([; ckr vkRelkr djuk gh gå ftl ftKklk lsvki ykx vk; sgå ml dsfy, bruh gh ckr gå vkRelkr djuk gj 0; fä dk vfèkdkj gå , d 0; fä dk vfèkdkj ughagå D; kåd gj 0; fä thou vkå 'kjhj dk læ jä Lo: i gå thou dsfcuk dkblekuo gkrk gh ughagå; g , d f'kdk; r ejä çLrko gå 0; fä okn lennk; okn dsLFkku ij ekuookn lgvfLrRookn vk x; k gå blij lkpk tk, A lkp dj dsvki crkb; svkidh D; k ftKklk curh gå ml dh vkinrlgkxhA

Vil rEcj 2011] vejdVdV